

سراج النبوة

١٠١٠

الأديب الأديب السيد محمد باقر الشيرازي

الجلد الاول

مشارف نير كبادي

موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان
کراچیک، چاپ، نشر صحافی و جلدسازی
ایران - قم - تلفن ۲۵۲۱۲

Princeton University Library

32101 074474378

PRINCETON UNIVERSITY LIBRARY

*This book is due on the latest date
stamped below. Please return or renew
by this date.*

Sharīf

الجامع الشواهد

لمؤلفه

الأديب الأريب المولى محمد باقر الشريف قدس سره

الجزو الأول

مطبعة المحمديه - اصبهان

(A) (RECAP)

PJ 7541

. S53J53

19802

19802

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي لا تدر كد الشواهد ولا تحويه المشاهد الذي جعل طرق فهم المعاني من الالفاظ بالقواعد لترتب عليه الفوائد والصلوة على نبيه المبعوث باحكامه لكل غائب وشاهد وعلى آله الذين يهتدى بهم من كان للحق ناشداً .

و بعد فيقول الواثق بالله اللطيف ابن علي الرضا عجل باقر الشريف عفى الله عن ذنوبهما بلطفه اللطيف اني بعد ما فرغت من تأليف كتابي المسمى بالشواهد الكبرى المشتملة علي ذكر الاشعار المذكورة في الكتب المصنفة في علوم النحو و الصرف و البلاغة علي قدر ما تيسر لي جمع نسخها في بلدة يزد من الكتب المشهورة اسمائها و غيرها علي قدر ستين كتاباً المذكورة اسمائها فيه مما لم يطّلع علي بعضها غالب الطلاب مع ذكر تمام قصائدها واسماء شعرائها وبيان شاهدها وغيرها من وجوه احتمالاتها سئلني بعض الطلاب ان انتخب منه الاشعار المذكورة في خمسة عشر كتاباً يتداول بينهم ويقراء غالبهم لامحالة لقصورهم اغلبهم بانتساخهم الشواهد الكبرى وعدم استطاعة بعضهم لعدم المؤنة علي انتساخ قدر مائتي الف بيت من الشواهد الكبرى اولسبب آخر فسمرت لانتخاب الاشعار الكتب الاتي ذكرها و استخراجها من الشواهد الكبرى بالترتيب المرتب فيه مع ذكر بعض الاشعار السابقة واللاحقة لاشعار الكتب بقدر ما يحتاج ذكرها من قصائدها المذكورة فيه بعد اختصار شرح ابياتها وتوجيهاتها ونظمها في هذا الكتاب اجابة للطالين ورغماً للحاسدين وسميته بجامع الشواهد واسأل الله التوفيق

لاتمامه كاتمامه على ما يرضيه اولوالالباب انه الموفق والمعين ورتبته على مقدمة وثمانية وعشرين باباً وخاتمة .

اما المقدمة فيها فصلان :

الفصل الاول في ذكر اسماء الكتب المجموعة اشعارها في هذا الكتاب و

هي : شرح الامثلة . وشرح التصريف . وشرح الشافية . وشرح النظام . وشرح العوامل وشرح القطر وشرح الانموزج . والهداية . والكافية . وشرح الجامي . والسيوطي . و المغني . ومختصر التلخيص . والمطول .

الفصل الثاني في بيان ترتيب الكتاب وفهرسه ونظمه وهو على ترتيب حروف الهجاء

والمناط فيه الحرف الاول والثاني من الكلمة الاولى من كل شعر من اشعارها والضابطة فيه انك حيثما رأيت في كتاب شعراً تاماً او مصراع اول من شعر فانظر الى حرفي كلمة اوله وراجع الى بابه في الكتاب وحيثما رأيت فيه عجز بيت او بعضاً منه بحيث لم يبلغ بيتاً او مصراعاً تامين او لم تجد الشعر التام او مصراع اول شعر في بابه في الكتاب فراجع في الفهرس فهنا يشار اليه بكلمة (بعد) بانه المذكور بعد الشعر المشار اليه المذكور في بابه وبكلمة (بدل) بانه بدل من الحرف الاخر او الكلمة الاخرى من اول ذلك الشعر المذكور في بابه وبكلمة (في) بانه عجز او بعض من الشعر المذكور في بابه. ثم راجع في باب المشار اليه لكل واحدة من هذه الثلاثة حتى ينكشف لك انشاء الله .

فهرس الالف

ابي الله ان اسمو في فما سوّدتنى عامر . اجاعل انت بعد سلع ما و مثله .
 اجل جبر ان كانت في و قلن على الفردوس . اخذنا باطراف بعد و لما قضينا
 من . اذا افتقر المرار بعد ساشكر عمراً . اذا الناس ناس في بلاد بها كناً . اذا
 انت لم تنصف بعد لعمرک ما ادرى و انى لاوجل . اذا انه عبد القفا في و كنت ارى
 زیداً . اذا جئت فامنح بعد و طرفك ازما . ازجد النقر في انا ابن مارية . اذا حنت الاولى
 في يذكرن ذا البث . ازذهب القوم في عدت قومي . اذن ظللت في ياليتنى كنت
 صبيّاً . ارسلها العراك في فارسلها العراك . ارى و اسمع في لقد اقوم مقاماً . ازف الترحل
 بدل افد الترحل . اشارت كليب في اذا قيل اى الناس . اظبي كان امك في فانك
 لا تبالي اعارت عينه في تسائل بابن احمر . افاثلن احضروا في اريت ان جاءت . اقول
 لها اذا جشئت بعد و قولي كلما جشئت . اقوين مذ حجج في لمن الديار . الا بجلى
 من الشراب في الا اننى شربت اسود . العيش خير في في والعيش خير في . القحنهاغر
 في نتج الربيع . الاكل شيء سواه في بقتل بنى اسد . الا لا من سبيل في فقام يزود .
 الا ليت الشباب بدل فياليت الشباب . الا من مبلغ بدل الاهل مبلغ . الاهل اخو
 عيش في يقول اذا اقلولى . الا يجاورنا في وما نبالي . اماتوا من دمي بدل اقادوا من
 دمي . امسلمنى الى قومي في و ما ادرى و ظنتى . ام كيف ينفع ما بعد اننى جزوا عامراً
 اموتى ناء ام في ولست ابالى بعد . انا اللّيث معدياً في لقد علمت عرسى . انا لهماه
 قفوا في لوجهك في الاحسان . انت فانظر لاي في ارواح مودّع . انك ان يصرع في
 يا اقرع بن حابس . انما الميت من يعيش بعد ليس من مات . انما يعرف ذا الفضل
 في اهنأ المعروف . ان الذى جمع السماحة بعد ايتها النفس اجملى . ان هالك كل
 من في في فتية كسيوف . اننى اجود لاقوام في مهلاً اعازل قد . اننى رأيت ملاك في
 كذاك ادبت . اننى عسيت صائماً في اكرت في العذل . او آلفاً مكة من في القاطنات
 البيت . او يرتبط بعض في تراك امكنة . ايا راكباً امّا عرضت بدل فيارا كبا امّا عرضت

ابني وايتك فارس في فلئن لقيتك خالين .

فهرس الباء الموحدة

بالله ربك ان قتلت بدل شئت يميناك ان قتلت . بالله يا طبيبات القاع بدل تالله
يا طبيبات . بانك ربيع بعد لقد علم الضيف . باية ما كانوا ضعافاً في الكنى الى قومي .
باية ما تحبون في الاهل مبلغ . بعثية الحارث في ان يقتلوك فقد ثلث . بسبع رمين
في بدالي منها معصم . بل بلد ذى سعد في قتالت ام العمر وثم . بل ما زودت منه في
قتالت لنا اهلاً . بله الا كف كانتها في تذر الجماجم . بما كان اياهم في قنافذ هاجون
بمثلك هذا لوعة في اذا هملت عيني . بوجهك في الاحسان بدل لوجهك في الاحسان .
بيضك ثنتا وبيضى بعد قطا . بين الدخول في قفانك من ذكرى حبيب ومنزل . بين
ذراعى وجبهة في يا من رأى عارضاً . بين رماحى مالك في تبقت من اول .

فهرس التاء المثناة

تالله لا يبقى على الايام بدل لله لا يبقى على الايام . تباركت رحماناً في بدأت
بسم الله . تجلى به رشدى بعد ساحمد نضراً . تركته اخا القوم في وربيته حتى اذا .
ترمي بكفى كان في مالك عندى غير . تعالى اقسامك في اياجار تاما . تق الله فينا في
زيارتنا نعمان . تلم بدار قد بدل نهاض بدار . تمتع من شميم بعد اقول لصاحبى .
تمل الندامى بدل يمل الندامى ما عداني .

فهرس الشاء المثناة

ثلث الاثاني في ايا منزلى سلمى ثم آوى الى فى اطوف ما اطوف .

فهرس الجيم

جاؤا يمدق فى حتى اذا جن . جرى فى الاناييب فى كهز الردينى .

فهرس الحاء المهملة

حاشاى انى مسلم فى فى فتية جعلوا . حتى ماء دجلة فى فمزال القتللى . حتى

نعله القاها في القي الصحيفة . ' حفظك شيئاً في قفل لمن يدعى . حميت حمى تهامة
بدل ابحت حمى تهامة .

فهرس الدال المهملة

دابى اصطبار بدل عند اصطبار . دوام الايد يخبطن في فطرت بمنصلى . دويبية
تصفر في وكل اناس سوف . ديار بها حل بدل بلاد بها حل .

فهرس الذال المعجمة

ذوات ينهضن في جمعتها من اثيق .

فهرس الراء المهملة

ربع عفاء الدهر بدل رسم غفى من لبد . رفعت رأسها الى بدل ضربت صدرها الى

فهرس الزاء المعجمة

زيد زيد اليعملات في يا زيد زيد اليعملات . زوجي المس مس في المس مس

فهرس السين المهملة

سقيت الغيث في متى كان الخيام . سراة بنى ابى بكر بدل جباد بنى ابى بكر . سود
المحاجر في تلك الحرائر . سوى أن العتاق بدل خلا ان العتاق .

فهرس الشين المعجمة

شرب النزيف في فلتئت فاها . شككت له بالرمح بدل ضمت اليه بالسنان .
شعيت بن سهم في لعمرك ما ادرى ولو كنت . شنشنة اعرفا في ان بني رملونى .

فهرس الصاد المهملة

صاف باطح في شجت بذى شم . صدفت عنه بعد ستصبح العيس .

فهرس الطاء المهملة

طبت النفس في رأيتك لما ان .

فهرس العين المهمله

عجبت لمولود بدل الاربّ مولود . عدا الشمطاء في ابنا حيمهم قتلا . علا
 فاصبح يدعوه بعد خليفة ملك . على ربيعن مسلوب في بكيت وما بكا . على كان المسومة
 في جباد بنى ابى بكر . عوض لانتفرق في رضيعى لبان . على ذنبا كله في قد اصبحت
 ام الخيار . عليك ورحمة الله في الا يا نخلة من ذات . عمرك ما ليلي نيام بدل والله
 ما ليلي بنام .

فهرس الفاء

فاحربه بطول في ومستبدل من بعد . فاما الصبرعنها في الا ليت شعري هل الى .
 فاوّل راض سنة في ولا تجزعن من سيرة . فانت طلاق بعد فان ترفقى . فانت لدى بجبوحه
 في لك العزان . فانزلن سكينه في ونحن عن فضاك فانظر بمن تثق في ولا يؤاتيك
 فيما . فانابن قيس في من صدّ عن نيرانها . فان فؤادى عندك في فان يك جثمانى .
 فانما انت اخ في واختلفت امراسه . فانها هي اقبال في ترتع ما ترتع . فان نكاحها
 مطر في لئن كان النكاح . فانه اهل لان في يحسبه الجاهل . فان يكن النكاح بدل
 لان كان النكاح فانى وقبار بها في فمن يك امسى . فايان ما تعدل في اذا التعجبه
 الادماء . فبينى بها ان كنت بعد فان ترفقى يا هند . فتستريح النفس في عدّ صروف
 الدهر . فتى حتاك يابن في فلا والله لا يبقى . فتوب نسيت في فاقبلت زحفاً . فحبذاربا
 وحبّ في باسم الاله وبه . فحسبى من ذى في فاما كرام موسرون . فخر صريعاً في
 ضمنت اليه . فسلم على ايهم في اذا ما لقيت بنى . فسواك بايعها في وازاتباع كريمة .
 فصيروا مثل في ولعبت طيربهم . فقلت اهي سرت في فقتم للطف . فقلن على الفردوس
 بدل وقلن على الفردوس . فكلّ اخ يفارقه بدل وكلّ اخ مفارقه . فكنت كذى رجلين
 بدل وليت كذى رجلين فكن لي شفيعاً بدل وكن لي شفيعاً . فلاتلمه ان ينام في قد
 اصبحت بقرقى . فلا جمع ليغلب بدل فما جمع ليغلب . فلا صرمه يبدو بدل فلا هجره
 يبدو . فلا يك موقف في قفى قبل التفرق . فلبتى فلبتى يدى في دعوت لما فاتنى .

فلسنا بالجبال في معاوى انا . فلقد ارانى بدل ولقد ارانى للرماح . فلقد تركت بدل
ولقد تركت . فلا ارض من كأس في شربنا واهرقنا . فلم اعط شيئاً في وقد كنت في الحرب
فلم تخل من تمهيد في هويت سناء . فلن يحل للعنين في ايدى سبا . فلو انما اسعى
بدل ولو انما اسعى . فما ادري ارشد في دعانى اليها القلب . فما ارق النيام في الا
طرفتنا مية . فما انبعثت بمزود في كائن دعيت الى . فما بك و الايام في فاليوم قربت
فما ذا بيتنى الشعراء بدل وما ذا بيتنى الشعراء . فما زاد الاضعف في تزودت من ليلي
فما كعب بن مامة بعد يعود الفضل منك . فما كل حين من في باهبة حزم لذ . فمطلبها
كهلا في اذا المره اعيتته . فمن حدثتموه في او منعتم ما تسئلون . فنام ليلي في يارب
قد فرجت . فتمت و ما ليل في لقد لمتى يا ام . فوالله ما ادريء احلام بعد لحقنا
باخريهم . فهبنى امرء هالكاً في قفلت اجرني . فهلا نفس ليلي في ونبتت ليلي ارسلت
فيا لبي اذا هدرت في دعونى فيا لبي اذا . فيا لله للواشى في تكفنى الوشاة . في بر
لاحور في وغبراً قتما فيجتاب . فيصدر عنه في يمد اذا مادت . في كل ما يوم في يا
ويحة من حمل . فيها عيائيل في في اشب الغيطان .

فهرس القاف

قد بلغنا في المجد في ان اباها و ابا . قد بلغت نجران في مثل القنافذ . قد زر
ازرارها في لا تعجبوا من . قد كاد من طول في رسم عفى من . قفا قليلا بها بعد يا
حادثي غيرها . قليل بها الاصوات في انيخت فالقت .

فهرس الكاف

كائناً اخاك في وما كل من يبدى . كان ثدياه في ونحر مشرق . كان ظبية تعطو
في ويوماً توافينا . كان ابانا في بعد عليك بارباب . كان السحاب الغر بعد الان
صدرى . كان لم ترى قبلى في و تضحك منى شيخة . كبير اناس في عليك بارباب .
كجلمود صخر في مكر مفر مقبل . كسرت كعوبها في و كنت اذا غمزت . كفانى
ولم اطلب في ولو انما اسعى . كفى الشيب في عميرة ودع ان . كل حى عرنديس بدل

ربّ حىّ عرندس . كلّفت امرأ عظيماً بدل حملت امرأ عظيماً . كما الناس مجزوم
 فى وتنصر مولانا . كما سيف عمر فى اخ ماجد لم يخزنى . كما شرقت صدر فى وتشرق
 بالقول . كما غسل الطريق فى لندن بهزّ الكف . كناحت يوماً فى فرشنى بخير لا . كو كب
 الخزفاء فى اذا كو كب الخرقاء . كه ولا كهن فى فلا ترى بعلا .

فهرس اللام

لا اب وابناً فى فلا اب وابناً . لا افضل فى حسب فى لاه ابن عمك . لا ام لى ان
 كان فى هذا وجد كم الصغار لا انا باغياً فى وحلّت سواد القلب . لا زوشفاة فى وكن
 لى شفيماً . لا لغو ولا تأثيم فى فلا لغو ولا تأثيم . لا و ابيك ابنة فى فلا و ابيك ابنة .
 لا والذى هو عالم بعد زعمت هواك . لا يزالون ضارين فى ربّ حىّ عرندس . لا يقرآن
 بالسور فى تلك الحرائر لحبّ الموقدان فى احبّ الموقدين . لندن شبّ حتى فى
 صريح غوان . لدو للموت فى لنا ملك ينادى . لدى حيث القت فى فشدّ و لم تفرع
 لست زائلاً فى قضى الله يا اسماء . لغرّة موحشاً بدل لمية موحشاً . لعلّ ابي المغوار
 فى وداع دعاها من . لعلّ لها عنذر فى تأنّ و لا تعجل . لعلّما اضاءت فى اعد نظراً
 يا عبد . لعوب تنسينى فى ومثلك بيضاء . لقائل يا نصر نصر فى وانى واسطار سطرن .
 لقلت لبيّه لمن فى انك لو دعوتنى . للبس عباءة بدل ولبس عباءة . لما نزل برحالتنا
 فى افد الترحل غير . لما نسجتها من جنوب فى فتوضح فالمقراه . لم اكن باعجلهم
 فى وان مدّت الايدى . لم يوفون بالجار فى لولا فوارس من . لن ما رأيت ابي يزيد
 بدل لما رأيت ابي يزيد . لولا رجاؤك فى ما ذا ترى فى عيال . لولا مفارقة بعد لو حار
 مرتاد . لها سبب ترعى فى اعمر وبن هند . له ملك يدارى بدل لنا ملك ينادى . لهنك
 من برق فى الا يا سنا برق ، ليت شباباً بوع فى ليت وهل ينفع ، ليت عينه سواء فى
 خاط لى عمرو ، ليت يقولها فى ليت شعرى مسافر ، ليس من الله بعد اذا غضبت عليك .

فهرس الميم

ما ان انتم ذهب فى بنى غدانة ما ، ما لم يكن واب فى ورجا الا خيطل ، متى

اصنع العمامة في انا بن جلا ، متى يسترفد في ولست بحلال ، مثل الحريق وافق في
 لقد خشيت ان ارى ، مشى الهلوك في السالك الثغرة ، مخافة الافلاس في قد كنت
 دانيت ، معاود كربة ادير اقبل في اقب من تحت ، من ابن ابي شيخ في نجوت وقد بيل ،
 من الرقت في انا بها في فبت كاتني ، من حوثما سلكوا في وانتي حيشما يشني ، من طلل
 كالاتحمي في ما هاج اشجانا ، منضج صفيف في فظل طهاة ، من عن يمين الحبا في
 قفلت للركب ، من كل كوما في اعوذ بالذي ، ميتر عنه فنزعا في اصبحت ام الخيار

فهرس النون

نجوت وهذا في عدس ما لعباد ، نرى كل من في ونحتقر الدنيا ، نضرب بالسيف
 في نحن بنو ضبة ، نقرهم لهذميات بعد لم تملق قوماً ، نعم ابن اخت في فنعم ابن اخت
 القوم ، نلم بدار قد بدل نهاض بدار قد .

فهرس الواو

وايي مالك في قد احلك ، واتيت فوق في ولقد سددت ، واحبب الينا في و
 قال نبي المسلمين ، واخفى الذي في تحن فتبدي ، واذا احتبى قربوسه بعد عودته
 فيما ازور ، واذا المنية انشبت بعد اودي بني ، واذا تصبك خصاصة في استغن ما اغناك
 واذا هلكت فعند في لا تجزعي ان منفساً ، واذا ما مثلهم بشر في فاصبحوا قد اعاد ، و
 ارسلها العراك بدل فارسلها العراك ، واضحى من عله في يا رب يوم لي ، واضربنا
 بالسيوف في اكر واحمي ، واعترتني الهموم في طال ليلى وبت ، و الحق بالحجاز
 في ساترك منزلي ، و الدهر بالانسان في اطرباً و انت ، والشر بالشر في من يفعل
 الحسنات ، والفي قولها في وقدوت الاديم ، والمسك من اردانها في مرت بنا في نسوة
 واما القتال لا بدل فاما القتال ، واما كرام موسرون بدل فاما كرام موسرون ، و ان
 اغراء الرجال في تبين لي ان ، وانت الذي في رحمة في فيا رب ليلى انت ، وان تزجراني
 بدل فان تزجراني ، واتزلن سكينته في ونحن عن فضلك ، وانما يدافع في انا الذائد
 الحامي ، وان مالك كانت في انا ابن اباة الضيم وان يك انسا في لسن كان من جن .

واول راض في ولا تجزعن عن سيرة . و اى امر سئى في لاهم ان الحارث . و بات على
 النار في تشب لمقرورين . و بات و بات له في تطاول ليلك . و برى ذوحفرت في
 فان الماء ماء . و بعد عطائك في اكفراً بعد رد . و تلك شكاة في و غيرها الواشون .
 و ثغره في صفاء بعد صدغ الحبيب . و جيران لنا كانوا في فكيف اذا مررت و حب بهامقتولة
 في قتلقت اقتلواها . و خلتنى لى اسم في دعانى الغوانى . و خير الخير ما كان في فاطمته
 من لحمها . و ذلك عار يا ابن في اعيرتنا البانها . و ذلك من نبأ بعد تطاول ليلك . و
 ربع عفت في قفا نيك من ذكرى حبيب و عرفان . و زججن الحواجب في اذا ما الفانيات
 و سوف اخال ادرى في وما ادرى و سوف . و شعرى شعرى في انا ابوالنجم . و صاليات
 ككما في وغير ود جاذل . و صل واسكنن في ووصلك بين . و وضنت علينا في الا
 اصبحت اسماؤ . و قالوا لنا ثنتان بدل فقالوا لنا ثنتان . و عند جهينة الخبر في تسائل
 عن حصين . و قد اسلماه معبد في تولي قتال . و قد تلفع بالقور في كان اوب ذراعها .
 و قد جاوزت حد في و ما ذا تبغى الشعراء . و قد جعلتنى من خزيمة في فادرك ابقاء .
 و قد حيل بين العير في اهم بامر الحزم . و قد علمت عرسى بدل بدل لقد علمت عرسى .
 و قد كانت البين بعد ثوى في الثرى . و قد كربت اعناقها في سقاها ذرو الاحلام . و قلت
 اقتلواها بدل قتلقت اقتلواها . و قلت لبيه لمن في انك لو دعوتنى ، و قلما وصال على طول
 في صديت فاطولت . و قمت فيه بامر الله في حملت امرأ عظيماً . و قولى ان اصبت في
 اقلى اللوم عاذل . و كفى بنا فضلا بدل فكفى بنا فضلا . و كلا ذلك وجه في ان للخير
 وللشر . و كل امرء والموت في تمنوا الى الموت ، و كل ذى غيبة بدل فكل ذى غيبة
 و كل صبيحة منلك بدل لنا ملك ينارى . و كنت كذى رجلين بدل وليت كذى رجلين
 و كونك اياه في ببذل و حلم . و كونوا اتم و بنى بدل فكونوا اتم و بنى . و كيف اذا
 مررت بدل فكيف اذا مررت . و لا اب و ابناً في فلا اب و ابناً . و لا ارض اقبل في فلا
 مزنة و دقت . و لا اهل هناك في رأيت بنى غرباء . و لا تصحب الاردى في اذا كنت فى قوم
 و لا تعبد الشيطان في فايك و الميتات . و لا ذاكر الله في فالفيته غير . و لا زال منها
 في الا يا اسلمى يادار . و لا سابق شيئاً في بدا لى انى لست . و لا سيما يوماً فى الارب
 يوم صالح . و لا للما بهم ابدأ فى فلا والله لا يلقى لما بى . و لا و ابيك ابنة . فلا و ابيك

ابنة • ولا وابي دهما بدل فلا وابي دهما . ولا يك موقف في قفي قبل التفرق ، ولئن بقيت لارحلن بدل فلئن بقيت لارحلن ، ولست بآتيه ولا بدل فلست بآتيه ولا . ولست براجع ما بدل ولست بمدرك ما . ولقد نهيتك عن في ولقد جنيتك اكمؤ ، و لكن متى يسترفد في ولست بحلال التلاع ، ولكنني من حبها في يلوموني في حب ، ولم تذوق من البقول في جارية لم تأكل ، ولم يبق سوى العدوان في فلما اصبح الشر . ولم يكن لقاؤك في اذا انا لم اومن . ولم ينهي ذوى في اتنهون ولن ينهي . و لو كان حمد بدل فلو كان حمد . وليس بذى سيف في وليس بذى رمح ، وليست دارنا في وليس لعيشنا ، و ليس سواء عالم في سلى ان جهلت ، ليس من الله بعد اذا غضبت عليك ، و ما اخال لدينا في ارجوا وآمل ان . وما ارعوت ورأسى في ضيقت حزمى ، وما ان طبنا بدل فما ان طبنا و ما بقيت الآ الضلوع في طوى النحر والاجراز . وما ذا يدري بدل وماذا تبتغى الشعراء ، وما زالت القتلى بدل فما زالت القتلى ، وما سودتنى عامر بدل فما سودتنى عامر . وما شيء حميت في ابحت حمى تهامة ، وما كاد نفساً في اتهجز ليلي . و ما كدت آتياً في فابت الي فهم . وما كل من وافى في وقالوا تعرفها ، و من اين تدرى في تصتوالى ريد ، ومنعكها بشيء في فلا تطمع ابيت . ومن يك امسى بالمدينة بدل فمن يك امسى بالمدينة ونعم من هو في في وكيف ارب ، ونمت وما ليل في لقد لمتنى يا ام ، ونهنت نفسى في فلم ار مثلها . و هذا تحمليين في عدس ما لعباد . و هل الآ عليك في فيارب هل الآ بك . ويكثر فيه من حنينى في يظل به الحزباء

فهرس الهاء

هن الحرائر لا بدل تلك الحرائر لا . هيهات العقيق في فهيهات هيهات . هيهات لا يأتى بعد انسى ابا نصر نسيت .

فهرس الياء

يا ابنا علك او في تقول بنتى قد . يا بنة عما لا تلومى في اصبحت ام الخييار
يا ذا الذى طالع بدل يا سيّدا طالع . يارب ان كنت بدل لاهم ان كنت قبلك .

يا عدّياً لقد وقتك في ضربت صدرها . يا للكهول وللشبان في يبكيك ناء بعيد . يا
 ليت ايسام الصبي في اذ كنت في وادي . يجرح في عراقيتها في وان تعتذر بالمحل .
 يخال الفرار براخي في ضعيف النكاية . يزيدك وجهه في بريناصفحتي . يسوء الفاليات
 في تراه كالثغام . يضحكن عن كالبرد في بيض ثلاث . يكفيني الوشاة بدل تكنفني
 الوشاة . يكون مزاجها في كان سبيئة من .

باب الالف بعده الالف

ءاترك ليلى ليس بينى و بينها ١٠٠ - ٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠٠٠ -
 سوى ليلة انى اذاً لصبور ١٠٠ - ٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠٠٠ -

هو من ابیات لتوبة بن الحمير قالها في صاحبته ليلى الاخيلية وهى نسبة الى بنى اخيل رهط ليلى . الهمزة للاستفهام على سبيل الانكار . واترك متكلم من الترك . و ليلى كسكرى هى صاحبة الشاعر . وجملة ليس بينى (النخ) حال من فاعل اترك . و بينى خبر ليس مقدماً على اسمه . و بينها عطف عليه . والضمير فيه لليلى . وسوى ليلة اسم ليس . والصبور مبالغة من الصبر وهو حبس النفس من القلق والجزع .

يعنى آيا وامى كذارم ليلى را وحال آنكه نيست ميان من وميان او سواى يك شى بدرستيكه من در آنهنگام هراينه بسيار صبر كنندهام بر فراق او .

سيوطى في باب الاستثناء شاهد در خروج كلمه سوى است از ظرفية باعتبار وقوع

او اسم از براى ليس و بينى خبر است از براى او ،

ءاكرم من ليلى على فتبتنى ١٠٠ - ٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠٠٠ -
 به الجاه ام كنت امرء لا اطيعها ١٠٠ - ٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠٠٠ -

هو من ابيات لقيس بن الملوّح وهو مجنون ليلى العامرية . وقيل هو لعبدالله بن الدنية الخثعمي . وقيل للصمّة بن عبدالله القشيري . و قبله :

ونبت ليلى ارسلت بشفاعه ١٠٠ - ٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠٠٠ -
 الى فهلا نفس ليلى شفيعها ١٠٠ - ٠ - ٠٠ - ١٠٠ - ٠٠٠ -

والبيت مقرر في الكتاب في باب ، الهمزة للاستفهام الانكارى . واكرم افعال من الكرامة بمعنى العزاة . والمستتر فيه وهو فاعله يرجع الى شفيع ليلى المستفاد مما قبله وكذا البارز في به ، والباء فيه سببية . و ليلى كسكرى هى صاحبة مجنون الشاعر ، و تبتنى بالموحدة والفين المعجمة المكسورة غائبة من الابتغاء بمعنى الطلب و فاعله ضمير ليلى . والجاه مفعوله وهو بالجيم والهاء القدر والمنزلة ، و كنت بصيغة المتكلم . وكذا اطيعها من الاطاعة بمعنى الاتقياد ، و ضمير المنسوب فيه يرجع الى ليلى .

يعني آيا گرامی تر و عزیز تر است آن شفاغت خواه لیلی از خود لیلی بر من پس
 طلب میکند آن لیلی بسبب او قدر و منزلت را در نزد من با آنکه بودم من مردیکه این
 صفت داشته باشم که اطاعت نکنم آن لیلی را و قبول نکنم شفاغت او را .
 مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در وقوع لاطیعیهاست صفت از
 برای خبر کنت که امره بوده باشد .

ء الحق ان دار الرباب تباعدت ۰ - ۱ - ۱۵ - ۱۰ - ۵ - ۰ - ۰ - ۰
 او انبت جبل ان قلبك طائر

لم یسم قائله . الهمزة للاستفهام الانكاري والحق مبتداء . وجملة ان قلبك طائر
 في محل الرفع خبر له والعائد محذوف ای طائر له ای لاجله و ان شرطیة او مصدریة
 بحذف اللام قبله ای لان علی احتمال و فعلها محذوف یفسره تباعدت بمعنی بعدت
 و کذا جوابها لوجود القرینة فی البیت . والرباب بالراء المهملة والموحدةین کسحاب اسم
 امرأة وفي الاصل موضوع للسحاب الابيض وَاو عاطفة . وانبت بالنون والموحدة والمثناة
 والمشددة ماض من الانبات بمعنی الانقطاع . والجبل بالحاء المهملة والموحدة کفلس
 الرسن و اراد به هنا جبل المودة وعلاقة المحبة . وطيران القلب کنایة عن تفرق البال
 واختلال الحال .

يعني آيا سزاوار است اگر خانه رباب دور شده بود یا آنکه کسسته شده بود رشته
 محبتی که بدرستی که دل تو پریشان و پراکنده شود بجهت آن امر .

سیو طی فی باب همزة الوصل شاهد در تسهیل همزة وصل است که همزه ثانی در
 الحق بوده باشد باعتبار وقوع او در میانه همزه استفهام و لام تعریف .

آل الزبير سنام المجد قد علمت ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۱ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰
 ذاك القبائل والاثرون من عدداً

لم یسم قائله . ازاد بالزبير الزبير بن العوام وهو ابوقبيلة معروفة . و السنام
 بالسين المهملة والنون كسحاب أعلى الشئ . والمجد بالجيم و الال المهملة كفلس نيل
 الشرف و الكرم . و علمت بتاء التانيث بمعنی تیقنت . و ذاك اشارة الى الجمله وهي

آل الزبير سنام المجد وهي في محلّ النصب على انه مفعولين لعلمت . وقيل علمت
بمعنى عرفت لثلاث يلزم حذف المفعول الثاني . والقبايل فاعله واراد به قبائل العرب وهو
جمع قبيلة . وروى مكانه العشيرة وعشيرة الرجل بنو ابيه الادنون او قبيلته . والاثرون
اي الاكثرون عطف على سنام المجد وهي جمع اثنى افعال من الثروة وهي بالمثلثة والراء
المهملة والواو كطلحة كثرة العدد من الناس والمال .

يعنى آل زبير بلند مرتبه كرامت و بزرگى هستند و بتحقيق كه يقين ميدانند اين
امر را قبيلهاى عرب و آل زبير بيشترند از حيثيت شماره و جمعيت از ساير قبائل عرب .
مغنى في من شاهد در وقوع من بفتح ميم است زائده قبل از تميز الاثرون كه
عدداً بوده باشد .

آليت حب العراق الدهر اطعمه
والحب يا كله في القرية السوس

هو من ابيات للمتلمس واسمه جرير بن عبدالمسيح المصعبى وكان نديماً من ندماء
عمرو بن هند ملك الحيرة فاخبر عمرو بانته هجاء بقصيدة قالى عمرو على انه ان وجد به بالعراق
ليقتلنه فهرب المتلمس فلقح بالشام فقال ابياتاً هو اولها يخاطب بها عمرو بن هند (و بعده)

لم تدر بصرى بما آليت من قسم
ما آل بكر الا لله امكم
ولادمشق اذا داس الكر اديس
اغنيت شانى فاغنوا اليوم شأنكم
طال الثواء وتوب العجز ملبوس
والضيم ينكره القوم الكيائيس
شير والرحال على بزل مخيسة

قوله آليت بصيغة المخاطب بمعنى حلفت والخطاب فيه لعمرو بن هند . وقيل هو
بصيغة المتكلم وليس بشيء كما ترى . والحب في الموضعين بفتح الحاء المهملة وتشديد

الموحدة واحداً للحبوب من الحنطة والشعير ونحوه والعراق ارض معروفة للعرب منها الكوفة ونواحيها . والاول للحال . والحب مبتداء والجملة بعده خبره . واراد بالقرية الحيرة وهي بالكسر بلدة قرب الكوفة والسوس بالسين المهملتين اولها مضموم وبينهما واو ساكنة فعمل القمح . والتقدير انك حلفت يا عمرو ان لا تتركني بالعراق حتى اطعم حبه والطعام لا يبقى وان استبقته بل يصرع اليه الفساد وياكله السوس فالبخل به قبيح .

(يعنى) قسم خوردي بخداوند براينكه وانگذاىى مرا در روزگار تاينكه بخورم دانه عراقرا وحال انكه ميخورد ان دانه را در حيرة سوس وسن و لارك .

مغنى في لا . ايضاً في الجهة السادسة وفي العاشرة من باب الخامس شاهد در حذف لاء نافية است از اطعمه اى لا اطعمه واين رد بر سيبويه است كه حبّ العراق از باب اشتغال گرفته است و قائل نشده است بحذف لاء نافية و از قبيل زياداً ضربته گرفته است باعتبار اينكه اگر اورا از باب اشتغال بگيريم لازم مي آيد كه ما بعد لاء نافية عمل کرده باشد در ما قبلش و اين جايز نيست بجهت تصدير لاء نافية لكن اين جواب بر فرض تسليم حذف لاء نافية است (فتامل)

مغنى في اذا شاهد در منصوب بودن حبّ العراق ليرتوسع كه جارى ساختن فعل لازم بوده باشد مجراى فعل متعدى و اسقاط حرف جرّ از او باعتبار بودن او مقسم عليه اى آليت بالله على حبّ العراق ان لا اطعمه في الدهر . (باب الالف بعده الباء)

ابا خراشة اما انت ذانفر فان قومى لا ياكلهم الضبع

هو لعباس بن مراد السلمي يخاطب به جفاف بن ندبة المكتى بابى خراشة . وهو بالخاء والسين المعجمتين بينهما راء مهملة والفاء ككناسة قوله ابا خراشة منادى بحذف حرف النداء اى يا ابا خراشة . وقيل الهمزة للنداء و ابا خراشة باسقاط الهمزة من ابا . كما يقال يا يزيد منادى . اى تنبّه يا ابا خراشة . وزو بمعنى صاحب . والنفر بالنون والفاء والراء المهملة كقرس اراد به هنا الرهط . والاكل هنا كناية عن الضعف والاستيصال . والضبع بالضاد المعجمة و الموحدة و العين المهملة كعضد السنة المعجدة

والحيوان المعروف . اى كنت كثير القوم وذا قبيلة قوية لا تضر على فان قومي لم يضعفهم ولم يستاصلهم السنة المجذبة او بمعنى انهم ليسوا قليلين بحيث اكلهم الضبع من الضعف والقلة بل هم كثيرون ايضاً .

يعنى اباخرشة اكر فخر ميكنى بجهت بودن تو صاحب عزت و جمعيت بدرستى كه قوم من ضعيف و مستأصل نگر دانیده است ايشان اسال قحط يا آنكه نخورده است آنهارا كفتار از جهت قلت و ضعف .

مغنى في ان شاهد در وقوع فاء است بعد از ان در اما شرطيه در امات كه فاء در فان بوده باشد و اين مخالفة است با قول كوفيين .

قطرو و سيو طى في افعال الناقصة مغنى في اما شاهد در وقوع ماء زائده در اما بفتح همزة است بعد از ان مصدره موقع كان و عوض ان اى لان كنت ذانفر و بنا بر مذهب كوفيين تقدير لكونك ذانفر است .

مغنى في الطرف من باب الثالث . گفته است كه ابوعلی و ابو الفتح قائل شده اند كه ماء زائده در اما نصب دهنده و رفع دهنده است نه كان محذوفه باعتبار بودن او عوض از چيزيكه شأن او رفع دادن و نصب دادنست كه آن چيز كان محذوفه بوده باشد .

مغنى في القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در تقديم معمول خبر ان است بر ان با بودن آن معمول خبر كه اما انت ذانفر بوده باشد جار و مجرور بتأويل كونك ذانفر .

۱۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
 ابالاراجيز يابن اللؤم توعدنى وفى الاراجيز خلت اللؤم والخور

هولابن الوليد اللعين المنقري واسمه منازل بن ربيعه من قصيدة يهجو بهاروبة بن

العجاج بن رؤبة التميمي وقبله

۱۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
 انا بن جلا ان كنت تعرفنى يارؤب والحملة الصماء فى الخبل

ورایت في قصيدته والفشل مكان والخور فان قوا فيها لام مكسورة كما ترى ولعل له

قصيدة اخرى كانت قوافيها راء مضمومة اطلع عليها بعرض النحاة (فتأمل) الهمزة للتوبيخ والانكار . والاراجيز جمع ارجوزة وهي بالراء المهملة والجيم والزاء المعجمة كعجوبة كالفصيدة من الرجز . والرجز ضرب من الشعر ورنه مستعملت مرات . واللؤم في الموضعين بالهمزة كقفل دنائة الاصل وقيل الثاني بفتح اللام وسكون و هو العذل . وخطابه اياه ببن اللؤم مبالغة في زعمه . وتوعدني اي تخوفني . والخور بالخاء المعجمة والواو والراء المهملة . والفشل بالفاء والشين المعجمة كلاهما كفرس بمعنى الضعف . يقول أنك لما عجزت عن مقاومتي بالضرب والقتل توعدني بالهجو الذي هو اضعف وادنى من ساير ما ينتقم به الاعداء .

يعنى آيا بسبب انشاد كردن تو در هجو من ارجوزها و قصيدها را اي صاحب پستی ميترسانی مرا و حال انکه گمان ميکنم پستی^{ظرفي} و ناتواني از انتقام کشیدن از دشمن را در انشاد كردن ارجوزها .

قطر في افعال القلوب شاهد در ملغى شدن خلت است از عمل نصب باعتبار وقوع آن درميان دو مفعول خود که . وفي الارجيز . واللؤم بوده باشد چونکه و في الارجيز که خبر مقدم است واللؤم مبتدای مؤخر والخور عطف است براو .

أبي الله الا ان سرحة مالك على كل افنان العضاة تروق

هو لحميد بن ثور الهلالي الصحابي من قصيدة يصف بها امرأة مالك حيث كتبت بها

بالسرحة وقيل يصف بهامالك وليس بشيء كما ترى وبعده

وهل انا ان عللت نفسي بشرحه من الشرح مأخوذ على طروق
سقى سرحة المحلال بالاجر الذي به الصرح دجن دائم و بروق

قوله ابي الله اي امتنع وكره الله كل شيء . والسرحة بالسين والراء والحاء

المهملات كطلحة كل شجر عظام او طول و هنا كناية عن امرأة مالك . والافنان بالفاء و

التونين جمع فتن و هو كفرس الغصن الملتف . والعضاة بالعين المهملة و الضاد المعجمة والهاء ككتاب جمع عضة كعنب وهو كل شجر يعظم وله شوك . و افنان العضاة هنا كناية عن ساير النساء ، و تروق بالراء المهملة والقاف مضارع راق فلان على عمرو ای زاد عليه فضلا .

یعنی ناخوش دارد خداوند هر چیزی را مگر آنکه درخت مالک و مراد زن اوست بر هر شاخهای درختان بزرگی و مراد سایر زنان است زیادتی دارد درحسن و فضل .

معنی فی علی شاهد در زائد بودن لفظ علی است برسر کل افنان العضاة بدون عوض بودن او از چیزی بنا بر قول بعضی ای تروق کل افنان العضاة . (فتأمل)

ابی جووده لا البخل واستعجلت به نعم من فتی لا يمنع الجود قاتله

لم یسم قاتله . لکن الشاعر یمدح به کریماً . قوله ابی ای امتنع ، وجوده فاعله . والضمیر فیهِ للممدوح . و اراد بلا کلمته . فعلی هذا لا تمکون زائدة کما استشهد علی زیارته ابن هشام . ای ابی جووده ان یسقط بلاه الّتی للبخل ای الّتی یقولها البخیل . قوله استعجلت ای سبقت و فاعله کلمة نعم . والضمیر فی به للممدوح ای سبقت کلمة نعم کلمة لا لجوده . قوله من فتی متعلق بالمحذوف ای صادرة من فتی وهو الشاب والسختی الکریم . و لا يمنع الجود صفة للفتی . قوله قاتله بالانصب حال او مفعول . فعلی الاول یکون المعنی : لا يمنع الجود فی حال قتله ایاه لان الجود یقره و قد قالوا الفقر هو الموت الاحمر . و علی الثانی یکون المعنی انه لا يمنع من یرید ان یقتله الجود بذک علیه و الضمیر فی قاتله یرجع الی نعم ای بل نعم ینمیع الجود . و روی ایضاً قاتله بالهمزة مکان المثناة بمعنی سائله فعلی هدا یعود الضمیر فیهِ الی الممدوح او الی الجود .

یعنی منع کرد بخشش آن مرد کلمه لارا که از برای بخل است یعنی تنطبق میکند بآن کلمه لا مرد بخیل و پیشی گرفته است کلمه نعم کلمه لارا بواسطه بخشش آن مرد در حالتیکه صادر شونده بود از جوان مردیکه این صفت دارد که منع نمیکند بخشش خود را از سوال کننده آن ممدوح یا از جود آن کشنده او که فقر بوده باشد .

١٠ - ١٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠
 ابى علماء الناس ان يخبروننى بناطقة خرساء مسواكها الحجر

لم يسم قائله . وهو من الالغاز . قوله ابى اى كره وامتنع وازاد بالناطقة التى
 تصوت . والخرساء بالخاء المعجمة والراء والسين المهملتين كحمرء مؤنث اخرس وهو
 البكم والمراد منها الطاحونة . وقيل المقعد بالنسبة الى الاستعجاء بالحجر .

يعنى ناخوش داشتند وسر باز زدند دانايان امر مردمان از اينكه خبر دهند مرا
 بچيزيكه صدا كننده كه اين صفت دارد كه كنگ و بيزبان است و مسواك او سنگست
 ومراد آسيا سنگست يا مقعد انسان بنا بر اختلاف .

سيوطى در اعراب الفعل شاهدي در مهمل شدن ان مصدرية است از عمل نصب باعتبار
 ثبوت نون در يخبروننى بجهت تشبيه نمودن او بماء مصدرية بنا بر قول بعضى يا بجهت
 ضرورت بنا بر قول صحيح .

١٠٠٠ - ١٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠
 ابحت حمى تهامة بعد نجد و ماشىء حميت بمستباح

هو لجر بن عطية بن الخطفي التميمي هو من قصيدة يمدح بها يزيد بن عبد الملك

بن مروان و قبله

١٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠
 و اثبتت القوادم في جناحي ساشكر ان رددت على ريشي

١٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠٠
 و اندى العالمين بطون راح الستم خير من ركب المطايا

١٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠
 بد هم في مللمة رواح و قوم قد سموت لهم فدانو

ابحت حمى (الخ)

١٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠٠ - ١٠٠٠٠٠٠٠٠٠٠
 واعظم سبل معتلج البطاح لكم شم الجبال من الرواسي

قوله ابحت مخاطب من الاباحة بمعنى التجويز والخطاب فيه ليزيد بن عبد الملك .
وروى مكانه حميت وهو اوفق بالمعنى . والحمى بكسر الحاء المهملة مقصورا مامنع من
الشيء . ونهامة بالمشناة ككتابة الناحية الجنوبية من الحجاز ومكة زادها الله شرفاً .
والنجد بالنون والجيم والدال المهملة كفلس الناحية التي بين الحجاز والعراق وهي
المعروفة . والواو للحال . ومانافية . وحميت بصيغة الخطاب من حماه اى منعه . والباء
زائدة . والمستباح اسم مفعول من الاستباحة واصله من ابحتك الشيء اى احللت لك .

يعنى تجويز كردى و رخصت دادى فرق گاه نهامه را بعد از تجويز كردن توفرق
گاه نجد را و حال آنكه نيست چيزيكه منع كردى اورا تجويز كرده شده و مراد اين
استكه خود رخصت دادى و الا كسير اقدرت بر آن نيست كه داخل در فرق گاه توشود .

مغنى في الاشياء التي تحتاج الى الرباط من باب الرابع . ايضا في بيان انه قديظن
ان الشيء من باب الحذف وليس منه . ايضا في حذف المفعول من باب الخامس .

شاهد در حذف عايد منصوب است از جمله موصوفة بها اى و ماشى و حميته چونكه
صفتست از براى شىء .

۱۰ -- ۱۰۵ -- ۱۰۵ -- ۱۰ --
ابحننا حيهم قتلا و اسرا عدا الشمطاء و الطفل الصغير

لم يسم قائله والشاعر يصف به نفسه وقومه بالشجاعة والمروة و قبله
۱۰ -- ۱۰ -- ۱۰ -- ۱۰ --
تر كنافى الحضيض بنات عوج عوا كف قد خضعن الى النسور

قوله ابخامتكم مع الغير من الاباحة بمعنى التجويز . وحيثم مفعوله وهو خلاف
الميت . والضمير فيه يرجع الى اصحاب بنات عوج وهو جمع اعوج فرس كان لبنى هلال .
قوله قتلا و اسرا منصوبان على التمييز عن تعلق الاباحة بالمفعول . والشمطاء بالشين المعجمة
والطاء المهملة كجمراء المبيضة شعر الراس وهو كناية عن العجوز .

يعنى تجويز كرديم ما جماعت زنده از اصحاب بنات عوج را از حيثيت كشتن
و اسير كردن يعنى بعضى را كشتيم و بعضى را اسير كرديم سواى زن پيرو طفل كوچك

ایشانرا که واگذاریم آنهارا بحال خود .

سیوطی فی باب الاستثناء شاهد در جرّ دادن لفظ عدا است مابعد خود را که الشمطاء بوده باشد بدلیل مجرور بودن معطوف او که و الطّفل الصّغیر بوده باشد نظر بانکه قوافی ابیات قصیده او مکسور است .

ابدأ كالقراء فوق ذراها حين يطوى المسامع الصراز

لم يسمّ قائله . والشاعر يصف بهرجلا يترك منزله من الصبح الى نحو نصف من الليل خوفاً من اعدائه ويأوى ذرى الجبال كحمير الوحشى التى تأوى ذراها خوفاً من دهمة مقترس . قوله ابدأ منصوب على الظرف . والفراء بالفاء والراء المهملة والمد ككتاب جمع فرى وهو كفتى حمار الوحش . والذرى بضمّ الذال المعجمة والراء المهملة مقصوراً جمع ذروة وهى كعرقه وحرفه اعلى الشىء . والضمير فيه للجبال او المفازة . ويطوى بالطاء المهملة والواو مكسورة مضارع طوى اى كتمة . والمسامع مفعوله وهو جمع مسمع بالمهملتين كمنبر الاذن . والصرّار فاعله وهو بالصاد والراء اثين المهملات كشدّاد طوئى يشبه بالجراد ويصيح بالليل يسمّى بجدجد كهدهد . وقوله حين يطوى (الخ) كناية عن نحو نصف الليل لان الصرّار لا يصيح غالباً ولا يقوى صياحه الا في الليل . يعنى انمرد هميشه اوقات از ترس دشمنان خود مثل خرهای وحشى در بالای بلنديهاى انكوهها وبيابانها است تازمانيكه درهم پيچد وبلر زاند گوشهای خود را جدجد كه او را زنجره گویند يعنى تانصف شب آنمرد در بيرونها است .

سیوطی فی حرف الجرّ شاهد در وقوع كاف جارّ در كالفراء است اسم وبمعنى

مثل اى ابدأ مثل القراء .

ابعد بعدت بياضاً لا بياض له لانت اسود في عيني من الظلم

هو لابي الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يخاطب بها الشيب .

قوله ابعده بفتح العين المهملة وبعثت بكسرها امر وفعل ماض بصيغة الخطاب من البعد بفتحيتين . بمعنى الهلاك والقناء والفعل كفرح والخطاب فيهما للشيب . قوله بياضاً تميز عن النسبة و اراد به النفس الحسن . قوله لابيضاء له صفة له . والاسود افعل من السواد خلاف البياض . والظلم كصرد جمع ظلمة كعرفة ضد البهاء .

يعنى نابود و فانی شو ای پیری هم چنانکه نابود شده از حیثیت حسن و رونق و صفائی که این صفت دارد که باقی نمانده است حسنی و صفائی از برای اوهر آینه توسیاه تری در چشم من از همه سیاهی های عالم .

مغنی فی الجهة الثانية من باب الخامس شاهد در من الظلم است که بعضی گفته اند که متعلق است باسود و قول اصح آن است که صفت است از بر ای اسود ای اسود کائن من جملة الظلم .

بعده بعد تقول الدار جماعة
شملى بهم ام تقول ابعده محتوماً

لم یسم قائله :

الهمزة للاستفهام . و بعد ظرف متعلق بتقول . والبعد بالضم ضد القرب . وشملى مفعول جماعة وهو بالشین المعجمة كفلس الاجتماع وبمعنى التفرق ايضاً . و المحتوم بالحاء المهملة والمثناة مفعول من الحتم وهو القضاء المبرم يقال حتمت عليه الشئى ای اوجبتہ . يعنى آيا بعد ازدورى کمان می کنی خانه ومنزل را که جمع کننده باشد جمعیت مرا یا پراکنده کی مرا با این جماعت دوستان یا آنکه کمان می کنی دوری ایشانرا حکم کرده شده بر سبیل حتم ووجوب .

مغنی فی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در فاصله شدن ظرف است با مجرورش که بعد بعد بوده باشد میانه همزه استفهام و تقول بمعنی تظن بجهت توسع در ظرف .

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 ابكاني الدهر ويا ربما اضحكني الدهر بما يرضى

هو من ابيات الحماسة . قوله ابكاني بمعنى اسائني والدهر فاعله .
 قوله ويا ربما بحذف المنادى . ورب هنا للتكثير وقيل : للتقليل .
 و اضحكني بمعنى اسرني . والدهر فاعله وما موصولة . ويرضى مجهول .
 والنائب عن الفاعل المستتر فيه عائد الموصول . ويحتمل ان يكون معروفاً من باب الافعال
 اي بما يرضى به الناس .

يعنى غمكين كرد مراروز كار وای قوم چه بسیار خوشحال گردانید مرا روز کار
 بآنچیزیکه پسندیده شده است یا بآنچیزیکه خوشنود میگرداند بآنچیز مرد مرا .

مطول في المقدمة شاهد در ابكاني و اضحكني است كه در اين بيت بمنى
 اسائني واسرني آمده اند .

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 ابلى الهوى اسفاً يوم النوى بدنى و فرق الهجر بين الجفن والوسن

هو من ابيات لابي الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يصف بهانفسه بالهزال
 والعناء لفرقة الاحبة . وبعده :

١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 كفى بجسمي نحو لانا ننى رجل لولا مخاطبتى اياك لم تسرنى

و البيت مقرر في باب في الكتاب .

قوله . ابلى فعل ماض من باب الافعال من بلاء الهم والسفر اي اوقعه في المحنة
 والعناء وجعله بالياً . و الهوى كفتى العشق وميل النفس قوله اسفاً مفعول لاجله وهو
 بالسنين المهملة و الفاء كفرس اشد الحزن . و يوم نصب على الظرف . و النوى
 بالنون والواو كفتى البعد و الجهة التي ينوى اليها المسافر من قرب او بعد . و فرق
 ماض من التفريق ضد الاجتماع . و الهجر كفلس الصرم والقطع واللام فيه عوض عن
 المضاف اليه اي اهجرهم اي هجر الاحبة . والجفن بالجيم والفاء والنون كفلس غطاء

یعنی ابوموسی پس جد تو است و خوب جدی است و بزرك قبيله خالوی تو است
و خوب خالوئی است .

مطول في احوال المسند اليه شاهد در تقديم مخصوص بمدح نعم است که ابوموسی
بوده باشد بر نعم قليلا و بجهت ضرورت

ابيت اسرى و تبيتي تدلكي وجهك بالعنبر والمسك الزكي

لم يسم قائله والشاعر يخاطب امرئ يوصف نفسه بالعناء والتعب في الاسفار لتحصيل
المعاش ويصف امرأته بالاستراحة والتطيب في الحضر .

قوله ابيت متكلم من البيوتة ومنه تبيتي بصيغة المخاطبة بحذف نونه للضرورة
وكذا من تدلكي . قوله : اسرى بالسئين والراء المكسورة المهملتين متكلم من السرى
بالضم مقصوراً وهو سير عامة الليل . وتدلكي بالذال المهملة واللام المضمومة مضارع
من الدلك وهو كفلس بمعنى المرس والدعك . والعنبر كجعفر . والمسك كجبر طيبان
معروفان . و الزكي بتخفيف الياء للضرورة فعيل من الزكوة وهي بالزآء المعجمة
والواو كطلحة الصفوة من الشيء .

یعنی شبرا بروز میآوری توزن در استراحت و در منزل که می مالی روی خود را
بعنبر و مشک خالص و در این مصراع قلب است و مراد این است که می مالی عنبر و مشک
خالص را بروی خود .

سيوطي في المعرب والمبني شاهد در سقوط نون است از دو واحد مؤنثه مخاطبه
که تبيتي و تدلکي بوده باشد بدون دخول عامل ناصب و جازم بر آن دو بجهت ضرورت
چون در اصل تبيتين و تدلکين بوده اند .

اتي الزمان بنوه في شبيته فسرهم و اتيناه على الهرم

هومن ابیات لابی الطیب المتبسی و اسمه احمد بن الحسين يشكو دهره .
قوله : الزمان بالنصب مفعول اتی . و بنوه فاعله و اراد به اهل الزمان . والشبيبة

كسفيئة الفتى وشببة الزمان كناية عن اقباله كما ان هرمة كناية عن ادباره وعدم موافقته .
وسر ماض من السرور بمعنى الفرح و النشاط . و الهرم بالراء المهمله كفرس
اقصى الكبر .

يعني آمدند روز کار را اهل آن روز کار در زمان روی آوردن و جوانی و خوشی
آن روز کار پس خوش وقت گردانید آن روز کار ایشان را و آمدم ما آن روز کار را در
وقت پیری و زمان پشت کردن و ناخوشی او پس غمگین و دل شکست کرد مارا .

مطول في الایجاز و الاطناب و المساوات شاهد در حذف جمله مسببه است که
فسائنا بوده باشد بعد از علی الهرم بجهت ایجاز و اختصار .

اتاركة تدللها قطام رضينا بالتحية والسلام

لم یسم قائله ، الهمزة للاستفهام . و تاركة فاعلة من الترك و التدلل بالمشناه
والدال المهمله المفتوحتين . و اللامين او لهما مشددة مضمومة اراءة الزوجة للزوج
في تغنح و تشکل كأنها تخالفه و ما بها من خلاف . و قطام اسم امرئة . و رضينا متکلم مع الغير
من الرضا ضد السخط و التحية كسجیة و السلام مترادفان .

يعنى آيا و اگذارنده است کرشمه کردن خود را قطام خوشنود هستيم بدرود
و سلامی از او .

قطر فيما لا ينصرف شاهد در مکسور بودن ميم قطام بر وزن فعال است با وجود
وقوع او فاعل از برای تاركة و تدللها مفعول است از برای تاركة .

اتانا فلم نعدل سواه بغيره نبى بدافى ظلمة الليل هادياً

هو من ابيات لحسان بن ثابت الانصارى يصف بها النبى ﷺ قوله اتانا فعل
ومفعول . و نبى فاعله . و نعدل بصيغة المتكلم مع الغير امان : العدل بالفتح بمعنى المثل
و النظير او من العدل بالكسر وهو نصف الحمل . و الضمير في سواه يرجع الى النبى ﷺ
و اما الضمير في بغيره فهو اما يرجع الى السوى فيكون المعنى اتانا لم نعدل سواه بغير

الخطاب تحية الملوك في الجاهلية اي ابيت ان تاتي من الامر ما تلعن عليه . وانك فاعل
 اتاني بمعنى بلغني والخطاب فيه للنعمان وكذا في ما بعده . ولمتنى ماض من الملامة . وتستك
 مضارع من الاستك وهو بالسين المهملة والمثناة والكافين الصم والضيقة . والمسامع جمع مسمع
 وهو كمنبر الأذن . وجملة سوف اناله مقول القول وهو بالنون متكلم من النيل بمعنى
 الاصابة والضمير فيه للنابعة . وتلقاء بالمشناة والقاف والمد كما سواك الناحية والجهة .
 والرائع بالراء والعين المهملتين فاعل من الريع وهو بالياء بمعنى الاضطراب والفرع .
 يعني آمد مرا تحيت ودرود مكوئيم تزا بكلمه ابيت اللعن يعني منع كردى و
 ناخوش داشتى از اينكه بجای آورى امرى را كه لعن کرده شوى بر آن آمد مرا اينكه
 بدرستى كه تو سرزتن کرده مرا بخصوص اينكه رسیده است بتو اينكه من هجو كردم ترا
 واين سخن آن چنان سخنى است كه تذك و كر ميشود از آن گوشهائى سخن گفتن اينكه
 بتحقيق كه زود باشد كه برسم وملاقات كتم آن نابعه ذيبانى را ومكافات كتم اورا بسبب
 هجوى كه کرده است مرا واين سخن و تهديد از جانب مثل تو پادشاهى بفرع اندازنده
 است مثل من كسيرا .

مغنى في الامور التى يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع . شاهد در مبنى
 شدن لفظ مقالة است بر فتح باعتبار اضافة شدن او بمعنى كه آن مصدرية بوده باشد و كسب
 نمودن او بنار از مضاف اليه مبنى بواسطه اضافة .

١٠ - - - - - ١٠
 اتانى انهم مزقون عرضى ججاش الكزملين لها فديد

هو لزيد الخيل سمى به لشجاعته او لكونه صاحب خمسة افراس وهو الذى
 سماه النبى ﷺ زيد الخير يهجو به قوماً بعد ما بلغه بانهم يتكلمون في نسبة . قوله
 اتانى بمعنى بلغنى . وانهم فاعله . و مزقون جمع مزق وهو بالراء المعجمة والقاف
 ككتف مبالغة من مزق فلان عرض اخيه اذا طعن فيه . والعرض بالكسر جانب الرجل
 الذى يصونه من نفسه لئلا ينقص . و الججاش بالجيم والحاء المهملة والشين المعجمة
 ككتاب جمع ججش وهو كفلس ولد الحمار وتخصيصهم به للمبالغة في الحقارة والكزملين

ثنیة کزمل وهو بالزآء المعجمة کزبرج ماء بجبل طی . والفدید بالفاء والدالین المهملتین کامیر رفع الصوت اوشدته .

یعنی آمد و رسید مرا اینکه بدرستی که آن جماعت بسیار پاره کننده اند عرض مرا و ایشان در نزد من چون کره خرهای در آب کزمل دو کوه طی هستند که از برای آنهاست آوازه های بلند منکر

قطر فی امثلة المبالغة سیوطی فی اعمال اسم الفاعل شاهد در عمل کردن صیغه مبالغه است که مزقون بصیغه جمع بوده باشد در عرضی بنصب بر مفعولیت و فاعل او ضمیر جمع است که راجع است بآن قوم معهود .

اتانی من ابی انس وعید فصل لفیظة الضحاک جسمی

هو من ابیات الحماسة قوله : اتانی فعل ومفعول بمعنی بلغنی . وابوانس بالنون والسين المهملة كفرس كنية رجل . و عید فاعل اتانی و هو کامیر التهديد و التخويف . وسل بضم السين المهملة وفتح اللام المشددة كما هو القياس فی استعماله بمعنی ذاب و هلك . والفیظة كطلحة مرّة من الغیظ و هو الغضب اوشدته والضحاک بالضاد المعجمة والحاء المهملة كشد آراسم ملك مشهور بشدة الغیظ والغضب . وجسمی فاعل سل .

یعنی آمد مرا از جانب ابی انس تهدید و وعیدی پس گذاخت و آب شد بجهت يك مرتبه غیظ کردن ضحاک جسم من .

مختصر ومطول . فی التشبیه من علم البیان . شاهد در تشبیه نمودن شاعر است بطریق استهزاء و تملیح ابی انس را بضحاک که علم است از برای پادشاهی که مشهور است بشدت غضب و خشم .

اتانی وعید الاحوص من آل جعفر فی ابعبد عمر و لونهیت الاحوصا

هو من قصيدة للاعشى و اسمه میمون بن قیس یخاطب عبد عمرو بن شرح بن الاحوص و كان قد هجا علقمة بن علفة بن عوف الاحوص ومدح آل جعفر فحوق علقمة

الاعشى بالقتل فانشد الاعشى القصيدة .

قوله : اتاني بمعنى بلغني . و الوعيد كالمير التهديد و التخويف . و الحوص با لحاء و الصاد المهملتين كقفل . و الاحوص كلاهما جمع احوص وهو افعل من الحوص كفرس و هو ضيق في مؤخر العينين او احديهما لكن اراد بالاحوص هنا اولاد الاحوص بن جعفر منهم العوف و الشريح و عمرو . قوله من آل جعفر اي من اجلهم لمدحى ايتاهم . ولو للتمنى اي اتمنى نبيك الاحوص من اضراى وقتلى او المعنى لودفعت عن شرهم لكان اولى .

يعنى آمد ورسيد مر اتهديد و وعده بد مردان تنگ چشم و مراد اولاد احوص است از جهت آل جعفر يعنى بجهت مدح کردن من آل جعفر را پس اي عبد عمرو آرزودارم که نهى کنى اولاد احوص را از قتل و ضرر رسانيدن ایشان بمن .

نظام في الجمع المكسر شاهد در حوص است که جمع احوص آمده است باعتبار ملاحظه و صفت در احوص و اعتبار ملاحظه علميت در احوص بجهت منع صرف جمع او را بر احوص بسته اند .

ات حتاك تقصد كل فيج ترجى منك انها لاتخييب

لم يسم قائله : قوله ات بقاء التانيث ماض من الاتيان و فاعله المستتر فيه يرجع الى المؤنث قوله حتاك اي حتى بلغت اليك . و جملة تقصد (الخ) و كذا ترجى (الخ) حالان من فاعل ات . و تقصد كتصر مضارع من القصد . و الفج بفتح الفاء و الجيم المشددة الطريق الواسع بين الجبلين او مطلق الطريق كما هو المراد منه هنا . و ترجى مضارع من الترجى من الرجاء و هو ضد اليأس لكن هنا بمنعى ترجو . و انها بتخفيف النون للضرورة و لانافية . و تخيب بفتح المضارعة بالخاء المعجمة و الياء و الموحدة مضارع من الخيبة بمعنى الحرمان و القنوط .

يعنى آمد مرا اوتانا نکه رسيد بسوى تو در حالتیکه قصد ميکرد هر راى را

و در حالتی که امید وار بود. از تو اینک بدرستی که او نا امید و محروم نخواهد شد از بخشش و عفو تو .

مغنی درحتی شاهد در دخول حتی است بر ضمیر مخاطب بجهت ضرورت .	
اتنی بالامس اییاته	تعلل روحی بروح الجنان
کبرد الشباب و برد الشراب	و ظل الامان و نیل الامانی
و عهد الصبی و نسیم الصبا	و صفو الدنان و رجع القیان

الایات للمصاحب بن عبّاد قالها فی جواب من مدحه بایات اخر .

قوله : اتنی بتآء التانیث فعل و مفعول بمعنی بلغنی . و اییاته فاعله . و الامس خلاف الغد . و تعلل بالعين المهملة مضارع من التعلل و هو التشاغل بالامر و التسلی و هو صفة لاییاته و الروح بالضم ما به حیوة الانفس و الثانی بالفتح و هو نسیم الريح . و الجنان ککتاب جمع جنّة و هی الفردوس و الکاف للتشبیه . و البرد بالموحدة و الرآء و الدال المهملتین کفعل ثوب منخطّ و برد الشباب کنایة عن صفاته و انواع لذاته فی اوانه . و الثانی بالفتح بمعنی البرودة . و الامان کسحاب السلامة . و النیل بالنون و الیاء کفلس الاصابة . و الامانی جمع امنیة و هی کاضحیة اسم لما یتمناه الانسان . و العهد الزمان . و الصبی بکسر الصاد المهملة و فتح الموحدة مقصراً جهلة القوّة و صغر السن . و النسیم کامیر نفس الريح اذا کان ضعیفاً . و الصبا کعصار یریح معرفة . و الصفو بالصاد المهملة و الفاء و الواو کدلو الخالص من الشیء و ضد الكدر و الدنان بالدال المهملة و النون ککتاب جمع دنّ بالفتح و التشدید و هو الراقد العظیم . و الرجع بالفتح ترجیع الصوت و تردیده فی الحلق . و القیان ککتاب جمع قین و هو بالقاف و الیاء و النون کفلس العبد . یعنی آمد مرا روز گذشته بیت های آن مرد که این صفت داشت که تسلی میداد روح مرا بوی بهشت مثل ذبیاتی و لذتهای جوانی و خنکی شراب و سایه امنیّت و سلامتی

وسلامتی ورسیدن بآرزوها وزمان کودکی ونسیم بادصبا وصفای شراب صاف خمها وغنا کردن غلامان و کنیزان غناکننده .

مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در تشبیه نمودن شاعر است در شعر خود بطریق جمع .

اتبيت ريان الجفون من الكرى
وابيت منك بليلة الملسوع

هوللمرضى رحمه الله والهمزة للتوبيخ . و تبيت مخاطب من البيتوتة و منه ابيت بصيغة المتكلم و الريان بالرآء المهملة و الياء و النون كشداد صفة من روى فلان بالماء اذا شرب منه حتى كفاه و الجفون بالضم جمع جفن وهو بالجيم و الفاء و النون كفلس غطاء العين من اعلى و اسفل . و الكرى بالرآء المهملة كفتى النوم قوله منك اى من فراغك . و الملسوع بالسّين و العين المهملتين و بصيغة المفعول الذى لسمته اى لدغته الحيّة و العقرب بضمه و ابرته .

يعنى آيا شبيرا بروز مياورى كه پراست پلكهاى چشم تواز خواب با اينك شب را بروز مياورم از فراق تو بمثل شب آن چنان كسى كه گزيده باشد اورا مار يا عقرب .
مغنى في باب السّابع در مقام ذكر استشكل بعضى از فقهاء اين بيت را بآنكه چگونه ضمّه داده است شاعر تاء آخر ابيت را و حال آنكه از براى مخاطب است نه متكلم و چگونه فتحه داده است تاء ابيت را و حال آنكه از براى متكلم است نه مخاطب ذكر کرده است اين بيت را و جواب داده است از استشكل باينكه تبيت و ابيت هر دو فعل مضارع اند از بات كه از افعال ناقصه است و تاء در آن دو لام الفعل آنها است و علامت مخاطب بودن تبيت تاء مضارع در اول او است و ضمّه تاء لام الفعل او علامت است بر مرفوع بودن او باعتبار حلول كردن او محل اسم و علامت متكلم بودن ابيت همزه اول او است و فتحه تاء لام الفعل او علامت است بر منصوب بودن او بان مقدّمه بعد از او و معنى مع اى مع ان ابيت منك .

١٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ٠٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 اتجزع ان نفس اتاها حمامها فهلا التي عن بين جنبيك تدفع

هو لرجل من محارب يعزى ابن عم له على ولده و قبله :

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 وان اخاك الكاره الورد وارد وانك مرئى من اخيك ومسمع

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 وانك لم تدري باية بلدة صدالك ولا عن اى جنبيك تصرع

الهمزة للتوبيخ . وتجزع مضارع من الجزع تقيض الصبر . وان شرطية وجوابها محذوف يفسره اتاها ظاهرة والضمير فيه وفي حمامها يرجع الى النفس . و الحمام بالحاء المهملة ككتاب قضاء الموت . و اراد بالتي عن بين جنبيك نفسه والمعنى انه لامعنى بجزعك من اتيان ما قضى من الموت لنفس غيرك مع انك لاتستطيع دفع ذلك الحمام من نفسك التي بين جنبيك .

يعنى آيا جزع مى كنى اكر بيايد نفسى را قضاء مر ك او پس چرا دفع نمى -
 كنى مر ك را از آن چنان نفسى كه در ميان دو پهلوى تو است و مراد اين است كه
 چرا از خود دفع مر ك نمى كنى .

مغنى في عن شا هدد و وقوع عن استزائده و بودن او عوض از عن محذوفه قبل از التي
 موصول اى فهلا تدفع عن التي بين جنبيك .

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 جهاز أولم تغضب لقتل بن حازم اتغضب ان اذنا قتيبة حزتا

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يمدح بها سليمان
 بن عبد الملك و بهجوجرير الشاعر و يذ كر قتل قتيبة بن مسلم بن عمر بن الحيصى وقد قتلته
 وكيع بن حسان . و قبله

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 لقد شهدت قيس كما كان بصرها قتيبة الا عضها بالاباهم

فان تقعدوا نقعد الائم ذلة وان عدو واعدنا بابيض صارم

اتغضب (الخ)

فما منهما الا بعثنا برأسه الى الشام فوق الشامخات الرواسم

الهمزة للانكار التوبيخي باعتبار ان الشاعر انكر على المخاطب غضبه من امر يسير وهو قطع اذني قتيبة وترك غضبه من امر عظيم وهو قتل بن حازم . وتغضب في الموضعين مضارع بصيغة الخطاب من الغضب وهو ضد الرضا . و اذنا تشبیه اذن سقطت نونه للاضافة . و قتيبة بالالف والتاء المثناة والباء الموحدة والهاء كجھينة وهو قتيبة بن مسلم كما مر . و حزنا بالحاء المهملة المضمومة والزاء المعجمة المشددة مجهول ماض بصيغة التثنية من الحز بمعنى التقطع . قوله جھاراً حال اي مجاهرة وهو بالجيم والراء المهملة ككتاب ضد الخفاء . و اللام في لقتل للتعليل . و ابن حازم با لحاء المهملة و الزاء المعجمة هو قيس بن ابي حازم .

يعني آيا غضب ميكني كه دو گوش قتيبة بن مسلم بریده شد در حالتیكه آشكار بود و غضب نمیكني بجهت كشته شدن قيس بن حازم .

مغنی في ان شاهد در آمدن ان است بمعنی اذ توفیقیتیه نه از برای شرط باعتبار آنكه شاعر این شعر را بعد از قطع شدن گوش قتیبه گفته است و از برای این شعر توجیحات و جوابهای چند است كه در اصل مغنی مذکور است و تمامی تفصیل آن در شواهد الكبری ذكر کرده ایم (و من شاء فلیرجع الیها) .

اتقرح اكبادا المحبين كالذي اری كبدی من حب بشنة تقرح

هو من قصيدة لجميل بن عبد الله بن معمر قالها في صاحبته بشنة . و قبله

و والله ما يدري جميل بن معمر لعوج المطايا والقصائد مسبح

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 وكتاهما امست ومن عندها لها اليسى بقوام بيشنة انزح

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 سلوا الواجدين المخبرين عن الهوى و ذو البث احياناً ييوح فييرح

الهمزة للاستفهام التوبيخي . و تفرح في الموضعين كتمنع غائبة من الفرح بمعنى الجرح . واكباد المحبين فاعله وهي جمع كبد معروفة . و الكاف للتعليل . والذى بمعنى ان المصدرية . وارى متكلم من الرؤية . و بشة بالموحدة و المثلثة و النون والهاء كطلحة صاحبة جميل الشاعر وقد يصغر فيقال فيه بشنة كجبهة كما هو من عادات العرب يقول في هند هندية بالتصغير وروى مكانه (مبة) وهو بفتح الميم و كذا الياء المشددة والهاء صاحبة ذى الرمة الشاعر والمعنى انه اتفرح اكباد المحبين كرؤيتى بشنة تفرح كبدى من حبها و يحتمل ان يكون اكباد المحبين مفعول تفرح على ان يكون تفرح بصيغة الخطاب و وقعت جملة ارى معترضه بين الموصول وصلته فالمعنى اتفرح اكباد المحبين مثل فرح كبدى فيما اراه ، او وقع ارى صلة الموصول اسمياً والعائد محذوف فالمعنى اتفرح اكباد المحبين كالفرح الذى اراه تفرح كبدى من حب بشنة (انتهى) .

يعنى آيا ريش مى كنى جگرهاى دوستان را بعلت ديدن من بشنه را كه ريش ميشود جگر من از دوستى او . (و بر تقدير بودن تفرح به صيغة خطاب) يعنى آيا ريش مى كنى جگرهاى دوستان را مثل جراحت كردن جگر من در آن چنان قسمتى كه مى بينم آنرا .

مغنى في الجهة الثالثة من باب الخامس شاهد در وقوع الذى موصول است در بيت مثل ان مصدرية و بمنزلة او در تأويل مصدر بودن او اى كرؤيتى .

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 اتنهون ولن يينهى ذوى شطط كالظمن يذهب فيه الزيت والقتل

هو من قصيدة للأعشى واسمه ميمون بن قيس اولها :

١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠ ١٠٠٠
 ودع هريرة ان الركب مرتحل وهل تطيق وداعاً ايها الرجل

ومنها :

۱-۱۱ ۱۰-۱-۱-۱
 اما ترینا حفاتاً لانعال لنا
 ۱-۱-۱-۱-۱-۱
 انا كذلك ما نحفي و ننتعل

الهمزة للاستفهام الانكاري وتنهون جمع بصيغة الخطاب عن الانتهاء بمعنى قبول النهي وترك الشيء . والواو للحال . وينهى مضارع من النهي ضد الامر وزوى شطط مفعوله وهو بالشين المعجمة والطائين المهملتين كفرس الجور والظلم . وكالظعن فاعله يجوز ان يكون الفاعل مقدراً والكاف حرفاً صفة قامت مقامه اي ولن ينهى ذوى شطط شيء كالظعن . قوله يذهب اي يدخل والجملة صفة على زيادة ال او كونها للمهد الذهنى او حال والزيت بالزاء المعجمة والياء والمثناة كفلس دهن معروف . والقتل بالفاء والمثناة كعنتق جمع قتيلة كسفينة معروفة والمعنى لايتهى الظالم عن ظلمه شيء مثل الظعن الجائف الذى يغيب فيه القتل اذا سمت بالزيت .

يعنى آيا ترك مى كنيد وباز مى ايستيد از ظلم كردن و حال آنكه هرگز باز نمى دارد صاحبان ظلم را از آن ظلم كردن چيزى مثل زخم نيزه كه داخل شود در او و روغن زيت و قتيله هاى كه در زخم ميگذارند يعنى زخم نيزه باز دارند تراست صاحبان ظلم را از ظلم كردن از ساير اذيت ها و زخم هاى ديگر نسبت بايشان .

سيوطى في حروف الجر شاهد در وقوع كاف كالظعن است اسم و بمعنى مثل اى مثل الظعن ،

۱-۱-۱-۱-۱-۱
 اتونارى فقلت منون انتم
 ۱-۱-۱-۱-۱-۱
 فقاالوا الجن قلت عمواظلاماً

هومن ابيات لشمر بن الحارث الضبى وقيل هو لجذع بن سنان الفسائى وقيله:

۱-۱-۱-۱-۱-۱
 و نار قد حضات بعيد وهن
 ۱-۱-۱-۱-۱-۱
 بدار لا اريد بها مقاماً

۱-۱-۱-۱-۱-۱
 سوى تحليل راحلة و عين
 ۱-۱-۱-۱-۱-۱
 اكايتها مخافة ان تنامى

اتوا نارى (الخ) .

فقلت الى الطعام فقال منهم زعيم نحسد الانس الطعاما
لقد فضلتهم بالاكل فينا و لكن ذاك يعقبكم سقاما

الضمير في آتوا وفي قالوا يرجع الى الجن . و نارى مفعول اتوا . قوله الجن بالرفع خبر مبتدأ محذوف اى نحن الجماعة الجن ويجوز ان يكون مجروراً باضافة الجماعة اليه اى نحن جماعة الجن . قوله عموا ظلاماً كلمة تحية . واصل عموا انعموا من نعم ينعم بالكسر حذف منه الالف والنون تخفيفاً يقال عيش ناعم اى حسن لئى او هو من وعم يعم ومعناه ومن عاداتهم انهم يقولون في الصباح عم صباحاً وفي المساء عم مساءً . قوله ظلاماً نصب على التمييز و هو بالظاء المعجمة كسحاب الظلمة وزهاب النور اى فلينعم ظلامك من النعومة .

يعنى آمدند آن جماعت آتش مرا پس گفتم كه كيستيد شما پس گفتند كه ما جماعت جنه ايم گفتم بايشان كه خوش گذران باشيد از حيثيت تاريخى يعنى شب شما خوش باشد .

سيوطى في باب الحكاية شاهد ذر ملحق شدن واو ونون جمع است بمن

موصوله درمنون با تحريك نون جمع او برسبيل ندرت .

اتهجر ليلى بالفراق حبيبها وهما كاد نفساً بالفراق تطيب

هو من قصيدة للمخبل السعدى واسمه عبد الرحمن وقيل للاعشى همدان وقيل

لقيس بن معاذ .

الهمزة للاستفهام الانكارى . و تهجر غائبة من الهجر كفلس وهو الصرم والقطع و روى مكانه تؤذن وهو بالذال المعجمة من الايدان بمعنى الاعلام و الاشعار . و ليلى

کسکری اسم امرأة و روى مكانه سلمى وهو فاعل تهجر و حبیبها مفعوله . قوله نساً
تمیز عن فاعل تطیب ای و ماكاد تطیب هو او احد نفساً بالفراق ای و ماكاد نفس احد
بالفراق والواو للحال ومانافية .

یعنی آیا و امیگذار لیلی بجدائی و دوری کردن دوست خود را و حال آنکه
نزديك نیست که پاکیزه باشد آن لیلی یا احدی از حیثیت نفس بجدائی یعنی کمان نمیکم
که احدی خوشدل باشد بفراق دوست خود پس چگونه لیلی جدائی و قطع الفت
خواهد کرد بامن .

انموزج و جامی و سیوطی فی التمییز شا همد در تقدیم تمیز است که نفساً
بوده باشد بر عامل خود که تطیب است و حال آنکه عامل او فعل متصرف است و این بنا بر
قول جماعتی است که نفساً را تمیز گرفته اند (فنامل).

اجارتنا ان الخطوب تنوب و انی مقیم ما اقام عسیب

هو من ابیات لامرء القیس بن حجر الکندی یخاطب بها امرأة میتة و ذلك انه لما
احتضر بالنفرة نظر الی قبر فسئل عنه فقیل له هو قبر امرأة غریبة فقال الابیات . وبعده .

اجارتنا انا غریبان هی هنا و کل غریب للغریب نسیب

فان تصیبینا فالقرابة بیننا و ان تهجرینا فالغریب غریب

الهمزة للنداء و الجارة بالجیم و الراء المهملة كفاة مؤنث جار وهو الذى
فی بیتك او فی ما قرب من منازلک . و الخطوب بالضم جمع خطب و هو بالخاء المعجمة
و الطاء المهملة و الموحدة كفلس الامر العظیم . و تنوب بالنون و الموحدة بمعنی تنزل .
قوله مقیم ای ثابت فی تحملها . و العسیب بالعین و السین المهملتین و الباء الموحدة
كحبیب اسم جبل

یعنی ای همسایه ما بدرستی که امرهای بزرگ نازل می شود بر انسان و بدرستی

که من بریای و ثابت قدم هستم در متحمل شدن آن امور تا زمان بریای بودن کوه عسیب .
 مغنی فی ما شاهد در وقوع لفظ ما اقام است مصدریه زمانیه ای زمان اقامه عسیب .

اجد الملامة فی هواك لذیذة حباً لذكرک فیلمنى اللوم

هولابی الشیص الخزاعی . قوله اجد متکلم من الوجدان بمعنی الادراک . والهوی
 کفتی العشق ومیل النفس . واللذیذة الفعیلة من اللذة وهی تفیض الالم . وحباً مفعول
 لاجله . والذکر خلاف النسیان . ویلمنی مضارع من الملامة و منه اللوم کسکر جمع لائم .
 یعنی می یابم ملامت و سرزنش را در دوستی و عشق تو صاحب لذت و خوشی بجهت
 دوست داشتن من مرید کردن تو را پس باید که بسیار ملامت کند مرا ملامت کنندگان .

ایضاً قوله

ءاحبه و احب فیہ ملامة ان الملامة فیہ من اعدائه

هو من ابیات لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسین .
 الهمزة للانکار . والواو للحال . و ملامة مفعول احب . والاعداء جمع عدو و هو الخصم
 والضمیر فیہ للممدوح و کذا باقی الضمائر فی البیت .

یعنی آیا دوست میدارم آنرا و حال آنکه دوست دارم در حق او سرزنش مردمان را
 بدرستی که سرزنش در حق او از جمله دشمنان او است .
 مختصر و مطول فی السرقات الشعریة من الخاتمة .

شاهد در سرقت نمودن شاعر شعر ثانی است معنی شعر اول را با بودن شعر ثانی
 تفیض معنی شعر اول .

اجها لا تقرل بنی لوی لعمر ابيک ام متجاهلینا

هو من قصیة لکمیت بن زیاد الاسدی یمدح بها مضر و یفضلهم علی اهل الیمن
 و یرض بقریش و بعده

عن الرامى الكنانة لم يردّها و لكن كاد غير مكائدينا

الهمزة للاستفهام وجهال كرمّان جمع الجاهل ضدّ العالم . وبنى لوى بضم اللام وفتح الواو وتشديد الياء هي بنى لوى بن غالب المعروف بقرش قبيلة . و المتجاهل الذي يرمى من نفسه الجهل وليس به يعنى اتظن قريشاً أنهم جاهلون ام متجاهلون عن هذه الحكاية وهي قولهم فلان كالرامى الكنانة بالنون لم يردّها . والكنانة كسماحة وعاء السهام يعنى من يتعرض لشتم احد يشتمه بالكنانة و يقول لم اردّه فكان كمن يرمى كنانة احد و يقول لم ارد الرامى اى صاحبه فان من رمى كنانة احد فقد رمى صاحبه لان السهم قد يخطئ عن الكنانة ويصيب صاحبه .

حاصل المعنى ان بعض الشعراء يتعرضون لقرش و لم يعلموا ان من هجا شاعراً فقد هجا في الحقيقة نفسه لان ذلك الشاعر بهجوه ايضاً باقبح مما هجاه به مكافاة له . قوله كاد بالبدال المهملة بمعنى مكر يعنى هولم يرد صاحب الكنانة بالرمى ظاهراً ولكن مكره حقيقة . قوله مكائدينا هو ايضاً من الكيد بمعنى المكر و كان ينبغى ان يقول غير مكائد بصيغة المفرد لانه حال عن الرامى و هو مفرد لكن جمعه للضرورة او باعتبار الجماعة يعنى آيا كمان مى كنى قبيله بنى لوى بن غالب را نادان هر آينه بجان پدرد قسم يا آن كه كمان مى كنى ايشان را كه نادانى را بخود بسته اند از اين حكايه كه مثلى است مشهور در عرب .

سيو طى في افعال القلوب شاهد در عمل نمودن تقول بمعنى تظن است عمل نصب در دو مفعول خود با وجو تقديم و فاصله شدن مفعول ثانى او كه جهالاً بوده باشد ميانه او وهمزه استفهام وبنى لوى مفعول اول او است

احاد ام سداس في احاد لييلتنا المنوطة بالتناد

هو من ابیات لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسين يشكو به طول ليلة . قوله احاد حذف منه همزة الاستفهام للضرورة بقرينة ذكر ام بعده اى احاد وهو

البارزات في البيت ترجع الى الحاجة المذكورة فيما قبله . والثقل بالمثلثة والقاف كجبر الحمل . قوله كما هي بالف الاشباع الحاصل من فتحة الياء اصله كما هي اي كما كان قبل ذلك حملها على كاهلي ورقبتي .

يعني دورى مي كنم از اينكه بداند وخبردار شود آن بشينه بان حاجت پسر رد كند وقبول نكند آن حاجت را پس واگذارد درحالتي كه سنگيني و تحمل آن بماند بر كردن من همچنانكه سنگيني و تحمل آن پيش از اين بر كردن ودوش من بود .
مغني في ان شاهد در جزم دادن ان ناصبه است تعلم را بنا بر قولي و حمل کرده اند بعضی جزم او را بر ضرورت .

أحب الصالحين ولست منهم
أهل الله يرزقني صلاحاً

لم يسم قائله : أحب متكلم من احبه ضد ابغضه . والصالحين جمع الصالح ضد الطالح والصالح من يعمل البر وما يصلح لاءورد نياه و آخرته والطالح من يعمل نقيضه والواو للحال . و لست بصيغة المتكلم . و الضمير في منهم يرجع الى الصالحين . و الصلاح بالفتح ضد الفساد .

يعني دوست ميدارم جماعت صالحين را و حال آنكه نيستم از ايشان اميد است كه خداوند روزي كند مرا صلاحی را .

هدايه في الحروف المشبهة بالفعل شاهد در فعل است كه از برای ترجی است و نص داده است الله را بنا بر اينكه اسم باشد از برای او و جمله يرزقني صلاحاً در محل رفع است و خير است از برای او .

أحب المؤقدين الى مؤسى
و جعدة اذ اضائهما الوقود
عفا النسر ان بعدك فالوحيد
ولا يبقى لجدته جديد

١١٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠
 احجاج لاتعطي العصاة مناهم ولا الله يعطي للعصاة مناهم

هو من ابيات الليلى الاخيلية تمدح بها الحجاج ، و قبله .

١١٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠
 احجاج لاتغلل سلاحك انما ال منايا بكف الله حيث يراها

أَحْجَاجٌ لَأَنْعَطَى (الخ) .

١١٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠
 اذاهبط الحجاج ارضاً مريضة تتبع اقصى دائها و شفاها

١١٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠
 شفاها من الداء العضال الذى بها علام اذ اهز القناة سقاها

الهمزة للنداء . وحجاج بالحاء المهملة والجيمين كشداد اسم ملك معروف بانه
 قتل كثيراً من السادات . والعصاة بالضم جمع عاص وهو بالمهملتين المذنب والمقصر
 في الطاعة . والمنى في الموضعين بضم الميم وفتح النون مقصوراً جمع منية كغرفة وهى
 اسم لما يتمناه الانسان . والواو للحال . ولانافية . والله مبتداء ويعطى خبره والمستتر فيه
 فاعله . وللعصاة مفعول اوله ومنها مفعول ثانیه والضمير فيه للعصاة .

يعنى اى حجاج عطا مكن كناه كارانرا و كسانيرا كه نافرمانى مى كنند امرتورا
 آرزوهاى ايشانرا بايشان و حال آنكه عطا نمى كند خداوند كناه كارانرا آرزوهاى
 ايشانرا بايشان .

مغنى في اللام شاهد در زياد شدن لام تقويت است در مفعول يعطى كه للعصاة بوده باشد
 با وجود تاخر او از يعطى .

١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠ ١٠٠
 احفظ وديعتك التى استودعتها يوم الاعراب ان وصلت وان لم

هو لابن هرمة واسمه ابراهيم بن على محمد وقيل شهرته به بنسبته الى جد هرمة
 ويقال ايضا لآخر ولد الشيخ والشيخه ابن هرمة وهذا هو المعول عليه في تسميته به .

قوله احفظ كاعلم امر من الحفظ بمعنى المواظبة وفلة الغفلة . والوردية بالواو والدال
والعين المهملتين كسفينة العهد . و استودعتها مجهول مخاطب من استودعتها وردية اى
اى استحفظته اياها . والاعارب جمع اعرب وهو افعال من العرب بالعين والراء المهملتين
والموحدة كفلس بمعنى النشاط . ووصلت مخاطب من الوصول بمعنى البلوغ .
يعنى محافظت بكن عهد خود را آنچه ان عهديكه سپرده شده آن عهد در روز خوشيها
ونشاطيها اگر برسى اورا و اگر نرسى اورا .

محسن في النوع السادس مغنى في لما شاهد در حذف فعل لم جازمه است بعد از او بجهت
ضرورت اى وان لم تصل .

۱۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
فنيتما و نيتهم فريق	احقاً ان جير تن استقلوا

۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
هو مطلع قصيدة المفضل الكرى واسمه عامر بن معشر بن سحيم قاله في سليمي وبعده	فدمعى لرؤى سلس عراة

۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
يخر على المهاوى ما يليق .	على الربلات اذ شحطت سليمي

۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
وانت بذكرها طرب تشوق	فودعها وان كانت اناة

۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰	۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
متبلة لها خلق انيق الخ	

الهمزة للاستفهام . وحقاً منصوب على الظرف المجازى عند سيويه والجمهور .
وان يفتح الهمزة لوقوعه بعد حقاً . والجيرة بالجيم والياء والراء المهملة والهاء كجيفة
جمع قلة للجار وهو من يجاور بيتك او فيما قرب من منازلك . واستقلوا بالقاف ماض من
الاستقلال بمعنى النهوض والارتحال . والنية بمعنى القصد وقيل اراد بها هنا الوجه الذى
ينويه المسافر من قرب او بعد . و الفريق بالقاف و الراء المهملة و القاف كرفيق
المتفرق و المختلف .

يعنى آياسز اورا است بدرستي كه هم سايگان ما كوچ كردند پس قصدا و قصدا يشان

مختلف است یعنی ما میخواهیم که ایشان سفر نکنند و ایشان اراده سفر دارند یا آنکه قصد سفر ما و سفر ایشان مختلف و پراکنده است و هر يك اراده سفر علیحدّه داریم .

مغنی فی اما شاهد درمنصوب بودن حقاً است برظرفیة ای فی الحق .

احلامکم لسقام الجهل شافیة كما دما نکم تشفی من الکلب

هو قصیده لکمیت بن زید الاسدی یمدح بها اهل البيت علیهم السلام . الاحلام جمع حلم وهو بالحاء المهملة کحبر العقل والخطاب فی البيت لاهل البيت علیهم السلام . والسقام بالسین المهملة والقاف کسحاب المرض وجمعه ککتاب و غراب . والجهل ضد العقل . و شافیة فاعله من شفاء ای برئه و منه تشفی بکسر الفاء . و الکلب بالموحّدة کفرس شبه جنون یعرض للانسان من عس کلب یمر به جنون لا کل لحم الانسان ومشهور ان علاجه منحصر فی شرب دم الملوک .

یعنی عقلهای شما مر ناخوشیهای نادانی زا شفا دهنده است هم چنانکه خونهای شما شفا میدهد شخصرا از ناخوشی گزیدن سک دیوانه و این کنایه است از بودن ایشان از جمله پادشاهان باعتبار آنکه منحصر است علاج آن ناخوشی با شامیدن خون پادشاهان

مختصر و مطول فی التفریع من علم البدیع شاهد در تفریع نمودن شاعر است

مصراع ثانی شعر خودرا برمصراع اول از آن شعر .

احلّت دمی من غیر جرم و حرمت بلا سبب یوم اللقاء کلامی
فلیس الذی حللته بمحلل ولیس الذی حرّمته بحرام

هما لابی عبادة البختری واسمه سامراء الضمیر فی احلّت و حرّمتم لمحبوبته و کذا الخطاب فی حللته و حرّمته .

قوله دمی مفعول احلّت و المضاف قبله محذوف ای سفک دمی . و کلامی مفعول حرّمتم ای تکلمها معی . والسبب کفرس ما یتوصل به الی غیره . و اللقاء ککتاب مصدر

لقیه ای رآه . قوله حللته مخاطبة من التحليل وهو عد الشیئی حلالاً ومنه المحلل بصیغة اسم المفعول . و حرمة ایضاً مخاطبة من التحريم ضد التحليل . و مصداق الذی فی الاول سفک دمہ و فی الثانی تکلمہامعہ . و الباء فی بحرام زائدة .

یعنی حلال دانست آن محبوبه ریختن خون مر از غیر گناهی که از من نسبت باو صادر شده باشد و حرام دانست بدون سبب و جهت در روز دیدار و ملاقات کردن بایکدیگر سخن گفتن با من را پس نیست آنچه آن ریختن خونیکه حلال شمردہ ای محبوبه آنرا که حلال شمردہ شده در مذهب عشاق و نیست آنچه آن ریختن سخن گفتنی که حرام شمردہ آنرا حرام در آن مذهب .

مطول فی الارصاد من علم البدیع شاهد در بودن ارساد است در این دو شعر باعتبار قافیہ محلل نسبت باحلّت و قافیہ حرام نسبت بحرمت و شناختن روی شعوروی حرف آخر شعرا گویند .

حل و امر و ضر و انفع و لن و اخ شن و رش و ابر و انتدب للمعالمی

هو لیدک الجنّ الحمصی و اسمہ عبدالسلام اوّل المصراع الثانی الشین من اخشن و الافعال المذكورة فی البیت کلّھا بصیغة الامر مع حذف المفعول منها الا الاخیر منها .
قوله احل بضمّ الهمزة و اللام بینهما حاء مهملة سا کنة ای احل لمن کان حلواً .
و امرر بالرّائین المهملتین اوّلهما مضمومة ای امرر لمن کان مرّاً والمرّ بالضمّ و التشدید ضدّ الحلاوة . و ضرّ بضمّ الضاد المعجمة و فتح الراء المهملة المشدّدة ای اضرر لمن یضرك .
و انفع من النفع و هو ضدّ الضرر ای انفع للمحبّ و لمن ینفعک . و لن بکسر اللام و سکون النون ضدّ الخشونة ای لن لمن کان لیناً و اخشن بالخاء و الشین المضمومه المعجمتین و النون ای اخشن لمن کان خشناً . و رش بکسر الراء المهملة و سکون الشین المعجمة من الریش بالكسر بمعنی الاصلاح ای اصلح حال من فسد امره من اجبائک . و ابر بالموحدة و الراء المهملة المكسورة من البری بمعنی المعارضة و الافساد ای افسد حال المفسدین . و انتدب بالنون و المثناة و الدال المهملة المكسورة و الموحدة من الانتداب

بمعنی التوجه والاقامة . و للمعالی مفعوله واللام فيه بمعنی الی ای الی المعالی . وهو بالعين المهملة كصحاری جمع معلاة بالمشناة كسكران كسب الشرف .

یعنی شیرین باش برای کسی که شیرین است و تلخ باش از برای کسیکه تلخ است و ضرر برسان بدشمن و کسیکه ضرر رسانده است و نفع برسان بدوست خود و کسیکه نفع رساننده است و نرمی کن از برای کسیکه نرمی کننده است و درشتی و زبری کن از برای کسیکه زبری کننده است و اصلاح کن حال کسیرا که امر او فاسد شده است از دوستان و فاسد بکن حال مفسدین را و زوری بیاور و بر پای بشو بسوی چیزی که باعث میشود بلندی شأن و کسب شرافت را .

مطول في ايهام التناسب من علم البديع شاهد در بودن این شعر است بطریق تفویف باعتبار مشتمل بودن کلام بر معانی متلائمه و جمله های مستویة المقادیر و متقاربة المقادیر بروجه حسن .

۱۰ - - - ۱۱ - - ۲۰ - - ۱ - - ۱
 احیی و ایسر ماقاسیت ماقطلا و البین جار علی ضعیفی و ما عدلا

هو من قصيدة لابی الطیب المتنبی و اسمه احمد بن الحسين يتعجب من حيوته و يشكو من فراق حبيبته .

قوله : احیی بحذف همزة الاستفهام المفید للتعجب ای احیی و هو متکلم من الحيوة ضد الموت و الواو للحال . و ایسر افعال من ایسر بالضم ضد العسر . و ما موصولة و قاسیت صلته و العائد محذوف ای قاسیته . و هو بالقاف و السین المهملة و الیاء متکلم ای کابده بالباء الموحدة و الدال المهملة . و روی مکانه لاقیت و هو بالقاف من لاقاه ای ادرکه و رآه . و لفظ ما زائدة . و قطلا ماض و الفه اطلاق و لفظ قد قبله و مفعوله بعده محذوفان ای قتل غیری او هو بمعنی قاتل ای : اھون ماقاسیته قاتل معی و الواو للحال . و البین بالموحدة و الیاء و التون کفلس الفراق و البعد . و جار بالجیم و الراء المهملة ماض من الجور تقین العدل و منه عدلا بصیغة الماضی و الفه اطلاق ایضاً و ما نافیة . و الضعف بالفتح و الضم ضد القوة .

واراد بالاخ هنا المصاحب . قوله لباساً مبالغة التلاصق . وجلالها مفعوله وهو بالجيم ككتاب جمع جل بالضم و التشديد . و الضمير فيه للحرب و المراد لباس الحرب . واليهام متعلق بقوله لباساً على تضمين معنى التوجه . وولاج بالواو والنجيم مبالغة من الولوج بالضم من الدخول والخوالف جمع خالفة وهى بالخاء المعجمة والفاء عمود من اعمدة البيت في مؤخره . و اعقل بالعين المهملة والقاف كاحمد من يضطرب رجلا عند الفزع وهو افعال من العقل كفرس وهو اصطكاك الر كبتين او التواء في الرجل وهو كناية عن شدة الخوف .

يعنى درحالتيكه مصاحب و ملازم جنگ هستم و در حالتيكه من بسيار پوشندهام لباسهاى جنگك را نذر روى آوردن بسوى انجنگك و نيستم مثل كسيكه داخل و پنهان شود در عقب ستونهاي خانه كه مضطرب باشد و بلرز دپاي او از ترس دشمن و كشته شدن در جنگك بلكه مرد ميدان هستم .

قطر في امثلة المبالغة شاهد در عمل نمودن صيغه مبالغة است كه لباساً بوده بنصب در جلالها كه مفعول است و فاعل او ضمير مستتر است كه راجع است بموصوف او كه اخا الحرب است .

اخالد قدو الله او طات عشوة و ما قائل المعروف فينا يعنف

الظاهر ان ابن هشام ركب صدر بيت على عجز الاخر لان مصرع الاول صدر بيت من ابيات اخي زيد بن فلان انتم لي يخاطب بها خالد بن عبد الله وقصته ان زيدا كان يتعشق بامرأة فوجدني دار قوم فادى عليه السرقة فامر خالد بقطع يده فانشد اخو زيد هذه الابيات ووجهها الى خالد وهو .

اخالد قدو الله او طات عشوة و ما العاشق المسكين فينا بسارق

اقر بمالم يات به المرء انه راي القطع خير امن فضيحة عاشق

ولولا الذي قد خفت من قطع كفه لالقيت في امر الهوى غير ناطق

٥٥ - ١١ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

كان اباهان هشل او مجاشع

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

فوا عجا حتى كليب يسبني

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

لناو الجبال الراسيات الفوازع

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

تنح عن البطحاء ان قديمها

قوله اخذنا متكلم مع الغير من الاخذ واراد به هنا سد الطريق . و افاق بالمد والفاء والقاف جمع افق وهو كعقق الناحية . واراد بالسماء سماء الرفعة . و الخطاب في عليكم لجرير ورهظه وهو من بنى كليب بن ربوع بن حنظلة . قوله قمرها باسقاط نون التنثية منها للاضافة تنثية تغليب في الشمس والقمر واراد بهما محمد عليه السلام وعلياً عليه السلام . واراد بالنجوم الطوالع الاوصياء الاحد عشر من ولد علي بن ابي طالب عليه السلام و قال بن هشام انه اراد بقمرها محمد عليه السلام وخليلا وبالنجوم الصحابة وما اوردها من مراده اولي بالمراد .

يعني گرفتيم وبستيم راعهاى آسمان رفعترا برشما شياطين انس واز براى مااست خورشيد وماه آن آسمان ومراد محمد عليه السلام وعلياً عليه السلام است وستارهاى درخشنده آن آسمان ومراد يازده فرزندان نسل علي بن ابي طالب عليه السلام است .

معنى في القاعدة الرابعة من باب الثامن شاهد در قمرها است باسقاط نون تنثيه از او بجهت اضافه كه در اصل قمر ان است و تنثيه تغليب است در شمس وقمر .

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

ظلماً ويكتب للامير افيلا

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

اخذو المخاض من الفصيل غلبة

هو من قصيدة للرعى واسمه عبيد بن حصين النميري يمدح فيها عبد الملك بن مروان ويشكوه من السعات و قبله

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

واذا اردت لظالم تنكيلا

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

انت الخليفة حلمه وفعاله

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

قومأهم جعل الجميع شكولا

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

و ابوك ضارب بالمدينة وحده

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

ودعا فلم ار مثله مخذولا

٥٥ - ١٠ - ١٠ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥ - ٥

قتلوا ابن عفان الخليفة محرماً

ان السعاة عصوك حين بعثتهم واتوا دواهي لوعلمت وقولا
 ان الذين امرتهم ان يعدلوا لم يفعلوا مما امرت فتيلا اخذوا الخ
 الضمير في اخذوا يرجع الى عاملي الزكوة و السعاة المذكورة فيما قبله . و
 المخاض بالخاء والصاد المعجمتين كسحاب ولد الابل اذا دخل في السنة الثانية او اراد به
 هنا الحوامل من النوق كما قيل . و من للبدل و الفصيل بالفاء والصاد المهملة و الياء
 كامير ولد الناقة اذا فصل عن امه . قوله غلبه بالغين المعجمة واللام المضمومتين والموحدة
 المفتوحة المشددة والمثناة مصدر غلب بمعنى قهر و هو منصوب بالفعل المحذوف اي
 غلبوا غلبته ، وظلماً مفعول لاجله . و اراد بالامير عبد الملك بن مروان . ويكتب مجهول
 من الكتب ، قوله افيلا منصوب عن الحكاية بفعل محذوف كما قيل اي انا اخذنا افيلا
 او ادي فلان افيلا و هو بالفاء و الياء كامير الصغير من ولد الناقة سمى به لانه يأفل
 اي يغيب بين الابل .

يعني كرفتند از ما آن عاملين زكوة بچه شتر دوساله را يا شتران آيستن را بدل
 از بچه شتر بکه از مادر خود جدا شده باشد از روی قهر و غلبه بجهت ظلم و جور بکه
 نسبت بما اراده داشتند و حال آنکه نوشته ميشود از برای امير کد عبد الملك بوده باشد
 اینکه گرفته ايم ما از ايشان از بابت بچه شتر کوچکی را .

مغنی في من شاهد در وقوع من است بمعنى بدل اي بدل الفصيل .

اخ ماجد لم يخزني يوم مشهد كما سيف عمر ولم تخنه مضاربه
 هو من قصيدة لنهشل بن حرّی النهشلی يرثي بها اخاه مالكا وقد قتل بصفيين بحضرة
 علي بن ابيطالب عليه السلام وقيل هو لعمر بن البراقة الهنمي والاول اصح .

ومنها :

وهون وجدی عن خليلي انني اذا شئت لاقيت امرء مات صاحبه

قوله اخ خبر مبتداء محذوف وقيل مبتداء تخصص بالصفة وهو ما جد بالجيم والبدال المهملة بمعنى كريم . ولم يخزني خبره وهو بالخاء والزاء المعجمتين من الاخزاء بمعنى الازلال والاهانة واصله من الخزي . واراد بيوم مشهد بالشين المعجمة والبدال المهملة كمقعد يوم حرب صفين لانها كانت محضر الناس . واراد بعمر و عمر و بن معدي كرب و كان سيفه مشهوراً بالحدوة يسمى بالصمصامة . وتخنه بالخاء المعجمة والنون من الخيانة ضد الامانة . والمضارب جمع مضرب وهو بالضاد المعجمة والراء المهملة والموحدة كمسجد نحو شبر من طرفه . وخيانة السيف بنوته عن ضربته .

يعني انمالك برادرست که این صفت دارد که این صفت دارد که بزرگوار است و این صفت دارد که ذلیل و رسوا نکرد هر ار در روز جنگ صفین نزد علی بن ابی طالب علیه السلام بلکه کشته شد در حضور آن حضرت همچنانکه شمشیر عمر و بن معدي كرب خیانت و کندی نکرد تیزیهای دم او در وقتیکه نزد بکر شتر او را دو حصه کرد بار او .

سیو طی فی حروف الجر مغنی فی الکاف ایضاً فی ما شاهد در کاف کما سیف است که باعتبار ملحق شدن ماء کافه با و ملغی شده است از عمل جر اما این بنا بر وایت رفع سیف است بنا بر اینکه مبتدا بوده باشد و لم تخنه خبر او ولیکن سیف بجر هم وایت شده است فتامل .

اخو بیضات رائج متاوب رفیق بمسح المتکین سبوح

هو لرجل من هذیل یمدح به جمله حیث شبهه بالظلم فی البیت وهو بالطاء المعجمة کامیر ذکر النعامة . وقیل یصف بال بیت ظلیما و لیس بشیء . قوله اخو خبر مبتداء محذوف ای هو ای جملی فی سرعة السیر کاخی بیضات ای کظلم اخی بیضات و انما حذف اداة التشبیه للمبالغة کانه جعله فردا من افراد الظلمان . والاخ هنا بمعنی الصاحب و بیضات کعرفات جمع بیضة وهی للطیر معروفة . ورائح صفة لما قبله وهو بالراء والحاء المهملتین فاعل من الروح بالفتح یقال طیر رائح ای ذاهب الی و کره . و المتاوب اسم فاعل من التاوب و هو بالمشاة والالف والواو المشددة والموحدة السیر فی جمیع النهار . وایضاً المتاوب الجائی اول اللیل یقال تاوبت ای جئت اول اللیل و فلان رائح ای سائر فی الرواح فقیض الصباح

وهو مع ما بعده ايضاً صفة بعد صفة لما قبله . والرفيق بالراء المهملة والفاء والقاف فعيل من الرفق بمعنى المداراة وايضاً الرفيق العالم والمسح بالمهملتين كفلس الحركة . والمنكين تثنية منكب وهو بالنون والموحدة كمرق مجتمع راس الكتف والعضد . و السبوح بالمهملتين بينهما موحدة كصبور مبالغته من سبح في المائم كسى به عن السرعة .

يعنى ان شتر من درتند رفتارى مثل شتر مرغ نريست كه مصاحب تخمهاى چند بوده باشد كه بتدى و شتاب برود بجانب ان تخمها و اين صفت داشته باشد كه برود بسوى آشيانه خود در وقت عصر و اين صفت داشته باشد كه راه رفته باشد در تمامى روز يا آنكه آينده باشد در اول شب منزل و آشيانه خود را و اين صفت داشته باشد كه نر مرفتار باشد ياد انا باشد بحر كت دادن دو بازوى دست خود را و اين صفت داشته باشد كه رونده باشد .

نظام في الجمع المكسر شاهد در فتحه دادن ياء بيضات جمع بيضه است بجهت ضرورت و حال انكه قياس در او سكون ياء است .

١٠٠ و بلى والله قد بعدوا ١٠٠٠ و ارد الحوض الذى وردوا	١٠٠ اخوتى لا تبعدوا ابداً ١٠٠٠ كل ما حى وان امروا
---	--

هو من ابيات لفاطمة الخزاعية ترضى بها اخوتها وبين البيتين بيتان لم يذكرهما المصنف وهما

١٠٠٠٠ لا افتنا الغرا ولا ولداً ١٠٠٠ هان فى البعض الذى اجد	١٠٠٠٠٠٠ لو تملتهم عشيرتهم ١٠٠٠٠ هان فى بعض الرزية او
--	---

قوله اخوتى منادى بحذف حرف النداء مضافاً الى ياء المتكلم اى يا اخوتى و ارادت بها الاحياء او مصاحبيه كما يراد بالاخ المصاحب . ولا تبعدوا دعاء لهم وهو يفتح العين و بعدوا بكسرها كلاهما من البعد بفتح الحين بمعنى الهلاك والفاء و لفظ ما زائدة . و الحى خلاف

المیت . و امر وا بکسر المیم ماض معروف من امر بالراء المهملة بمعنى کثر و عظم . و اراد بالحوض الذی وردوه الموت . و الضمیر فی وردوه و فی بعدوا یرجع الی اخوتها المرئی علیهم یعنی ای یاران و برادران من خدا کند که فانی و هلاک نشوید هرگز و بلی قسم بخداوند بتحقیقکه هلاک و فانی شدند آن برادران من هر نوع از زنده و اگر چه بسیار و بزرگ شوند لکن عاقبت امر وارد شونده و مشرف شونده اند حوض مرگ آنحضرا که وارد شدند برادران من ان حوض مرگرا .

مغنی فی کل شاهد در جمع آوردن لفظ امر وا است با وجود آنکه مرجع ضمیر او که کل حی است مفرد است .

ح ا ب ل ه ز ج ل

ا خ ی ل ب ر ق ا م ت ی

هو لساعدة بن جوئیة الهذلی . قوله اخیل بضم الهمزة و كسر الخاء المعجمة و سکون الیاء متکلم من اخلت سحابة اذا نظرت الیها مخیلة للمطر . قوله برقا بالنصب مفعوله . و متی بمعنى من او بمعنى فی . قوله حاب ای من سحاب حاب وهو فاعل من حاب بالحاء المهملة و الموحدة بمعنى دان و قرب . و اما ما فسرہ ابن هشام فی المغنی بتقیل المشی فلیس بشیء لما لم یقف علیه احد و زجل بالزاء المعجمة و الجیم کفرس الصوت .

یعنی گمان باران میکنم بواسطه نگاه کردن بر قیرا که از ابر است که این صفت دارد که نزدیک شونده است و این صفت دارد که از برای او است آواز عد . مغنی فی متی شاهد در متی است که بمعنی من است یا بمعنی فی ای من سحاب حاب او فی سحاب حاب .

اذا اتیت ابامروان تساله و جدته حاضره الجود و الکریم

لم یسم قائله . قوله اتیت بصیغة الخطاب . و ابامروان مفعوله و هو بالراء المهملة و الواو کسکران کنیة رجل . و تساله ای اطلب منه سخاء . و وجدته مخاطب من الوجدان بالکسر بمعنی الادراک . و حاضره بصیغة التثنیة مضاف الی ضمیر الغائب خبر مقدم . و الجود و الکریم مبتداء مؤخر ای الجود و الکریم حاضران عنده .

یعنی هر گاه بیائی ابامرزانرا که سؤال کنی و بخواهی از او چیز برامیابی اورا در حالتیکه بخشش و بزرگواری حاضرند نزد او .

مطول في الفصل والوصل شاهد در آمدن جمله اسمیه است که حضراء الجود و الکریم بوده باشد خالی از او .

اذا احتربت يوماً ففاضت دماؤها تذکرت القربی ففاضت دموعها

هو من قصيدة لابی عبادة البختری واسمه سامراء . قوله احتربت بمعنى تحاربت و فاعله ضمير المؤنث المستتر فيه وهو يرجع الى القبيلتين المذكورتين فيما قبله و كذا الضمائر المؤنث في البيت . و فاضت ماض من الفيض وهو بالفاء و الياء و الضاد المعجمة كفلس يقال فاض الماء اى كثر حتى سال كالوادى . و الدعاء ككتاب جمع دم معروف . و القربى كحبلی جمع اقرب ضد الابعد و المراد اقاربهم و روى مكانه القتلى وهو جمع قتيل . و الدموع بالضم جمع دمع وهو بالمهملتين كفلس ماء العين .

یعنی هر گاه جنك میگردند باهم اندو قبیله معین در روزی پس جاری میشد خونهای کشتگان اندو قبیله یاد میاوردند خویشان کشته خود را پس جاری میشد اشکهای چشم هر يك از اندو قبیله .

مطول في المزوجة من علم البديع شاهد در بودن مزوجه است میانه احترام و تذکر قربی که واقع شده اند در شرط و جزاء در مرتب شدن چیزی بر آن که فیضان دمع بوده باشد .

اذا احسن بن العم بعد اسائة فلست لشری فعله بحمول

لم یسم قائله . احسن ماض من الاحسان ضد الاسائة . و شرى تثنية شر تقيض الخير سقطت نونه بالاضافة . و الباء زائدة . و الحمول بالحاء المهملة كصبور الابل الحمال او هو مبالغة من الحمل .

یعنی هر گاه نیکوئی کند پس عمرتی پس از بد کردن پس نیستم از برای بدی دو کار او

بمنزله شتر بار کش یا آنکه نیستم بسیار متحمل شونده .

مغنی فی القاعدة العاشرة من باب الثامن شاهد در قلب بودن لشری فعله است باعتبار دخول علامة تثنية در مضاف و حال آنکه می باید داخل شود در مضاف الیه و این بجهت ضرورت است نظر بآنکه تقدیر لشری فعلیه است .

اذا اسود جنح الليل فلتات ولتكن
خطاك خفافاً ان حراسنا اسداً

هو لعمر بن ابي ربيعة المخزومي . الجنح بالجيم والنون والحاء المهملة كقفل و كجبر طائفة من الليل . وخطى بضم الخاء المعجمة وفتح الطاء المهملة مقصوراً جمع خطوة وهي كغرفة ما بين القدمين . والخفاف بالخاء المعجمة والفائين كتاب جمع خفيفة كسفينة من الخفة ضد الثقل . والحراس بالمهملات كرمان جمع حارس وهو الحافظ للشخص من الاذية ليلا ونهاراً و اسد كقفل جمع اسد كفرس معروف .

يعني هر گاه تاريك شود پاره از شب پس بايد كه بيائي تو مارا و بايد كه بوده باشد گام زدن و قدم بر داشتن تو آهسته و هموار تا آنكه کسی مطلع نشود بر آمدن تو بدرستیكه پاسبانان ما شجاعان و دلیران هستند مانند شیران درنده .

مغنی فی ان شاهد در ان است كه نصب داده است اسم و خبر را باهم بنا بر مذهب كوفيين لكن این بنا بر روایت نصب اسداً است اگر قوافی قصیده منصوب بوده باشد یا آنکه حمل نشود بر ضرورت شعر فتأمل .

اذا الجود لم يرزق خلاصاً من الاذى
فبلا الحمد مكسوباً ولا المال باقياً

هو من قصيدة لابي الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين . الجود بالضم السخاء . ويرزق مجهول من الرزق بمعنى العطاء . والخلاص بالفتح بمعنى الخالص . و الاذى كفتى الاذية والمنة والحمد المدح . والمكسوب مفعول من الكسب وهو العمل باليدين . والباقي ضد الفاني .

يعني هر گاه عطا کرده نشود بخشش و احسان در حالتی كه خالص باشد از ازیّت

و منت نهادن عطا کننده آن پس نه ستایش کسب کرده شده خواهد بود و نه مال باقی خواهد بود و مراد اینست که اگر کسی چیزی بکسی دهد و بر او منت نهد مال او از دست او بیرون رفته و ستایشی هم برای او نیست باعتبار منت نهادن او بر سائل .

معنی فی لا شاهد در عمل کردن لا است در دو موضع در معرفه نوع عمل کردن

لیس برفع اسم او و نصب خبر او قطر فی ما و لاء المشبهتان بلیس در مقام ذکر نسبت دادن خطاب متبسی شاعر در این شعر او باعتبار عمل دادن لاء مشبهه بلیس را در معرفه در هر دو موضع ذکر کرده است این بیت را .

۰ - ۱ -	۱ ۰ - ۱	۰ ۰ ۰ - -	۰ ۰ ۰ - -
فالحق به تاء الخطاب ولا تقف	اذا الفعل يوماً غم عنك هجاؤه		
۰ ۰ ۰ - -	۰ ۰ ۰ - -	۰ ۰ ۰ - -	۰ ۰ ۰ - -
بياء والا فهو يكتب بالالف	فان تره بالياء يوماً فاكتبه		

هما للحریری . قوله يوماً نصب علی الظرف . و غم بالغین المعجمة و المیم المشددة ماض من الغم بمعنى الغطاء والستر . قوله هجاؤه ای حروف هجائه . و تقف مخاطب من الوقف ضد الوصل . قوله فاكتبه بضم همزة الوصل و كذا الباء و سکون الهاء منه للضرورة امر من الکتب و منه يكتب بصیفة المجهول منه للضرورة .

یعنی هر گاه فعلی در روزی پوشیده باشد بر تو حروف هجاء او و ندانی که ان فعل واوی یا یائست پس ملحق کن باو تاء خطاب را و وقف مکن بر او مثلاً مثل رمیت اگر به بینی او را که خوانده میشود بیاء پس بنویس او را بیاء و الا پس او نوشته میشود بالف مثل دعا يدعو .

قطر فی باب الوقف شاهد در کشف نمودن حریری شاعر است تحقیق فعل واوی

و یائی را باین دو شعر خود .

۰ ۰ ۰ - -	۱ ۰ ۰ - -	۰ ۰ ۰ - -	۱ ۰ ۰ - -
فمطلبها كهلا عليه شديد	اذا المرء اعيتة السيادة ناشياً		

لهیم قائله قوله اعيتة فعل و مفعول وهو من الاعياء بالعين المهملة و الياء بمعنى

العجز والكل عن العمل . و السيادة فاعله و هي ككتابة فعل السؤدد و الكرم و روى مكانه المروءة . قوله ناشياً حال من مفعول اعيتته وهو بانثون والشين المعجمة والياء فاعل من النشو كدلو وهو السبكر و اراد به هنا سكر الشباب . والضمير في فمطلبها للسيادة وهو مصدر ميمي بمعنى الطلب . والكهل كفحل من جاوز احدى وخمسين سنة .

يعنى هر گاه مرد عاجز و خسته بگرداند او را بزرگى كردن و بخشش نمودن در حالت مستى جوانى پس طلب كردن آن مرد آن سيادت را در حالت پيرى سخت است بر آن مرد .

سيوطى في باب الحال شاهد در تقديم حال است كه كهلا بوده باشد بر ذوالحال مجرور بحرف جر كه ضمير در عليه است .

اذا المرء عينا قر بالعيش مشرياً ولم يمن بالاحسان كان مذمماً

لم يسم قائله . قوله قر بالقاف و الراء المهملة المشددة ماض من القر بالضم بمعنى البرودة يقال قر عينه اى بردت اورات ماكانت مشوقه اليه و العيش الحيوه . و مشرياً حال من فاعل قر و هو اسم فاعل من اثرى فلان اذا كثر ماله و هو من الثروة بالمثلثة و الراء المهملة و الواو كطلحة و هي كثرة العدد من الناس و المال . و يعن بالعين المهملة و النون مجهول من عنى به بصيغة المجهول اذا اهتم به و الاحسان بمعنى العطاء . و المذمم كمعظم الذى يذمه الناس .

يعنى هر گاه مرد خوشوقت و روشن چشم بوده باشد از حيثيت چشم داشت به زندگانى در حالتيكه صاحب مال بسيار و بزرگى بوده باشد و همت كماشته و قصد كرده نشود بنىكى كردن و بخشش بسائيلين و زيردستان خود ميباشد مذمت كرده شده .

مغنى فيما افرق فيه الحال و التميز من باب الرابع شاهد در تقديم تميز است كه عينا بوده باشد بر عامل خود كه قر است بنا بر استدلال ابن مالك و جواب داده اند از او باينكه المرء مرفوع است بقر محذوف قبل از او كه قر مذكور مفسر او است و عامل تميز قر محذوف قبل از او است پس بنا بر اين مقدم نشده است تميز بر عامل خود چونكه

تقدير اذا قر المرء عينا قر بالعيش است .

اذا المرء لم يخزن عليه لسانه
فليس على شيء سواه بخزان

هو من قصيدة لامرء القيس بن الحجر الكندي و اسمه سليمان اولها

قفانبك من ذكرى حبيب وعرفان
ات حجاج بعدى عليها فاصبحت
ذكرت بها الحى الجميع فهيجت
فسحت دموعى فى الرداء كانها

وربع عفت آثاره منذ ازمان
بخط الزبور فى مصاحف رهبان
عقاييل سقم من ضمير و اشجان
كلى من شعيب ذات سح و تهتان

اذا المرء لم يخزن الخ

فاما ترينى فى رحالة جابر
على خراج كالقر تخفق اكفان الخ

قوله لم يخزن بالخاء والزاء المكسورة المعجمتين والنون مضارع خزن المال اى
احرزه و منه الخزان كشداد بصيغة المباعدة . قوله عليه اى على نفسه
ولسانه مفعول يخزن . وسواه اسم ليس . ويخزان خبره والباء فيه زائدة .

يعنى هرگاه مرد نکه دار قرارندهد بر نفس خود زبان خود را پس نيست سواى ان
زبان بسيار نگاه دارنده اورا بر چيزى ازمصيبات و حوادث روزگار .

مختصر و مطول فى رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد دررد عجز است
که خز ان بوده باشد بر صدر که يخزن است که واقع است در حشو مصراع اول از بيت .

اذا المرء لم يبدنس من اللؤم عرضه
فكل رداء يرتديه جميل

هو مطلع قصيدة للسَّمُول بن حيا بن عاديا الارزى الیهودى الفسايى و نسبه بعضهم الى

شعراء اخر وبعده

وان هولم يحمل على النفس ضيمها فليس الى كسب الثناء سبيل
وقائلة ما بال اسرة عادياً تنازى وفيها قلة وخمول

قوله يدنس بالذال والسين المهملتين بينهما نون مفتوحة مضارع من الدنس و هو كفرس الوسخ والقذارة . واللؤم بالهمزة ككفل الخسة والدنائة . والعرض بالكسر جانب الرجل الذى يصونه من نفسه وحسبه لثلاثينقص . والرداء بالكسر ثوب معروف . ويرتديه مضارع من الارتداء وهو اخذ الرداءولبسه . والجميل بالجميم فعيل من الجمال بمعنى الحسن يعنى انه بكل هيئة يظهر للناس فهو حسن له .

يعنى هر گاه مرد چرکین نشود از پستی عرض او پس هر جامه را که بپوشد آن مرد آن جامه را و بهر هیئتی که ظاهر میشود از برای مردم آن جامه و آن هیئت نیکو است بر اندام او و خوش نمای است .

مغنی فی کلّ شاهد در لفظ کلّ است که از برای مفرد مذکر آمده است باعتبار بودن مضاف الیه او که رداء است مفرد مذکر .

اذا النعجة الادماء باتت بقفرة فایان ما تعدل به الريح تنزل

لم یسمّ قائله . النعجة بالنون و العين المهملة و الجیم كطلحة الاثی من الضان و الادماء بالذال المهملة كحمرء فعلاء من الادمة و هی كغرفة لون بین البیاض و السواد و هی صفة النعجة . و باتت بتاء التانیث ماض من البیتوتة و القفرة بالقاف و الفاء و الراء المهملة كطلحة الارض الخالیة من الماء و العشب . و تعدل بالعين و الذال المهملتین مضارع من العدول بمعنى الميل . و كذا تنزل من النزول بمعنى الحلول .

یعنی هر گاه میشی که این صفت دارد که خاکستری رنگست شب را بروز آورد در زمین بی آب و گیاه پس هر مکان که میل دهد باد او را فرود میاید انمیش از ضعف و لاغری

متبتی راکه (تذکرت مابین العذیب وبارق . مجرّ عوالینا و مجری السوابق) بوده باشد
در شعر خود با زیادتی توریه و تشبیه در آن .

اذا انالِم او من علیک ولم یکن لقاؤک الا من وراء وراء

لم یسمّ قائله . قوله او من بضمّ الهمزة متکلمّ من الايمان بمعنى الثقة والاعتماد
قوله لم یکن ای لم یحصل او هو ناقصة وخبره محذوف ای لم یکن لقاؤک میسرّاً لی .
واللقاء باللقاء ککتاب مصدر لقیه ای درآه . والوراء بالواو والراء المهملة کسحاب الخلف
وجواب الشرط فی البيت الّذی بعده .

یعنی هر گاه من اعتماد نکم بر تو و نبوده باشد دیدار تو میسر از برای من مگر
از پس پرده پس نیست مرا از وصل تو بهره و نصیبی .

قطر فی المعرب والمبني سیوطی فی الاضافة شاهد در مبني بودن وراء اول است بر
ضمّ باعتبار آنکه مضاف الیه او که لفظ حجابست در نیت گرفته شده است و محذوفست
بعد از او و وراء ثانی تأکید است از برای وراء اول .

اذا انت فضلت امر اذا براعة علی ناقص کان المديح من النقص

لم یسمّ قائله ، قوله فضلت مخاطب من التفضیل وهو جعل الشئی زائداً علی غیره
فی الرتبة . و البراعة بالموحدة و الراء و العین المهملتین کسماحة مصدر برع الرجل
اذا فاق علی اقرانه وامثاله و روی مکانه النباهة وهو بالنون المفتوحة و الموحدّة الشرف
والکرم . و الناقص ضدّ التام و اراد به من لیس له فضل اصلا . و المديح کامیر ما یمدح
به و من لبيان الجنس . و النقص ضدّ التام ای یکون ما مدحته به من جنس النقص و
یکون ذلك التفضیل نقصاً و عیباً له .

یعنی هر گاه تو فضیلت دهی مردی را که این صفت دارد که صاحب بلندی و برتر است
بر اقران و امثال خود و بر مرد ناتمامی که بر او فضیلتی نباشد می باشد آن مدح تو از جنس
ناتمامی و می باشد این قسم فضیلت دادن تو عیب و نقص از برای آن ممدوح .

مغنی فی الجہتہ الثالثہ من باب الخامس شاہد در دلالت نمودن مضمون این بیت است بر عدم ترتیب فضل از برای مرد صاحب براعتہ در صورت فضیلت دادن شخص او را بر مرد ناتمام .

۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 ۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 إذا انت لم تنفع فضرر فانما
 یرجى الفتى کيما يضر وينفع

هو للنابعة الذبياني و اسمه زياد بن معاوية وقيل للنابعة الجعدى و اسمه قيس بن عبدالله . قوله ضرر بضم الضاد المعجمة وتشديد الراء المهملة امر من الضر بالفتح وهو ضد النفع ويرجى مجهول مضارع من التفعيل من الرجاء وهو ضد اليأس و روى مكانه يراد و هو مجهول من الارادة . و الفتى الشباب من الرجال . والسخي الكريم والمراد انتك لاتمكن كالجماد في عدم صدور امر عنه فانت اذا لم تنفع الناس فضر فان الاضرار اولى من عدم صدور امر عنك فربما يرجو الناس منك الاضرار لعدوهم انتهى .

يعنى هر گاه تو نفع نمیرسانی بکسی پس ضرر برسان پس اینست و جزاین نیست که امید داشته میشود جوان مرد بعلت ضرر رسانیدن و نفع بخشیدن یعنی بمجرد آنکه مردمان از تو امیدی دارند خواه امید نفع و خواه امید ضرر کفایت میکند تورا در مرجع بودن توازیرای ایشان .

مغنی فی کی شاہد در وقوع لفظ کی است قبل از ماء مصدریه از برای تعلیل ای لاجل الضرر والنفع .

۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 ۱ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 اذا انكرتني بلدة او نكرتها
 خرجت مع البازي على سواد

هو لبلشار بن برد . قوله انكرتني بالنون والراء المهملة وتاء التانيث ماض بمعنى اكرهتني وكذا نكرتها بكسر الكاف اي كرهتها ، و ازاد بالبلدة اهلها . و البازي بالموحدة و الزاء المعجمة والياء طائر معروف مبكر بالعداء . قوله على سواد اي سواد الليل و خروجه مع البازي كناية عن مسارعتة الى الخروج لانه ابكر الطيور .

يعنى هر گاه ناخوش دارند مرا اهل شهری یا آنکه ناخوش دارم اهل آن شهر

را بیرون میروم از آن شهر با باز در حالتیکه بر منست قدری از سیاهی شب و مراد آنست که همچنان زود بیرون میروم که قدری از تاریکی شب در وقت طلوع صبح باقی مانده باشد و آن وقتی است که باز از آشیانه خود بیرون میروم .

مختصر ومطول في الفصل والوصل شاهد در وقوع ظرفست که علی سواد بوده باشد جمله حالیه لکن مجرد از او .

اذا باهلی تحتہ حنظلیة له ولدمنها فذاک المذرع

هو من من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي . قوله باهلی نسبة الى باهله وهي بالموحدة والهاء المكسورة قبيلة من قيس بن غیلان ای اذا کان رجل منسوب الى قبيلة باهله . قوله تحتہ ای تحت تصرفه وفي نكاحه . وحنظلية نسبة الى حنظلة وهي بالحاء المهملة و النون و الظاء المعجمة كمصنعة قبيلة من تميم و جملة له ولد منها في محل الرفع علی الوصفیه لحنظلية لاباهلی كما قيل . و ذاك اشارة الى الولد الموصوف بهذا الوصف والمذرع بالذال المعجمة والراء والعین المهملتین كمعظم الذي امه اشرف من ابيه وقيل روى بالمهملات وهو الذي يتاهل للبس الدرع لشرف ابويه . یعنی هر گاه مرد منسوب بقبيله باهله در تحت تصرف و نکاح اوزن منسوب بقبيله حنظله بوده باشد و این صفت داشته باشد که از برای آن مرد بچه باشد از آن زن پس آن بچه نجابت و شرافت او از طرف مادر بیشتر است از طرف پدر یا آنکه آن بچه اهلیت دارد از برای پوشیدن زره بجهت شرافت پدر و مادر او .

سيوطي في الاضافة معني في اذا شاهد در دخول اذا است بر جمله اسمیه بتقدير کان بعد از او تا آنکه اضافه شده باشد بجملة فعلیه ای اذا کان باهلی .

اذا ابن ابی موسی بلالاً بلغته فقام بنصل بين وصليك جازر

هو من قصيدة لذی الرمه واسمه غیلان بن عقبه یمدح بها بلال بن ابی بردة بن ابی موسی .

الاشعری و مخاطب بالبيت ناقته و قبله

فقلت لها اذشم الليل واستوت بها البيدواشتدت عليها الحرائر

قوله بلال بالموحدة ككتاب هو امير البصرة و قاضيا و شهرته به بنسبته الى جده ابي موسى الاشعري و ابن منصوب على ما اضمر عامله . و الخطاب في بلغته بناقته و كذا في و صليك . و النصل بالنون و الصاد المهملة كفلس السيف و الرمح . و و صليك تشية وصل مضافاً الى ضمير المخاطب وهو بالواو و الصاد المهملة كحبر و وصلا الناقة المفصلان اللذان عند محل نحرها . و جازر بالجيم و الزاء المعجزة و الراء المهملة فاعل من جزر الناقة اي نحرها يقول لها اسرعي بي الى بلال فاذا وصلته وصلت الى المقصود و حينئذ لا ابالي بان تحرك قصاب و يفصل اعضائك لانه وجودك و دعمك عندي سواء انتهى .

يعني هر گاه پسر ابي موسى اشعري كه نام او بلال است رسیده شوی تو او را پس بر پای شود بنیزه و شمشیری كه میان دو مفصل محل نحر تو را قطع كنده باشد باك ندارم من از آن بجهت آنكه بمطلب رسیده ام من و در آنوقت وجود و عدم تو در نزد من مساویست
مغنی في لو شاهد در منصوب بودن ابن است بنا بر آنكه ما اضمر عامله است از برای فعل مقدر قبل از او كه بلغت بعد مفسر اوست ای اذا بلغت ابن ابي موسى و بعضی گفته اند كه ابن مرفوعست و نائب فاعل است از برای بلغت مقدر قبل از او .

اذا تقول لابنة العجیر تصدق لا اذا تقول جیر

لم یسم قائله . لفظ لا مقول القول كذا لفظ جیر . وابنة العجیر منادی بحذف حرف النداء ای یا ابنة العجیر وهو بالعین و الراء المهملتین و بینهما جیم و یاء كأمیر اسم رجل . و لا الثاني نافية و التقدير اذا تقول انت یا ابنة العجیر لا فانك تصدق و اذا تقول جیر لا تصدق .

يعني هر گاه بگوئی ای دختر عجیر كه لا یعنی نه راست گفته تو و هر گاه بگوئی جیر یعنی بلی راست نگفته .

مغنی في جیر شاهد در وقوع لفظ جیر است در مقابل لاء نافية و بمعنی ایجابست .

اذا رضيت علي بنو قشير لعمر الله اعجبني رضاها

هو من ابيات لقحيف بن عمر بن سليم الندي العامري . وبعده

ولا تبنو سيوف بني قشير ولا تمضي الاسنة في صفاها

قوله رضيت بتاء التانيث ماص من الرضا ضد السخط . وبنو قشير بالقاف والشين المعجمة والراء المهملة كزبير قبيلة من قشير بن كعب بن ربيعة . وخبر لعمر الله محذوف اي يميني والضمير في رضاها يرجع الى بني قشير .

يعني هرگاه خشنود شوند ازمن قبيله ويسران قشير هر آينه بذات خداوند قسم كه عجب مياورد مرا خشنودي آنها بواسطه غلطي كه ازمن نسبت بابشان سرزده است محسن في النوع الاول في بعن التسخ سيموطي في حروف الجر مغني في علي است شاهد در آمدن علي است بمعنى عن اي اذا رضيت عنّي مغني في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در متعدّي شدن رضی است بعلي در اين شعر باعتبار مشابه بودن علي عن را در معنى باعتبار آنكه رضيت عنّي بمعنى اقبلت علي بوجه وده است پس لازم معنى هر دو يكيست .

اذا ركبت فاجعلوني وسطاً اني كبير لا اطيق العندا

لم يسم قائله . قوله ركبت متكلم من الر كوب . قوله فاجعلوني وسطاً اي فاجعلوا مر كوبي بين الركاب واطيق متكلم من الاطاقة وهي القدرة على الشيء . والعند بالعين المضمومة والذال المهملتين بينهما نون مشددة كسكتر جمع عاند وهو البعير الذي يجوز عن الطريق وبعدل عن القصد .

يعني هرگاه سوارشوم پس قرار دهيد شتر مرا درميان شترسواران بدرستي كه من مرد پيري هستم كه طاقت ندارم جورشترانرا كه ازراه بيرون ميروند .

مغني في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در بودن اين بيت است از قبيل

زبردستان خود .

مختصر و مطول في الخاتمة شاهد در حل نمودن بعضی از اهل مغرب زمین است

این بیت متنبسی را بعبارت نشر و آن اینست که

فانه لما قبحت فعلاته و حنظلت نحلته لم يزل سوء الظن يقناده و يصدق

تو همه الذي يعتاده .

و تفصیل آن در مطول مذکور است .

اذا سئمت مهنده يمين بطول الحمل بدله شمالا

لم یسم قائله . قوله سئمت بالسين المهملة والهمزة المكسورة وتاء التانيث ماض من السائمة وهي كسماحة بمعنى الماللة . ومهنده بصيغة اسم المفعول السيف الهندي وهي مفعول سئمت . ويمين فاعله . والباء سببية والطول بالضم بمعنى الكثرة . وفاعل بدله ضمير الممدوح وضمير المفعول يرجع الى السيف . وشمالاً مفعول ثان له وهي ككتاب خلاف اليمين يعني هر گاه مال می گرفت دست راستی شمشیر هندی را بسبب بسیار برداشتن بدل میگردانم ممدوح آن شمشیر را بدست چپي .

مطول في تنكير المسند اليه شاهد در نكره آوردن مسند اليه است که يمين

بوده باشد باعتبار منع نمودن مانعی از تعريف او که آن مانع رعایت ادب بوده باشد بواسطه ملاحظه نمودن شاعر عدم نسبت مال ترا بدست راست ممدوح خود .

اذا صدق الجدا فترى العلم للفتى مكارم لا تخفى وان كذب الخال

هو من ابیات لابی العلاء المعری و اسمه احمد بن عبدالله التنوخی اللغوی و قبله

سيطلبني الرزق الذي لو طلبته لما زادو الدنيا حظوظ واقبال

قوله صدق ماض من الصدق وهو بالمهملتين و القاف كحبر هنا بمعنى الموافقة .

میترم چیزی را که امید دارم او را بخداوند دفع میکنم چیزی را که قدرت ندارم بر
متحمل شدن آن .

مطول في التضمين من الخاتمة شاهد در تضمین نمودن شاعر است شعر غیر را
در شعر خود با تنبیه نمودن او بقول خود تمثّل بیتاً (الخ) باینکه شعر ثانی از شاعر
دیگر است .

اذا عاش الفتى متأين عاماً فقد ذهب اللذائة و الفتاء

هو آخر ابيات لربيع بن ضبعي الفزاري وانه كان من المعمرين فلما بلغ مائتي سنة
قال الابيات وهي بتمامه هكذا

الا ابلغ بنى بنى ربيع فاشراز البنين لكم فداء
باني قد كبرت ودق عظمي فلا تشغلکم عنى النساء
وان كئانتي لنساء صدق وما آلوا بنى ولا اساءوا
اذا كان الشتاء فادفئوني فان الشيخ يهدمه الشتاء
واما حين يذهب كل قر فسربال خفيف اوردا

اذا عاش الخ تمت .

قوله عاش ماض من العيش وهو الحيوة . والفتى الشاب من الرجال والسخي
الكريم . واللذائة بالذالين المعجمتين كسماحة تقيض الالم وروى مكانه المسرة وهو مصدر
ميمى بمعنى السرور . والفتاء بالفاء والمثناة والمد كسماة الشباب .

يعنى هر گاه زند گانی کند جوانمرد در مدت دو بست سال پس بتحقیقکه رفتد است

خوشی عیش و جوانی او .

سیوطی فی باب العدد شاهد در منصوب آمدن تمیز مآتین است که عاماً بوده باشد بر سبیل قلت و ندرت و حال آنکه قیاس در او مآتی عام است بطریق اضافه .

اذا غاب عنکم اسود العین کنتم کراماً و انتم ما اقام الائم

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يهجو بها قوماً و بعده

تحدث ركبان الحجيج بلوغكم ويقرى به الضيف اللقاح العواتم

قوله غاب بالغين المعجمة والموحدة بمعنى خفي . واسود العين من كسب اضافي فاعله وهي اسم جبل . والكرام ككتاب جمع كريم وهو ضد اللئيم . وما مصدرية ظرفية اي مدة اقامته . والائم كمساجد جمع ائم وهو افعال من اللئوم بالضم ضد الكرم .

يعني هر گاه پنهان شود از نظر شما و بر طرف شود از روی زمین کوه اسود العین میباشد شما بزرگان و بخشنندگان و شما مادام که بر پای است آنکوه جماعت پست فطرتان هستید .

مغنى في الجملة الصغرى من باب الثاني شاهد در عدم اراده کردن افضليت است از افعال تفضيل بصيغه جمع که الائم جمع الائم بوده باشد و با وجود آنکه مجرد است از من والفلولام استعمال شده است مطابق باموصوف خود و بعضی تأویل کرده اند او را بصيغه اسم فاعل ای انتم لائمون فتأمل .

اذا غضبت عليك بنو تميم وجدت الناس كلهم غضاباً

هو قصيدة لجرير بن عطية بن الخطمي يخاطب بها امرأة من بني كليب وقد

بات في دارها وقبله

اقلى اللوم عاذل و اعتباراً وقولي ان اصبت لقد اصابا

اذا غضبت الخ

اجدك لاتذكر عهد نجد وحياً طال ما انتظر الايابا

قوله غضبت غائبة من الغضب وهو ضد الرضا . والخطاب في عليك للمرأة وكذا في وجدت . وبنو تميم قبيلة معروفة منهم الشاعر . و وجدت مخاطبة من الوجدان بمعنى الادراك . وغضاب ككتاب جمع غضبان كسكران وهو صاحب الغضب .
يعنى هرگاه غضب کنند بر تو ای زن قبيله تمیم مییابی مردم را همه ایشان را غضبناک بر خود . ايضاً قوله :

قولا لهرون امام الهدى عندا احتقال المجلس الحاشد
انت على ما بك من قدرة فلست مثل الفضل بالواجد
ليس من الله بمستكر ان يجمع العالم في واحد

الايات لابي نواس الحكمي و اسمه الحسن بن هاني كتبها الى هرون . قوله قولاً منصوب بالفعل المحذوف اي اقول قولاً . والهدى بضم الهاء وفتح الدال المهملة مقصوراً الرشاد والدلالة . والاحتقال بالحاء المهملة والمثناة والقاف الاجتماع . والحاشد بالحاء والدال المهملتين بينهما شين معجمة بمعنى الجامع . والقدرة الطاقة . والفضل بالفاء والضاد المعجمة كفضل هو الفضل البرمكي المشهور بالسخاء . والباء زائدة . والواجد بالواو والعجم والدال المهملة فاعل من الوجدان بمعنى الادراك . والباء في بمستكر زائدة ايضاً وهو اسم مفعول من الاستكراه بمعنى الكراهة و قيل هو بمعنى المجهول اي لايجهل ذلك احد من قدرة الله تعالى ولا ينكره . والعالم بفتح اللام ما سوى الله واللام فيه لصفات الافراد قوله في واحد اي في شخص واحد واراد به ممدوحه الفضل البرمكي .

يعنى ميگويم سخني را بهرون كه پيشواي رستگاريست نزد منعقد شدن مجلسي

که در برداشته باشد اهل کمال و فضل را که تو ای هرون با آنچنان چیزی که بتو است از قدرت و شوکت پس نیستی مثل فضل برمکی یا بنده کمالات و بخشش را و نیست از خداوند ناخوش داشته شده یا پوشیده بر احدی از اینکه جمع کند آن خداوند هر فرد هر فرد صفات نیک عالم را در یک نفر که او فضل برمکی بوده باشد.

مختصر و مطول في السرقات الشعرية من الخاتمة شاهد در سرقت نمودن ابی نواس است معنی شعر ثالث خود را که لیس من الله النخ بوده باشد از شعر جریر که اذا غضبت عليك النخ است با بودن معنی شعر ابی نواس اشمل قطر في الالف واللام التعرف شاهد در الف لام العالم که از برای صفات افراد است.

اذا غير الهجر المحبين لم يكده رسيس الهوى من حب مية يبرح
هو من ابیات لذی الرمة و اسمه غیلان بن عقبه قالها في صاحبه مية و قبله
وكان الهوى بالنای يمحو وينمحي وحبك عذی يستجد و يصلح

فوله غير ماض من التغيير بمعنى التبدیل . و الهجر فاعله و هو كفلس الصرم والترک . و روی مكانه النأى و هو بالنون والهمزة والياء بمعنى البعد . و المحبين مفعول غير . و لم يكده بفتح الكاف ای لم يهرب . و الرسيس بالمهملات كعير الثابت و الهوى كفتى العشق و ميل النفس و مية بالميم و الياء المشددة المقتوحتين و الهاء اسم صاحبة ذی الرمة و يبرح بفتح الراء المهملة مضارع برح بمعنى زال یعنی اذا غير هجران الاجباء المحبين و زال محبتهم عن قلوب المحبين لم يهرب زوال حب مية ای اذا لم يهرب زوال حبها فكيف يزول حبها .

یعنی هر گاه تغییر دهد دوری دوستان و معشوقین دوستان و عاشقانرا نزدیک نیست که زایل و برطرف شود عشق ثابت من از دوستی مية و مراد اینستکه در وقتی که دوستان زایل میشود بسبب هجر دوستی ایشان نسبت بمعشوقهای خود پس عشق ثابت من نسبت بمية نزدیک نیست که زایل شود پس چگونه زایل خواهد شد و این کنایه است

از ثبات او در عشق مية .

جامی فی افعال المقاربة شاهد در دخول حرف نفی است بر مضارع کاد که له یکد بوده باشد بجهت مبالغه نفی که بیرح است و حال آنکه میبایست افاده کند اثباترا باعتبار آنکه کاد نفی او اثبات است و اثبات او نفی و در اینجا کاد منفی افاده نکرده است اثباترا بلکه مبالغه کرده است نفی بیرح را پس باین سبب بعضی نسبت خطاء داده اند بذی الرمة در این بیت او .

١ - ٥ - ٥٥ - ١١ - ٥٥ - ١	١ - ٥٥ - ١١ - ٥٥ - ١
فان القول ما قالت حذام	اذا قالت حذام فصذوقها
١ - ٥٥ - ١١ - ٥٥ - ١	١٥ - ١ - ٥٥ - ١١ - ٥٥ - ١
لما ترك القطا طيب المنام	ولولا المزعجات من الليالي

هما لسحيم بن صعب . و حذام امرأته و سبب انشاده ان عاطس بن الحلاج الحميرى اتى بجند الى قوم حذام فاقتتلوا فهرب قوم حذام و ساروا ليلتهم و يومهم الى الغد و نزلوا في الليلة الثانية فلما اخبر عاطس بانهم هربوا اتبعهم و انتبه القطا من وقع درابهم فمرت قطعاً منها على قوم حذام فعلمت بذلك ان عاطس مع جنده يتعاقبونهم لان القطا يترك او كارها لمزعجات الليالي فخرجت حذام الى قومها فقالت

١ - ١٥ - ٥٥ - ١١ - ٥٥ - ١	١ - ٥٥ - ١١ - ٥٥ - ١
ولو ترك القطا ليلالناما	الايا قوم ارتحلوا فسيروا

فانشد زوجها سحيم البيتين يخاطب بهما قوم حذام فارتحلوا حتى اعتصموا بالجبل فجاء عاطس مع جنده فلم يقدروا عليهم فيس أصحاب عاطس فرجعوا . قوله حذام في الموضعين بالحاء المهملة والذال المعجمة كقطام هي بنت الريان بن جسر بن تميم امرأة سحيم بن صعب الشاعر و هي فاعل قالت و مفعوله محذوف اى اذا قالت حذام قولاً . و صدقوها امر من التصديق بمعنى الاذعان و روى مكانه انصتوا وهو امر من الانصات بالنون والصاد المهملة والمشنة بمعنى الاستماع . و اراد بقوله القول القول الصادق المطابق للواقع . و المزعجات جمع مزعجة و هي اسم فاعل من الازعاج بالزاء المعجمة و العين المهملة و الجيم يقال

از عجه ای قلمه من مکانه لکن هنا بمعنی الاهلاک . والقطا بالقاف و الطاء المهملة کمصا جمع القطة کفتاة وهی طائر معروف . و الطیب بکسر الطاء المهملة و سکون الیاء و الموحدة اسم لما یتطیب به الانسان . و المنام بالنون کسحاب موضع النوم .

یعنی هر گاه بگوید حذام سخنرا پس تصدیق کنید مرورا بدرستی که سخن راست آنچنان سخنی است که گفته است آنرا حذام و اگر نبود حوادث و مهلکات از شبهای موجود هر آینه وانمیگذارند مرغهای قضا استراحت و خوش خوابگامرا .

قَطْرٌ فِي الْكَلِمَةِ اَيْضًا فِيمَا لَا يَنْصَرَفُ شَاهِدٌ دَرْدُو لَفِظِ حَذَامٍ اِسْتِ كَهْمِ مَنْصَرَفٍ وَ هِرْيَكُ فَاعِلٌ اَنْدَازِ بَرَايِ قَالَتْ دَرْدُو مَوْضِعٌ وَ حَقٌّ اَيْنَ بُوْدُ كِهْ مَرْفُوعٌ بُوْدَهْ بَاشَدُ لَكِنْ مَبْنِي شُدَهْ اَنْدَازِ بَرِ كَسْرِ بِنَا بَرِ مَذَهَبِ اَهْلِ حِجَازِ چُونَكِهْ بَرِوزَنِ فِعَالٍ هَسْتَنَدُ مَغْنِي فِي اللّٰمِ شَاهِدٌ دَرِ حَذْفِ لَامٍ اِسْتِ اَزْضَمِيْرِ غَايِبِ دَرِ صَدِّ قُوْهَا اِيْ صَدِّ قُوْهَا لَهَا .

اذا قال قدنى قلت بالله حلفة لتغنى عنى ذانائك اجمعا

هو من قصيدة لحرث بن الزبهانى الطائى يصف بها نفسه بحسن القيام فى خدمة

الضيف و قبله

جدير بان تلقى اماء مترعاً	فقلت اجرى ناقة الضيف التى
تفادر بالزيزاء برساً مقطعاً	فما برحت سجواء حتى كانما
كجلد الحبارى ريشه قد تربعا	كلا قادميها يفصل الكف نصفا
واغضيت عنه الطرف حتى تضلعا	دفعت اليه رسل كوما جلدة

اذا قال (الخ)

المستتر فى قال للضيف . و البارز فى قلت للمضيف وهو فاعله . و ماروى فى بعض

النسخ لفظ قلت في مكان قال فهو غلط جداً لان الشاعر لم يكن ضيفاً بل هو المضيف
 كما ترى قوله قدنى اى حسبي شرب اللبن و حلفه كطلحة اليمين و هو منصوب على انه
 مفعول مطلق لفعل محذوف اى احلف حلفه بالله و لتغنى بضم المضارعة من الاغناء و هو
 ضد الافتقار و اللام فيه مفتوحة و قيل مكسورة اى لتجعله غنياً عني فان اللبن يحتاج
 الى من يشربه . و ذو بمنى الصاحب والمراد بصاحب الاناء ما في الاناء . و هو بالنون
 والمد ككتاب الوعاء و التقدير انه اذا قال الضيف كفاني لبن الناقة قلت اقسم بالله قسماً
 لتشرب جميع ما في انائك من اللبن لتغنى اللبن عن شربي اياه .

يعنى هر گاه میگفت آنهمان که بس است مرا آشامیدن شیر شتر میگفتم که
 قسم میخورم بخداوند قسم خوردنیکه باید بیاشامی جميع شیر این ظرفرا که از برای تست
 تا آنکه بینيازسازی آنشیر را از آشامیدن من آنرا .

مغنى في اللام و في الجملة المجاب بها القسم من باب الثاني شاهد در لغتني
 است که جواب قسم واقع شده پس جمهور قائل شده اند باينکه لام او مفتوح است و در اصل
 لتغنين بنون ثقيله بوده است و اخفش گمان کرده است که لام او مکسور است و استدلال
 کرده است بمتلّقی شدن لام کی و گفته است لتغنى منصوب است بان مقدره پس
 جمهور حمل کرده اند اينرا باينکه جواب قسم محذوف است و لتغنى متعلق باو است و
 معمول است از برای او که قائم مقام او است نظر بانکه بايد جواب قسم جمله بوده باشد
 و لام کی با ما بعدش جار و مجرور است و در تاويل مفرد است .

۱۰۱ ۱۰۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 اذ اقامتا تزوع المسك منهما نسيم الصبا جاءت برياً القر نفل

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلقات السبعة و قبله

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 و ان شفا ئى عبرة مهراقة فهل عند رسم دارس من معول

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 كدابك من ام الحويرث قبلها و جارتها ام الرباب بمأسل

اذا قامتا (الخ)

ففاضت دموع العين منى صباية
على النحر حتى بل دمعى محمل
الا رب يوم لك منهن صالح
ولا سيما يوم بدارة جلجل

المستتر في قامتا يرجع الى ام الحويرث وام الرباب المذكورين فيمقابلته وكذا البارز في منهما . قوله تضوع بفتح التاء المضارعة والصاد المعجمة والواو المشددة وتين والعين المهملة من الاضواع بمعنى التحريك وانتشار الرائحة والمسك فاعله وهي طيب معروف . والتسيم بالنون والسين المهملة كأمير نفس الريح اذا كان ضعيفاً . والصبأ ريح معروفة . والربا بفتح الراء المهملة والياء المشددة و الالف الريح الطيبة . و القرنفل بالقاف والراء المهملة المفتوحتين و النون الساكنة والفاء المضمومة واللام ثمرة شجرة بسفالة اهل الهند افضل الاقاربه .

يعنى دروقى كه بر ميخواستند آن ام الحويرث وام الرباب يهن ميشد بوى مشك
از آن دو نفر يهن شدنى مثل يهن شدن باد صباي كه بياورد بوى خوش ميخكرا .

مغنى في بيان كيفية التقدير من باب الخامس شاهد در حذف موصوف است با
صفه مضاف وباحذف مضاف اليه او قبل از لفظ نسيم تقدير تضوعاً مثل تضوع نسيم الصباست .

اذا قبح البكاء على قتيل
رايت بكائك الحسن الجميلا

هو من ابيات للخساء بنت عمرو بن الحارث واسمها تماضر ترثى بها اخا صخرأ

وقبله

الا يا صخر ان ابكيت عيني
لقد اضحككنى دهرأ طويلا
بكيتك في نساء معولات
و كنت احق من ابدى العويلا

رفعت بك الجليل وانت حي
فمن ذا يرفع الخطب الجليلا
قوله قبح بضم الموحدة ماض من القبح وهو ضد الحسن . والبكاء بالمد فاعله
ورابت بصيغة المتكلم بمعنى علمت . وبكائك مفعول اوله . والحسن الجميلا مفعول ثاني له
يعنى هرگاه زشت باشد گريه كردن بر كشته شده دانستم گريستن بر تور
نيكو وپسنديدم شده .

مختصر و مطول في تعريف المسند شاهد در معرفه آوردن مسند است كه
الحسن بوده باشد با عدم افاده كردن قصر را بر مسند اليه كه بكاء است باعتبار آنكه
مراد ثبوت حسن گريستن براو است و بس نه نفى گريستن بر غير او بلكه گريستن براو
نمی باشد مثل گريستن بر غير او .

اذا قلت هذا حين اسلو يهيجنى
نسيم الصبا من حيث يطلع الفجر

هو من قصيدة لابي صخر الهذلي واسمه عبدالله بن سلمه قالهاني ليلي وبعده :
وانى لتعرونى لذكراك هزة
كما انتفض العصفور بلله القطر
اما والذى ابكى واضحك والذى
امات واحيي والذى امره الامر

لقد تر كتنى احسد الوحش ان ارى
اليقين منها لا يروعهما الذعر
وصلتك حتى قلت لا يعرف القلى
وزرتك حتى قلت ليس له صبر

البيتان الاولان مقرران في موضعهما في الكتاب . قوله هذا اشارة الى زمان الفراغ
والاستراحة . و اسلو بالسين المهملة متكلم من سلا اذا نسيه وتركه . ويهيج مضارع من
الهبجان بمعنى الاثارة . والنسيم نفس الريح اذا كان ضعيفاً . والصارح معرفة . وحيث

للمكان . ويطلع بتشديد الطاء المهملة للضرورة بمعنى يظهر . والفجر الصبح .
يعنى هرگاه بگويم اينست زمان فراغ و استراحت من در وقتيكه فراموش ميكنم
ياد ليلي را بهيجان درمي آورد مرا باد صبا از زمانيكه طلوع ميكند صبح صادق .

مغنى في الامور التي يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در مبنی
شدن حين است بر فتح باعتبار آنکه اضافه شده است بجملة فعلیه که اسلو بوده باشد .

اذا قل مال المرء لانت قناته وهان على الادنى فكيف الاباعد

لم يسم قائله . قوله قل ماض من القلة ضد الكثرة . ولانت بالنون ماض من اللين
ضد الخشونة . و القناة بالقاف و النون و المثناة كقناة الرمح . و لين قناة المرء كناية
عن عدم الانتفاع بفكره والاعتماد على رايه وهان من الهون بمعنى الذل . والادنى بالدال
المهملة والنون افعال من الدنو بمعنى القرب . والاباعد جمع ابعد وهو ضد الادنى اي الاقرب
يعنى هرگاه کم شود مال مرد نرم ميشود نيزه او و مراد اينست که کسی اعتماد
بفکر او و اعتنا بشأن او نميکند و خوار ميشود در چشم کسیکه خویش و نزدیک تر است باو
پس چگونه است حال کسانیکه باو دورند نسبت باو .

مغنى في كيف شاهد در كيف است که عيسى بن موهب قائل شده است باينکه
در بيت عاطفه واقع شده است اي فالاباعد و حال آنکه در محل رفع است بنا بر آنکه خبر بوده
باشد از برای مبتداء محذوف اي فكيف حال الاباعد .

اذا قيل اي الناس شر قبيلة اشارت كليب بالا كف الاصابع

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن صعصعة التيمي يهجو بها جرير بن عطية

الخطفي التيمي ويخر عليه اولها

ومنا الذي اختير الرجال سماحة وخيراً اذا هب الرياح الزعازع
ومنا الذي يمطي الرسول عطية اسارى نميم و العيون مدامع

الى ان قال :

فواعجبا حتى كليب يسبني كان اباهما نهشل او مجاشع

قوله اى الناس مبتداء و شر قبيلة خبره والجملة مقول القول . و اراد بكليب بالموحدة كزبير رهط جرير الشاعر وهو من كليب بن ربوع بن حنظلة . والاصابع فاعل اشارت . وبالاكف حال منها وهى جمع كف والباء فيها للظرفية او للمصاحبة اى اشارت الاصابع حال كونها مع الاكف الى كليب وتقييد الاصابع بحال كونها مع الاكف للمبالغة فى الذم .

يعنى هر گاه گفته شود کدام طائفه از مردم بد تر قبيله هستند اشاره میکنند انگشتان در حالتیکه با کفهای دست هستند بسوی قبيله كليب .

سيوطى فى تعدى الفعل ولزومه معنى فى الخطبة ايضا فى حذف نونى التثنية والجمع من باب الخامس شاهد در باقى مانندن كليب است بر جر بعد از حرف جر از او كه الى باشد شذوذاً اى اشارت الى كليب .

اذا قيل سيروا ان ليلى ليلها جرى دون ليلى مائل القرن اعضب

لم يسم قائله قوله سيروا امر من السير بصيغة الجمع . و ليلى كسرى اسم امرأة وخبر لعل محذوف اى لعلها قريبة . و جرى بالجيم والراء المهملة ماض من الجرى بمعنى السير . و دون بمعنى عند . والمائل فاعل من الميل بمعنى الاعوجاج . والقرن بالثاقف والراء المهملة والنون كفلس من البقر والغنم معروف فى راسهما . و الاعضب بالعين المهملة والاضاد المجمة والموحدة المكسور القرن الداخلى وهو افعل المضب بمعنى التطلع وهذا كناية عن حضور الرقيب عندها .

يعنى هر گاه گفته شود كه راه رويد وبشتايد بسوى ليلى اميد است كه آن ليلى نزديك باشد ميرود وحاضر ميشود نزد ليلى رقيبى كه مثل گاوى ميماند كه شاخ او كج

باشد و این صفت داشته باشد که از طرف داخل سر او شکسته باشد شاخ او و آن کنایه است از نفرت و زشتی او .

مغنی فی حذف الخبر من باب الخامس شاهد در حذف خبر لعل است بعد از او ای لعلها قریبه با بودن آن جمله لعلها قریبه خبر از برای آن مکسوره .

۱۱ - ۱۵ م ۵۰ - ۵۵ م ۱۰ - ۱۱ م
اذا كان الشباب السكر والشيب سبهما فالحيوة هي الحمام

هو من ابیات لابی الطیب المتنبی و اسمہ احمد بن الحسین اول المصراع الثانی الباء من الشیب . و الشباب کسحاب خلاف الشیب . و السكر بالضم خلاف الصحو . و الهم الحزن . و الحمام بالحاء المهملة ککتاب قضاء الموت و الحیوة خلافه .

یعنی هر گاه بوده باشد جوانی عین مستی و جاهلی و بوده باشد پیری عین اندوه و غصه پس زندگانی او است خود مرگ یعنی نیست زندگانی مگر مرگ .

مطول فی تعقیب المسند الیه بضمیر الفصل شاهد در تعقیب مسند الیه است که الحیوة بوده باشد بضمیر فصل بجهت قصر نمودن او را بر مسند که الحمام است ای لاحیوة الا الحمام .

۱۱ - ۱۵ م ۵۰ - ۵۵ م ۱۰ - ۱۱ م
اذا كانت الهیجاء وانشقت العصا فحسبك والضحاك سيف مهند

لم یسم قائله . قوله كانت هنا تامّة ای وجدت و روی مکانه حاجت و هو من الهیجان بمعنی الاثارة . و الهیجاء بالیاء و الجیم والمدّ کحمرء الحرب . و انشقت ماض من الانشقاق و هو بالنون و الشین المعجمة و القافین بمعنی التفرق . و العصا مقصوراً معروف و انشقاق العصا کنایة تفرّق الجماعة و اختلاف الكلمة . و الضحاك بالضاد المعجمة و الحاء المهملة کشداد اسم رجل . و المهند کمعظم المطبوع من حديد الهند .

یعنی در وقتی که موجود شود جنگ و متفرق و پراکنده شوند جماعت لشکریان و هر کسی سخن گوید پس بس است تورا و ضحاك را شمشیر هندی در یاوری . مغنی فی الجبهة الخامسة من باب الخامس شاهد در الضحاك است که اعراب ثلثة

در او روایت شده است اما رفع بنا بر آنکه عطف شده باشد بر اسم مرفوع که فصبك است و اما نصب بنا بر آنکه مفعول معه بوده باشد و اما جر بنا بر آنکه عطف شده باشد بر ضمیر مجرور در فصبك یا بتقدیر مضاف قبل از او ای و حسبك الضحاک .

إذا كنت ترضيه ويرضيك صاحب چهاراً فكن في الغيب احفظ للود
لم يسم قائله وبعده

و الغ احاديث الوشاة فقل ما يحاول واش غير افساد ذي عهد

قوله ترضيه ويرضيك كلاهما مضارع من الارضاء من الرضا وهو ضد السخط .
والصاحب الرفيق . قوله چهاراً حال ای مجاهرة و اراد به هنا المواجهة بالنظر . وضد الغيب
بمعنى الخفاء . و احفظ افعل من حفظه كعلمه ای حرسه و الود بضم الواو و تشديد
الذال المهملة الحب .

یعنی هر گاه بوده باشی که خوشنود کنی رفیق خود را از خود و خوشنود کند تو را
رفیق تو از خودش در حالت آشکارا و در روی پس بوده باشی در حالت پنهانی و پشت سر نگاه دارنده تر
مر جانب دوستی او را .

سیوطی فی باب التنازع معنی فی مهما شاهد در ترضیه و یرضیک است که نزاع
کرده اند در لفظ صاحب در مفعولیت و فاعلیت پس عمل را بفاعل ثانی داده اند و ضمیر مفعول را در
فعل اول که ترضیه است ظاهر کرده اند .

إذا كنت في قوم فصاحب خيارهم ولا تصحب الاردي فتردي مع الردي
لم يسم قائله وبعده

عن المرء لا تسئل وسل عن قرينه فكل قرين بالمقارن مهتد
قوله صاحب امر من المصاحبة بمعنى المعاشرة و منه تصحب بصيغة المضارع من

الثلاثی المجرم منه . والخیار ککتاب المختار من الشیء . والاردی بالراء والذال المهملتین
افعل من الرداء بالفتح بمعنی کون الشیء مبغوضاً ومطروداً ومنه الردی کفعل . وتردی
مجهول من اردئه ای جعله ردیاً .

یعنی هر گاه بوده باشی در میان جماعتی مجاور پس مصاحبت و معاشرت بکن بهتر ایشانرا
ویار و رفیق مشو پس تر ایشانرا پس پست شمرده شوی با مرد پست شمرده شده .

مغنی فی الامور الّتی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع ، در مقام ذکر جواب
کفتن ابن ابرش از سؤال نمودن ابن اخضر مذکور است و غرض از ایراد این بیت دلالت
نمودن مضمون او است بر مطلب او باینکه همچنانکه شخص بواسطه مصاحبت کردن او
بمرد پست پست شمرده میشود و کسب پستی مینماید از او پس لفظ مقاله در شعر نابغه
که اتانی ابیت اللّعن الی آخره است بواسطه اضافه و مجاورت او با آن مصدریه
کسب نموده است بنارا از او .

۱ - - - - -	۱ - - - - -
اذا کنیت بای فعلاً تفسره	فضم تاءك فيه ضم معترف
۱ - - - - -	۱ - - - - -
وان تکن باذا یوماً تفسره	فتحة التاء امر غیر مختلف

لم یسم قائلهما قوله کنیت مخاطب من الکنایة بالنون والباء بمعنی الستر و اراد
باى لفظها و فعلاً مفعول کنیت ای اذا اتیت بفعل خفی المعنی . وتفسر مضارع من
التفسیر بمعنی البیان و ضم بضم الضاد المعجمة امر من الضم وهو خلاف الفتح والکسر .
وتائب مفعوله و اراد به تاء الخطاب و ضم بالفتح مفعول مطلق تو کیدی لفاعل ضم . و معترف
بصیغه اسم الفاعل العارف بالحکم . و اراد ایضاً باذا لفظه والباء فيه بمعنی مع . و مختلف
اسم مفعول من الاختلاف وهو ضد الاتفاق .

یعنی هر گاه بیاوری فعلیرا که معنی ان پوشیده باشد در حالتیکه تفسیر میکنی
اورا بلفظ ای پس ضمه بده تاء خودرا نوع ضمه دادن مردیکه عارف است بحکم یعنی
بصیغه متکلم و حده بیاور آن فعلرا و اگر بوده باشی در روزیکه تفسیر کنی اورا بلفظ اذا

پس فتحه دادن تا از آن فعل امر است که غیر خلاف کرده شده در او بلکه اجماع است و مراد اینست که بصیغه خطاب بیاور آن فعل را .

مغنی فی ای در مقام ذکر تفسیر نمودن بلفظ ای نظر بمناسبت مضمون این دوبیت بامطلب خود ذکر کرده است .

اذا کو کب الخرقاء لاح بسحرة سهیل اذاعت غزلها فی الاقارب

لم یسم قائله . کلمه اذا للشرط . والخرقاء با لحاء المعجزة و الرء الممهلة و القاف کحمرء اسم امرأة فی عقلها نقصان و هی مؤنث اخرق بمعنی الاحمق و انما سمیت بها لانها کانت لا تنهتاً اسباب الشتاء فی الصيف فلما طلع سهیل و اصاب البرد فرقت قطنها بین نساء اقاربها و جاراتها لیساعدها فی الغزل لتنهتاً لباس شتائها . قوله لاح بالحاء الممهلة بمعنی طلع و ظهر و هو مفسر لفعل الشرط المحذوف بعد اذا . و سحرة کغرفة وقت السحر . و سهیل کنزیر کو کب معروف و هو عطف بیان او بدل من کو کب الخرقاء . و اذاعت بالذال المعجمة و العین الممهلة ماض من الاذاعة بمعنی الانتشار . و الغزل بالغین و الزاء المعجمتین کفلس القطن و الصوف . و الاقارب جمع اقرب و هو افعل من القرب ضد البعد و روی مکانه القرائب و هو جمع قریبه و هی التي بینک و بینها قریبه ای رحم لکن اراد بها هنا الجار و الاعوان .

یعنی هر گاه ستاره خرقاء که اسم آن ستاره سهیل است ظاهر میشد در وقت سحر پراکنده میکرد آن خرقاء پنبه خود را در میان زنان همسایگان و خویشان خود تا آنکه یاری کنند او را در ریشتن و بافتن آنها بجهت لباس زمستان او .

مطول فی تعریف المسند الیه شاهد در اضافه نمودن لفظ کو کب است بالخرقاء بادنی ملاسه نظر بانکه در وقت طلوع ستاره سهیل آن زن احمق شدت عمل داشت پس

باینسب نسبت داده است آن شاعر آنستاره را با آن زن

اذا لم تستطع امرأ فدعه و جاوزه الی ما تستطيع

هو من ابيات لعمر بن معدى كرب الزبيدى المذحجى قالها بعد ما انهزم فى بعض
 حروبه عن اخته ریحانة وقد اسرتها الاعداء و هو يعتذر عن فراره ويتوجع لما لصابها وقبله
 امن ریحانة الداعى السميع یؤرقنى واصحابى هجوع
 سبابها الصمة الحشى غضباً كان بياض غرتها صديع
 وحالت دونها فرسان قيس تكشف عن سواعدها الدروع

قوله تستطيع مضارع مجزوم بصيغة الخطاب من الاستطاعة وهى القدرة على الشئى
 والخطاب فيه وفى تستطيع لنفسه . و اراد بقوله امرأ محاربتة مع الاعداء فى الحرب . ودع
 امر بمعنى اترك . وجاوز امر من المجاوزة يقال فلان جاوز الموضوع اى سار فيه وخلفه
 و اراد بقوله ما تستطيع هربه من الحرب .

يعنى هر كاه قدرت نداشته باشى امرى را ومواد جنك كردن او با دشمنان است
 پس واكذار آن امر را و روى بياور بسوى آنچنان كرىختن از جنگى كه قدرت دارى
 اى نفس بر آن .

مختصر ومطول فى الارصاد من علم البديع شاهد در بودن ارصاد است در بيت
 باعتبار قافيه در تستطيع نسبت بتستطيع و شناختن روى و روى حرف آخر بيت را گویند
 اذا ما استحمت ارضه من سماءه جرى وهو مودوع و واعد مصدق

لم يسم قائله يصف به الشاعر فرساً . وكلمة ما بعد اذا زائدة واستحمت ماض
 من الاستحمام وهو الاغتسال بالحميم وهو بالحاء المهملة الماء الحار و اراد به العرق و
 ارضه فاعل استحمت وهى كناية عن قوائم الفرس كما ان سماءه كناية عن بدنه . و جرى
 بالجيم والراء المهملة ماض من الجرى بمعنى السير و اراد به هنا العدو الشديد . والمودوع
 مفعول من يدع بمعنى يترك . و واعد فاعل من الوعد . وكذا مصدق فاعل من الاصداق و
 اصداق وعده كناية عن اىصال صاحب الى المقصود او المنزل .

يعنى هر گاه عرق ميگردد و تر ميشد دست و پاى آن اسب از عرق بدن او بشدت
ميدويد و حال آنكه او وا كذارده شده بود بحال خود يعنى دهنه او سرداده شده و رها بود
از دست و وعده راست كننده بود يعنى بمقصود و منزل رساننده بود صاحب خود را .
تصريف في المعتل شاهد در وارد شدن اسم مفعول است از يدع كه مودوع بوده
باشد بجهت ضرورت .

اذا ما الغانيات برزن يوماً و زوجن الحواجب والعيونا

هو من قصيدة الراعى واسمه عبيد بن حصين بن معاوية النميري وبعده

انحن جمالهن بذات غسل سراة اليوم يمهدن الكدونا

كلمة ما بعد اذا زائدة . و جواب اذا في البيت الذى بعده . والغانيات جمع غانية
وهي بالعين المعجمة والنون والياء المرأة التي غنيت بحسنها عن الزينة . و برزن بالموحدة
والراء المهملة والراء المعجمة ماض بصيغة الجماعة من البروز بمعنى الظهور والخروج
كذا زوجن من التزجيج وهو بالراء المعجمة والجيمين تدقيق شعر الحاجب وتطويله .
يعنى هر گاه زنان صاحب حسن و جمال ظاهر شوند و بيرون آيند در روزى و باريك
كرده باشند ابرو هاى خود را و سر مه كشيده باشند چشم اى خود را .

مغنى في الواو شاهد در عطف نمودن بواو است العيون را بر الحواجب بتقدير
فعل اى و كحلن العيون .

اذا ما انتسبنا لم تلدنى لثيمة ولم تجدى من ان تقرى به بدأ

هو من ابيات لزائد بن صعصعة الفقعسى يخاطب بها امراته بعد ما انشزت
عليه و تكلمت في نسبه . كلمة ما بعد اذا زائدة . و انتسبنا متكلم من الانتساب وهو ذكر
النسب . ولثيمة فعيلة من اللؤم و هو بالهمزة كفضل دنائة الاصل . و تجدى مخاطبة من
الوجدان بمعنى الادراك . و كذا تقرى من الاقرار بمعنى الاعتراف . قوله بدأ بضم

الموحدة و تشديد الدال الهملة مفعول تجدى يقال لا بدّ اى لافراق لامحالة .

يعنى هر گاه ذکر کنیم نسبت خود را ظاهر خواهد شد که نزاده است مرا زن پست فطرتى و نمى يابى تو زن چاره را از اينکه اقرار کنى بان نجابت و شرافت مولد .
مغنى في ان شاهد در لم تلدنى است که دلالت ميکند بر زمان ماضى لکن در مقام تبیین در مستقبل نظر بانکه تقدير او چنين است که اذا ما انتسبنا تبين انى لم تلدنى لئيمة يعنى هر گاه ذکر کنیم نسب خود را پس ظاهر خواهد شد بعد از اين زمان که نزاده است مرا در زمان ماضى زن پس فطرتى .

۱ ۱ - ۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰۰
اذامات منهم سيد يسرق ابنه ومن عضة لا يبتن شكيرها

لم يسم قائله يصف الشاعر به قوماً بالسماحة و الجود كآبائهم و بالغ في تشبيههم بآبائهم حتى كأنهم سرقوا نفس آبائهم اذاماتو فكانتهم اشخاص آبائهم وليسوا فرعاً لهم كشجر ليس له فرع ولا شكير يثبت حول اصله . وقال آخر انه يهجو به قوماً بالسرقة مدعياً انه اذامات منهم احد قام ابنه مقامه في السرقة . وقال ان المصراع الثانى مثل يضرب به قوله سيد فاعل مات و روى مكانه ميت وهو خلاف الحى . و يسرق بكسر الراء المهملة مضارع من السرقة و ابنه فاعل و مفعوله محذوف اى يسرق ابنه شخص ابيه . قوله و من عضة اى وذلك من قبيل عضة وهو بالعين المهملة و الضاد المعجمة و الهاء كعنب كل شجر عظام او طوال . و يبتن بالنون و ضم الموحدة و المثناة مضارع نبت البقل اى نهد . و لشكير بالشين المعجمة و الياء و الراء المهملة كما مر ما يثبت في اطراف اصل الشجر و اغصانه .

يعنى هر گاه بميرد از بن جماعت مرد بزرگوارى ميذرد پسر او شخص پدر خود را و مراد اينسکه پسر هاى اين قوم خود پدر هستند بعينه و مثل ايشان مثل درخت عظيميست که نرويد در اطرف ريشه و تنه او فرو و زيادتى او يعنى اين پسران اصل هستند نه فرع نسبت بيدران خود .

مغنى في النون شاهد در دخول نون تا كيد است در فعل مضارع كه واقع است

بعد ازلاء نافية كه لاينبتن بوده باشد .

اذا ما تميمي اتاك مفاخرأ فقل عدعن ذا كيف اكلك للضب

هو لابي نواس الحكمي واسمه الحسن بن هاني يهجو به بنى تميم . كلمة ما بعد اذا زائدة . و تميمي نسبة الى تميم وهو ابو قبيلة معروفة . و مفاخر اسم فاعل من المفاخرة وهي المعارضة بالفخر . و عد أمر من التعدية وهي تجاوز عن الامر . و كيف للاستفهام و هو اما عن الكم اي أتا كله قليلاً ام كثيراً او أحب اكله ام لا . او عن الكيف اي أتا كله مشوياً مطبوخاً ام بطريق آخر . والضب بفتح الضاد المعجمة وتشديد الموحدة دابة معروفة .

يعنى هر كاه مرد منسوب بقبيله تميم بيايد تو را در حالتى كه فخر كنده باشد بر تو پس يگوى باو كه در گذر از اين فخر كردن چگونه است خوردن تو مر سوسمار را و بچه قسم ميخوري آنرا .

مختصر و مطول فى الهزل من علم البديع شاهد در بودن اين شعر است از قبيله هزل و بيهوده آنچه ناني كه اراده شده است بأن هزل جد بمعنى صدق در قول او كيف اكلك للضب و اين يكى از وجوه تحسين كلام است .

اذا ما خرجنا من دمشق فلانبد بها ابدأ مادام فيها الجراضم

هو من ابيات لوليد بن عتبة يعرض على معوية بن ابي سفيان و قيل هو للفرزدق والاول اصح وبعده :

يصير بما فى الطبل بالقل عالم حزون لما التفت عليه اللهازم

كلمة ما بعد اذا زائدة و دمشق بكسر ال دال المهملة وفتح الميم و قد يكسر وسكون الشين المعجمة والقاف قاعدة الشام و هو ممنوع من الصرف للعلمية و التانيث و يجوز ان ينون للضرورة ان وجدت . و نعد متكلم من العود بمعنى الرجوع . و الباء

فی بها بمعنی الی . والجرایم بضم الجیم و فتح الراء المهملة و الضار المعجمة المكسورة
الاکول ای کثیر الاکل و اراد به معویه فانه کان كذلك .

یعنی هر گاه بیرون رویم از شهر شام و نواحی آن پس هر کز بر نخواستیم کشت یا
آنکه خدا کند که هر کز بر نگریم بسوی آن شهر مادام که در آن شهر است آن مرد
پرخوار و مراد معاویه است .

مغنی فی لا شاهد در کلمه لا است که جزم داده است نعدرا باسقاط واو از او چون
در اصل نمود بوده است و احتمال دارد که از برای نهی و دعا هر يك بوده باشد بنا بر دو
قسمیکه معنی کردیم .

اذا ماشاء ضر و امن ارادوا و لا یألونهم احد ضراراً

لم یسم قائله یصف به الشاعر قوماً بالاعتدال والشجاعة . کلمه ما بعد اذا زائدة .
و شاء بضم الهمزة اصلها شأوا بصیغه الجمع والضمیر فيه یرجع الی القوم الممدوحین
للشاعر . و ضر و ا ماض من الضر ضد النفع و منه الضرار ککتاب بصیغه المصدر من باب
المفاعلة و هو یعنی المضارۃ یقال ضاراً ای شارکه فی الضر ای اوقع کل بصاحبه
لکن اراد به هنا معنی الضرر . و من موصولة و ارادوا ماض من ارادة بمعنی المشیة و مفعوله
محدوف ای ارادوا اضراره و روی مکانه سواهم . و یألو کیرجو مضارع من قولهم ما ألوته
ای ما استطعته . و احد فاعل یألو . و ضراراً مفعوله .

یعنی هر گاه خواسته باشند آن جماعت ضرر میرسانند کسی را که اراده کنند
ضرر رسانیدن او را و قدرت ندارد احدی ضرر رسانیدن را از برای ایشان .

مغنی فی الجهة الرابعة من باب الغامس شاهد در دلالت نمودن ضمته همزة شاه
است بر حذف و اوجع از آخر او ای از اشأوا .

اذا ما صنعت الزاد فالتمسی له اکیلا فانی لست آکله و حدی

هو من ایات لحاتم بن عبدالله بن سعد الطائی الجواد الشهور یخاطب به امراته

مارية بنت عبد الله الطائي وقال آخر انه لما تزوج قيس بن عاصم المنقري متعوسة بنت زيد الفوارس الضبي و امته في الليلة الثانية بطعام فقال ابن اكيلى فلم تعلم متعوسة ما يريد فانها تقول :

ايا ابنة عبد الله وابنة مالك
ويا ابنة ذى البردين والفرس الوردى

اذا ما صنعت (الخ) .

اخأ طارقاً او جار بيت فاننى
اخاف مذمات الاحاديث من بعدى

وكيف يضيع المرء زاداً وجاره
خفيف المعايذى الخصاصة والجهد

و للموت خير من زيارة باخل
يلاحظ اطراف الاكيل على عهد

وانى لعبد الضعف مادام تاوياً
وما فى الاتلك من شيم العبد

كلمة ما بعد اذا زائدة . وصنعت مخاطبة من الصنع وهو العمل باليدين والخطاب فيه لمارية بنت عبدالله اولمتعوسة على الاختلاف . و الزاد طعام المسافر واراد به هنا مطلق الطعام و التمسى امر من الالتماس بمعنى الطلب و له مفعول مقدم لقوله اكيلا اى فالتمسى اكيله . واللام فيه زائدة . قوله وحدى حال اى منفرداً .

يعنى هرگاه فراهم آورى و درست نمائى اى دختر عبدالله طعام را پس طلب کن خورنده طعام را پس بدرستى که من نيستم که خورنده باشم آن طعام را در حالت تنهائى .
مغنى في اللام شاهد در زياد شدن لام است در ضمير غايب که مفعول است از
برای اكيلا بجهت تقويت او در عمل چونکه مؤخر است از مفعول خود اى فالتمسى اكيله .

اذا ما عد اربعة فسال
فزوجك خامس وابوك سادى

لم يسمّ قائله يهجو ويعرض الشاعر به على امرأة لما اصابه من شر زوجها و
 ابيه . كلمة ما بعد اذا زائدة . وعد مجهول من العد بمعنى الاحصاء . والتتوين في قوله
 اربعة للضرورة . و الفسال ككتاب جمع فسل و هو بالفاء و السين المهملة كفلس الرذل
 الذى لامروء له .

يعنى هرگاه شمرده شود چهار مرد رذل و بيمر و ت پس شوهر تو زن پنجمى ازايشانست
 و پدرتوشمى ازانهاست .

نظام في الابدال شاهد در بدل آوردن ياء از سين در سادى بجهت ضرورت

اى و ابوك سادس منهم .

١١ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠
 اذا ماغدونا قال ولدان اهلنا تعالوا الى ان ياتنا الصيد نخطب

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى او لها
 خليلي مرابي على ام جندب لتقضى حاجات الفؤاد المعذب

الى ان قال :

١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠
 وقال متى يبخل عليك ويعتدل يسؤك وان يكشف غرامك تذب

١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠
 تبصر خليلي هل ترى من طعائن سولك نقبا بين حزمى شععب
 ومنها :

١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠
 كان عيون الوحش حول خبائنا وارجلنا الجزع الذى لم يثقب

يصف نفسه بكثرة الاصطياد و التسلّط فيه حتّى ولدان اهله كانوا اعتادوا باكل
 ما يستاد و تيقنوا بانّه ان خرج للاصطياد ياتى بصيد لامحالة كلمة ما بعد اذا زائدة .
 و غدونا متكلّم مع الغير من غدا فلان اذا بكر و دخل في الغدوة اى البكرة . و ولدان
 كعمران جمع ولد و هو معروف . و الصيد فاعل ياتنا . و نخطب كنضرب متكلّم مع الغير

بمعنی نجمع الحطب والباء فيه مكسورة لان لقوafi مكسورة .
یعنی هر که اصبح میگردیم میگفتند بچهای از اهل ما که بیائید تا آنکه میآید صید
وشکاری هیزم جمع کنیم بجهت پختن و بریان کردن آشکار .
مغنی فی ان شاهد در جزم دادن ان بفتح همزه است یا تثار باسقاط یاء از او چون در
اصل یاتینا بوده است بنا بر قولی و حمل کرده اند جزم او را بر ضرورت .

اذا ما لقیته بنی مالک فسلم علی ایهم افضل

هو لغسان بن علة بن مرة . کلمة ما بعد اذا زائدة . و لقیته بالقاف مخاطب من
لقیه ای راه و روی مکانه اتیت و هو ماض من الاتیان . و بنو مالک قبيلة معروفة . و سلم
امر من التسليم و هو قول السلام علیکم . و افضل افعال من الفضل و هو الزيادة فی الرتبة
یعنی هر گاه ملاقات کنی و به بنی قبيله مالک را پس سلام کن بر هر يك از ایشان
که فاضلترند از سایر قبيله .

مغنی : فی ای شاهد در ای است که موصوله است و بضم روایتشده است باعتبار
آنکه تصریح شده است بمضاف الیه او و صدر صلة او محذوف است ای هو افضل .
ایضاً فی جملة السئلة من باب الثاني شاهد در ای است بکسر هم روایت شده
است بنا بر آنکه مجرور بوده باشد بعلى و محل اعرابی از برای جمله صله نیست باعتبار
بودن موصول و صله در حکم دو کلمه و ظاهر شدن اعراب در نفس موصول که ای است .

اذا ما نهی الناهی فلیج بی الهوی اصاخذ الی الواشی فلیج بها الهجر

هو لابی عبادة البختری و اسمه سامراء . کلمة ما بعد اذا زائدة . و نهی ماض من
النهی و هو ضد الامر و الناهی فاعله و مفعوله محذوف ای نهانی عن حبها . و لیج فی
الموضعین ماض من اللج و هو بفتح اللام و تشدید الجیم بمعنی الازدیاد . و الهوی کفتی
العشق و میل النفس . و اصاخذ بالصاد المهملة و الخاء المعجمة ماض من الاصاخذ بمعنی
الاستماع و المستتر فيه و البارز فی بها یرجع الی المحبوبة . و الواشی بالواو و الشین

المعجمة النمام . والهجر كفلس الصرم ای القطع والترك .

یعنی هر گاه نهی کند مرا نهی کننده از دوستی ان محبوبه پس زیاد شود بمن عشق و میل نفس نسبت بان محبوبه گوش میدهد ان محبوبه بسخن سخن چین پس زیاد میشود بان محبوبه دوری و قطع الفت او با من .

مختصر ومطول في المزاجه من علم البديع شاهد در مزاجه نمودن شاعر است میان نهی فاهی و اصاخه بسوی واهی که واقع هستند در شرط و جزا در مرتب شدن چیزی از لجاج بر آن دو .

۱ ۱۵ ۱۰ ۵ ۱ ۱ ۱۰ ۵ ۱ ۱
اذامت كان الناس صنفان شامت و آخر متن بالذی كنت اصنع

هو من ابيات لعجيز بن عبدالله بن همام السلوني قوله مت متكلم من الموت خلاف الحيوة . و صنفان تشية صنف و هو بالكسر القسم من الشيء . و الشامت بالشين المعجمة والمثناة فاعل من الشماتة وهو فرح العدو ببلية الشخص ومثن بالمشلة والنون اسم فاعل من اثناه ای وصفه بمدح . واصنع متكلم من الصنع بمعنى العمل .

یعنی هر گاه بمیرم میباشند مردم بر دو قسم نسبت بمن بعضی از ایشان شماتت کننده اند و خوشحال میشوند از مردن من و بعضی دیگر ستایش کننده اند مرا بخوبی بسبب آنچه انچنان نیکیکه بودم من که میکردم در حق ایشان .

محسن في النوع السابع في بعض النسخ جامي في الافعال الناقصة شاهد در بودن اسم کان ضمیر شأن مستتر بعد از او و جمله الناس صنفان مبتدا و خبر در محل نصب بنا بر آنکه خبر بوده باشد از برای کان و مفسر بوده باشد مرضیر شأن مستترا

۱ ۱۰ ۵ ۱ ۱ ۱۰ ۵ ۱ ۱
اذاملك لم يكن ذاهبة فدعه فدولته ذاهبة

هو لابي الفتح واسمه علي بن محمد البستي . الملك ككف السلطان المقندر . وذو بمعنى صاحب . والهة بكسر الهاء والموحدة والهاء العطاء . ودع امر بمعنى اترك . و ذاهبة فاعلة من الذهاب خلاف المعجى .

یعنی هر گاه نبوده باشد پادشاهی صاحب عطاء و بخشش پس واگذار او را پس دولت و مملکت او بزودی رونده و فانی شونده است .

مختصر و مطول في الجناس من علم البديع شاهد در بودن جناس لفظی است میان ذاهبه اول که مر کب است از لفظ ذاب معنی صاحب و هبه بمعنی عطاء که مصدر و هب بهب است و ذاهبه ثانی که اسم فاعل است از زهب یدهب بطریق متشابه .

۱ - - - ۱۱ ۰ - - ۱۰ ۰ - - ۱
اذ نزل السماء بارض قوم رعیناه وان كانوا غضاباً

هو لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یصف اقتداره و عزه . قوله نزل ماض من النزول بمعنی الحلول . و اراد بالسماء المطر مجازاً . و رعیناه بالراء والعین المهملتین والياء متکلم مع الغير من الرعی وهو ارتاع الماء والکلاء والغضاب ککتاب جمع غضبان کسکران وهو صفة من الغضب ضد الرضا .

یعنی هر گاه فرود میامد باران در زمین قومی میچرانیدیم گیاه آنز مینر او اگر چه بودند انقوم غضبناک و صاحب خشم از این امر .

مطول في الاستخدام من علم البديع شاهد در بودن این بیت است از قبیل استخدام باعتبار آنکه از برای لفظ سماء دو معنی است یکی باران و دیگری گیاه که مسبب از باران است پس اراده کرده است شاعر از لفظ او معنی باران را و از ضمیر در رعیناه که راجع است باو معنی دیگر او را که گیاه است :

۱ - - - ۱۱ ۰ - - ۱۰ ۰ - - ۱
اذا هملت عینی لها قال صاحبی بمثلک هذا لوعة و غرام

هو من قصيدة لذي الرمة واسمه غيلان بن عقبه قالها في صاحبته ميمية اولها

۱ - - - ۱۱ ۰ - - ۱۰ ۰ - - ۱
عليک يا اطلالی بشارع علی مامضی من عهد کن سلام

الی آخره .

قوله هملت ببناء التانيث ماض بمعنى صببت . وعيني فاعله وزوي مكانه يوماً . و

الضمير في لها يرجع الى صاحبة ميّة المذكورة مرخّمة في اول القصيدة . و الصاحب
الرفيق . و بمثلك خبر مقدم . و لوعة مبتداء مؤخّر وهي بالواو والعين المهملة كطلحة
حرقه في القلب من الحب . قوله هذامناردى بحذف حرف النداء اى يا هذا اى يا انسان . والغرام
بالعين المعجمة والراء المهملة كسحاب الشوق .

يعنى هر گاه فرمير سخت چشم من اشك خود را بجهت آن ميّة ميگفت يار و رفيق من كه در
مثل تو كسى سزاوار است كه باشد اى ذوالرمة سوزش دل و شوق بسوى محبوبه خود .

مغنى في حذف حرف النداء من باب الخامس شاهد در حذف نداء است از اسم اشاره

بجهة ضرورت اى بمثلك يا هذا

اذا هم القى بين عينيه عزمه ونكب عن ذكر العواقب جانباً

هو من ابيات الحماسة يصف الشاعر رجلاً باستقامته في الرأى قوله هم ماض من
الهمّة وهي بالكسر ويقع ما هم به من امر ليفعل والمستمر فيه يرجع الى الممدوح وهو
فاعله . والقى بالقاف ماض من الالقاء بمعنى الطرح . والعزم بالعين المهملّة والزاء المعجمة
كفلس ازادة الفعل والقطع عليه . ونكب بالنون والمرحدة ماض من التنكيب بمعنى .
الانحراف والعواقب جمع عاقبة وهي نهاية كل شىء . والجانب الطرف .

يعنى هر گاه همت ميگماشت آن مرد بر كارى ميفكنند در ميان دو چشم خود
اراده و قصد خود را و ميل ميگردد طرفيرا از باد آوردن عاقبتهاى آن امر يعنى هر گاه كه اراده
ميگردد انمرد كار بر اميگردد و فكر عاقبت انرا نميگردد كه چه ميشو .

مطول في التشبيه من علم البيان در مقام ذكر فضيلت تشبيه و افاده او معاني
قوته آنچنانى را كه بحر كت درمى آورد نشاط و سرور را و مناست اين بيت با مضمون
مثال او مذكور است .

اذ كنت في واد العقيق راتماً ياليت ايام الصبى رواجعا

هو للعجاج اسمه عبدالله بن روية التميمي قوله كنت بصيغة المتكلم . و الوادى

مفرج من خيال او تلال او اكام . و العقيق بالعين المهملة و القافين موضع بالطائف و بالمدينة وباليمامة وبتهامة وبنجد وستة مواضع اخر وقيل وادى العقيق مر كسب اضافي اسم موضع . والرابع بالراء والعين المهملتين بينهما مشتاة من الرتع وهو الاكل والشرب على قدر ما يشاء في سعة وخصب . والصبي بكسر الصاد المهملة وفتح الموحدة مقصوراً صغر السن وجهلة الفتوة . والرواجع جمع راجعة من الرجوع بمعنى العود .

يعنى چه خوب وقتى بود وقتيكه بودم در وادى عقيق خوش گذرانده ايقوم كاش روز كارهاى كود كى وجاهلى رجوع كنده بود .

جامى في الحروف المشبهة بالفعل معنى في ليت شاهد در نصب دادن ليت است اسم و خبر را باهم و كسائى قائل شده است بحذف كان بعد از ليت اى ليت كان ايام العسبى رواجعا و بر رفع ايام روايت كرده است و بعضى قائل شده اند بحذف خبر ليت اى باليت لنا ايام الصبى رواجعا .

١ ١	١ ١
اذا ما دخلت على الرسول فقل له	حقاً عليك اذا اطمن المجلس
١ ١	١ ١
ياخير من ركب المطى ومن مشى	فوق التراب اذا تعد الانفس

هما من ابيات لعباس بن مرداس السلمى يخاطب بها رجلا اراد فيض خدمة النبى

اولها

١ ١	١ ١
يا ايها الرجل الذى يهوى به	وجنى محمرة المناس عن مس
١ ١	١ ١
اذا ما دخلت (الخ)	

١ ١	١ ١
بك اسلم الطاغوت واتبع الهدى	وبك انجلا عنا الظلام الحندس

الى آخره

الخطاب في دخلت للرجل المذكور فيما قبله وروى مكانه اتيت . قوله حقاً منصوب بفعل محذوف اى احق حقاً وهو بمعنى اقسم عليك كما قاله بعضهم . واطمن

بمعنی سکن و اشتراطه باطمینان المجلس لاجل استماعه الحاضرين فيه . قوله يا خير من ركب مقول قتل له والمطى بفتح الميم و كسر الطاء المهملة والياء المشددة الدابة السريعة . یعنی انت خير الفارسين و خير الماشين . و تعد مجهول من العد بمعنی الاحصاء . و النفس جمع نفس . وعد النفوس اشارة الى وقت الانتساب والمفاخرة به یعنی اذا تعد نفوس العالمين حين المفاخرة فانت خيرهم .

یعنی هر زمانیکه داخل شوی بر رسول خدا ﷺ پس بگوئی باو و سزاوار میکنم بر تو سزاوار کردنی که هر گاه آرام گیرد مجلس بگوئی پیغام مرا که ای بهتر کسیکه سوار شده است حیوان را موار را و بهتر کسیکه را مرفته است بر بالای خاک در وقتیکه شمرده میشود نفسهای عالمیان و خلائق نزد مفاخرت .

سیوطی في عوامل الجزم شاهد در جزم دادن ازما است و فعلرا که دخلت و قل بوده باشد بنا بر آنکه شرط و جزا بوده باشند از برای او .

إذا و الله نر میهم بحرب یشیب الطفل من قبل المشیب

هو لحسان بن ثابت الانصارى . قوله نر میهم متکلم مع الغير من رما به ای القاه فيه . و یشیب مضارع اشابه ای جعله الله في سن الشيبوبة . و المشیب كجیب دخول الر جل في حد الشيبوبة و بیاض الشعر .

یعنی در آن هنگام قسم بخداوند که میافکنیم ایشان را در جنگی که این صفت داشته باشد که پیر کند طفل را از هزل و فرغ آن پیش از رسیدن آن طفل بحد پیری .

محسن في النوع الرابع في بعض النسخ قطرو سیوطی في اعراب الفعل مغنی في القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در آن است که با وجود فاصله شدن قسم میانها و او فعل او که نر میهم است نصب داده است آن فعلرا .

اری الدهر الامجنوناً باهله و ما صاحب الحاجات الامعذباً

هو لرجل من بنى اسد يشكو من انقلاب الدهر وعدم قضاء حوائجه في امر دنياه .

قوله اری متکلم من الرؤیة . والدهر مفعول اوله . ومنجنوناً مفعول ثانیه والّا زائدة . هذا علی روایة ابن مالک والذی رأیته فی اکثر من تسع نسخ منها ابن الناظم والخبصی والتوضیح والتصریح . و ما الدهر الامجنوناً (الخ) ثم استشهدوا علیه بعدم انتقاض ما بالاً لانتصاب خبرها وهو قوله منجنوناً انتهى المنجنون بفتح المیم و سکون النون والجیم المفتوحة بعدها نون مضمومة و واو ساکنه و نون اخر الدّولاب التي یستقی علیها او هی خشبة مستدیرة علیها دلاء من الخشب تعلوا بها الماء وتجرى فی الارض العالیة علی الماء وهی کنایة عن عدم استقامته لاهله کما انّ الدولاب لا یستقیم . والمعذب کمعظم اسم مفعول من عذب به الله بالنار .

یعنی میبینم روز کار را چون دولاب و چرخ آب کشی که دائم در حرکت و گردش باشد نسبت باهل روز کار در عدم استقامت آن روز کار از برای اهل خود نیست کسی که صاحب حاجتها و مطالب دنیویست مگر عذاب کرده شده و گرفتار در محنت آن روز کار .
مغنی فی الّا شاهد در وقوع الّا اول است زائدة قبل از مفعول ثانی اری که منجنوناً بوده باشد لکن این بنا بر روایت ابن مالک است این بیت را باین طریق (قتا مئل)

اری محرزاً عاهدته لیوافقن فکان کمن اغزیته بخلاف

لم یسمّ قائله . قوله اری متکلم من الرؤیة و محرز بالحاء والراء المهملتین و الزاء المعجمة کمحسن اسم رجل . قوله عاهدته ای علی ترک الخیانة و المكر و هو متکلم من باب المفاعلة من العهد بمعنی الميثاق . ویوافقن من الموافقة وهی ضدّ المخالفة . وکان هنا بمعنی صار . و من موصولة . واغزیته بالغین والزاء المعجمتین والیاء متکلم من اغزابه ای احمله علیه . والخلاف ککتاب ضدّ الوفاق .

یعنی میبینم محرز را که عهد بسته بودم با او بر ترک خیانت تا آنکه موافقت کند با من البته پس گردید است مثل کسیکه حمل کردم او را بر مخالفت نمودن او با من .

مغنی فی الجملة المجاب بها القسم من باب الثانی شاهد در وقوع جملة لیوافقن است جواب از برای شبه قسم که عاهدته بوده باشد .

الافعال كلها بصيغة المتكلم . واصبحت اولاً تامة بمعنى دخلت في الصباح . و
 كذا مسيت اولاً بمعنى دخلت في المساء . وذنو بمعنى الصباح والهوى كفتى ميل النفس .
 والعداى بالعين والذال المهملتين والياء فاعل من العدى فلان الامر اذا تجاوزته وتركه
 اى امسيت تاركا له .

يعنى ميبينم خود را كه هر گاه صبح كنم صبح کرده ام كه صاحب خواهش وميل
 نفس هستم در امورى چند پس هر گاه شام كنم شام کرده ام كه در گذرنده و واگذارنده ام
 مرا نخواهش را .

مغنى في ثم شاهد در وقوع ثم است زائده وغير عاطفه باعتبار دخول فاء عاطفه بر آن اى فاذا امسيت

ارانى ولا كفران لله آية
 لنفسي قد طالبت غير منيل

لم يسم قائله قوله ارانى متكلم من الرؤية والواو للحال . وكفران النعمة
 كفران جدها وسترها . و اية بالمد مصدر اويت بمعنى رحمت . وطالبت من باب المفاعلة
 من الطلب وهنا بمعنى طلبت . و النيل بالنون والياء اسم فاعل من الانالة بمعنى الاعطاء .
 يعنى ميبينم خود را و حال انكه كفران و انكار نميكنم مر خداوند را نعمتى و
 رحمتى را از براى نفس خود كه بتحقيق كه طلب کرده ام غير بخشنده را يعنى طالب هستم
 مصاحبت كرىمان را لكن نه بجهت طمع در عطای ایشان .

مغنى في الجملة المعترضة من باب الثانى شاهد در منصوب بودن اية مصدر اويت
 است بكفران اى ولا كفر الله رحمته منى نفسي نه بفعل محذوف كه اويت بوده باشد
 تا انكه لازم نيابد وقوع دو جمله معترضة در ميان ارانى و مفعول ثانى او كه جمله قد
 طالبت غير منيل است بنا بر مذهب ابوعلی .

اراهم رفقتى حتى اذا ما
 تجافى الليل وانخزل انخزالا

هو من قصيدة لعمر وبن احمر بن القراض الباهلى يذكر فيها جماعة من قومه كانوا

معه في السفر فلحقوا بالشام فصار حتى يراهم ليلا وقبله

ابو حنّس یؤرقنا وطلق
وعمار و آونة اثالا

اراهم رفقتی الی آخره

اذا انا کالذی اجری لورد
الی آل فلم یدرک بلالا

قوله اراهم متکلم من الرّ و باوا الضمیر فیہ یرجع الی ابی حنّس و طلق و عمار و آونة المذکورین فیما قبله . و الرقعة مثلثة الراء الجماعه ترافقهم فی السفر . و کلمه ما بعد اذ ائده و تجانی بالجیم و الفاء ای تباعد و ازال عن مکانه و انطوی . و انخزل ماض من الانخزال و هو کما فی البیت بالتّون و النّخاء و الزّاء المعجمتین بمعنی الانقطاع .

یعنی در این اوقات در خواب دیدم ایشانرا رفقا و هم سفر خود تا آنکه برهم پیچید و بر طرف شد شب و منقطع شد منقطع شدنی .

سیوطی فی افعال القلوب شاهد در عمل نمودن ازی از ماده رؤیا بمعنی دیدن در خوابست نوع عمل کردن رای بمعنی علم در نصب دادن اود و مفعول را در بیت که یکی ضمیر جمع و دیگری رفقتی بوده باشد .

ارب یبول الثعلبان براسه
لقد ذل من بالثعلاب

هو لراشد بن عبد ربّه السّلمی الصحابی و کان اسمه غاوی بن عبد العزی و کان خادما لصنم بنی سلیم فبینما هو عنده اذا قبل ثعلبان فرعا رجلیهما فبالا علیه فان شد البیت و کسر الصنم و لحق بالنبی ﷺ فقال النبی ﷺ ما سمک فقال غاوی بن عبد العزی او غاوی بن ظام علی الاختلاف فقال ﷺ بل انت راشد بن عبد ربّه . الهمزة للانکار التویحی . و لفظ من موصولة قبل یبول محذوفه ای من یبول و هو مضارع من البول و منه بالثعلاب بتاء التانیث و الثعلبان بفتح المثلثة تثنیة ثعلب کجعفر و هو معروف . و الثعلاب جمعه و الباء فی براسه للاستعلاء ای علی راسه . و ذل ماض من الذل خلاف العز . و من موصولة . و بالثصلته . و الضمیر فی علیه عائده . و الثعلاب فاعل بالث . قوله علیه یحذف المضاف ای علی راسه .

ایا پروردگار است کسیکه بول میکنند دورباه بر سراو هر آینه بتحقیقکه خار
است کسیکه بول کرده اند بر سر اوروباهها .

مغنی فی الباء شاهد در بآه بر آسه است که از برای استعلاء آمده است ای علی رأسه
رجو و آمل ان تدنو مودتها وما اخال لدینا منك تنویل

هو من قصيدة لكعب بن زهير بن ابي سلمى المرى يمدح بها النبي ﷺ وهو
احدى المعلقات السبعة و قبله

كانت مواعيد عرقوب لها مثلا وما مواعيدها الا الاباطيل

ارجو و آمل (الخ)
امت سعاد بارض لا يبلغها الاعتاق النجيبات المراسيل

قوله ارجو و آمل متكلمان من الرجاء والامل وهما ضد الياس . وان مصدرية .
وتدنو بسكون الواو للضرورة مضارع منصوب من الدنو بمعنى القرب والمودة المحبة .
والواو للحال وما نافية . واخال بكسر الهمزة على خلاف القياس كما هو الغالب في استعماله
بمعنى اظن . والخطاب في منك للمحبة . والتنويل بالمشاة والنون والواو والياء الاعطاء
يعنى اميد دارم و ارزو مندم از اينكه نزديك شود دوستى ان سعاد و حال انكه
كمان نمى كنم كه از براى ما باشد از جانب توبخشش و عطا كردنى از وصل خود .

سيوطى في افعال القلوب شاهد در تقدير نمودن ضمير شان است بعد از اخال
بجهة دفع توهّم القاء او از عمل اى و ما اخاله اى الشان .

اردت لكيما ان تطير بقربتى فتر كها شنا بييد آء بليقع

لم يسم قائله قوله اردت ماض بصيغة الخطاب من الارادة بمعنى المشية . و ان
مصدرية . و تطير مخاطب من الطيران لكن استعار هنا للذهاب السريع والقربة بالقاف

والراء المهملة و الموحدة كخرقة اناء من جلد يستقى به . والشن بفتح الشين المعجمة والنون المشددة القرية البالية و هو مفعول ثان لتتر كها . والبيداء بالموحدة و الباء والدال المهملة والمد كحمراء المفازة التي بيديا يهلك من يدخلها . والبلقع بالموحدة والقاف والعين المهملة كجعفر الارض القفرة التي لاشيء فيها .

يعنى اراد كرده بعلت آنكه ببرى بزودى دلوجه مرا پس واكذارى آنرادلوچه كهنه در بيابان مهلك خالى از آب و كياه .

منغى في كى شاهد در لفظ كى است كه احتمال دارد آنكه قصد شود از او معنى تعليل و يا تا كيد بوده باشد از براى لام تعليل قبل از او و يا آنكه مصدرية مؤكده بان بوده باشد .

ارواح مودع ام بكور انت فانظر لاي ذاك تصوير

هو مطلع قصيدة لعدى بن زيد العبادى يعظ بها النعمان بن المنذر المكنى بابي قابوس بان الموت ينزل بك لامحالة فهيبىء لالاخرة واعمل لها وبعده

ان شغل المصايبات من الاستار طرق يصيبى و فيه قبور
وهنها

اين كسرى الملوك انوشيروان ام اين قبله سا بور

وبنو الاصفى الكرام ملوك الروم لم يبق منهم مذكور (الخ)

الهزلة لمجرد التسوية . ورواح مبتدء وهو بالراء و الحاء المهملتين بينها واو والف كفلاح وقت العصر . ومودع خبره وهو مصدر بصيغة اسم الفاعل او المفعول وهو زمان التوديع والذهاب الى السفر . والبكور بالضم مصدر بكرت عليه اى اتيته بكره . واللام في لاي للوقت وتصير مضارع من الصيرورة بمعنى الانتقال يعنى هل تذهب من

هذه الدنيا في وقت الرواح او في وقت البكور فانظر لای هذين الامرین تنتقل وتصیر .
یعنی آیا وقت عصر زمان وداع و رفتن تو است بسوی سفر آخرت یا وقت صبح
پس نظر بکن تو که از برای کدام یک از این دو وقت منتقل میشوی و باز میگردی و
کار تو منتهی میشود بآن .

معنی فی الفاء شاهد در زیاد شدن فاست بر جمله انشائیة که خبر است از برای
مبتداء که انت بوده باشد و بعضی تاویل کرده اند او را و گفته اند که تقدیر انظر فانظر
بوده است پس انظر را حذف کرده اند و ضمیر فاعل او را که انت است ظاهر کرده اند
انت فانظر شده است (قتامل) :

ارید لانسى ذکرها فکانما تمثل لی لیلی بکل سبیل
هو من قصيدة لکثیر غرّة و اسمه عبد الله بن الاسود و غرّة صاحبته قالها فی لیلی
وهی امرأة اخرى او لها

الاحییا لیلی اجدر حیلی و آذن اصحابی غدأ بقفول
تبدت له لیلی لتذهب عقله وشاقتک ام الصلّت بعد ذهول

ارید لانسى (الخ)
و کم من خلیل قال لی لوسالتهما فقلت له لیلی اظن بخیل
ولو کذب الواشون ما بحت عندهم بلیلی ولا ارسلتهم برسول (الخ)

قوله ارید متکلم من الارادة بمعنى المشیة . و انسى متکلم من النسیان و هو
ضد الحفظ . و الضمیر فی ذکرها يرجع الی لیلی المذکورة فیما قبله . قوله تمثلای
قام منتصباً حتی کانه ينظر الیه . و لیلی کسکری اسم امرأة . و السبیل الطريق . و ما

روی فی بعض النسخ لفظ مراد مکانه فهو تصحیف لان القوافی باللام المكسورة کماتری .
 یعنی اراده میکنم که فراموش کنم یاران لیلی را پس گویا که متمثل شده است
 از برای من و در مقابل روی من ایستاده است لیلی بهر راهی که اراده می کنم که بروم از آن راه .
 مغنی فی اللام شاهد در زیاد شدن لام است در مفعول آرید که لانی بوده باشد
 و بعضی گفته اند که لام او از برای تعلیل است و زائد نیست .

اریقك ام ماء الغمامة ام خمر بفی برود وهو فی کبدی خمر
 ۱۰۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰

هو مطلع ایات لابی الطیب المتبى واسمه احمد بن الحسین . الهمزة للاستفهام
 فی مقام التعجب و الخطاب فی رفقك للمحبوبة و هو بكسر الراء المهملة وسكون الیاء
 و القاف ماء الفم . والغمامة بالغین المعجزة کسماحة السحابة . والخمر بالخاء
 المعجمة و الراء المهملة ما اسکر من عصیر العنب . و البرود کصبور مبالغة من البارد
 ضد الحار . والواو للحال . والجمر بالجیم و الراء المهملة کفلس القطعة من النار .

یعنی آیا آب دهان تو است یا باران است یا شراب است که بدهان من بسیار سرد و
 و خنک است و حال آنکه او در جگر من چون پاره آتش است .

مطول فی حسن الابتداء من الخاتمة شاهد در حسن ابتدا نمودن شاعر است در
 قصیده خود باین شعر خوش مضامین در مقام غزل .

اریت ان جائت به املوداً مر جلا ویلبس البروداً
 ۱۰۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰
 ولایری مالاله معدوداً اقاتلن احضروا الشهوداً
 ۱۰۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰

هما من ثلثة ایات لرجل من هذیل قالها فی امرأة من العرب حین جحد علیها زوجها
 نکاحها و مخاطب بها زوجها و قیل لرؤبة بن العجاج التمیمی و غیره ایضاً الا و لاصح و بعده

فظلت فی شر من اللذ کیداً کالذت ربی ظیبة فاصطیدا
 ۱۰۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ ۱۰ - ۱۰ - ۱۰ - ۱۰

قوله اريت بفتح تاء الخطاب اصله اريت حذفته منها لهزمة الثانية تخفيفاً وهو بمعنى اخبرني بصيغة الامر . قال في القاموس و في الحديث اريتك و اريتكما و اريتكم وهي كلمة يقولها العرب بمعنى اخبرني و اخبراني و اخبروني . و التاء مفتوحة انتهى . و المجرور في به يرجع الى الشاب المستفاد من الكلام و الاملود بالبدال المهملة كمصفور الناعم اللين . و المرجل بالراء المهملة و الجيم كمعظم اسم مفعول من رجلت شعره اذا سرحته اي حللته و ارسلته و ايضاً المرجل الذي شعره بين الجعودة و البسوطه و روى بالحاء المهملة مكان الجيم وهو برد فيه تصاویر رجل و معناه المزین . و البرود بالضم جمع برد و هو بالموحدة و الراء و الدال المهملتين كفضل ثوب ينسج باليمن . و يرى مجهول من الرؤية بالبصر و المعدود من المال قليله و الذي لا يعتنى به . و الشهود بالضم جمع الشاهد و هو الحاضر و العالم بالواقع يقول اخبرني ان جاءت هذه المرأة بغلام شاب متصف بهذه الصفات يتزوجها امرت باحضار الشهود لعقد نكاحها عليها من تنكر ذلك فتعرف بانها زوجتك و هذا لمعنى اوفق بمرام الشاعر مما ارتكبه بعض الشارحين . (فتاوى)

يعنى خبرده مرا ای مرد که اگر بیاورد آن زن پسر جوانی را که تزویج کند او را در حالتیکه نازک بدن باشد و موی او شانه کرده شده و افشان باشد و پوشیده باشد جامهای یمنی را و دیده نشود از برای او مالی که این صفة داشته باشد که شمرده شده و قابلیت دار باشد آیا کوینده البته که احضروا الشهود یعنی حاضر کنید کسانی چند را تا آنکه گواه شوند بر بستن عقد و نکاح آن زن بر آن پسر جوان یا آنکه انکار میکنی آن چنین تزویج را پس اقرار میکنی بانکه آن زن زن تست .

سیوطی فی باب الکلام و فی نون التاکید مغمی فی النون شاهد در دخول نون تا کید است در اسم فاعل که فاعل بوده باشد بجهة ضرورت .

برزت لنا یوم اللوی فرود

اریت ای سوائف و خدود

لم یسم قائله . قوله اريت اصله اريت حذفته منه لهزمة الثانية تخفيفاً وهو بمعنى اخبرني بصيغة الامر كما مر آنفاً و الخطاب فيه للمحبوبة و كذا فی برزت . و السوائف

بالسين المهملة والفاء جمع سالفة وهى ناحية مقدّم العنق والخذود بالضمّ جمع خدّ وهو بفتح الخاء المعجمة وتشديد الدال المهملة ما ارتفع من الوجه ممّا يلي الانف . و برزت مخاطبة من البروز وهو بالموحدة و الراء المهملة والزاء المعجمة كفلوس بمعنى الظهور . واللوى بكسر اللام وفتح الواو مقصوفاً . و زرود بالزاء العجمة و الراء والدال المهملتين بينهما واو كصبور موضعان .

يعنى خبرده مر اى زن كه كدام يك از اطراف پيش كردن ورخهازا ظاهر كردى از براى ما در روزيكه در منزل لوى پسر در منزل زرود بوديم .

مغنى في اى شاهد در وقوع اى است استفهاميه نه موصوله باعتبار آنكه اضافه شده است بنكره كه سوالف بوده باشد .

كَلانَا عَالِمٌ بِالْتَرَهَاتِ

ارِ عَيْنِي مَا لَمْ تَرَأِيَاهُ

هو من ابيات لسراقة البارقي و سبب انشاده انه لما اسره المختار المكنى بابى اسحق فجاء به الذى اسره الى المختار فقال انى اسرت هذا الرجل فقال سراقة كذب ما هو اسرنى انما اسرنى غلام ابيض ابلق عليه ثياب خضر واسلمنى اليه لكن ما اراه الان في جيشك فقال المختار اما ان هذا الرجل قد عاين له الملكة خلّوا سبيله لصدقه فخلّوه فهرب وقال .

الْاِبْلَغُ اَبَا اسْحَقٍ عَنِي فَاِنْ الْبَلَقُ وَهَمْ مَصْمَمَاتِ

ارِ عِنِي (الخ)

كَفَرْتَ بِدِينِكُمْ وَجَعَلْتَ نَذْرًا عَلَيَّ قِتَالِكُمْ حَتَّى الْمَمَاتِ

قوله ارى بضم الهمزة وكسر الراء المهملة مبنى للفاعل بصيغة المتكلم من الرؤية بالبصر ومنه ترأيا بصيغة الخطاب . وعينى منصوب بنزع الخافض اى يعينى . وما موصولة والعالم خلاف الجاهل . والترهات بضم المثناة وكذا الراء المهملة المشددة والهاء جمع ترهة وهو كقبره الباطل .

يعني ميبينم بدو چشم خؤد چیزی را که ندیده اید آنرا هر دو نفر از ما و تودانای
هستیم با مرهای باطل و سخنان بی اصل و مراد دیدن او است آنفلام سفید ابلقرا که بواسطه
گفتن او اندر و غرا از دست مختار نجات یافت .

تصريف في المهموز نظام في تخفيف الهمزة مغنى في لم شاهد در ثبوت همزه
مفتوحه است در ترأياہ بعد از لم جازمه بجهت ضرورت و حال آنکه ميبايست که همزه
او بجزم ساقط شود و لم ترأياہ بگويد .

ولن تری طاردا للحر كالياس

ازمعت ياساً ميبينانم نوالكم

هو من قصيدة للخطيبه واسمه جرول بن اوس يخاطب بها الزبير بن بدر ويهجو قومه

وقبله

ولم يكن لجراحي منكم آس

لما بدا لي منكم شح انفسكم

ازمعت ياساً (الخ)

و غارروه مقيماً بين ارماس

جارلقوم اطالوا هدن منزله

و جرحوه بانياب واضراس

ملوا قراه وهرته كلابهم

واقعد فانك انت الطاعم الكاسي

دع المكارم لا ترحل لبغيتها

الى آخره

قوله ازمعت جواب لما المذكورة فيما قبله وهو متكلم من الازماع و هو بالراء المعجمة
والعين المهملة تصميم العزم وثباته . والياس بالياء والهمزة والسين المهملة في الموضعين
بمعنى القنوط وقد تبدل همزته الفاء كما في كالياس لان القوافي كلها بالالف والسين . و
مبينا صفة لقوله ياس وهو بالموحدة والياء و النون اسم فاعل من الابانة بمعنى الانقطاع

او من بان بمعنى بان ای ظهر و اتمضح . والنوال بالنون المفتوحة والواو العطاء . وترى مخاطب من الرؤية . والطارد بالمهملات فاعل من الطرد بمعنى المنع . والحرّ خلاف العبد لكن اراد به هنا النجيب الحسيب من الرجال .

يعني قصد كردم من از روی جزم و ثبات ناامیدی ظاهری را یا قاطعی راعطای شما و هرگز نخواهی دید منع گفتند مرا از برای اراده مرد صاحب حسب و نجابت مثل ناامیدی .

مغنی في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد دد من نوالکم است که متعلق است بیست محذوف نه بیاساً همچنانکه بعضی توهم کرده اند باعتبار ان که جایز نیست اینکه صفت بیاورند از برای مصدر پیش اذ کر معمول او که من نوالکم بوده باشد .

اسامیالم نزرده معرفة وانمالذذکرناها

هو من قصيدة لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسين يمدح بها عضد الدولة الديلمي . قوله اساميا منصوب على ما ضمير عامله وهو جمع اسم . ونزد متكلم مع الغير من الزيادة ضد النقصان و المراد تكرار ذكر الاسامي . ومعرفة مفعول لاجله . وكذا قوله لذة وهي بالفتح نقيض الالم . والضمير في ذكرناها للاسامي .

يعني مكرر ذكر نمیکنم اسمائی چند را بجهة شناختن ما آن اسمهارا و اینست و جز این نیست که بجهة لذة بردن ذکر میکنم آن اسمهارا .

مطول في القصر شاهد در تقديم مفعول له است که لذة بوده باشد بر عامل خود که ذکرناها است بجهة قصر در خبر انما .

استغفر الله ذنباً لست محصيه رب المباد اليه الوجه والعمل

لم يسم قائله . الذنب كفلس الاثم . ولست بصيغة المتكلم . والمحصى بالحاء و الصاد المهملتين اسم فاعل من الاحصاء بمعنى الحفظ والعد . والعباد ككتاب جمع عبد وهو خلاف الحر . والوجه التوجه . والعمل ما يعمله الناس من الخير والشر .

يعني طلب آمرزش میکنم خداوند را از هر يك از گناهان که نیستم یاد آورنده و شمارنده

وتوانگری را مادامیکه بینیاز گردانیده است تورا پروردگار تو بمال وتوانگری وهر گاه در دناک گرداند و برسد تورا سختی و پریشانی پس متحمل بشو انرا یا آنکه اظهار بکن نیکیرا بعفت و ظاهر مکن فقر خودرا بر مردمان در هر يك از این دو حالت فقر و غنی .

سیوطی فی عوامل الجزم مغنی فی اذا شاهد در اذا است که مجرد شده است از اضافه و جزم داده است تصبکرا باسقاط یا از او بجهت ضرورت .

استقدر الله خيراً وارضین به
 فیینما العسر اذ دارت میاسیر

هو من ابیات لعنبر بن لبید العذری وقیل هو لحرث بن جبلة و قبله

یا قلب انک من اسماء مغرور
 فاذا کر فهل ینفعنک الیوم تذکیر

قد بحت بالحب ما تخفیه من احد
 حتی جرت بک اطلاقاً محاضیر

تبغی اموراً فما تدری اعاجلها
 ادنی لرشدک ام مافیہ تاخیر

استقدر الله (الخ)

وبینما المرء فی الاحیاء معتبط
 اذا هو الرمس تعفوه الاعاصیر

یبکی الغریب علیه لیس یعرفه
 و ذوق رابته فی الحی مسرور

الی آخره .

قوله استقدر الله خيراً یعنی اطلب القدرة علی الخیر من الله . وارضین امر مؤکد بنون الثقيلة من الرضا ضد السخط . ودارت بالبدال والراء المهملتین وتاء التانیث بمعنی ظهرت . والمیاسیر جمع میسور وهو بمعنی الیسر خلاف العسر .

یعنی طلب کن قدرت یافتن بر خوبی از خداوند و خوشنود باش البتہ بانچهیزی

که از برای تو صلاح میدانند خدا پس میان دشواری ناگاه ظاهر میشود آسانبها .

معنی فی اذا شاهد در وقوع لفظ اذا است از برای مفاجات بعد از لفظ بینما .

اسد دم الاسد الهزبر خضابه موت فريص الموت منه يرعد

من قصيدة لابی الطیب المتنبی واسمه احمد بن الحسين يصف رجلا بالشجاعة .
 قوله اسد خبر مبتداء محذوف ای هو اسد . والهزبر بكسر الهاء وفتح الزاء المعجمة و
 وسكون الباء الموحدة والراء المهملة الاسد القوی . والخضاب بالخاء والصاد المعجمتين و
 الموحدة ككتاب ما يخبض به كالحناء ونحوه . والفريص بالفاء والراء والصاد المهملتين
 كما مر جمع فريضة وهي كسفينة اللحمية بين الجنب و الكتف لانزال ترتعد . قوله منه
 ای من خوفه ای الممدوح . يرعد مجهول او معروف من الترعيد وهو بالمهملات بمعنی
 التحريك و الاهتزاز .

يعنی آن مرد شیربست که خون شیر صاحب قوت حنای دست او است و آن مرد
 مر کیست که گوشت پهلوی مرک از ترس او طپیده و لرزیده میشود .

مطول فی التشیه من علم البیان شاهد در اسد است که چون حذف شده است
 از او مشبه و وجه شبه و ادات تشبیه اطلاق نمودن اسم استعاره بر او نیکوتر است از
 اطلاق اسم تشبیه بر او باعتبار محال بودن تقدیر ادات تشبیه در او بجهت لزوم تناقض بتفصیلی
 که در مطول مذکور است .

اسد علی وفي الحروب نعامة فتخاء تنفر من صفيير الصافر

هو من بيتين لعمران بن الحطان السدوسي و يهبو بها الحجاج و يستهزئه . و
 قصته ان غزاة وهي امرأة جاءت ذات يوم مع جمع قليل بمسجد الكوفة و كان الحجاج
 فيها مع ثلثين الفا من الجنود فلم يقدر على القتال معها فلما طلب الحجاج عمران بن الحطان
 ليقتله انشد البيتين وبعده

هـ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - -
 هـ لا برزت الى غزاله في الوغى بل كان قلبك في جناحي طائر

قوله اسد خبر مبتداء محذوف اي انت اسد . و النعامة بالنون و العين المهملة كسماحة الانثى من الظليم . و الفتخاء بالفاء و المشناة و الخاء المعجمة و المد كحمراء اللينة الجناح . و تنفر بالنون و الفاء و الراء المهملة كتضرب اي تهرب . و الصغير بالصاد و الراء المهملتين بينهما فاء كأمير الصوت . و الصافر من صوت و اللص و كل طائر جبان .
 يعني نو جرئت كنده بر كشتن من و حال آنكه در جنگها مانند شتر مرغ ماده هستی كه بال او نرم باشد و بگريزد از صدای صدا كنده ياز دزد ياز مرغ ترسنده .

مختصر و مطول في الاستعارة من علم البيان شاهد در تعلق جار و مجرور است كه على بوده باشد باسد باعتبار بودن او بمعنى وصف اي انت مجتري على و اين دليل است بر بودن لفظ اسد استعاره نه تشبيه .

هـ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - -
 هـ اسرب القطاهل من يعير جناحه لعلی الى من قدهويت اطيير

هـ و من قصيدة لعباس بن الاحنف و قبله

هـ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - - ۱ - - - - -
 هـ بكيت الى سرب القطا اذ مررت بي فقلت و مثلي بالبكاء جدير

الهزمة للنداء و سرب القطا كلام اضافي منادى . و السرب بالسين و الراء المهملتين و الموحدة كجبر القطيع من الطباء و النساء و غيرها . و القطا كعصا جمع قطة و هو بالالف و الطاء المهملة و المشناة كقناة طائر معروف . و من موصولة مبتداء و ما بعده صلته و الخبر محذوف اي موجود . و يعير مضارع من الاعارة و هو اعطاء الشيء على سبيل العارية . و الجناح كفلاح من الطيور بمنزلة اليد من الانسان قوله هويت يحذف مفعوله اي هويته و هو كرضيته متكلم بمعنى احببته . و اطيير متكلم من الطيران و البيت مقول فقلت المذكور فيما قبله .

يعني پس كقتم اي گروه مرغان قطة آيا كسيكه عارية بدهد بمن بال خود را

در میان شما موجود است امید وارم که بسوی کسیکه بتحقیقکه دوست وخواهش دارم
او را پرواز کنم .

محسن في النوع السابع سيموطى في الموصول شاهد در اطلاق نمودن شاعر
است من موصوله در هل من يعير را برغير عاقل لكن اين بر فرض نمودن او است در مقام
خطاب غير عاقل را بمنزله عاقل .

اسكان نعمان الاراك تيقنو بانكم في ربع قلبى سكان
٤٤٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ٤٤٠ ٤٤٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ٤٤٠

هو لاسماعيل بن باجة الشيرازى . الهمزة للنداء . و سكان في الموضعين كرمان
جمع الساكن وهو الذى يسكن في موضع . و نعمان الاراك مركب اضافي وهو بفتح
النون و سكون العين المهملة . و الاراك بالراء المهملة ككتاب اسم واد بين عرفات و
الطائف . و تيقنو امر من التيقن خلاف الشك . و الربع بالمهملتين بينهما موحدتة كفلس
المنزل .

يعنى اى كسانى كه قرار داده ايد وطن خود را در نعمان الاراك يقين كنيد باينكه
شما در منزل دل من قرار گيرند گانيد .

مطول في الانشاء شاهد در ندا نمودن شاعراست بلفظ همزه كه موضوع است از
بر اى ندای قریب كه ساكنين منزل نعمان الاراك را كه بعيد هستند از او بجهة تنبيه نمودن
او مخاطب را بآنكه انجماعت مذكوره در دل او حاضر هستند و از خاطر او محو نمیشوند .

اسكران كان بن المراغة اذهبجا تميماً بجوالشام ام متساكر
١٠٠٤ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠٤ ١٠٠٤ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠٤

هو من قسيمة للفرزاق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمي يهجو بها جرير بن
عطية بن الخطف التميمي . الهمزة للتوبيخ على سبيل الانكار . و سكران كندمان من به
سكر . و ابن المراغة كنية جرير الشاعر . و المراغة بالراء المهملة و الغين المعجمة
كسماحة لقب امه لقبها به الاخطل او الفرزدق على الاختلاف لانها يتمرغ اى يتمعك
عليها الرجال . و تميم ابو قبيلة معروفة منهم جرير الشاعر و اراد به هنا قبيلته . و الجوا بفتح

الجيم وتشديد الواو ما بين السماء والارض لكن اراد به هنا ما اتسع من الاودية . الشام بلد معروف . والمتساكر اسم فاعل من التساكر وهو اظهار السكر وتكلفه من غير وجوده في الشخص يعني آيا مست بود ابن مراغه كه جرير شاعر بوده باشد در وقتي كه هجو كرد قبيله تميم را در فضاي شهر شام يانكه مستي را بخود بسته بود .

معنى في المواضع التي يعود الضمير فيها على ما تأخر عنه من باب الرابع شاهد در كان است كه ابن سيراني قائل شده است بانكه كان شأنه است وسكران بر فع خبر مقدم است از برای ابن المراغه و این جمله خبر است از برای كان شأنیه و قول او باطل است باعتبار انكه لازم میآید مقدم شدن جزئی از جمله مفسره ضمیر شأن مستتر در كان كه ان جزو سكران بوده باشد بر آن ضمیر بلکه قول صحیح آنستكه كان زائده واقع شده است تا انكه لازم نیاید تقديم ان جزء جمله بر آن ضمیر .

اسكر بالامس ان عزم على ال
شرب غداً ان ذامن العجب

لم يسم قائله اول المصراع الثاني الشين الثانية من الشرب . واسكر بفتح الكاف متكلم من السكر تقيين الصحو والفعل كفرح . والباء للظرفية والامس خلاف الغد . وعزم بالعين المهملة والزاء المعجمة متكلم من العزم وهو الجد في الامر وبمعنى القصد . وازاد بالشرب الخمر . ولفظنا اشارة الى سكره في امس . والعجب كفرس انكار ما يرد عليك . يعني مست ميشوم در روز گذشته اگر قصد كنم بر آشامیدن شراب در فردای آينده بدرستي كه اينگونه امر از تعجب است .

مختصر ومطول في الغلو من علم البديع شاهد در بودن غلو در شعراست از قبيل هزل وخلاعت يعني بيهودگی مسخره کردن .

اشاب الصغير وافنى الكبير
سر كر الغداة و مر العشي

هو للصلتان العبدى اول المصراع الثاني الراء المفتوحة من الكبير . قوله اشاب الصغير اى جعله شاباً . وافنى بالفاء والنون ماض من الافناء وهو ضد الابقاء . والكر

بفتح الكاف وتشديد الراء المهملة الرجوع . والغداة خلاف العشي . والمر بفتح الميم
وتشديد الراء المهملة خلاف الكر .

یعنی جوان کرده است کوچکرا و فانی وپیر کرده است بزدر کرا روی آوردن
وباز کشتن صبح و گذشتن و رفتن شام .

مختصر و مطول في اسناد الخبری شاهد در اینست که چون نسبت داده است شاعر
جوان کردن و پیر کردن را بروی آوردن صبح و گذشتن شام و ما مادامی که علم یا ظن
نداریم باینکه شاعر اراده نکرده است ظاهر این قول را حمل نمیکنیم نسبت اورا بر مجاز
بجته عدم تاویل بلکه حمل میکنیم قول اورا بر اینکه اون نسبت داده است اشاب وافنی را
بکر غداة و مر عشی بر سبیل حقیقت باعتبار آنکه قول جاهل بیرون است از مجاز بجته
آنکه شرط شده است در او تاویل نمودن .

۱۵	۱۰	۱	۱۰۰	۵	۰۰
۱۵	۱۰	۱	۱۰۰	۵	۰۰
۱۵	۱۰	۱	۱۰۰	۵	۰۰
۱۵	۱۰	۱	۱۰۰	۵	۰۰

هما لابی عبدالله بن الرشيق المالکی یمدح بما تمیما بالسخاوة . قوله اصح و
اقوى افعالان من الصحّة والقوة . و ما موصولة . والندی بالنون والذال المهملة کفتی
العطاء . والماثور بالمثلثة و الراء المهملة المروى . والسیول بالضم جمع سيل و هو
بالسين المهملة والياء كفلس المجتمع من ماء المطر . و الحياء بالحاء المهملة و الیاء
کعصا المطر . و تمیم اسم ممدوح الشاعر .

یعنی صحیح تر و محکم تر چیزی که شنیدیم اورا در عطا از خبر روایت کرده شده
از زمان پیش خبر هائی چند است که روایت میکند آنها را سیلهائی چند که روایت میکنند
از باران که روایت میکنند از دریا که روایت میکنند از دست امیریکه اسم او تمیم است .

مطول في مراعات النظير من علم البديع شاهد در مراعات نمودن شاعر است
نظیر را در شعر خود باعتبار آنکه فرار داده است مناسبت را در میان صحت و قوت و سماع

و خبر ماثور و احادیث و روایات و همچنین در میان سیل و حیا و بحر و کف تمیم .

اصدقه فی مریة و قد امرت صحابة موسى بعد آیاته التسع

هو لابی العلامی و اسمه احمد بن عبدالله التنوخی اللغوی و قبله

نبي من الغربان ليس بذی شرع یخبرنا ان الشعوب الی صدع

قوله اصدقه متکلم من التصدیق بمعنى الازعان والضمیر فيه یرجع الی الغراب المستفاد مما قبله . والمریة بالراء المهملة والياء كحرفة الشك و امرت غائبة من باب الافتعال منه . و اراد آیاته التسع المعجزات التسعة كالعصا والید البیضاء وغيرها .

یعنی تصدیق میکنم آن کلاخرا در گفته او در حالتیکه در شک هستم و حال آنکه بتحقیقکه در شک افتادند اصحاب موسی بعد از دیدن ایشان علامات و معجزات نه گانه را از موسی .

مطول فی الفصل والوصل شاهد در مقید شدن فعل مضارع بصیغه متکلم است که اصدقه بوده باشد بماضی که واقع است قبل از او بزمان طولیکه امرت بوده باشد لکن مصدر شدن ان فعل ماضی بلفظ قد درهم شکسته است استبعادا ورا .

اضحی یمزق اثوابی و یضربنی ابعده شیبی یبغی عندی الادبا

لم یسم قائله . قوله اضحی بمعنى صار و یمزق مضارع من التمزیق و هو بالزاء المعجمة و القاف بمعنى التخریق . و الشیب بالفتح بیاض الشعر و حد الشیوبة و یبغی بالموحدة و الغین المعجمة المكسورة ای یطلب .

یعنی گرید آن مرد پاره میگرد جامهای مرا و میزد مرا آیا بعد از پیر شدن من طلب میکند نزد من ادب را نسبت بخود .

و حسن فی النوع العاشر فی بعض النسخ قطر فی افعال الناقصة شاهد در اضحی است که بمعنی صار آمده است و اسم اوضمیر است که در او مستتر است و جمله یمزق

اثوابي خبر او است اي صار يمزق اثوابي .

اضرب عنك الهموم طارقها ضربك بالسيف قونس الفرس

هو لطفه بن العبد البكري . قوله اضرب اصله اضربن حذفت منه نون الخفيفة للضرورة وهو امر من الضرب لكن تضمن معنى الضرب والدفع لتعديته بعن . و الهموم بالضم جمع هم وهو بمعنى الحزن . والطارق بالطاء والراء المهملتين والقاف فاعل من الطروق وهو بالضم الانيان بالليل . وضربك منضوب بنزع الخافض او مفعول مطلق نوعي لاضرب . والقونس بالقاف والواو والتون والسين المهملة كجعفر اعلى الرأس .
يعنى دوركن ويبيكن البته ازخود اندوههاثيرا كه درشب واردشونده است بر تو مثلزدن تو بشمشير فرق سرا سبرا .

سيوطي في التون التأكيد مغنى في حذف نون التأكيد من باب الخامس شاهد در حذف نون تاكيد خفيفه است از اضرب بعد از باقى گذاردن فتحه ما قبل نون كه باء است تا آنكه دالات كند بر حذف نون بجهة ضرورت .

اطرباً و انت قنسى و الدهر بالا نسان دوارى

هو من قصيدة للعجاج واسمه عبدالله الروبة التميمي و قبله وهو اولها

بكيت و المحتزن البكى وانما ياتي الصبى الصبى

اطرباً و أنت (السخ)

قدماترى من عهده الكرسى محر نجم الجامل و النوى

الهمزة للتوبيخ لان الشاعر يخاطب و يلوم به نفسه . و طرباً مفعول مطلق لفعل محذوف اي اطرب طرباً وهو بالمهملتين والموحدة كفرس خفة تصيب الانسان لشدة حزن او فرح . والواو في وانت حالية و الخطاب فيه لنفسه . و قنسى بفتح القاف

وسكون الياء و السين المفتوحة والراء المكسورة المهملتين و الياء المشددة الشيخ وروى مكانه قنسى بالقاف المكسورة و النون المشددة مكسورة او مفتوحة و السين الساكنة والراء المكسورة و الياء المشددة بمعناه . و الواو في و الدهر عاطفة . و دوارى بتشديد ياء النسبة مبالغة الدائر وهو بالدال و الراء المهملتين فاعل من الدوران بمعنى التحول و زيادة ياء النسبة فيه للمبالغة اى والدهر محول للانسان من حالة مطلوبة الى حالة غير مطلوبة خلافا له .

يعنى آيا طرب ميكنى اى نفس طرب كردنى و حال آنكه تو مرد پيرى هستى و روزگار نسبت بانسان بسيار از حالى بحالى شونده است .

مغنى في الهمزة شاهد در بودن همزة استفهاميه در بيت است از براى انكار توبيخى و سرزنش كلام بعد از او كه طرب با بوده باشد مغنى في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در زياد شدن ياء نسبت است در دو آرى بجهت زيادتى مبالغه

ا ط ر د ال ي ا س بال ر ج ا ف ك ا ي ن آ ل م ا ح م ي س ر ه ب ع د ع ن س ر

لم يسم قائله . قوله اطر د امر من الطرد وهو بالمهملات كفلس بمعنى المنع والفعل كنصر . والياس بالياء والهمزة و السين المهملة كفلس القنوط . والرجاء بالمد والقصر الامل و كلاهما محتمل في البيت . فعلى الاول فكاي ن على وزن كاع و على الثانى فهو بالهمزة والياء المشددة . و آلمأ بالمد فاعل من الالم بمعنى الوجع . و حم بضم الحاء المهملة و الميم المشددة مجهول بمعنى قدر و اليسر تقيض العسر .

يعنى منع كن و دور گردان از خود نااميديرا بواسطه اميدوارى بكرم خداوند پس چه بسيار صاحب درد يكه مقدر شده است آسانى امر او از بعد دشوارى و پر شانى .

سيوطى و مغنى في كاي ن شاهد در منصوب بودن آلمأ است بنا بر آنكه تميز بوده باشد از براى كاي ن .

ا ط ب و لا ت ض ج ر م ن م ط ل ب ف ا ق ا ت ا ل ط ا ل ب ا ن ي ض ج ر ا

هو من اشعار المحدثين ولم يسم قائله وبعده

اما ترى الجبل بتكراره في الصخرة الصماء قد اثرا
 ١٠٠ ٥٠ ١٤٠٠

قوله تضجر كتعلم مخاطب من الضجر وهو بالضاد المعجمة والجيم والراء المهملة التبرم والالاحاح . والمطلب كمقعد ما يطلبه الرجل . والافة بالمد والفاء العاهة والمصيبة وان مصدرية . والف يضجرا اطلاق .

يعنى طلب كن واصرار ممكن مطلب خودرا پس حادثه وبلاى مرد طلب كننده در اينست كه اصرار كند مطلب خودرا .

منفى في الجملة المعترضة من باب الثامن ايضا في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در و لاتضجر است كه عطف شده است بواو بر فعل امر كه اطلب بوده باشد و اين در رد جماعتى است كه تجوز نكرده اند چنين عطفيرا وجواب داده اند از اين بيت كه لاء در و لاتضجر ناهيه است و واو او حاليه است نه عاطفه .

اطوف ما اطوف ثم آوى الى اما ويروينى النقيع
 ٥٠ ١٠٠ ١٤٠٠

لم يسم قائله . قوله اطوف في الموضوعين متكلم من التطويف من طاف حول الكعبة والتفعيل فيه للتكثير . و ما مصدرية ظرفية اى مدة تطويفى اى طوافي . و آوى بالمد و الواو المكسورة متكلم من اويت منزلى او يائى بالضم ويكسر اى نزلته بنفسى و سكتته والفعل كضرب . و اما اصله امى قلبت ياء المتكلم منه الفاء . ويروينى مضارع من رويت الماء بالضم اى صار ريانا منه . والريان ضد العطشان . والنقيع بالنون والقاف والياء والعين المهملة كالمير المخض من اللبن وهو فاعل يروينى .

يعنى بسيار دور ميگردم وراه ميروم مدتيكه دور ميگردم پس برميگردم و قرار ميگيرم بسوى مادر خود و سيراب مكنمرا دوغ .

سيوطى في المضاف الى ياء المتكلم شاهد در اما است كه در اصل امى بوده است ياء متكلم را قلب کرده است شاعر بالف و اما گفته است .

۰۰-۰۰ ۰۰-۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۰۰-۰۰
 اظلم ان مصابكم رجلا اهدى السلام تحية ظلم

هو من قصيدة للحارث بن خالد المخزومي و نسبتہ الی عبد اللہ بن عمرو العرجی

خطاء و بعده

۰۰-۰۰ ۰۰-۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۰۰-۰۰
 اقصيته و اراد سلمكم فليهنه اذ جائك السلم

الهمزة للنداء . و ظلم بالظاء المعجمة كزبير مرخم ظليمة تصغير ظلمة وهي كطلحة

اسم امران زوجة عبد الله مطيع المذكورة في اول القصيدة وهو

۰۰-۰۰ ۰۰-۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۰۰-۰۰
 اقوى من آل ظليمة الحرم فالعيرتان فاوحش الحطم

واما ما يوجد في بعض النسخ من لفظه ظلم كصبور مكان ظلم فهو من تغيير

الناسخين . والمصاب بضم الميم مصدر ميمي بمعنى الاصابة والتفجيع . و اهدى ماض من

اهدت اليه شيئاً اي ارسلته هدية . والسلم مفعوله والجملة صفة لقوله رجلا . والتحية

كسجبة السلام وهو منصوب على نحو قعدت جلوساً وظلم خبران .

يعنى اي ظلمه بدرستيکه بمصيبت انداختن و در دناك کرد انيدن شما مردير که اين

صفت دارد که هديه فرستاده است بسوی شما سلام گرفتني ظلمت در حق او .

سيوطي في اعمال المصدر شاهد در عمل نکردن مصدر ميمي است که مصاب

بوده باشد نوع عمل فعل خود که اصاب است نظر بانکه اضافه شده است بضمير جمع

که فاعل او است و نصب داده است رجلا را بر مفعوليت مغني في الجهة الاولى من باب

الخامس ايضاً في باب السابع شاهد در رجلا است که ترمدى قائل شده است برفع او

بنا بر آنکه خبر بوده باشد از برای ان مکسوره و گفته است که مصاب اسم مفعول است

نه مصدر ميمي و قول او باطل است باعتبار آنکه خبر ان ظلم است و مصاب مصدر ميمي

است و بنا بر قول معنى بيت فاسد ميشود .

اعباد المسيح يخاف صحبى ونحن عبيد من خلق المسيح

هو لابی العلا المعرى واسمه احمد بن عبدالله التتوخی اللغوی انشده في بعض اسفاره لماخاف اصحابه من النصارى . الهمزة للاستفهام الانكارى . وعباد المسيح مفعول مقدم ليخاف . والعباد كرمات جمع عابد والمسيح لقب عيسى بن مريم عليها السلام . ويخاف مضارع من الخوف بمعنى الخشية . وصحبى فاعله وهو كفلس جمع صحابة كسماحة . و الواو للحال . وعبيد كماير جمع عبد وهو خلاف الحر . و من موصولة ومابعده صالته و الف المسيحا اطلاق .

يعنى آيا ميسند اصحاب وباران من بند كان وعبادت كنند كان مسيح عيسى بن مريم را وحال آنكه ما بند كان كسى هستيم كه خلق كرده است مسيح را .

مطول في احوال المسند اليد شاهد در آوردن مسند اليه است بلفظ موصول كه من بوده باشد بجهة زيادتي تقرير عرضي كه ريخته شده است از برای او كلام در غير مسند اليه كه عدم خوف از نصارى بوده باشد .

اعتاد قلبك من سلمى عوائده وهاج احزانك المكنونة الطلل

ربع قوآء اذا ع المعصرات به وكل حيران سار ماؤه خضل

لم يسم قائلهما . قوله اعتاد ماض من الاعتياذ وهو جعل الشيء عادة للنفس و قلبك مفعوله . وسلمى كسرى اسم امرأة . وعوائده فاعل اعتاد وهو بالعين والدال المهملتين جمع عائد و الضمير فيه يرجع الى القلب و عوائد القلب ماتعوده من وجده بحبيبته و شوقه اليها . وهاج بالجيم ماض من الهيجان بمعنى الاثارة . واحزانك مفعوله وهو جمع جزن بمعنى الهم . والمكنونة صفة وهي بالنونين بمعنى المستورة و الطلل فاعل هاج وهو بالطاء المهملة كفرس الشاخص من آثار الدار . و الربع بالقح المنزل و القواء بكسر القاف والواو والمد الخالي من الامل . واذاع بالذال المعجمة والعين المهملة

ماض من الازاعة بمعنى الافشاء و الانتشار . و المعصرات اسم فاعل بصيغة الجمع وهي بالمهملات السحاب المشرف على الامطار والبناء في به بمعنى على . والحيران بالحاء و الراء المهملتين بينهما ياء كسكران اى المتحير في الامطار بانه اى ينمطر . وسار بالمهملتين فاعل من السير . والخضل بالخاء والضاد المعجمتين ككتف كل شىء ، يترشف نداء .

يعنى عادت داده است دل تورا از سلمى باز كشتهاى شوق و مهربانى او و بهيجان در آورده است اندو ههاى ترا كه اين صفت دارد كه پنهانى است آثار خانه كه آن آثار منزل بسكه اين صفت دارد كه خالى است از اهل خود و پرا كنده و ظاهر شده اند بر بالاي سر آن منزل ابرهاى چند كه مشرفند بر باريدن و هرا بر سر گردان رونده كه آب او ترشح كنده است .

مغنى في الجهة العاشرة من باب الخامس شاهد در ربع است كه خبر است از براى مبتداء محذوف اى هوربع نه بدل از براى الطلل باعتبار آنكه لازم مآيد بدل آوردن اكثر از اقل نظر بآنكه ربع بيشتر است از طلل در شماره .

اعد ذكر نعمان لنا ان ذكره هو المسك ما كرته يتضوع

لم يسم قائله . قوله اعد امر من الاعادة بمعنى التكرار . والذكري الموضعين كحبر خلاف النسيان . و نعمان كعثمان اسم ممدوح الشاعر . والمسك طيب معروف . و كرته مخاطب من التكرار بمعنى الاعادة . و يتضوع من التضوع وهو بالاضاد المعجمة والواو المشددة والعين المهملة التحريك وانتشار الرائحة .

يعنى مكر ركن ياد كردن نعمان را از براى ما بدرستيكه ياد كردن او است خود مشك هر زمانكه مكر ركنى او را پهن ميشود بوى او .

جامى فيما لا ينصرف شاهد در دخول تنوين است در غير منصرف كه نعمان بوده باشد

بجهة ملاحظه سلامتى وزن شعر

اصنائت لك النار الحمار المقيدا

اعد نظراً يا عبد قيس لعلما

هو من ابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التیمی یهجو بهاعبد قیس بن اقصی وهو ابو قبيلة من اسد بانته ذات ليلة غلبت علیه الشهوة وله حمار قیده فی فضاء داره فجاء عنده یقبله ویجامع معه وبعده

۱۵ -- ۵ - ۰۰ -- ۰۰ -- ۰۰ --
وظيفة حول البيت حتى ترددنا

۰۰ ۰۱ - ۱۵ - ۰۰ ۰۱
حمار عروب ذالسخامة قاربت

۱۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
کریماً ولم یسبح بها الطیر اسعدنا

۱۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
کلسته لم یجعل الله وجهها

قوله اعد امر من الاعداء بمعنى التكرار و النظر كفرس التأمل بالعين . و عبد قیس مر کتب اضافی و هو ابو قبيلة من أسد کما مر آناً . و اضئت بالضاد المعجمة ای تنورت . و النار فاعله . و الحمار مفعوله و المقیدا صفة للحمار و هو اسم مفعول من قیدت الفرس ای جعلت فی قوائمه قیداً او شد دتها بحبل و نحوه . و الفه اطلاق .

یعنی مکرر کن نگاه کردن را ای عبد قیس امید است که روشن بگرداند آتش از برای تو خیر را که این صفت دارد که بسته شده است .

قطر فی الحروف المشبهة بالفعل مغنی فی لعل شاهد در لعل است که بواسطه ملحق شدن ماء کافه با و ملغی شده است از عمل و داخل شده است بر فعل ماضی که خبر است از برای او که اضئت بوده باشد .

۱ ۱۰۰ ۱۰۰ ۰۰ ۰۰
و منخرین اشبها ظیاناً

۱۱۰۰ - - ۰۰ ۰۰
اعرف منها الجید والعینانا

هو من ابیات لرجل من بنی ضبّه یصف بها سلمی و قیل هولر و بة العجاج بن روبة التیمی و الاول اصح و لها

۱۵ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
اذت فلاناً و ابنه فلاناً

۱۰ ۱۰۰ ۱۰۰
ان سلیمی عندنا زماناً

۱۰ ۱۰ ۱۰ ۰۰ ۰۰
وهی ترى سیثها احساناً

۱۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
كانت عجوزاً عمرت زماناً

اعرف منها (الخ)

قوله اعرف متكلم من المعرفة . والضمير في منها يرجع الى سليمى المذكورة فيما قبله وهى تصغير سلمى كسكرى . والجيد بالكسر العنق . والعينان تشبیه عين معروفة . قوله منخرين تشبیه منخر وهو بكسر الميم وسكون النون وفتح الخاء المعجمة والراء المهملة اربعة الالف . وظبيان بالطاء المعجمة والموحدة والياء والنون كسكران اسم رجل . والفاء اطلاق .

يعنى ميشناسم از آن سلمى کردن و دو چشم او را و دو بینی را که شباهت دارند پرده بینی ظبيان را .

سيوطى في باب المعرب و المبنى شاهد در آمدن نون تشبیه است بفتح با الف در العينانا .

اعلاقة أم الوليد بعدما افنان راسك كالثغام المخلص

هو من ابيات مر بن سعيد الفقعسى يخاطب به نفسه و يلومها على حب صاحبته أم الوليد . الهمزة للاستفهام التوبيخى . وعلاقة منصوب بفعل وهى بالفتح الحب اى اتملق أم الوليد علاقة اى اتمحبها حباً بعدان صرت شيخاً . وام الوليد بضم الواو وتشديد الهاء كنية صاحبة الشاعر و الوليد تصغير الوليد وهو كامير الصبى . و الافنان بالفاء و الثونين جمع فن كفرس وهو الغصن و اراد به هنا غصن الشعر . والثغام بالمثلثة والغين المعجمة كسحاب نبت يكون بالجبل بيض اذا يبس يشبه الشيب . والمخلص بالخاء المعجمة و السين المهملة اسم فاعل من اخلص الكلاء اذا اختلط رطبه بياسه .

يعنى آيا دوست ميدارى اى نفس دوست داشتنى ام الوليد را بعد از اينكه شاخهاى موى سر نو كرديده است مثل درمنه كه تر و خشك و بهم مخلوط شده باشد يعنى موى تو سياه و سفيد شده باشد و پير شده باشى .

معنى في ما شاهد در ملغى شدن بعد است از عمل جر باعتبار ملحوظ شدن ماء كافه باو نظر بانكه افنان بر رفع روايت شده است .

عمر وبن هذ ما ترى راى صرمة لها سبب ترعى الى الماء والشجر
هو من ابيات لطفة بن العبد البكرى يخاطب بها عمرو بن هند ملك الحيرة في ابله
وقداخذها منه قهراً فعرض له داء و وعد ردها اليه بعد ما برئت وسمت . الهزمة للنداء .
وعمر وبن هند منادى وهو ملك الحيرة . وهند اسم امه اشتهر بها . وما استفهامية بمعنى
اى شىء وهو في محلّ النصب على انه اول مفعول ل ترى مقدم عليه و ترى مخاطب
من رؤية القلب وراى صرمة مفعول ثانيه . والرأى كفلس التدبير والفكر . والصرمة بالصاد
و الراء المهملتين كخرقة القطيع من الابل نحو الثلثين . و جملة لها سبب صفة لها . و
اراد بالسبب الداء و جملة ترعى (الخ) بيان عن لها سبب وهو كتخشى مخاطب من رعيت
الماشية اى تركتها في المرعى حتى تاكل وتشرب على قدر ماشاء وروى مكان الى به والباه
فيه سببية او استعانة على قول . و اراد بالشجر العشب .

يعنى اى عمرو و پسر هند چه چیز را ميدانى تدبير و فكر در باره قطيعه شترانى
كه اين صفت دارند كه از براى آنها است درد و ناخوشى كه ميچرانى و ا ميگذارى انها را
بسوى آب و كياه يعنى چه تدبير کرده در امر انها و نميدانم كه آيا بعد از دفع ناخوشى انها
بمن رد خواهى كرد انها را يا آنكه عنديگرى مياورى .

مغنى في حذف الفعل من باب الخامس شاهد در صحت عطف نمودن الشجر
است بر الماء باعتبار متضمن بودن لفظ ترعى معنى تسقى را وعدم حذف فعل قبل از الشجر
كه لفظ ترعى مفسراً و بوده باشد .

اعن ترسمت من خرقاء منزلة ماء الصبابة من عينيك مسجوم

هو من قصيدة لذي الرمة واسمه غيلان بن عقبه قال في صاحبته خرقاء وبعده
تشنى الجمار على عرين اربنه شماز ماريها بالمسك مر ثوم

الهزمة للاستفهام . وعن بمعنى ان المصدرية . وترسمت مخاطب من الترس هو

بالراء والسين المهملتين تفعّل من الرّسم يقال ترسّمت الدار اى تامّلتها والخطاب فيه لنفسه . و الخرقاء بالخاء المعجمة و الراء المهملة و القاف و المدّ كحمرء اسم صاحبة ذى الرّمّة وهى من بنى عامر . و المنزل موضع النزول . و الصبابة بالصّاد المهملة و الموحّدتين كسماحة بقیة الماء و اراد بماء الصبابة هنا الدمع . و المسجوم بالسين المهملة و الجیم مفعول من السجم و هو سیلان الدمع و تقطرها .

یعنی آیا از جهت نشان گرفتن و تامّل کردن توای نفس از خرقاء مکان و منزلیرا اشک چشم تو فرور ریخته شده و جاری شونده است .

مغنی فی عن شاهد در عن است که مصدریه واقع شده است و در اصل ان مصدریه است بعینه و چون بنی تمیم همزه اورا بعین بدل میکنند بنا بر لغت خود در اینجا بعین آمده است اى ان ترسمت .

الشائلات عقدا لاذناب

اعوذ بالله من العقرب

لم یسمّ قائله . العقرب اصلها العقرب وهى كجفیر معروفه و انما وصف بالجمع اى الشائلات لانه اراد بها الاستغراق كما يقال الدينار الحمر . و الشائلات جمع شائلة من الشوال وهو بفتح الشين المعجمة و سکون الواو بمعنی الارتفاع . و العقد بالعين و الدال المهملتين بينهما قاف كصرد جمع عقدة و هى كغرفة موضع العقد . و الاذناب جمع ذنب و هو بالذال المعجمة و النون و الموحّدة كفرس شىء فى مؤخر البهائم وغيره .

یعنی پناه میبرم بخدا و ندازش هر فرد هر فرد از عقربهاى كه اینصفت دارند كه بالای کیرنده اند بندهای دمه‌ای خود را .

شاهد در حاصل شدن الفست در العقرب بجهة اشباع نمودن راء او .

من كل كوماء كثيرات الوبر

اعوذ بالذی بخلقنا قدر

لم یسمّ قائله . قوله بخلقنا اى بخلق امثالنا . و قدر ماض من القدر و الكوماء بالواو و المدّ كحمرء الناقة العظيمة السنّام . و الوبر بالواو و الموحّدة و الراء المهملة

کفرس صوف الابل .

یعنی پناه میبرم بآنچنان خداوندیکه بخلقکردن امثال ما قدرت دارد از شر هر شتر بزرگ کوهانیکه بسیار است پشمان .

معنی فی کلّ شاهد در جمع آوردن ضمیر است در کثیرات بصیغه جمع با وجود اراده شدن حکم بر کلّ فرد فرد از کل کوماء .

۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ -

۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱ -

وذلك عاریا بن ریطة ظاهر

اعیرتنا البانها و لحومها

هو من ابیات الحماسة ولم یسمّ قائله یخاطب الشاعر به رجلا غیره با کل لحوم الابل و شرب البانها . الهمزة للاستفهام التوبيخی . و غیرتنا مخاطب من التعمیر و هو بالعين المهملة والیاثین والراء المهملة بمعنی التوبیح والملامة یقال غیره الامر ای نسب الیه العار ای العیب من اجله والبانها بالنصب مفعول ثان له . ولحومها عطف علیه ای من شرب البانها و اكل لحومها . والعار بالعين والراء المهملتین العیب . وابن ریطة بالراء والطاء المهملتین بینهما یاء کطلحة اسم رجل خاطبه الشاعر و ریطة اسمها اشتر بها . والظاهر هنا بمعنی الزائل .

یعنی آیا سرزنش کرده بودی مسارا از آشامیدن شیرهای آن شتر و از خوردن گوشتهای آنها و این شرب و اكل عیب است ای پسر ریطة که بر طرف شونده است .

مختصر و مطول فی الاستعارة من العلم البدیع شاهد در لفظ ظاهر

است که در این بیت بمعنی زائل آمده است .

وانك مهما تامر القلب تفعل

اغرك منی ان جبك قاتلی

هو من قصیده لامرء القیس بن الحجر الکندی و هی احدى المعلقات السبعة و قبله

وان كنت قد ازمنت صر می فاجملی

افاطم مهلا بعض هذا التدلل

اغرك منی (الخ)

وان تک قد سائتک منی خلیقة
فسل ثیابی عن ثیابک تنسل
وما ذرفت عیناک الالتضربی
بسهمیک فی اعشار قلب مقتل

الهمزة للاستفهام . و غرک فعل و مفعول و هو بالغین المعجمة والراء المهملة
المشددة بمعنى خدعک و الخطاب فيه و فیما بعده لفاطمة المذكورة فیما قبل و ان
حبک بتاویل المصدر فاعله . و الحب بالضم الود . و القاتل فاعل من القتل . و القلب
مفعول تامری .

یعنی آیا مغرور کرده است و فریب داده است تورا از جانب من اینکه بدرستیکه
دوستی تو کشنده من است و اینکه بدرستیکه تو هر زمانکه امر کنی دل مرا با من یکدیگر میکند
و بجای آورد آن دل من آن امر و خواهش تورا .

قطر فی جازم فعل المضارع شاهد در مهما است که جزم داده است دو فعل را
بنا بر اینکه شرط و جزا بوده باشند از برای او که تأمری و تفعل بوده باشد باسقاط نون
تأمرین اما تفعل پس در اصل مجزوم بوده است بسکون لام و کسرة لام او بجهت ضرورت
وقایفة شعر است .

افاطم مهلا بعض هذا التدلل
وان کنت قد از معت صبری فاجملی
ویوما علی ظهر الکثیر تعذرت
علی و آلت حلقة لم تحلل

وبعده اغرک منی (الح)

وقدمت هو و ایبات بعده آتفاً . الهمزة للنداء . و فاطم مرخم فاطمة و هی صاحبة
امر القیس . و مهلا مفعول مطلق حذف فعله و اقیم هو مقامه ای امهل مهلا و هو منصوب
علی الاغراء ای الزمی مهلا فعلی هذا یکون بمعنى الرفق و السکينة . و التدلل بالبدال
المهملة مصدر تدللت المرأة علی زوجها ای تراه جرأة فی تغنج و تشکل کانتها تخالفة

وما بهاخلاف وازمعت مخاطبة من الازماع وهو بالزاء المعجمة والعين المهملة بمعنى
الاجماع و الاثبات على الامر . و الصرم بالصاد و الراء المهملتين القطع البائن و روى
هجري مكان صرمى بمعناه . واجملى امر من الاجمال وهو بالجيم بمعنى الاحسان والاعتدال
في الطلب وعدم الافراط فيه .

يعنى اى فاطمه وا كذار وا كذارنى بعضى از اين كرشمه ونازرا اكر بوده باشى
بتحقيق كه از روى جزم قصد كرده قطع الفت و دورى بامن را پس نيكوئى و ميانه روى
بكن در جدا شدن از من .

مغنى في الهمزة شاهد در همزة ا فاطم است كه از براى نداى قريب آمده است
باعتبار بودن شاعر با فاطمه در يك موضع در وقت انشاد نمودن او اين شعر را بقرينه
خطاب كردن شاعر او را بعد از ندا كردن در بيت نظر بانكه صادر نميشود چنين خطاب
بعد از ندا مگر از دو مخاطب كه نزديك يكديگر بوده باشند مطول في التصريح الكامل
من علم البديع شاهد در بودن اين شعر است از قبيل تصريح كامل باعتبار استقلال هريك از
دو مصراع آن در فهم معنى خود .

افد الترحل غيران ركابنا لما تزل برحالنا و كان قد

هو من قصيدة للنايفة الذبياني واسمه زياد بن معوية قالها في المتجرد امرأة

النعمان اولها

امن آل مية رائح او معتد عجلان ذازاد وغير مزود
زعم البوارح ان رحلتنا غداً وبذاك خبرنا العدا ف الاسود
لامرحباً بغد ولا اهلا له ان كان تفريق الاحبة في الغد

افد الترحل (الخ)

۱ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۱ ۰ ۰
 في اثر جارية رمتك بسهمها
 ۱ ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰
 فاصاب قلبك غير ان لم تقصد
 ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰
 بالدر واليا قوت زين نحرها
 و مفصل من لؤلؤ وزبرجد

قوله افد بالفاء والذال المهمله كفرح بمعنى دنا وقرب وروى مكانه ازب بمعناه .
 و الترحل الانتقال عن المكان ضد الاقامة . و الركاب بالراء المهمله و الموجدة
 ككتاب الابل يسار عليها . و لفظه غير للاستثناء وهو منقطع . و تزول مضارع من الزوال
 و اصله تزال سقطت الفه للجزم و هو بمعنى الذعاب و الاستحاله . و الرحال
 ككتاب منزل الرجل او موضع يلتقى فيه الراحلة يعنى قرب ارتحالنا غير ان ابلنا
 لم تزل برحالنا عن مناخها و كانها قد زالت لان الاسباب مهية و غرضه التأسف و التحسر .
 يعنى نزدك شد کوچ كردن و بار بستن بر شتران جز آنكه شتران سواری ما
 هنوز بر طرف نشده اند و بر نخواسته اند از خوابگاه خود و منزل گاه ما و گویا که بتحقیق
 برخواستند بجهة آنکه اسباب سفر مهیا است .

هدایه في حروف التوقع شاهد در حذف فعل قد است بعد او ای و کان قد
 زالت قطر في حروف المشبهة بالفعل مغنى في قد شاهد در فاصله شدن قد است میان
 کان مخففه و فعل او که محذوف است مغنى في النون شاهد در دخول تنوين ترثم است در قد

۱ ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰
 افنى تلادى و ما جمعت من نشب
 قرع القوا قيز افواه الاباريق

هو من ابیات للاقیشر الاسدی و اسمه المغیره بن الاسود او المغیره بن عبدالله علی

الخلاف یصف نفسه بکثرة شرب الخمر و ارتکاب اللهو و قبله

۱ ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰
 اقول و الکاس فی کفی اقلبها
 ۱ ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰
 اخاطب الصيداء ببناء العماليق
 ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰ - ۰ ۰
 لا تشربن ابدأ راحا مسردة
 الامع الشم ابناء البطاريق

قوله افنى ماض من الافناء وهو بالفاء و النون ضدّ الإبقاء . و التلاد بالمشاة و الدال المهملة ككتاب ما ولد عندك من مالك او نتج . و ما موصولة . و التفعيل في جمعت للتكثير وهو صلة ما والعايد محذوف اى جمعته . و من للبيان . و النشب بالنون المعجمة و الموحدة كفرس المال الاصيل من الناطق و الصامت و العقار . و القرع بالقاف و الراء و العين المهملتين كفلس بمعنى الدق . و القوايقز جمع قاقوزة وهو بالقافين و الزراء المعجمة مشربة او قدح . و الافواه جمع فم . و الاباريق جمع ابريق وهو معروف .

يعنى نابود و تلف كرد حاصل و منافع مال مرا و آن چنان چيزى را كه جمع نمودم انرا از درخت و آب و زمين و ما يملك خود كو بيدين قدح و جامهاى دهانهاى تنكهاى شراب را و مراد اينستكه آنچه جمع كردم صرف نمودم آنها را در آشاميدن شراب و دادن قيمت ظرف آن شراب .

مغنى في الجهة الأؤلى من باب الخامس شاهد در ذكر فاعل مصدر است كه افواه الاباريق بوده باشد بعد از اضافه شدن مصدر كه قرع است بمفعول خود كه القوايقز است بجهت ضرورت و جاييز است كه القوايقز را فاعل بگيريم و افواه را مفعول از براى مصدر همچنانكه بر طبق آن معنى نموديم و ان انسب است از براى معنى نمودن بيت .

افوق البدر يوضع لى مهاد ام الجوز آء تحت يدي و ساد

هولابى العلى المعرى و اسمه احمد بن عبدالله التنوخى اللغوى الهمزة للاستفهام . و البدر القمر الممتلى . و يوضع خبر فوق البدر . و المهاد بالدال المهملة ككتاب الفرائس . و ام للانكار قيل للاضراب بمعنى بل . و الجوز آء كحمر آء اصله بالقصر وهو برج في السماء و انما مد للضرورة . و الوساد بالواو و السين و الدال المهملتين المخددة و المتسكا .
يعنى آيا در بالاي ماه شب چهارده كسترده ميشود رخت خواب من يا انكه ستاره جوزا در زير دست من چون بالش و متسكا است .

مطول في الانشاء شاهد در بودن همزة استفهام در بيت است از براى تقرير يا شائبه انكار در او .

أفي الحق اني مغرم بك هائم وانك لاخل هواك ولاخمر

هو من ابيات لقائد ابن المنذر القشري يخاطب بها محبوبته ويعبرها بعدم استقرارها
في المحبة وقبله

هل الوجد الان قلبي لودنا من الجمر قيد الرمح لاخرق الجمر

افى الحق (الخ)

فان كنت مطبوباً فلازلت هكذا وان كنت مسحوراً فلابرىء السحر

الهمزة للاستفهام الانكارى والتوبيخى . وفي الحق خبر مقدم لان المفتوحة .
والمغرم بالعين المعجمة و الراء المهملة مفعول من اغرم فلان بكذا اذا اولع به ولزمه .
والهائم المتحير في العشق . و الواو في وانك حالية . و الخل بكسر الخاء المعجمة و
الخمر كلاهما معروفان . والهوى العشق وميل النفس والخطاب فيه وفيما قبله للمحجوبة
يقول الشاعر مع محبوبته ان هواك كماء العنب المتردد بين كونه خلا او خمر او هو كناية
عن عدم استقرارها في المحبة انتهى .

بمعنى آيا سزاور است اينكه بدرستى كه حريص گردانيده شده ام بتو وسرگردان
هستم در عشق تو و حال آنكه بدرستى كه دوستى تو نهسر كه است و نه شراب و اين كناية است
از عدم ثبات و استقرار ان محبوبه در دوستى .

معنى في اما شاهد در ظاهر شدن لفظ في است در حقاً بعد از همزة استفهام
در قول او افي الحق .

افيقوا بنى حزن واهو آئنا معاً و ارحامنا موصولة لم تقضب

هو من ابيات الجندل بن عمرو يخاطب بها بنى حزن و قبله

و ان كنت لا ارمى و ترمى كنايةتى نصب جانحات النبل كشخى ومنكبى

فقل لبني عمي بقدو ابيهم منوا بهريت الشدق اشوش اغلب

افيقوا بنى (الخ)

ولا تبعثوها بعد شد عقالها ذميمة ذكر الغب للمتعب

قوله افيقوا امر من الافاقة وهو بالفاء والقاف زوال السكر والرجوع الى الصحة .
وبنوحزن بالحاء المهملة والزاء المعجمة والنون كفلس حتى من غسان . والواو للحال
والاهواء جمع هوى وهو ميل النفس . والارحام بالراء والحاء المهملتين الاقرباء . وتقضب
مجهول تفعيل من قضبه وهو بالقاف والضاد المعجمة والموحدة اى قطعه .

يعنى افاقه كنيد وچاره كنيد نفس خودرا از مستى جهل و هوشيار شويد اى بنى
حزن و حال انكه خواهشهاى ما با خود ما است و خوششان ما وصل گرداننده شده بما هستند
كه قطع گرداننده نميشوند از ما بواسطه شامت شما .

مغنى في مع شاهد در واقع شدن لفظ مع است ظرف مخبر به از براى مبتداء كه
اهو آئنا بوده باشد .

اقادوا من دمي وتوعدونى وما كنت ينهنهنى الوعيد

هو لما لك بن رقة او ابن رفيع على الاختلاف انشدم حين قتل رجلا في الكوفة فطلبه الحاكم
ليقتله فهرب منه . قوله اقادوا بالقاف والداال المهملة يقال اقدت القاتل بالقتيل اى
قتلته به . والضمير فيه يرجع الى اولياء المقتول وهو فاعله . ومفعوله محذوف اى
اقادوا قتلهم من دمي اى عزموا على الاقادة . قوله من دمي اى من سفك دمي . وتوعدونى
اى تهددونى . و كان هنا تامة على قول بعض . والواو حالية . وينهنهنى بالنونين و الهائين

مضارع ينهنه فلان اى كفه وزجره . والوعيد التهديد .

يعنى قصد کردند اولياء مقتول بواسطه كشته خود كشتن مرا و حاصل کردن مطلب خود را از ريختن خون من و وعده بد دادند مرا و بودند من و حال آنکه باز نمیداشت و منزجر نمى ساخت مرا و عده بد و ترسانیدن ایشان .

مطول في الفصل والوصل شاهد در آمدن جمله حالیه مضارع منفي بما است باواو و

ضمير باهم كه وما ينهنى بوده باشد .

۱- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰-

۱۰- ۰- ۰- ۰- ۱۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰-

ان يظعنوا ف عجيب عيش من قطنا

اقاطن قوم سلمى ام نو و قطعاً

لم يسم قائله الهمزة للاستفهام . والقاطن بالقاف . والطاء المهملة و النون فاعل من الطون بمعنى الاقامة و منه قطنا بصيغة الماضى . والالف فيه اطلاق . وسلمى كسكرى اسم امرأة . ونووا بالنون ماض بصيغة الجمع من النية بمعنى القصد . والظعن بالطاء المعجمة و العين المهملة و النون كفرس ضد الاقامة و منه يظعنوا بصيغة المضارع . و والعيش الحيوة . و من موصولة .

يعنى آيا اقامت كنده اند قوم سلمى يا آنکه قصد کرده اند کوچ کردن و رفترا اكر کوچ کنند پس تعجب است زندگى کردن كسى كه اقامت كند در اين شهر و بهمهراه ایشان رود بسوى سفر .

قطر في المبتداء و في اعمال اسم الفاعل شاهد در قاطن است كه مبتدای وصفی واقع شده است و اعتماد کرده است بر همزه استفهام و ما بعد او كه قوم سلمى بوده باشد فاعل او است كه نشسته است بجای خبر .

۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰-

۱۰- ۰- ۰- ۰- ۱۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰-

هي الاطواق والناس الحمام

اقامت في الرقاب له اياذ

هو لابسى الطيب المتببى و اسمه احمد بن الحسين . قوله اقامت اى ثبتت و اسقرت . والرقاب بالراء المهملة والقاف والموحدة ككتاب جمع رقبة و هى العنق . والضمير في له للممدوح . واياذ فاعل اقامت و هو بالياء و الدال المهملة كسحاب جمع

ایدی جمع بد و اراد بها النعمة والضمير المؤنث بعده يرجع اليه . والاطواق جمع طوق
وهو بالطاء المهملة والواو والقاف كفلس حلی للعنق وکل ما استدار بشيء . والحمام بالحاء
المهملة كسحاب ذوات الاطواق من الفواخت والقمارى .

یعنی فرار گرفته است در گردنهای مردمان از جانب ممدوح نعمتهای چند که ان
نعمتها بمنزله طوقهای چند است و مردمان بمنزله کبوترانی چند هستند .

مطول في الخطبة این بیترا در مقام مدح و امتنان ممدوح خود بر مردمان و دلالت
کردن مضمون ان بر مطالب خود بر سبیل تمثیل ذکر کرده است .

اقب من تحت عریض من عله	معاود	کرة	ادبر	اقبل
------------------------	-------	-----	------	------

هو من ارجوزة لابی النجم العجلی یصف بها الاشياء كثيرة و یصف به فرساً و بعیراً و قبله

تبقلت من اول التبقل	بین رماحی مالک و نهشل
و قد جعلنا فی و ضین الاجعل	جوز خفاف قلبه مثقل
احرم لافوق ولا جزنبل	موتق الاعلی امین الاسفل

اقب من تحت (الخ)

یمشی من الردة مشی الحقل	مشی الروایا بالمزاد الاثقل
تثیر ایدیها عجاج القسطل	اذ عصبت بالمطن المعزبل
تدافع الشیب ولم تقتل	فی لجة امسك فلاناً عن قل

الی آخره

قوله اقب خبر مبتداء محذوف ای هو اقب و ضمير المبتداء يرجع الى الفرس او البعير على الاختلاف و هو افعال من القب بالقاف و الموحدين كفرس دقة الحضر و الحضر تحت المتن . و تحت مرفوع المحل على الوصفية . وعرض خبر بعد خبر و هو فعيل من العرض خلاف الطول . و المعاود اسم فاعل من المعاودة بمعنى الرجوع . و الكرة بفتح الكاف و الراء المهملة المشددة ای تكرر عليه هذا القول عند سقيه الماء بالدولاب . ادبر اقبل ای ادبر عن البئر اذا امتلئت الدلو و اقبل اليها اذا خلت من الماء . يعني آن اسب باريك است از میان كمر پهنای دار است از طرف بالای شكم و سينه رجوع کننده ايست که گفته میشود از برای او چندین مرتبه نزد کشیدن او آب را بدولاب که پشت بکن بچاه هر گاه دلویر از آب شود و روی بیابور بچاه در وقتیکه دلو خالی شود مغنی فی عل شاهد در عله است که بمعنی فوق است و مبنی شده است بر ضم و هاء او هاء سکت است اما استشهاد ابن هشام باین بیت خالی از اشتباهی نیست بواسطه آنکه آخر کل مصراع هریک از این ابیات لام مکسوره است همچنانکه ملاحظه میکنی و میفهمی و او شاهد آورده است بر ضم لام عل باوجود هاء سکت و شاید که سبب اشتباه او عدم اطلاع بقصیده است .

اقبلت من عند زياد كالخرف تخط رجلاي بخط مختلف

تكتبان في الطريق لام الف

هو لابي النجم العجلى . قوله اقبلت متكلم من الاقبال وهو بمعنى القصد و ضد الادبار . و زياد بالراء المعجمة و الهاء و الدال المهملة ككتاب اسم رجل . و الخرف بالخاء المعجمة و الراء المهملة و الفاء ككتف صفة مشبهة من الخرافة بمعنى فساد العقل . و تخط بالخاء المعجمة و الطاء المهملة المشددة مضارع تفعيل من الخط . و المختلف بصيغة اسم الفاعل ضد المؤلف . و التفعيل في تكتبان للتكثير واصله من الكتابة . و اراد بلام الف كلمة لا و هو اشارة الى يأسه من زياد فيما طمع منه .

یعنی روی آوردم از نزد زیاد مثل مردیکه عتل او فاسد شده باشد که خط میکشیدند دو پای من بخطیکه مختلف و نا مناسب بود که مینوشتند آن دو پای من در راه لام الف را و این اشاره باینستکه مطلب تو بعمل نیاید و از طمعیکه از آن مرد کرده مأیوس خواهی شد .

مغنی فی حرف الالف شاهد در تعبیر شدن کلمه لا است در این بیت بلام الف و این

دلیل است بر بودن او مر کب از لام و الف .

اقسم بالله ابو حفص عمر مامسها من نقب ولادبر

فاغفر له اللهم ان كان فجر

هو لاعرابی و سبب انشاده انه اتى ذات يوم عمر بن الخطاب فقال ان اهلى بعيد و انا على ناقه دبراء عجفاء نقباء فالتمس منك بعيراً فقال عمر ما بها نقب ولادبر فانطلق الاعرابی فحمل ناقته ثم استقبل البطحاء و جعل يقول و هو یمشی خلف بعيره اقسام بالله (الخ) و عمر مقبل من اعلى الوادى فجعل اذا قال الاعرابی فاغفر له اللهم (الخ) يقول اللهم صدق حتى التقياً فاخذ بيده فقال ضع عن راحلتك فوضع الحمل فاذا هى نقبة دبراء عجفاء فحمله على بعيره و زوده و كساه . قوله اقسام بصيغة الماضى بمعنى حلف . و ابو حفص بالحاء و الصاد المهملتين بينهما فاء كفلس كنية عمر بن الخطاب و اصل الحفص ولد الاسد . و ما نافية . و مسها ماض من المس بمعنى اللمس و هنا بمعنى الاصابة و العرض و الضمير فيه يرجع الى الناقه المشاهدة الحاضرة بين يدي الاعرابى . و النقب بالنون و الفاف و الموحدة كفرس رقة في احقاف البعير . و الدبر بالدال و الراء المهملتين بينهما موحدة كفرس قرحة الدابه و جراحة الظهر . و جملة فاغفر له اللهم انشائية دعائية . و الضمير في له يرجع الى عمر . و فجر بالفاء و الراء المهملة بمعنى كذب و حث حيث اقسام على انها ليست بنقباء و لادبراء .

يعنى قسم خورد بخداوند ابو حفص كه اسم او عمر است كه نرسیده است انشروا

انكبار كردن .

مطول في التصريح من علم البديع شاهد در بودن این بیت است از قبیل تصریح
مشطور باعتبار آنکه سجع مصراع اول او بء است و در ثانی دال .

أقلی اللوم عاذل و العتابا قولي ان اصبت لقد اصابا
١١٤ --- ٤٠ ٤٠ ١١ ١ ١ ٥٥ ٤٤

هو مطلع قصيدة لجري بن عطية بن الخطفي التميمي يخاطب بها امرأة من بني كليب
وقد بات في دارها وبعده

اذا غضبت عليك بنو تميم وجدت الناس كلهم غضابا
١١٤ --- ٤٠ ٤٠ ١١٤ --- ٤٠ ٤٠

اجدك لا تذكر عهد نجد وحياطال ما انتظر الايابا

قوله اقلی امر من الافلال من القلّة و هو ضدّ الكثرة . و اللوم بالفتح العذل . و
عاذل منادى مرخه بحذف حرف النداء ای یا عاذلة و هو بالعین المهملة و الذال المعجمة
فاعلة من العذل بمعنى اللوم لكن هنا اسم امرأة علی ما قال بعضهم . و العتاب بالعین
المهملة و المثناة و الموحدة ككتاب الملامة . و قولي امر من القول . و ان حرف شرط .
و اصبت فعل الشرط و هو متكلّم من الاصابة و هو بالصاد المهملة و الموحدة الوصول الى
المطابوب و ضدّ الخطا و منه اصاب بصيغة الماضي و جواب الشرط محذوف . و قوله
لقد اصاب مقول القول ای اقلی ملامتی یا عاذلة و تفکری في قولي فان كنت قد اصبت انا
فلا تعذلي و قولي لقد اصاب .

یعنی کم کن ملامت و عتاب را ای عاذله و فکر کن در سخن من در باره تو پس اگر راست
گفته ام و رسیده ام بسخن پس ملامت مکن و بگو که راست گفته ام و خوب فهمیده است .
هدایه و انهوزج و جاهی في التتوين ههغنی في التتوين شاهد در دخول تنوین
ترتّبم است در آخر فعل که اصاب بوده باشد .

اقمنا بها يوماً ويوماً وثالثاً ويوماً له يوم الترحل خامس

هو من ابیات لابی نواس الحکمی واسمه الحسن بن هانی وسبب انشاده انه مر ذات يوم بالمداين فعدل الى سباط فدخل مع اصحابه في ايوان كسرى فأوا آثاراً في مكان حسن تدل على اجتماع قوم قبلهم فيه فاقاموا فيه خمسة ايام وسلوا ابانواس من

صفة الحال فقال الابيات رو لها

ودار ندای عطلوها وادلجوا بها اثر منهم جديد و دارس

مساحب من جر الدقاق على الثرى واضغاث ريحان جنى ويابس

ولم ادر منهم غير ما شهدت به بشرقى سباط الديار البسايس

حبست بها صجبي فجمعت شملهم واني على امثال تلك لحابس

اقمنا بها يوماً (الخ)

تدار علينا الراح في عسجدية حبتها بانواع التصاوير فارس

قرارتها كسرى وفي جنباتها مهى تدريها بالقسى الفوارس

فللرا ح مازرت عليه حبوبها وللماء ما دارت عليه القلائس

قوله اقمنا من الاقامة وهو ضد الارتحال والضمير في له يرجع الى مجموع الاربعة

المتقدمة والترحل الانتقال عن المكان والازالة عنه .

يعنى اقامت كرديم در آن ايوان كسرى يكروزى وروز ديكريرا وسه روز ديكر

وروز دیگر بر آنکه روز کوچکردن مران ایامرا یا مران روز چهارمرا و پنجم بود که مجموع ایام توقف هفت روز است یا هشت روز علی الاختلاف .

مغنی فی الواو شاهد در منفرد آوردن نعوتست بو او عاطفه و حال آنکه میبایست که مجتمعه ذکر کند و بلفظ ایام بگوید .

۱ - - - - ۱	۱ - - - - ۱
بنا بین المنیفة والضمار	اقول لصاحبی والعیس تهوی
۱ - - - - ۱	۱ - - - - ۱
فما بعد المشیة من عرار	تمتع من شمیم عرار نجد
۱ - - - - ۱	۱ - - - - ۱

هما للصمة بن عبد الله القشیری الجشمی . اقول اصله قلت عدل عنه الی المضارع قصداً الی تصویر الحال للمخاطب . والصاحب الرفیق . والواو للحال . والعیس بکسر العین والسنین المهملتین بینهما یاء جمع عیساء وهی الابل البیض تخالط بیاضها شقرة . وتهوی بکسر الواو ای تسرع . والباعنی ناللتعدیة والمنیفة بضم المیم و کسر النون وسکون الیاء وفتح الفاء والیاء اسماء لبنی تمیم . والضمار بالضاد المعجمة والراء المهملة ککتاب اسم موضع . وتمتع امر من التمتع بمعنی التلذذ . والشمیم بالشین المعجمة کامیر الرائحة الطیبة . و العرار فی الموضعین بالرائین المهملتین کسحاب ورد اصفر طیبة الرائحة . و نجد بالنون و الجیم و الدال المهملة کفلس موضع فی ارض العرب . و ما نافیة . و العشیة وقت العشاء . و من زائدة

یعنی میگفتم بر فیق خود و حال آنکه شتران سفید مایل بسرخی بتندی میبرند مارا در میان منیفة و ضمار که لذت ببر و بهره مند شواز بوی خوش گل عرار از زمین نجد پس نیست از بعد از وقت شام در آن زمین عراری موجود .

مختصر و مطول فی رد العجز علی الصدر من علم البدیع شاهد در رد عجزیت ثانیست که من عرار بوده باشد بر صدر ان بیت که عرار نجد بوده باشد .

۱ - - - - ۱	۱ - - - - ۱
ونحن بوادی عبد شمس وهاشم	اقول لعبد الله لما سقاونا
۱ - - - - ۱	۱ - - - - ۱

لم یسم قائله . اقول اضله قلت عدل عنه الى المضارع قصداً الى تصوير الحال للمخاطب . وعبداً لله وعبداً شمس علمان . والسقاء بالسین المهملة والقاف والمد ككتاب الدلو . والواو حالیه . والواوی مفرج من جبال او تلال او اكام . ووها ماض من الوهی بمعنى السقوط . وشم بكسر الشین المعجمة امر من شمت البرق ای نظرت الیه وراقبته . یعنی میگفتم بعدالله چونکه افتاد دلو آب کشی ماو حال انکه درواوی عبداً شمس بودیم که نگاه بکن ومتوجه دلو باش .

مغنی فی لما شاهد در حذف دو فعل لما است بعد از او که یکی لفظ سقط است که وها مفسر او است و دیگر لفظ قلت است که اقول مفسر او است ای لما سقط سقاؤنا قلت لعبدالله شهوراقبه .

اقول له ارحل لا تقيم عندنا والافکن فی السر والجهر مسلماً

لم یسم قائله اقول اضله قلت عدل عنه الى المضارع قصداً الى تصوير الحال للمخاطب . وارجل بالراء والحاء المهملتین کاعلم امر من الرّحل وهو الازالة عن المكان خلاف الإقامة . وتقيم مخاطب من الإقامة وهو ضد الارتحال . قوله الا ای وان لا ترحل فکن علی ما یكون المسلم من استواء الحالین فی السر والجهر .

یعنی میگفتم بان مرد که کوچ بکن واقامه مکن البته نزد ما و اگر کوچ نمیکنی ونمیروی پس بوده باش در پنهانی و آشکارا مسلمان یعنی چون مسلمانی بوده باش که ظاهر وباطن او یکیست وموافق است نه منافق .

مغنی فی الجملة التابعة لجملة لها محل من باب الثانی ایضاً فیما افترق فیهِ عطف البیان والبدل من باب الرابع مختصر و مطول فی الفصل والوصل شاهد در بودن جمله لا تقيم عندنا است بدل اشتمال از جمله ارحل وعدم جواز بودن او عطف بیان پس باین سبب جدا شده است از جمله او لی بطریق فصل بجهة کمال اتصال میان اند و جمله .

اقول لمعشر غلطوا و غضوا من الشیخ الرشیدی وانکره

متى يضع العمامة تعرفوه

هو ابن جلا و طلاع الثنايا

هما لموسى الكاتب ضياء الدين الاديب يهجو ويستهزء بهما يهودياً به داء الثعلب
و قد برزت اسنانه لكن البيت الثانى منهما مطلع قصيدة لسحيم بن وثيل الريباحى مع
تغيير ما . اقول اصله قلت عدل عنه الى المضارع قصداً الى تصوير الحال للمخاطب . و
المعشر الجماعة . وغلطوا يعنى تغالطوا وهو من الغلط ضد الصواب و الفعل منه كفرح
و غضوا بالغين والضاد المشددة المعجمتين اى نقصوا و وضعوا من قدره . و اراد بالشيخ
الرشيد اليهودى الذى هجاه . و انكروه ماض من الانكار ضد الاقرار . و جلا بالجيم
بمعنى كشف اى جلا الامور . و طلاع كشداد مبالغة من الطلوع بمعنى الارتفاع . و
الثنايا بالمشثثة والنون والياء كسجايابجمع ثنية كسجينة وهى العقبة و الجبل يقال فلان طلاع
الثنايا اذا كان سامياً لمعالى الامور و مجرداً بآ و ر كآبآلها يعلوها و يقهرها بمعرفته و تجاربه
و جودة رأيه . و العمامة ككتابة معروف .

يعنى ميكتم بكر و هيكة مغالطه كردند و عيب جستند و كوچك شمردند رتبه
شيخ صاحب رشد را و انكار كردند قدر او را كه او است پس مرديكه ظاهر ساخته است
امرهای بزرگرا و بسيار بالا رونده است كوهها و در هارا يعنى مرتكب شونده است امورات
بلندرا هر زمانكه بگذارد بر سر خود عمامه را ميشناسيد او را .

مختصر وه طول في التضمن من الخاتمة شاهد در تضمين نمودن موسى كاتب است
شعر سحيم بن وثيل كه شعر ثانى بوده باشد در شعر خود باقى الجملة تغيير يكه آوردن لفظ
هو بجای انا و يضع بجای اضع و تعرفوه بجای تعرفونى بوده باشد .

الم تياسوا انى ابن فارس زهدم

اقول لهم بالشعب اذ يئسر و ننى

هو لسحيم بن وثيل الريباحى . اقول اصله قلت عدل عنه الى المضارع قصداً الى
تصوير الحال للمخاطب . والشعب بالشين المعجمة و العين المهملة و الموحدة كفلس اسم

موضع . و یسروننی بفتح المضارعة وسكون الهمزة و كسر السين المهملة و ضمّ الراء ای يجعلوننی اسیراً . و تياسوا بمعنى تعلموا . و زهدم بالزاء المعجمة و الدال المهملة كجعفر اسم فرس كان لبشر بن عمر و الرباحی جد الشاعر .

یعنی میگفتم بایشان در شعب در وقتیکه اسیر میگردند مرا که ایا نمیدانید که بدرستی که من پسر سوار شونده اسب زهدم هستم .

قطر في ناصب فعل المضارع شاهد در تياسواست که بمعنی تعلموا ابده است در این بیت و جمله بعد او در محلّ نصب است بنا بر آنکه مفعول بوده باشد از برای او .

اکثرت في العذل ملحاً دائماً لا تكثرن انی عسیت صائماً

هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي . قوله اكثرت مخاطب من الاكثر ضد الافلال . و العذل بالعين المهملة و الذال المعجمة كفلس . و ملحاً حال من فاعل اكثرت و هو اسم الفاعل من اللاح بالحاءين المهملتين يقال لحن في السؤال ای الحف واصر . و الصائم فاعل من الصوم و هو الامساك المعين في الشرع .

یعنی بسیار کردی ملامت و سرزنش کردن را و کوشیدی در حالتیکه اصرار کنندۀ همیشه در آن ملامت کردن بسیار مکن البته ملامترا بدرستی که من امید وارم که روزی داشته باشم .

محسن في النوع الحادی عشر شاهد في افعال المقاربة مغنی في عسی شاهد در وارد شدن خبر عسی است بصیغه مفرد که صائماً بوده باشد

اكر واحمی للحقیقة منهم و اضرب منا بالسیوف القوانس

هو من قصيدة لعباس بن مرداس السلمی یصف بها نفسه و قومه بالشجاعة و الغلبة

على الاعداء و قبله

فلم ار مثل الحی حیا مصبحاً و لامثلنا یوم التیقینا فوارسا

اكر واحمى (الخ)

اذا ما شددنا شدة نصبوا لها صدور المداكى والرماح المداعسا

قوله اكر بالراء المهملة المشددة افعل من الكر بمعنى الرجوع يقال كرت عليه اذا رجع صائلا عليه وهو صفة لفوارس المذكورة فيما قبله و قال بعضهم انه مفعول ثان للمار على ان يكون حيا مصباحا و فوارسا منصوبان على التميز . واحمى بالحاء المهملة افعل من الحماية بمعنى المنع ودفع الضرر والحقيقة ما يحق على الرجل ان يحميه و يحفظه من اهله وجاره . و اضرب افعل من الضرب . و القوانس جمع قونس وهو بالقاف والواو والنون والسين المهملة كجعفر اعلى البيض من الحديد وما بين اذنى الفرس الى الرأس يعنى يس ريدة نشده است سوارانى كه اين صفت داشته باشند كه روى اورنده و حمله كنده تر و حماية كنده تر باشند مرچيزيرا كه سزوار است از براى مرد از اينكه محافظت كند انچيز را از اين جماعت و زنده تر باشد از ما جماعت بشمشيرهاى بالاى كلام خود انهنين يا استخوان سراسبرا .

معنى في بيان كيفية التقدير من باب الخامس شاهد در منصوب بودن القوانس است بيضرب محذوف قبل از او نه با فعل تفضيل كه اضرب بوده باشد اى يضرب القوانس .

وكفر أبعد رد الموت عنى و بعد عطائك المأة الرتاعا

هو من قصيدة للقطامي واسمه عمير بن شويم التغلبي يمدح بها زفر بن الحارث الكلابي باستخلافه من قوم اسروه و اردوا قتله و قد اخذوا ماله فاعطاه زفر مأة بعير من غنائم القوم الذين اسروه . الهمة للاستفهام الانكارى . و كفراً منصوب بفعل محذوف اى وا كفر كفراً و هو كفعل جحد النعمة هينى الشكر . و اراد بالموت القتل الذى اراد به و هو مفعول الرد اضيف اليه و فاعله محذوف اى بعد ردك الموت و الخطاب فيه و في عطائك لزفر بن الحارث . و العطاء اسم مصدر اضيف الى فاعله ومفعوله الاول محذوف والمأة مفعوله الثانى واللام فيه للمهد اى بعد عطائك اى المأة الرتاع

وهو بالراء والعين المهملتين بينهما مشتاة ككتاب جمع راع من الرتع وهو الاكل والشرب
على قدر ما يشاء في سعة وخصب وهو صفة المائة .

يعنى ايا كفران ميكنم كفران كردنى حق نعمة تورا از بعد باز گردانيدن تو كشته
شدن الزمن وبعداز بخشيدن تو بمن صدشتر برا كه اين صفت دارند كه چريده اند .

سيوطى في اعمال المصدر شاهد در عمل كردن اسم مصدر است كه عطاء بوده
باشد عمل فعل خود را پس اضافه شده است بضمير مخاطب كه فاعل او است و مفعول
اوّل او محذوف است والمائة الرتاعا منصوب است براينكه مفعول ثانى او است اى وبعد
عطائك ايتاى المائة الرتاع .

اكل امرء تحسبين امرء و نار توقد بالليل ناراً

هو اخر مقطوعة لابي داود الايادى واسمه جارية بن الحجاج يخاطب بها امرأته
وينبئها بجهلها مكانه حين انكرت عليه منزلته من السؤدد ويقول لها بالبیت انه
لا ينبغي لاحد ان تغترّ بامرء من غير امتحانه . الهمزة للتوبيخ و كل امرء مفعول مقدم
لتحسين بمعنى تزعمين والخطاب فيه لزوجته . وتوقد مجهول اصله تتوقد من التوقد
وهو بالواو والقاف والبدال المهملة اشتعال النار وهو صفة النار . والباء في بالليل
للظرفية . اى كل من له صورة المرء مرءا بل المرء الكامل من له اوصاف و خصال
حميدة و ليس كل نار اشتعل في الليل ناراً انما النار نار اشتعل لقرى الزوار والضالين
عن الطريق .

يعنى ايا كمان ميكنى هر مرد برا مرد كامل در انسانيت و هر اتشيرا كه اين
صفت دارد كه بر افروخته شده است در شب اتش حقيقى كه بجهة راهنماي مهمان و كم
شدگان ميا فروزند .

سيوطى في الاضافة معنى في لعل شاهد در باقى بودن لفظ نار است بر جر بعد از
حذف مضاف از او اى و كل نار توقد .

اكلت بنيك اكل الضب حتى وجدت مرارة الكلاء الوبيل

هو لاطار بن سهية يخاطب به عقيلاً وله حكاية ذكرناه في الشواهد الكبرى وبعده

ولو كانوا الاولى غابوا شهوداً منعت فناء بيتك من بخيل

قوله اكلت مخاطب من الاكل لكن اراد به هنا الظلم والعدوان مجازاً والخطاب فيه لعقيل . و الضب بفتح الضاد العجمة وتشديد الموحدة دابة معروفة . و المرارة بالرئين المهملتين كسماحة وهو ضد الحلاوة . والكلاء بالهمزة كعنب العشب . والوبيل بالواو والموحدة والياء كأمير المتنفر الذي يستوخم ولا يوافق المزاج .

يعنى ظلم كردى پسران خودرا نوع ظلم كردن و خوردن سوسمار فرزندان خودرا تا آنكه يافتى تلخى گياهي را كه طبع انسان از او نفرت دارد و ناخوش است يعنى اينقدر ظلم كردى كه بسزاي خود رسيدى و فهميدى كه شر آن بخودت عايد ميشود .

مغنى في الواو شاهد در بودن اكل است در بيت بمعنى ظلم و عدوان مجازاً باعتبار

انكه تشبيه نموده است شاعر اكل مجازى با كل حقيقى سوسمار فرزند خودرا .

الارعواء لمن ولت شبيبته و آذنت بمشيب بعده هرم

لم يسم قائله . ارعواء بالراء والعين المهملتين والواو الكف عن القبح والتروع عن الجهل . و ولت بالواو واللام المشددة اى ادبرت . و الشبية بالشين المعجمة و الموحدتين كسفينة الشباب و حدائة السن . و آذنت بالمد و الذال المعجمة و النون ماض من الايدان بمعنى الاعلام و الاشعار . و المشيب كحبيب دخول الرجل في حد الشبوبة و هى يباض الشعر و الهرم بالراء المهملة كفرس اقصى الكبر .

يعنى ايا نيست باز ايستادنى از امورات زشت و كارهاى ناشايست از براى كسى كه پشت کرده است زمان جوانى او و اعلام کرده است بداخل شدن او در سن پيرى كه

بعد از آن سن پیر است نهایت پیری و شکستگی .

مغنی فی الا شاهد در بودن کلمه الاست از برای انکار و توبیخ کلام بعد از او .

الا اصبحت اسماً جازمة العجل وضنت علينا والضنين من البخل

لم یسم قائله . کلمة الا للتنبيه . واسماء اسم حبیبة الشاعر والجازمة بالجیم فاعلة من جزمه ای قطعه و روى بالحاء المهملة مکان الجیم بمعناه . والعجل بالحاء المهملة والباء الموحدة كفلس الرسن واراد به هنا علاقة الود . وضنت بالضاد المعجمة والتون المشددة ای بخلت . والضنين کامیر البخیل قوله من البخل ای مخلوق من البخل یعنی آگاه باش که صبح کر اسماء که پاره کننده بود رشته دوستی را باما و بخل کرد بر ما بوصل خود و حال آنکه بخیل خلق شده است از بخل .

مغنی فی ما شاهد در استعمال نمودن شاعر است لفظ بخل را بلفظ من البخل

بر آن محبوبه خود بجهة مبالغه نمودن در بخل او نسبت بخود شاعر در وصل .

الا صبطار لیلی ام لها جلد اذا الاقی الذی لاقاه امثالی

هو نفیس بن الملوّح و هو مجنون لیلی قاله فی صاحبته لیلی . الا صبطار اقتعال من الصبر وهو حبس النفس من القلق والجزع . و لیلی کسکری هی لیلی العامریة صاحبة مجنون . و روى مکانها سلمی و هی ایضاً امرأة . والجلد بالجیم والذال المهملة كقرس التثبت و الصبر علی الشی . و الاقی بالقاف متکلم من الملاقات بمعنی الادراک و منه لاقاه بصیفة الماضی . و مصداق الذی الموت . و امثال الرجل اشباهه فی الرتبة والجنسة . یقول اذا ادرکت ما ادرک اشباهی و امثالی من الموت اینتنفی الصبر والتثبت عن لیلی ام لها جلد و تثبت .

یعنی ایا نیست صبر کردن و ثباتی از برای لیلی یا آنکه از برای او است صبر و ثباتی هر گاه در بام مرک آنچنانی را که در یافتند آنرا کسانی که مثل من بودند در رتبه

وَجْثَةٌ يَعْنِي هَرَّ كَاهٍ مِنْ هَمْ بِمِيرَمٍ اِيَابِصِيرِي اَزْبِرَايِ لَيْلِي حَاصِلٌ مِيشُودُ . يَأْنَكْهُ يَهْمِيْنُ حَالَتْ
بَاقِي خَوَاهِدُ بُوْدُ .

مَغْنَى فِي الْهَمْزَةِ وَفِي الْاِشَاهِدِ دَرْدَخَوْلِ هَمْزَةُ اسْتِفْهَامٍ اسْتِ دَرْلَاؤِنَا فِيْهِ وَاِرَادَهُ نَمُوْدُنْ
اَزَانِ مَجْرَدِ اسْتِفْهَامِ اَزْ نَفِيْ بَاقَايِ نَفِيْ وَاِسْتِفْهَامِ بِحَالِ خُوْدِ .

١	١٥	٠٠	٠٠	١٥	١
١	٠	٠	٠	٠	١
١	٠	٠	٠	٠	١

اِحَاذِرَانِ تَنَائِيِ النُّوْيِ بِغَضُوْبَا
اَلَا اِنْ سَرِي لَيْلِي فَبِتْ كَثِيْبًا

لَمْ يَسْمُ قَائِلُهُ . كَلِمَةُ الْاِ لَلتَّنْبِيْهِ . وَاِنْ زَائِدَةٌ وَسَرِي بِمَعْنَى سَارِ . وَاِلَيْلِي بِيَسَاءِ
الْمَتَكَلِّمِ فَاعِلُهُ وَهُوَ خِلَافُ النَّهَارِ . وَبِتْ مَتَكَلِّمٌ مِنَ الْبَيْتُوْتَةِ . وَالْكَيْبُ بِالْهَمْزَةِ وَالْيَاءِ
وَالْمُوْحَّدَةِ كَامِيْرٍ فَعِيْلٌ مِنَ الْكِتَابَةِ بِمَعْنَى النَّمِّ وَ سَوْاِحَالِ . وَاِحَاذِرٌ بِالْحَاءِ وَالرَّاءِ
الْمَهْمَلَتَيْنِ بَيْنَهُمَا ذَالٌ مَعْجَمَةٌ مَتَكَلِّمٌ مِنَ الْمَجَاذِرَةِ مِنَ الْحَذَرِ بِمَعْنَى الْخَوْفِ . وَاِنْ مَعْدِرَةٌ
وَتَنَائِيٌ مَضَارِعٌ نَائِيٌ بِمَعْنَى بَعْدِ . وَ النُّوْيُ بِالنُّونِ وَالْوَاوُ كَفَتِي الْجِبَةِ الَّتِي يَنْوِي بِهَا
الْمَسَافِرُ مِنْ قُرْبٍ اَوْ بَعْدِ . وَ غَضُوْبٌ بِالغَيْنِ وَ الضَّادِ الْمَعْجَمَتَيْنِ وَ الْمُوْحَّدَةِ كَصَبُوْرٍ اسْمٌ
حَبِيْبَةٌ الشَّاعِرِ .

يَعْنِي اِكَاةُ بَاشِ كَهْ رَفَتْ شَبْمَنْ پَسْ شَبْرَا بَرُوْزِ اُوْرُوْدَمْ كَهْ اَنْدُوْهَنْاَكْ وَبِدْحَالِ بُوْدَمْ
وَمِيْتَرْسَمْ اَزْ اَيْنَكْهُ دُوْرُشُوْدِ قَصْدَمْ بِنِغَضُوْبِ وَبِمَطْلَبِ نَرْسَمْ .

مَغْنَى فِي اِنْ اِشَاهِدِ دَرْدَخَوْلِ اِنْ اسْتِزَائِدُهُ بَعْدَ اِزْ اِسْتِفْهَامِيَّةٍ تَنْبِيْهِيَّةٍ .

١	١٥	٠٠	٠٠	١٥	١
١	٠	٠	٠	٠	١
١	٠	٠	٠	٠	١

عَشِيَّةٌ شَاقْتَنِيِ الدِّيَارِ الْبِلَاقِعِ
اَلَا اِنْ صَدْرِيْ مِنْ عَزَائِيِ بِلَاقِعِ

١	١٥	٠٠	٠٠	١٥	١
١	٠	٠	٠	٠	١
١	٠	٠	٠	٠	١

اِلَى الْمَزْنِ حَتَّى جَادَهَا وَهُوَ هَامِعٌ
رَبِيْ شَفَعَتْ رِيْحُ الصَّبَا بِنَسِيْمِهَا

١	١٥	٠٠	٠٠	١٥	١
١	٠	٠	٠	٠	١
١	٠	٠	٠	٠	١

حَبِيْبًا فَمَا تَرَقَّا لَهْنِ مَدَامِعِ
كَانَ السَّحَابُ الْغَرِيْبِ نَحْتَهَا

اَلْاِيْهَاتُ لَابِيِ تَمَامِ الطَّائِيِ . كَلِمَةُ الْاِ لَلتَّنْبِيْهِ . وَ مِنْ لَلتَّلْعِيْلِ . وَالغَزَاءُ بِالْعَيْنِ

المهملة والزاء المعجمة والمد كسحاب الصبر وروی مكانه الغرام وهو بالغين المعجمة والراء المهملة والميم بمعنى المحبة والشوق . والبلاقع في الموضعين جمع بلقع وهو بالموحددة والقاف والعين المهملة كجعفر الارض القفر . والعشبة كسجينة وقت العشاء . وشاقتي ماض من الشوق و هو نزاع النفس وحرارة الهوى . والري بضم الراء المهملة وفتح الموحدة مقصورا جمع ربوة وهي كطلحة المرتفع من الارض . وشفت بكسر الفاء ماض من الشفاعة . والصارح معروفة . والنسيم كأمير نفس الريح اذا كان ضعيفا و الضمير فيه يرجع الى ریح الصبا . والمزن بالزاء المعجمة والنون كقفل السحاب . وجاد بالجيم والذال المهملة بمعنى امطر والمستتر فيه للمزن و البارز فيه يرجع الى الربي . والهامع بالها والعين والمهملة فاعل من الهمع وهو السيلان والامطار . والغر بضم الغين المعجمة وتشديد الراء المهملة جمع اغر بمعنى الابيض . وغيبن ماض من التفعيل من الغيبة بمعنى الستر . و ترقا اصله ترقا كتعلم حذف همزته للتخفيف و هو بالراء المهملة والقاف من الرقاء بالمد بمعنى السكون والجفاف . والمدامع جمع مدمع وهو بالمهملتين كمقعد العين .

يعنى آگاه باش بدرستی که سینه من از جهت صبر کردن در فراق دوست ویران و خراب است در وقت شام بشوق انداخت مرا خانهای خالی ویران که چون تله بود که شفاعتخواه شده بود باد صبا بنسیم خود بسوی ابر تا آنکه بیارد بر او و حال آنکه ان ابر صاحب باران بارنده بود که گویا ابرهای سفید پنهان کرده بودند در زیر آن تلهای دوستی را پس باز نمی ایستاد و خشک نمی شد از برای ان ابرها چشمای از اشک یعنی از باران مختصر و مطول في حسن التعلیل من علم البديع شاهد در ملاحق شدن شعر ثالث از این ابیاتست بحسن تعلیل باعتبار بودن ان مبنی بر شك در مقامیکه ابرها شك داشتند پنهان بودن دوستیرا در زیر ان تله .

۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰

۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰ ۱۰

الا ان ظلم نفسه المرء بين اذالم يصنعا عن هوى يغلب العقل

لم يسم قائله . كلمة الا للتببيه والمرء فاعل ظلم . ونفسه مفعول مقدم له اضيف

اليه . وبين اي ظاهر . ويصنها مضارع من الصّون وهو بالصاد المهملة والواو والنون بمعنى الحفظ . والهوى كفتى ميل النفس . قوله يغلب العقل اي حتى يغلب العقل عليها .
يعني آگاه باش بدرستيکه ظلم کردن مرد نفس خود را ظاهر است هر گاه نگاه داری نکند انمرد نفس خود را از خواهشيکه دارد تا آنکه غالب شود عقل او بران نفس .
قطر في اعمال المصدر شاهد درعمل نمودن ظلم مصدر است باوجود اضافشدن او بمفعول خود که نفسه است بر رفع در المرء که فاعل او است .

الا ان قرطاً على آلة الا انني كيداً لا اكيد

هو من ابيات للاجزم النسبي الطائي وبعده

بعيد الولا وبعيد المحل (۱) من يتأعنك فذاك السعيد
وغير المحل لنا بائن بناء الاله ومجد تليد
ومائرة المجد كانت لنا واورثناها ابونا لييد

كلمة الا للتنبيه . وقرط بالقاف و الراء والطاء المهملتين كفعل رجل من نسب وهو بالسنيين المهملتين بينهما نون موحدة كمنبر ابن معوية بن جرول ابوحي من طي . و الالة بالمدّ الحالة لكن اراد بها هنا الحالة السيئة . و الكيد المكر و منه اكيد بصيغة المتكلم .

يعني آگاه باش بدرستيکه قرطرا حالت بديست و آگاه باش بدرستيکه من نوع مکر کردن او مکر نمیکنم .

مغني في اذا شاهد در لاء نافية است که باعتبار مقدّم شدن مفعول مطلق نوعی که کيد بوده باشد بر او از صدارت افتاده است اي لا اكيد كيد .

١٥٥٠ ١ ٠٠٠٠ ١٠٠٠ ٥٠ ٥١٠
 عليك بجارى دمعها لجمود الا ان عيناً لم تجد يوم واسط

هو من ابيات لابي عطاء السندی و اسمه افلح بن يسار مولى بنى اسد يرثى بها
 الوزير بن ميسرة حين قتل بواسط . كلمة الا للتثنية . وتجد بضم الجيم وسكون الدال
 المهملة من الجود بمعنى العطاء او من الجود بالفتح و هو مطر الغريز . و واسط بالواو
 و السين و الطاء المهملتين بلدة بالعراق . و الجارى بالجيم و الراء المهملة فاعل من
 الجرى . والدمع بالدال والعين المهملتين كفلس ماء العين . و الجمود بالجيم و الدال
 المهملة كصبور مبالغة من الجمود بالضم وهو ضد الذوبان و بمعنى البخل وهو المراد هنا .
 يعنى آگاه باش بدرستيکه چشميکه بخشش نکرد بر تو در روز کشته شدن تو
 بواسط بواسطه فرو ريختن از چشم اشک خود را هر آينه بخيل و مضايقه کار است .
 مطول في المقدمة شاهد در لفظ جمود است که در اين بيت بمعنى بخل و
 مضايقت آمده است .

٠٠٠٠ ١٠ ٠٠٠٠ ١٠٠٠ ٥٠ ٥١٠
 الا بجلى من الشراب الابجل الا اننى شربت اسود حالكا

هو من قصيدة لطرفة بن العبد البكرى و قبله

٥٠٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠
 تمرشون الحب من خولة الاول اذا قلت هل يسلو اللبانة عاشق
 ٥٠٠٠ ٥٠٠٠ ٥٠٠٠ ٥٠٠٠ ٥٠٠٠ ٥٠٠٠
 ولو فرط حول تسجيم العين او تهل متى تريوما عرصة من ديارها
 ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠
 اليها فانى واصل جبل من وصل فقل لخيال الحنظلية ينقلب
 ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠ ٥٠٠
 بجرسم قاس كل ما بعده جمل الا انما ابكى ليوم لقيته

اذا جاء مالا بدمه فمرحبا به حين ياتي لا كذاب ولا غل

الاننى شربت (الخ)

فلا اعرفنى ان نشدتك ذمتي كداعي هديل لا يجاب ولا يمل

كلمة الاللتبيه . وشربت متكلم من الشرب . واسود افعال من السواد وهو لون معروف . والحالك بالحاء المهملة شديد السواد وازاد باسود حالكا كأس المنية او السم وهو مثل ضربه لفساد ما بينه وبين محبوبته خولة .

يعنى آگاه باش بدرستيكه من اشاميدم چيز سياه مير بهسيار سياهيرا ومراد مرگست يازهر آگاه باش بس است مر از شراب آگاه باش بس است .

معنى في بجل شاهد در بجل است كه اسم است وبمعنى حساب است .

الا يهذ الباخع الوجد نفسه لشيء نهته عن يديه المقادر

هو من قصيدة لذي الرمة واسمه غيلابن عتبة يمدح بها بلال بن ابي بردة بن ابي موسى الاشعري . كلمة الاللتبيه . و اى منادى مبهم حذف منه حرف النداء و ذا صفة له اى يايتهذا والباخع بالموحدة والحاء المعجمة والعين المهملة المهلك . الوجد بالواو والجيم والذال المهملة كئلس شدة الشوق او الحزن وهو فاعل للباخع و نفسه مفعوله . ونحته بالنون والحاء المهملة وتاء التانيث اى صرفته . و المقادر جمع مقدور وهو ما قدره الله او جمع مقدورة وهو القدرة واصله المقادير حذف ياؤه للضرورة . يعنى يايتهذا الذى اهلك شدة الشوق والحزن نفسه لفوت شيء بعده عنه تهدير الله .

يعنى آگاه باش اى انچنان كسيكه هلاك كنده است شدة شوق ياندره نفس اورا بجهة فوت شدن چيزيكه دور گردانیده تهديرات خداوند آن چيز را از دست او .

سيوطى في توابع المنادى شاهد در وقوع لفظ ذا است صفة ازير اى و بودن

الباخع صفة از برای لفظ ذا است .

١٥- ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠
 الایهذا الزاجری احضر الوغی
 وان اشهد اللذات هل انت مخلدی

هو من قصيدة لطرفة بن العبد البکری وهی احدی المعلقات السبعة و قبله

١١ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠
 وما زال تشرابی الخمر ولذتی
 ویبعی وانفاقی طریفی و متلدی
 الی ان تحامتنی المشیرة کلها
 وافردت افراد البعیر المعبد
 رایت بنی غبراء لاینکرونی
 ولاهل هذاک الطرف الممدد

الایهذاللائمی احضر الوغی (لخ)

١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠ - ١٠
 فان کنت لاتستطیع دفع منیتی
 فدعنی ابادرها بماملکت یدی
 فلولا ثلث هن من لذة الفتی
 وجدک لم احفل متی قام عودی

کلمة الاللتبیه . وای منادی مبهم حذف منه حرف النداء ای یا ایهدا وذا صفة له . الزاجری
 فاعل من الزجر مضاف الی یاء المتکلم و هو بالزاء المعجزة والجیم والراء المهملة بمعنی
 المنع . و روی اللائمی مکان الزاجری و هو فاعل من اللوم بمعنی العذل . و احضر
 متکلم من الحضور . و الوغی بالواو والغین المعجمة کفتی اختلاط الاصوات والمراد الحرب .
 و اللذات جمع لذة تفیض الالم . و مخلد بالخاء المعجمة و الدال المهملة اسم فاعل من
 الاخلاذ بمعنی الابقاء او بالجیم فبمعنی الاکراه .

یعنی آگاه باش ای انچنان کسیکه منع کنندۀ مرا از اینکه حاضر شوم معرکه
 جنگرا و از اینکه دریابم لذتها و خوشیهارا ایا تو باقی دارندۀ مرا در دنیا که هرگز

نمیرم یا آنکه اکراه کنندۀ مرا بر امری .

مغنی فی الجملة المستانفة من باب الثانی شاهد در حذف ان ناصبه است قبل از احضر و مرفوع واقعشدن او بعد از حذف ان و این بنا بروایت رفع احضر است اما بنا بروایت نصب او پس در جامی فی اعزاب الفعل مغنی فی حذف ان الناصبة من باب الخامس شاهد در حذف ان ناصبه است قبل از احضر و باقی بودن او بر نصب سابق .

الاياها الليل الطويل الانجلي بصبح وما الاصبح منك بامتل

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي وهي احدى المعلقات السبعة و قبله

وليل كموج البحر ارخى سدوله على بانواع الهموم ليبتلى

فقلت له لما تمطى بصلبه واردف اعجازاً وناء بكلكل

الاياها الليل (الخ)

فيالك من ليل كان نجومه بكل مغار الفتل شدت ييدبل

كان الثريا علقت في مصامها بامراس كتان الى صم جندل

كلمة الا في الاولى للتببيه وفي الثانية للتمنى . و ايها منادى مبهم حذف منه حرف النداء اي يا ايها . والليل صفقه وهي خلاف النهار . وانجلي بالنون والجيم امر من الانجلا بمعنى الانكشاف . و الباء في بصبح اما للسببية او بمعنى عن . و الاصبح بالكسر الصبح . و الامثل بالمثلثة كاحمد بمعنى الاحسن و الافضل . يقول ان ليلي و نهاري في مقاسة الاحزان سواء .

يعني آگاه باش ايشب دراز طولانی ایا زائل و برطرف نمیشوی بسبب صبح شدن

وحال اینکه نیست صبح شدن از تو بزیا تر و نیکوتر نزد من از شب .

مختصر و مطول فی الانشاء شاهد در استعمال شدن فعل امر است که انجلی بوده باشد در تمنی باعتبار آنکه واقع شده است بعد از کلمه الا که از برای تمنی و عرض است مطول فی التشطیر من علم البدیع شاهد در بودن این شعر است از قبیل تصریح مسمی بتعلیق

۱-۰۰۱- ۰- ۱۲۱۱- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰-
الاتسلان المرء ماذا يحاول انحب فيقضى ام ضلال وباطل

هو مطلع قصيدة للبيد بن ربيعة العامري بمدح بها النعمان بن المنذر وبعده

۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰-
اری الناس لا يدرون ما قدر امرهم بلی کل ذی لب الی الله واصل

کلمة الا للعرض . وخطب الواحد خطاب الاثنین فی تسلان كما هو من عاداتهم . والمرء مفعول تسلان . و ما استفهامیة . وذا موصولة بمعنى الذی . و يحاول بالحاء المهملة بمعنى يطلب صلته والعائد محذوف ای يحاوله . والهمزة للاستفهام . والتحب بالنون ولحاء المهملة والموحدة كفلس التندر . ويقضى بكسر الضاد المعجمة مضارع قضی وطره ای اتمه وبلغه . والضلال ضد الهدى والباطل خلاف الحق .

یعنی آیا نمیرسید مرد را که چه چیز است انچنان چیزیکه طلب میکند او را آیا نذر است پس بجای آورد یا گمراهی و بیهوده گی است یعنی آیا نذر کرده است که این قدر جمع مال و تحصیل امور بی فائده و آرزوهای باطل کند پس ان نذر را بجای می آورد که این قدر اهتمام و کوشش دارد در امور دنیا .

سیوطی فی الموصول مغنی فی ماذا شاهد در بودن لفظذا است موصول و بمعنی الذی نه از برای اشاره باعتبار وقوع او بعد از ما استفهامیة .

۱- ۱۵- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰- ۰-
الاحبذا اهل الملا غیرانه اذا ذكرت می فلاحبذاهیا

هو من قصيدة لکنزة ام شملة بن برد المنقري قالها في مئة صاحبة ذی الرمة .
کلمة الا للتنبیه . والملا بالفتح مقصوراً اصله کفرس بمعنى الجماعة والتجمع و ذكرت

غایبه من الذکر خلاف النسیان . ومی مرخم میته و هی بفتح المیم و تشدید الیاء
المفتوحة والهاء صاحبة ذی الرمة . والالف فی هی اطلاق .

یعنی آگاه باش چه خوب هستند اهل مجلس و جمعیت غیر اینکه بدرستی که
شان این است که هر گاه ذکر کرده میته پس خوب نیست ان میته و ذکر او در ان مجلس .
سیوطی فی افعال المدح والذم شاهد در استعمال شدن جبذاه ثانیست در ذم بواسطه
دخول لاء نافیه بر او .

۱۰- ۱۵- ۲۰- ۲۵- ۳۰- ۳۵- ۴۰- ۴۵- ۵۰- ۵۵- ۶۰- ۶۵- ۷۰- ۷۵- ۸۰- ۸۵- ۹۰- ۹۵- ۱۰۰-
الاحبذا غنم وحسن حدیثها لقد ترکت قلبی بهاها ثماً دنف

لم یسم قائله . کلمة الال للتنبیه . و غنم بالغین المعجمة و النون اسم امرأة . و
ترکت بمعنی صیرت . و قلبی مفعول اوله . و هائما مفعول ثانیه و هو المتحیر فی
العشق . و دنف بالدال المهملة و النون و الفاء کفرس العرض اللازم و ککتف المرض و هو
مفعول بعدم مفعول لترکت .

یعنی آگاه باش چه خوب است غنم و نیکوئی خبر و خوش صحبتی او هر آینه بتحقیق که
گردانیده دل هر اسر کردان و متحیر در عشق خود که بیمار و خسته است .

قطر فی باب الوقف شاهد در سکون فاء دنف است در حالت وقف و حال انکه
قیاس در او نصب است باعتبار انکه حال واقع شده است از قلبی یا انکه مفعول است بنا
بر قول بعضی .

۱۰- ۱۵- ۲۰- ۲۵- ۳۰- ۳۵- ۴۰- ۴۵- ۵۰- ۵۵- ۶۰- ۶۵- ۷۰- ۷۵- ۸۰- ۸۵- ۹۰- ۹۵- ۱۰۰-
الاحبذا لوما الحیاء وربما منحت الهوی مالیس بالمتقارب

هو من ابیات للمرآین هماس الطائی و قبله

۱۰- ۱۵- ۲۰- ۲۵- ۳۰- ۳۵- ۴۰- ۴۵- ۵۰- ۵۵- ۶۰- ۶۵- ۷۰- ۷۵- ۸۰- ۸۵- ۹۰- ۹۵- ۱۰۰-
هویتک حتی کادیقتلنی الهوی وزرتک حتی لامنی کل صاحب

۱۰- ۱۵- ۲۰- ۲۵- ۳۰- ۳۵- ۴۰- ۴۵- ۵۰- ۵۵- ۶۰- ۶۵- ۷۰- ۷۵- ۸۰- ۸۵- ۹۰- ۹۵- ۱۰۰-
وحتی رای منی اعادیک رقة علیک ولولانت مالان جانبی

الاحبذا لوما الحياء (لخ)

بأعلى ظباء من ربيعة عامر
عذاب الشنايا مشرقات الحقائق

كلمة الا للتبويه . و المخصوص بالمدح بعد حبذا محذوف اي حبذا حبيبتى
وكذا جواب لوما بعده اي لوما الحياء مانع لاذ كرها . و رب للتكثير ومنحت بالنون
و الحاء المهملة متكلم من المنح بمعنى العطاء . و الهوى ميل النفس . و ما موصولة .
و الباء زائدة . و المتقارب خلاف المتباعد و اراد به هنا القريب . اي ربما احببت من
لا ينصفنى ولا مطمع فيه .

يعنى آگاه باش چه خوبست دوست من و محبوبه من اكر نبود حياء مانع هر آينه
ياد ميكردم و نام ميبردم اورا چه بسيار عطاي كردم خواهش خود را انچنان چيزيرا كه
نيست نزديك يعنى دوست داشتم كسيرا كه طمعى در وصل او نيست .

مغنى في الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد در حذف مخصوص بمدح
حبذا است با حذف جواب لوما اي الاحبذا حبيبتى او حبذا حالي معك او حبذا كرهذه
النساء لوما الحياء مانع او يعنى لاذ كرها اولاذ كرهن على الاختلاف .

الا رب مولود وليس له اب
و ذى ولد لم يلد له ابوان
مخلدة لا تنجلي لزمان
ويهرم في سبع معاً و ثمان
و ذى شامة سوداء في حروجهه
ويكمل في تسع و خميس شبابه

الا بيت لرجل من أزد السراة و قيل لعمر و الجنيبي و الاول اصح كلمة الا
للتبويه . و رب للتقليل و روى مكانهما عجت . و اراد بقوله مولود عيسى عليه السلام . و بقوله
ذى ولد آدم عليه السلام . و بذى شامة القمر . و الشامة بالشين المعجمة و الميم المفتوحة

النقطة في الجسم مخالفاً للونه . والسوداء مؤنث أسودضد الأبيض وروى مكانه غراء و هي مؤنث افر بمعنى الأبيض . والحر بضم الحاء وتشديد الراء المهملتين ما ارتفع وبدا من الوجه . ومخلدة بالحاء المعجمة والذال المهملة اسم مفعول من باب التفعيل من الخلد وهو كففل البقا والدوام . وتنجلي بالنون والجهم بمعنى تنكشف . والزمان كسحاب اسم لقليل الوقت وكثيره . وبرى المصراع هكذا : (مجللة لاتنقضي لاوان) مجللة اى منكشفة . وتنقضي مضارع انقضى بالنون والقاف والصاد المعجمة بمعنى انصرم وانقطع . و الاوان كزمان وزناً و معناً . والشباب كسحاب الفتاء . ويهرم بفتح الراء المهملة مضارع بمعنى ينقص وهو من الهرم كفرس اقصى الكبر .

يعنى آگاه باش بسا زائیده شده که نیست از برای او پدري و مراد حضرت عیسی عليه السلام است و بسا صاحب فرزندی که نه زاده اند اورا پدري و مادري و مراد حضرت آدم عليه السلام است و بسا صاحب نقطه و علامت سیاهی که در صفحه روى او است در حالتیکه همیشه اوقات باقیست آن نقطه بر آن صفحه روى و بر طرف نمیشود از او مر زمانى و کامل میشود جوانى و نور او در نه روز و پنج روز که عبارت از چهارده روز بوده باشد و کم میآید و بر طرف میشود نور او در هفت روز و هشت روز که عبارت از پانزده روز بوده باشد و مراد ماه است .

تصريف في المعتل نظام في التقاء الساكنين شاهد در سکون لام و فتحه دادن دال است از لم پلده بجهة ضرورت معنى في رب شاهد در آمدن رب است از برای تقليل در هر سه موضع یکی ظاهر قبل از مولود و در دو جای مقدر یکی قبل از ذى ولد و دیگری قبل از ذى شامة .

الارب يوم صالح لك منهما ولاسيما يوماً بدارة جلجل

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندى وهى احدى المعلقات السبعة يصف به

نفسه بالظفر من النساء في ايام كثيرة سيما يوماً كان معهن في دارة جلجل و قبله

و جارتها ام الرباب بماسل	كدابك من ام الحويرث قبلها
نسيم الصبا جاءت برياً القرنفل	اذاقامتا توضع المسك منهما
على النحر حتى بل دمعى محمل	ففاضت دموع العين منى صباية

الارب (الخ)

فياعجبا من رحلها المتحمل	ويوم عقرت للعدارى مطيتى
وشحم كهذاب الدمقس المقتل	فظل العذارى يرتمين بلحمها

قوله صالح اى للتمتع . والضمير في منهما يرجع الى ام الحويرث وام الرباب المذكورتين فيما قبله و روى مكان يوم صالح لك منهما : لك منهن صالح فالضمير في منهن يرجع الى النساء اللاتي كان معهن . ودارة بالمهملتين كفارة . وجلجل بالجيمين كهدهد مر كسب اضافي وهو اسم لغدير معين .

يعنى آگاه باش بسا روزى كه صلاحيت داشت از براى تو اى نفس از تمتع بردن وبهره مند شدن از ان ام الحويرث وام الرباب خصوصاً در روزيكه در دارة جلجل بوديم
 معنى في سى شاهد در سيماست كه استعمال شده است باواو ولاء موافق قاعده
 معنى في ماشاهد در وقوع لفظ ما است بعد از اسم جاره كه سى بمعنى مثل بوده
 باشد اى ولا مثل يوم معنى في الجملة الواقعة المضاف اليها في باب الثانى شاهد در
 لزوم حذف عايد موصول است قبل از يوم لكن بنا بر روايت رفع او اى ولا مثل الذى هو يوم
 ودر لفظ يوم هر سه اعراب روايت شده است .

يدل على محصلة تبيت	الارجلا جزاه الله خيراً
--------------------	-------------------------

هو من ابيات قالها اعرابي لما اراد ان يتزوج امرأة متعة ووجدته ايضا في اخر قصيدة
لعمر بن نعاس المرادي والاول اصح واشهر وبعده

ترجل لمتى وتقم بيتي واعطيها الاساوة ان رضيت

كلمة الال للعرض وجملة جزاء الله خيراً دعائية وجزاء ماض من الجزا وهو المكافاة على
الشيء . والمحصلة بالحاء والصاد المكسورة المشددة المهملتين المرأة تحصل تراب
المعدن هكذا فسره بعضهم والذي يصح في نظري ويناسب المقام انه بالحاء والصاد
المعجمتين وهي المرأة الناعمة وما قيل انه كناية عن جد المرأة في الامور فهو مخدوش .
وتبيت فعل ناقص وخبره فيما بعد وهو قوله ترجل لمتى وما روى انه بالمثلثة مضارع باث
تراب المعدن اي استخرجه فهو سهو لان القوافي كلها بالمشناة .

يعني ايا نمنيما تيد مرا مردبرا كه جزا دهد او را خداوند بخوبى كه دلالت كند
مرا بر زن نرم اندام خوش گذرانيكه شبر ابروز اوزد كه شانه كند ريش مرا و جاروب كند
خانه مرا عطا كنم اورا نفقه و اخراجات اكر راضى شوم از او .

سيوطى في لاء التى لنفى الجنس و في حرف التحقيق معنى في الاو في الجهة
العاشرة من باب الخامس شاهد در منصوب بودن رجلا است بفعل مقدر بعداز الاكه
بمعنى عرض است اى الا ترونى رجلا معنى في لا شاهد در مجرور بودن رجل است بمن
مقدر اى الا من رجل لكن اين بنا بروايت جرجرجل است .

الازعت اسماء ان لا احبها فقلت بلى لولا ينازعنى شغلى

هو مطلع قصيدة لابي ذؤيب الهمذلي واسمه خويلد بن خالد قالها في صاحبته اسماء

وبعده

جزيتك ضعف الود لما اشتكيت وما ان جزاك الضعف من احد قبلى
فان تزعميني كنت اجهل فيكم فاني شريت الحلم بمدك بالجهل

وقال صحابي قد غبنت و خلتني غبنت وما درى اشكلكم شكلي

قوله اسماء كحمرء اسم صاحبة الشاعر . و الضمير في احبها يرجع اليها . قوله ينازعي بمعنى يمنعي وهو من المنازعة بمعنى المجادلة . والشغل بالشين والغين المعجمتين كفعل ضد الفراغ . وجواب لولا محذوف اي لولا يمنعي شغلي لزرتك .

يعني اگاه باش گمان كرد اسماء اينكه دوست نميدارم اورا پس كتم بلى اگر نبود كه مانع ميشدم را شغل من هر آينه زيارت كرده بودم تورا .

مغنى في لولا شاهد در بودن لولا است دو كلمه منفرد مثل لولم با بودن جواب او محذوف اي لولا ينازعي شغلي لزرتك .

الاطرقتنا مية ابنة منذر فما ارق النيام الا كلامها

هو لابي عمرو الكلابي . كلمة الا للتنبه . و طرقتنا غيبة ماض من الطروق وهو بالطاء و الراء المهملتين والقاف كفلوبس الاثيان بالليل ومية فاعله وهي بالميم والياء المشددة المفتوحتين و المثناة اسم امرأة . و منذر بالنون و الذال المعجمة و الراء المهملة كمحسن اسم ابها . و ارق بالراء المهملة المشددة والقاف بمعنى اسهر . و النيام كرمات جمع نائم من النوم خلاف اليقظة . و الضمير في كلامها يرجع اليها و روى مكانه سلامها .

يعني اگاه باش امدر وقت شب ماراميه دختر منذر پس بيدار و بد خواب نكر د خواب كنند كانرا مكر سخن گفتن او يا سلام كردن .

نظام في الاعلال شاهد در نيام است كه جمع نائم است و در اصل نوام بوده و اصل نوام نيوام بود پس قلب كرده اند و او او را بيا و ادغام كرده اند يارا در يا برسبيل شنون و نيام گفته اند .

الا طعان الافران عادية الا تجشؤكم حول التنانير

هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصاري يهجو بها الحارث بن كعب المجاشعي وقيل

لغيره و قبله

عنا وانتم من الجوف الجماجير	حار بن كعب الاحلام تزجر كم
جسم البغال واحلام العصافير	لاباس بالقوم من طول ومن عظم

الاطعان الافرسان (الخ)

ان الرجال ذوو اعصاب وتذكير	دعوا للتجأ جؤ وامشوا مشية سجحاً
----------------------------	---------------------------------

ووجدته ايضاً في قصيدة لخداش بن زهير يخاطب بها بني العرفقة بن بني تميم لاجل سابقة كانت بينهم و بين رهط خدش و ذكرت قصيدته في الشواهد الكبرى و من شاء فليرجع اليه . قوله طعان ككتاب مصدر طاعن بالرمح . و فرسان كغفران جمع فارس . و خبر لا في الموضوعين محذوف اي الاطعان فيكم و الافرسان فيكم . و عادية حال وهو بالعين و الدال المهملتين فاعلة من العدو بمعنى الاسراع اي مسرعة الى الحرب او من العدوان بمعنى الظلم اي ظالمة لخصومها و الا للاستثناء المنقطع او بمعنى غير فالمستثنى بعده مرفوع . و التجشؤ تفعل من الجشؤ وهو بالجيم و الشين المعجمة و الهمزة خروج النفس من الفم عن امتلاء . و التناير جمع تنور بالتشديد وهو ما يخبز فيه .

يعنى ابا نهست نيزه زنده درميان شما ايا نيستد سواراني در شما در حالتي كه سرعت كنده باشند بسوى جنگ يا انكه دشمنى كنده باشند مگر آروق زدن شما در اطراف تنورها يعنى بجز بر خوردن كار ديگرى از شما نمى آيد .

سيوطى في لاء التى لئفى الجنس شاهد در عمل نمودن لاء نفى جنس است بعد از دخول همزه استفهام توييخى براو نوع عمل نمودن او بدون همزه مغنى في الا شاهد در بودن الا است از براى توييخ و انكار مغنى في هل شاهد در دخول همزه

استفهام توبيخیست بر لاء نفی جنس در الا و بودن او مخالف باهل استفهامیه در این حکم .

۱۰- ۰۲ ۰۱- ۰۵ ۰۰- ۰۱ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰

الاعمر ولی مستطاع رجوعه فیرأب ما ائآت ید الغفلات

لم یسم قائله . الهمزة للاستفهام . ولانفی الجنس لكن قصد هنا بكلمة الا التمنی . و ولی ماض من التولی بمعنى الادبار ضد الاقبال . والمستطاع اسم مفعول من الاستطاعة بمعنى القدرة . و يرأب بالراء المهملة و الهمزة والموحدة كيفرح بمعنى يصلح و فاعله ضمير مستتر يرجع الى الرجوع . و ائآت بالمثلثة و الهمزة و تاء التانیث بمعنى فتقت و افسدت . و ید الغفلات فاعله و مفعوله محذوف ای ائآته . و الغفلات كعرصات جمع غفلة و هی كعرصة الجهالة .

یعنی ایکاش عمریکه این صفت دارد که پشت کرده است و رفته است باز کشتن او مقدور بود از برای مایس اصلاح میگردان چیز را که رخنه و فاسد کرده بود انرا دست ناداننها . سیوطی فی لاء الّتی لنفی الجنس مغنی فی الا شاهد در عمل نمودن لاء است بعد از همزة استفهام با وجود آنکه قصد شده است از او معنی تمنی مغنی فی الجملة الصغری من باب الثانی شاهد در بودن الا است از برای تمنی و رجوعه مبتداء است و مستطاع خبر مقدم است از برای او و اینجمله در محل نصب است بنا بر اینکه صفة بوده باشد از برای اسم الا نه در محل رفع تا آنکه خبر بود باشد از برای او نظر بانکه کلمه الا هر گاه از برای تمنی بوده باشد مستغنی است از خبر نذر سیویه .

۱۰- ۰۲ ۰۱- ۰۵ ۰۰- ۰۱ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰

الاعم صباحاً ایها الطلل البالی وهل یعمن من كان فی العصر الخالی

۱۰- ۰۲ ۰۱- ۰۵ ۰۰- ۰۱ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰

وهل یعمن الا سعید مخلد قليل الهموم مایبیت باوجال

۱۰- ۰۲ ۰۱- ۰۵ ۰۰- ۰۱ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰

وهل یعمن من كان احدث عهده ثلثین شهراً فی ثلاثة احوال

۱۰- ۰۲ ۰۱- ۰۵ ۰۰- ۰۱ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰ ۰۰- ۰۰

الايات مطلع قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي قالها في صاحبته بسباسة لكن البيت

الثاني لم يرده ابن هشام في المغنى وبعده

لدار لسلمي عافيات يذى الحال الح عليها كل اسجهم هطال

كلمة الا للعرض او التضيض وعم بكسر العين وسكون الميم فعل امر واصله انعم حذف منه الالف والنون للتخفيف وكذا من يعمن في المواضع الثلاثة وقيل اصله وعم بالواو وبمعنى نعم ومن عادات العرب انهم يقولون عند التحية في الغداة عم صباحاً وفي المساء عم مساء اي انعم الله صباحك ومساءك من النعومة. والطلل ماشخص من اثار الدار والبالى بالموحدة المندرس. والعصر كعق بمعنى العصر وهو كفلس الدهر والزمان. والخالى بالخاء المعجمة بمعنى الماضى والسعيد خلاق الشقى. والمخلد اسم مفعول من باب التفعيل من الخلد وهو كفعل البقاء والدوام. والهموم جمع هم بمعنى الحزن. وما نافية. وبيت مضارع من البيتومة. و اوجال بالواو والجيم جمع وجل كفرس بمعنى الخوف. واحداث ماض من الاحداث من الحدث تقيض القدم والاحوال جمع حول وهو العام. يقول قد تفرقت اهلك ايها الطلل البالى فاتى قد تغيرت بعدهم عن الحالة التى كنت عليها فكيف تنعم بعدهم وعنى بذلك نفسه.

يعنى ايا متعمم نميشاى در وقت صبح اى اثار خانه كهنه و ايا متعمم ميشود البته مگر كسيكه سعادت مند باشد و هميشه باقى باشد و كسيكه كم باشد اندوههاى او وشبرا بروز مى آورد در ترسها واضطراب و ايا متعمم ميشود كسيكه بوده باشد كه تازه كرده باشد عهد خود را با اهل و همسايگان خود در سى ماه از ابتدای سال و مراد از انكس خود شاعر است.

مغنى في في شاهد در بودن في است بمعنى من اى من ثلثة احوال.

الافارحمونى يا الله محمد فان لهم اهل فانت له اهل

لم یسم قائله . قوله ارحمونی امر من الرحم واتیانه بصیغه الجمع للتعظیم . قوله لم اکن اهلا ای للرحم والضمیر فی له یرجع الیه .

یعنی دعایکم پس رحم کن مرا ای خدای محمد وآله و سلم پس اگر نمیباشم اهل از برای رحم کردن تو پس تو از برای رحم کردن اهل هستی .

تصریف فی امر الحاضر شاهد در آوردن لفظ جمع است بجای مفرد بجهة تعظیم ای
فلرحمنی یا اله محمد وآله و سلم .

۱۰ - ۵ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱
الاکل شیء ما خلا الله باطل و کل نعیم لامحالة زائل

هو من قصیده للبیید بن ربیعة العامری یمدح بها النعمان بن المنذر وقبله وهو ادل القصیده الا تسئلان المرء (الخ) وقد مر هو وما بعده آنفاً وبعده

۱۰ - ۵ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱
نعیمک فی الدنیا غرور وحسرة و عیشک فی الدنیا محال و باطل

قوله ما خلا الله ای خالیاً عن الله وامره وعبادته ورضاه . والباطل خلاف الحق . والمراد به هنا الذاهب الفانی . واراد بالنعیم نعیم الدنیوی . وقال لامحالة منه بالفتح ای لا بد . والزائل بالراء المعجمة فاعل من الزوال وهو الذهاب .

یعنی آگاه باش هر چیزی که سوی خداوند و خوشنودی او است فانی شونده و رونده باطل است و هر نعمت دنیوی ناچار بر طرف شونده است .

قطر و سیوطی فی المستثنی مغنی فی خلاشاهد در خلاست که نصب داده است لفظ الله بوجه دخول ماء مصدریه بر او جر نمیتوان داد مغنی فی کل شاهد در لفظ کل است که از برای مفرد مذکر نکره آمده است باعتبار بودن مضاف الیه او که شیء است مفرد مذکر نکره و این شعر را در شرح نظام بر سبیل مثل ذکر کرده است .

۱۰ - ۵ - ۱ - ۱ - ۱ - ۱
الالیة شعری هل الی ام جحدیر سبیل فاما الصبر عنها فلا صبراً

یعنی آگاه باش کاش علم من حاصل بود که ایاملامت میکنند قوم زهیر زهیر را
بر انچنان جنایتها و گناہانی که بر خود وارد آورد از هر طرفی بجهت خلاصی و رفاهیت ایشان
مطول فی المقدمة شاهد دزد کر ضمیر است در قومه قبل از ذکر مرجع او که زهیر
است لفظاً و رتبة بجهة ضرورت .

۵۰۱۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰
الایس الا ما قضی الله کائن
وما یستطیع المرء نفعاً ولا ضرراً

لم یسم قائله . کلمة الاللتنبیه . وقضی ماض من القضاء بمعنی الحکم و کلمة ما
نافیه . ويستطیع مضارع من الاستطاعة بمعنی القدرة .

یعنی آگاه باش نیست مکر انچنان چیزی بیکه حکم کرده است خداوند باشند و قدرت
ندارد مرد جلب نفعیر از برای خود و نه دفع ضریر از خود .

معنی فی لیس شاهد در دخول الاستثنائی است بر اول جمله ما قضی الله که در محل
نصب است بنا بر آنکه خبر بوده باشد از برای لیس و کائن اسم او است .

۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰
الام علی لو وان کنت عالماً
باذنا ب لو لم تفتنی اوائله

لم یسم قائله . الام مجهول مضارع بصیغة المتکلم من اللوم بمعنی العذل . و
لو بتشدید الواو اسم لمقالة لو کان کذا لکان کذا و تشدید واوه دلیل علی اسمیته .
والاذنا ب جمع ذنب وهو بالذال المعجمة والنون و الموحدة من الشیء اخره . و تفتنی
بفتح المضارع و ضم الفاء و سکون المثناة مضارع من الفوت بمعنی الذهاب . والاوائل
جمع اول نقیض الاخر .

یعنی سرزنش کرده میشوم بر گفتن لو کان کذا لکان کذا یعنی اگر بود چنین
امری هر اینه واقع میشد چنین کاری و اگر بودم دانا با و اخر و عاقبتهای لولو گفتن فوت
نمبشدمرا اوایل و ابتدای او یعنی در اول ارزو هائی نمی کردم که در اخر الامر بان رسم .

سیوطی فی الکلام شاهد در بودن لو است دزد و موضع ظاهر آخر فی لکن حقیقة

اسم است باعتبار دخول حرف جرّ و تنوین بر او پس اراده شده است از اول لفظ او یا آنکه اسم است از برای مقاله لولو گفتن بدلیل مشدد بودن و او او .

۱۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 الا اهل اتاها والحوادث جمعة بان امرء القیس بن تملک یبقرا

هو لامرء القیس بن حجر الکندی انشده حین ذهب الی بلاد الروم . کلمة الا للتنبيه . و اتاها ماض من الاتیان بمعنی المجی و ضمیر المفعول فیه یرجع الی امه تملک بالمشناة کمسجد المذکور فی البیت صریحاً . والواو للحال . والحوادث جمع حادثة و هی بالحاء و الدال المهملتین والمثلثة النازلة من نوازل الدهر . والجمة بفتح الجیم و تشدید المیم و الهاء الكثير من کل شیء و مجتمعه . و یبقرا بالموحدة والياء و القاف والراء المهملة والفاء الاطلاق فعل ماض ای نزل فی الحضر و ترک البادية .

یعنی اکاه باشید آیا آمده است ان تملک مادر امرء القیس را و حال آنکه سختیهای و بلاهای روزگار بسیار و مجتمع بود از برای آن امرء القیس باینکه امرء القیس پسر تملک ساکن شد در شهر روم و ترک کرد منزل کردن در بادیه و صحرا را .

مطول فی الایجاب و الاطناب و المساوات شاهد در وقوع جمله و الحوادث جمعة است معترضه میان فعل و مفعول که اتاها بوده باشد و فاعل او که بان امرء القیس (النخ) است بجهة اظهار شکایت و حزن .

۱۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 الامل مبلغ عنی تمیماً بآیه ما یحبون الطعاما

هو من ابیات لزید بن عمرو بن الصعق یهجو بها بنو تمیم لشدة حرصهم علی الطعام و سبب انشاده انه لما احرق عمرو بن هند ملک الحیره تسعة و تسعین رجلاً من بنی تمیم بسبب قولهم شیئاً و سطع الدخان ظن تمیمی انه دخان الطعام فلما خرج الیه اخذه عمرو بن هند و احرقه فقال الابیات و بعده

۱۰۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
 بآیه یقدمون الخیل شعناً کان علی سنا بکها مداماً

كلمة الالالتنبیه . و هل استفهامیة و روى مكانه من الموصولة . والمبلغ اسم
فاعل من الابلأغ بمعنی الارسال . وتمیم ابو قبيلة و اراد هنا قبيلته و آية بالمد بمعنی علامة .
و ماصدریة و قيل زائدة .

یعنی اكاه باش ايارساننده هست از جانب من قبيله تمیم را كه بچه علامت شناخته میشوند
بعلامتیكه دوست میدارند طعام را .

معنی فی الجملة المضاف الیهامان باب الثانی شاهد در آیه است كه بمعنی علامة
است و اضافه شده است بجمله ما یجبون كه بتاویل مصدر میرود ای بای علامة یعرفون
بعلمة حبهم الطعام معنی فی حذف ماء المصدریة من باب الخامس شاهد در لفظ ما
است كه سبویه قائل شده است باین كه زائده است نه مصدریة و قول صواب ایست كه
مصدریة است نه زائده .

۱۰۰۱۱۰ ۱۰۰۰۶ ۱۰۰
الایا اسقیانی قبل غارة سنجال و قبل صروف غادیات و آجال

هو للشماخ الاسدی و اسمه معقل یرثی رجلا من لیث بن عبد مناف اسمه سنجال
حین قتل بسنجال و هو ایضاً بلد بناحية اذربایجان و بعده

۱۰۰۰۰ ۱۰۰۰ ۱۰۰۰۰
و قبل اختلاف القوم من بین سالب و آخر مسلوب هوی بین ابطال

كلمة الالالتنبیه . و یا حرف نداء و المنادی محذوف ای یا خلیلی بصیغة التثنية .
و اسقیانی بدرج الهمزة للوزن امر بصیغة التثنية من السقی بمعنی الشرب و اراد به شرب
الخمر و روى مكانه اصبحانی و هو من الصبوح و هو الشرب فی وقت الصبح . و الغارة
بفتح الغین المعجمة و الراء المهملة و الهاء اسم للاغارة و هی دفع الخیل علی من تريد اخذه و
قتله . و سنجال بالسنین المهملة و النون و الجیم كمسواك اسم رجل و بلد كامر آفا .
و قيل غارة سنجال بالغین و الراء المهملتین مر كب اضافی اسم موضع و هو سهو و منشأه
عدم التبع . و الصروف بالضم جمع صرف و هو بال المهملتین و الفاء كفلس الحادثة من

حوادث الدهر . وروی مکانه منایا وهی جمع منیة کسجیة بمعنی الموت . والغاریات جمع غاریة من الغداة وهو وقت الصبح والاجال بالمد والجیم جمع اجل وهو کفرس قضاء الموت ای الایاخلیلی اسقیانی الخمر قبل ان اقتل کما قتل سنجال الذی فی ناحیة اذربایجان ولیس المراد قبل غارة سنجال لان الشاعر انشد البیت بعد غارة سنجال وقتله فیہ .

یعنی آگاه باشید ای دو دوست من بیاشامانید مرا شرابرا پیش از آنکه کشته و غارت زده شوم همچنانکه کشته و غارت زده شد سنجال در سنجال و پیش از نازل شدن سختیها و مصیبتهای روزگاری که در وقت صبح بر شخص وارد میشود و پیش از آمدن مرگهای ناکهان .

مغنی فی یا شاهد در حذف منادی است بعد از حذف حرف ندا بنا بر قول بعض ای الایاخلیلی اسقیانی تا آنکه لازم نباید دخول حرف ندا بر فعل که اسقیانی است .

۰۰۱۱ - ۱۱ - ۰۰۱۱ ۱ - ۱۱ - ۰۰۱۱
 الایاسلمی یادارمی علی البلی ولازال منهلا بجرعائك القطر

هو مطلع فسیدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبه قالها فی صاحبته میة وبعده
 ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ ۰۰ - ۱۰ - ۰۰
 وان لم تکنونی غیر نار بقفره تجر بها الاذیال ضیعتہ کدر

کلمة الاللتنبیه . ویاة للنداء والمنادی محذوف ای یادار می او هو للنتنبیه ایضاً .
 واسلمی بدرج الهمزة للوزن امر من السلامة وهی البرائة من العیوب وهو المدعا . وهی مرخم میة وهی بالمیم والیاة المشددة المفتوحین والهاء صاحبة ذی الرمة و من قال بانه لیس بمرخم ونسب السهو الی من قال بانه مرخم قد سهی سهوین . وقوله یادار می تاکید للمنادی الاول . والبلی بکسر الموحدة مقصوراً الاندرا . ومنهلاً بالنون اسم مفعول من الانهال وهو انصباب الماء بشدة . والجرعاء بالجم والراوی العین المهملتین کحمرء الرمل المستویة لانبت شیئاً والقطر بالقاف والمهملتین کفلس المطر .
 یعنی آگاه باش خدا کند که سلامت بمانی ای خانه میة با اینحالت کهنگی که در

تواست و خدا کند همیشه ریزان باشد بشدت بر یگستان تو قطرهای باران .

محسن في النوع العاشر في بعض النسخ قطر في افعال الناقصة مغنى في لاشاهد
در عمل نمودن زال است بعد از لا که بمعنی دعا است در منهل که خبر او است و القطر
اسم او است و دلیل بر بودن لا از برای دعا عدم تکرار او است نظر بان که واجبست
تکرار او هر گاه داخل شود بر فعل ماضی و بودن فعل بعد از او است در معنی استقبال .

۱۱- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰-
الایازید والضحاك سیرا فقد جاوزتما جمر الطریق

لم یسم قائله . قوله زید والضحاك بالضاد المعجمة والحاء المهملة كشد آد علمان .
وسیر المر بصیفة التثنية من السیر . والجمر بالجیم والراء المهملة كفلس سرعة السیر واكثره .
یعنی آگاه باشید ای زید و ای ضحاك و راه بر وید پس بتحقیق که گذشته آید و
رفته آید بیشتر از راهرا .

قطر في توابع المنادی شاهد در الضحاك است که عطف شده است بر منادی
مفرد معرفه که زید بوده و در او رفع و نصب هر دو جایز است باعتبار حمل کردن
او بر لفظ و محل منادی که نصب است .

۱۱- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰-
الایاسنا برق علی قلیل الحمی لهنك من برق علی کریم

هو من ابیات لغلام من بنی کلاب و بعده

۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰-
طغت اقتداء الطیر والقوم هجع فهیجت اسقاماً وانت سلیم
۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰-
فبت بنجد المرفقین اشیمه کانی لبرق بالستار حمیم
۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰- ۱۰-
فهل من معین طرف عین حلیته فانسان طرف العامری کلیم

رمى قلبه البرق الملالي رمية بذکر الحمى وهنأفات يهيم

كلمة الا للتنبيه والسنا بالسين المهملة والنون كعصا الضوء . والقلل بالقاف كصرد جمع قلّة وهو بالضم اعلى كل شىء . والحمى بكسر الحاء المهملة مقصورا روضة عند جبل الستار . وهنك اصله انك قلبت الهمزة هاء فدخلت عليه اللام المفتوحة . والكريم فعيل من الكرم بمعنى السخاوة والجود .

يعنى اگاه باش ايروشنى برق كه بر بلنديهاى روضه حى و كومستار ظاهر ميشوى هر آينه بدرستى كه تواز جمله برقى هستي كه بخشش كنده بر من .

مغنى في اللام شاهد در دخول لام مفتوحة است برهن بفتح هاء كه در اصل ان مفتوحه بوده است پس قلب كرده اند الف اورا بها وهن گفته اند وهن لغتى است در ان .

الا يا عباد الله انى متيم باحسن ماصلى وابهجهم فعلا

لم يسمّ قائله . كلمة الا للتنبيه . و العباد ككتاب جمع عبد وهو خلاف الحر . والمتيم بالمشناة والياء اسم مفعول من تيمه العشق اى ذلله وعبده . وابهج بالموحدة والجيم افعل تفضيل من البهجة بمعنى الحسن والسرور .

يعنى اگاه باشيد اى بندگان خدا بدرستى كه من بنده وعاشق هستم بنى كوتر كسيكه نماز كرده است و نيكوتر وخوشتر از اين جماعت از حيثيت كردار .

قطر في المنادى شاهد در وقوع منادى است منصوب باعتبار بودن او مضاف كه عباد الله بوره باشد .

الا يا عمرو وعمرواه وعمرو بن الزبيراه

لم يسمّ قائله . يرثى به الشاعر عمرو بن الزبير . كلمة الا للتنبيه . وبالندبة . وعمرو مندوب وتكراره للتاكيد والمبالغة في التفجع . والزبير بالزاء المعجمة والموحدة والراء المهملة كرجيل علم .

يعني اگاه باش ندبه ميکنم بر تو ای عمرو ای عمرو ای عمرو و پسر زبیر .
 سیوطی فی الندبة شاهد در حرکت دادن هاء سکت است در حالت وصل در عمرواه
 و در زبیراه بر سبیل شنون .

الایاقوم للعجب العجیب وللغفلات تعرض للاریب

لم یسم قائله . کلمة الاللتنبیه . ویا حرف النداء و یاقوم بکسر المیم منادی
 مستغاث واصله یاقومی حذف منه یاء المتکلم اجتزاء بالکسرة . و العجب کفرس انکار
 ما یرد عليك و وصفه بالعجیب للتاکید وهو فعیل منه و هو ما یتعجب منه . و الغفلات
 کعروضات جمع غفلة و هی کعرضة الجهالة و تعرض کتسمع مضارع من العروض . و
 الاریب العالم بالامور و الماهر فیها و هو فعیل من الاریب و هو بالراء المهملة و الموحدة کحبر العقل .
 یعنی اگاه باشید ای قوم من و بفریاد رسید و حاضر شوید مرا مر تعجب کرده شده را و
 مرغفلتها و نادانیهائیرا که عارض میشود مر مرد عاقل را .

قطر و سیوطی فی الاستغاثة شاهد در لفظ قوم است که چون منادی مستغاث
 است و ملحق نشده است باو لام و نه الف استغاثه و جاری شده است بر او حکم منادی
 مضاف و بکسر خوانده شده است چون که در اصل یاقومی بوده است پس یارا حذف کرده اند
 و باقی گذارده اند کسرة میم را تا آنکه دلالت کند بر یاء محذوفه .

الایانخلة من ذات عرق عليك ورحمة الله السلام

هو للاحوص و اسمه عبد الله بن محمد بن عاصم الانصاری الیربوعی من ابيات قالها
 فی امرأة من العرب وبعده

سئلت الناس عنک فخبرونی هنا من ذاک یکرهه الکرام
 و لیس بما احل الله باس اذا هو لم یخالطه الحرام

كلمة الا للتبیه . والنخلة مؤنث نخل و هو شجر معروف . وذات عرق بالعين والراء المهملتين والقاف كجبر قرية في اخر وادى العقیق لكن اراد بالنخلة هنا امرأه كنى بها عنها وبالعرق العرقين في باطن الزراعین اولكون المرأة ساكنة في قرية ذات عرق وهو بالراء والعین المهملتین والقاف كجبر .

یعنی اگاه باش ای درخت خرمائی که در ذات عرق هستی و مراد زنیست که در انجا ساکن بوده است و رحمت خداوند بر تو باد .

مغنی فی الواو مطول فی احوال المسند الیه شاهد در عطف نمودن بواو است تابع مقدم را که ورحمة الله بوده باشد بر متبوع مؤخر که السلام است مغنی فی الخامس عشر من باب السادس این بیت را ذکر کرده است در مقام رد بر ابن خروف و احتجاج بقول ابی الفتح باینکه اولی انستکه ورحمة الله را عطف بگیریم بر ضمیر مستتر در عليك تا انکه لازم نیاید عطف تابع مقدم بر متبوع مؤخر .

الى الله اشكو بالمدينة حاجة وبالشام اخرى كيف يلتقيان

هو من ابیات الفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي وبعده

ساعمل نص العيش حتى يكفني غنى المال يوماً او غنى الحدتان

قوله اشكو بالشين المعجمة متكلم من الشكاية . والمدينة والشام بلدان معروفان . و يلتقيان مضارع من الالتقاء من لقيه اي راه ووصله وادر كه .

یعنی بسوی خدا شکایت میکنم بشهر مدینه حاجتیرا و بشهر شام حاجت دیگریرا که چکونه بهم میرسد اندو حاجت .

مغنی فی کیف فی الجملة التابعة لمفرد من باب الثانی شاهد در بدل آوردن جمله کیف يلتقيان است از دو مبدل منه که حاجت و اخری بوده باشد که گویا گفته است الى الله اشكو هاتین الحاجتین تعذر التقائهما .

الى الملك القرم وابن الهمام وليث الكتبية في المزرحم

لم يسم قائله الجار والمجرور متعلق بالمحذوف اى اسوق مطيى الى الملك القرم . والملك ككتف السلطان المقتدر . والقرم بالقاف والراء المهملة كفلس السيد وروى مكانه القوم وهو الجماعة . و الهمام كغراب السيد الشجاع السخي . والليث بالياء و المثناة كفلس الاسد . و الكتبية بالمشاة والياء والموحدة كسفينة الجيش . والمزرحم اسم مفعول من الازرحام وهو بالزاء المعجمة والذال والحاء المهملتين الجمعيتي و اراد به هنا موضع القتال .

يعنى ميرانم مر كوب راه وار خودرا بسوى پادشاهيكه اين صفة دارد كه بزرگوار است و اينصفت دارد كه پسر مرد يستكه بزرگوار و شجاع وسخي است و اينصفت داردان پادشاه كه شير لشكر است در معر كه جنك

قصر في التوكيد مطول في احوال متعلقات الفعل شاهد در متعدد و رذن و مكرر شدن نعوتست بطريق عطف بو او از برای منعوت واحد كه الملك بوده باشد .

الى ملك كاد الجبال لفقده تزول و زال الراسيات من الصخر

لم يسم قائله . الجار و المجرور متعلق بمحذوف اى اسوق مطيى الى ملك . والملك ككتف السلطان المقتدر . والجبال ككتاب جمع جبل وهو معروف و الفقد بالفاء والقاف والذال المهملة كفلس مصدر فقده اى عدمه . وتزول مضارع من الزوال و هو الذهاب والاستحالة . و زال اى شارف على الزوال والراسيات بالراء والسين المهملتين الثابتات القائمات في محلها . ومن الصخر حال من الراسيات وهو بالصاد والراء المهملتين بينهما خاء المعجمة عظيم الصلب .

يعنى ميرانم مر كوب راه وار خود را بسوى پادشاهيكه نزديك است كوهها بجهة مقبوضدن او از هم پياشند و مشرف شده است بر هم پياشيدن و بر طرف شدن كوهها نيكه بر پا

ومحکم هستند بر جای خود در حالتیکه از سنک سخت محکم هستند .

مغنی في القاعدة الخامسة من باب الخامس شاهد در زال است که معنی شارف در او ملحوظ است ای شارفت الراسیات علی الزوال .

١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يمدح بها الوليد بن

عبد الملك بن مروان اولها

١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠

باصوات هلاك سقاب جرائره

راوني فنادوني اسوق مطيتي

الى ملك (الخ)

١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠
١٠٠	١٠٠

بايامه قيس على من تفاخره

ولكن ابوها من رواحة ترتقي

لنا عند خير الناس انك زائره

فقالوا اغثنان بلغت بدعوة

واياي اثني بالذي انا جابره

فقل لهم ان يبلغ الله ناقتي

علينا بحر نكسر العظم جازره

اغث مضر ان السنين تتابعت

قوله الى ملك متعلق بقوله اسوق مطيتي المذكور فيما قبله . و الملك ككتف السلطان المقدر و اراديه الوليد . و محارب بالحاء و الراء المهملتين و الموحدة كمقاتل قبيلة من فهر . و الضمير في ابوه يرجع الى امه اي ابوام الملك . و كليب بالياء و الموحدة كزبر هو كليب بن ربوع ابو قبيلة معروفة و اراد به هنا قبيلته وهي رهط الشاعر . و تصاهر بالصاد و الراء المهملتين مضارع من المصاهرة بمعنى المواصلة و المقاربة .

یعنی میرانم شتر راه وار خود را بسوی پادشاهی که نبوده باشد پدر و مادر او از
قبیله محارب و نبوده باشند قبیله کلب که وصلت و خویشی کرده باشند پدر و مادر او را .
مغنی فی التاء شاهد در تقدیم جمله خبریه است که امه بوده باشد بر مبتداء که
ابوه است قليلا ای ما کان امه ابوه من محارب ای ما کان ام ابیه من محارب .

الهی م و فیم تنقلنا رکاب
و نأمل ان یکون لنا اوان

هو لابی العلاء المعری و اسمه احمد بن عبدالله التنوخی اللغوی . قوله الی م و
فیم اصله الی ما و فیم حذف الالف منهما تخفیفاً و جوبا لدلالة الفتحه علیه و تنقلنا بالنون
و القاف المضمومة مضارع من نقله ای حوله . و الرکاب بالراء المهملة و الموحدة
ک کتاب الابل یسار علیها و نأمل بضم المیم متکلم مع الغیر من الامل بمعنی الرجاء . و الاوان
بالفتح الوقت ای اوان راحته .

یعنی تا چه زمان و در طلب چه چیزی از مکانی بمکانی دیگر میگردند ما را شتران و حال
آنکه ارزو داریم اینکه بوده باشد از برای ما زمان استراحتی ممکن .
مطول فی الانشاء شاهد استعمال شدن کلمه ما در الی ما و فیم است در غیر استفهام
که استبطاء بوده باشد یعنی طلب بطوء و کندی کردن .

الهی عبدک العاصی اتاکا
فان تغفر فانک لذاک اهل
مقرأ بالذنوب و قد دعا کا
وان تطرد فمّن یرحم سوا کا

هما للامام زین العابدین علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام .
العاصی فاعل من العصیان وهو خلاف الطاعة . و اتاکا ماض من الاتیان و الفه اطلاق و
کذا فی دعا کا و سوا کا . و المقر فاعل من الاقرار صد الانکار . و الذنوب بالضم
جمع ذنب و هو کفلس الائم و ذلك اشارة الی المغفرة المستفادة من قوله تغفر و تطرد

مضارع من الطرد وهو بالمهمات بمعنى المنع .

يعنى اى خداوند من آمده است تورا بنده گناه کار تو در حالتیکه اقرار دارنده است بگناهان خود و بدرستیکه خوانده است تورا بعفو و آمرزش پس اگر میآمرزی گناهان او را پس تو از برای این آمرزش و عفو اهل هستی و اگر منع میکنی او را پس کیست سواى تو که رحم کنداورا .

مختصر ومطول في احوال المسند اليه شاهد در نهادن اسم ظاهر است که عبدك بوده باشد بجای ضمير که انا است بجهة طلب نمودن رحمت و عطوفت و اشعار نمودن لفظ عبد خضوع و خشوع را .

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ الحمد لله العلى الاجل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ الواهب الفضل الوهوب المجزل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
--	---

هو مطلع قصيدة ارجوزة لابي النجم العجلى يصف فيها اشياء كثيرة وبعده

۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ اعطى فلم يبخل ولم يبخل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ كرم الذرى من حول المحول ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ تبقلت من اول التبقل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ بين رماحى مالك ونهشل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ وقد جعلنا فى وطين الاجمل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ جوز خفاف قلبه مثل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ احرم لافوق ولا جزنبل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ موثق الاعلى امين الاسفل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ اقب من تحت عريض من عل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ معاود كرة ادبر اقبل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰
۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ يمشى من الردة مشى الحقل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱ مشى الروايا بالمزاد الاثقل ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰

اذعصبت بالعطن المعزبل	تثیر ایدیها عجاج القسطل
فی لجة امسك فلاناً عن فل	تدافع الشیب ولم تقتل
هیفاً دبوراً بالصبا والشمال	وبدلت و الدهر ذو تبدل
لمة فقر كشعاع السنبیل	تغلی له الشعر و لما یقل

یاتی بها من ایمن و اشمل

الاجل بالجم افعل من الجلالة بمعنى العظمة . والواهب بالموحدة فاعل من الهبة بمعنى العطاء . و الوهوب كصبور مبالغة منه . و المجزل بالجم والزاء المعجمة المكسورة الکریم المعطى يقال له اجزله ای اعطاه كثيراً من المال . و روى مكان مصراع الثانى (الواحد الفرد القديم الاول)

یعنی حمد و ستایش از برای خداوندیستکه این صفت دار که بلند مرتبه و صاحب عظمت و جلال است و بخشنده و نیکی کننده فضل و احسان و بسیار بخشنده و عطا کنند نعمتهای بیشمار است .

مطول و مختصر فی المقدمة شاهد در عدم ادغام لام اجل است با وجود یافت شدن موجب ادغام که اجتماع مثلین متحرکین بوده باشد در او بجهة ضرورت و ملاحظه وزن شعر .

و کل یوم ترانی مدیة بیدی	الذئب یطرقها فی الدهر و احدة
--------------------------	------------------------------

لم یسم قائله . یصف الشاعر نفسه بالجود و كثرة ذبح الغنم للضيف و قبله

و انها لاترانی آخر الابد	ترکت ضأنی یود الذئب راعیها
--------------------------	----------------------------

قوله يطرقها بالطاء . والراء المهملتين والقاف مضارع من الطروق وهو بالضم
الايان بالليل والضمير فيه يرجع الى الضان المذكورة فيما قبله . قوله واحدة بالنصب
اي مرة واحدة . والمدية بالبدال المهملة والياء كغرفة السكين العظيم .
يعنى كرك مى آيد در شب آن ميشها و كوسفندان مرا در روز كار يكمرتبه و
حال انكه در هر روزى ميبينى مرا در حالتيكه كارد بزرگى در دست منست و ذبح ميكنم
كوسفندان را بجهت ميهمان .

مغنى في مسوغات الابتداء بالنكرة من باب الرابع شاهد در مدية است كه
نكره است و مبتدا واقع شده است باعتبار وقوع او بعد از واو حالیه باوجود عدم وقوع
ان واو در او ل جمله حالیه لكن اين بنا بروايت رفع مدية است و اما بنا بروايت نصب او
پس مفعول است از برای حال محذوفه ای حامل مدية او ممسكاً مدية .

السالك الثغرة اليقظان سالكها مشى الهلوك عليها الخيعل الفضل

هو من قصيدة للمتخل الهذلي واسمه مالك بن عويم و قبله

لقد عجبت وما في الدهر من عجب انى قلت وانت الصارم البطل

السالك بالسین المهملة فاعل من السلوك بمعنى العبور والسير وهو بالرفع خبر
بعد خبر او صفة بعد صفة لقوله انت الصارم المذكور فيما قبله . والثغر بالمثلثة والغين
المعجمة والراء المهملة كطلحة موضع المخافة من فواج البلدان والتببه قبلها من خوف
الاعداء وهى بالنصب مفعول للسالك او مجرور باضافته اليها . واليقظان بالياء والقاف
و الظاء المعجمة كسكران خلاف النائم لكن اراد به هنا المتنبه و الضمير في سالكها
يرجع الى الثغرة . ومشى الهلوك مفعول مطلق نوعى من غير لفظ فعله او بتقدير يمشى
قبله والهلوك كصبور المرأة الفاجرة . وجملة عليها الخيعل في محل الوصف للهلوك . و الضمير
في عليها للهلوك . والخيعل بالخاء المعجمة والياء والعين المهملة كجعفر قميص يخاط احد

شقیه و یتروک الاخر تلبسه المرأة لاکم له والفضل بالفاء والضاد المعجمة کعنق المتفضل فی ثوب واحد والجملة حال للهلوک والفضل نعت له .

یعنی که این صفت داری که رونده دره کوه و تل انچنانرا که بیدار و آگاه و هوشیار است رونده ان از ترس دشمنی نوع راه رفتن زن زنا کار فاحشه که این صفت داشته باشد که براو باشد پیراهن خالی از استین و این صفت داشته باشد اترن که در یکجامه باشد و این کنایه است از راه رفتن بطریق مداراة و تکبر و عشوه و غرض تعریف ممدوح است بشجاعت و صاحب دلی و بی باکی .

سیوطی فی اعمال المصدر شاهد در الفضل است که مرفوع واقع شده است بنابر آنکه نعت بوده باشد از برای محل فاعل مصدر که الهلوک است چونکه الحال مضاف الیه است از برای مشی مصدر .

الستم خیر من ركب المطايا واندی العالمین بطون راح

هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يمدح بها يزيد بن عبد الملك بن

مروان و قبله

ساشکر ان رددت علی ریشی واثبتت القوادم فی جناحی

الستم خیر (الخ)

وقوم قد سموت لهم فذاقوا بدهم فی مملمة رواح
ابحت حمی تهامة بعد نجد و ماشیء حمیت بمستباح

الخطاب فی لستم بعبد الملك ورهطه . والمطايا بالطاء المهملة و الياء كسجاييا جمع مطية كسجية وهي الدابة السريعة . واندی بالنون والذال المهملة افعال التفضيل

من الندى وهو كفتى المطر والمراد السخاء . و العالمين ذوى العقول من الناس . و
البطون جمع بطن وهو من الشئ خلاف ظهره . و الراح بالراء والحاء المهملتين جمع
راحة و هى الكف .

يعنى ايانستيد شما بهتر كسيكه سوار شده است چهار پايان تند رفتار را وبخشنده
ترين مردمان از حيثيت كفهاى دستها .

مغنى في الهمزة شاهد در بودن همزه در بيت است از براى انكار ابطالى و بودن
او باليس نافية بعد از او در معنى اثبات بقرينه مثبت بودن معطوف او كه اندى است .

السيف اصدق انباء من الكتب فى حده الحديد الجدو اللعب

بيض الصفائح لاسود الصفائف فى متونهن جلاء الشك و الريب

هما من قصيدة لابي تمام الطائى يذكر فيها فتح عمورية و يمدح بها المعتصم بالله
على فتحها وذلك انه لما حاصر المعتصم العمورية و حكم المنجمون بانها لا تفتح الا
في وقت معين فضر المعتصم لذلك و اتفق فتحها قبل ذلك الوقت بمدة طويلة فقال
ابو تمام قصيده يرد على اهل النجوم و يمدح بها المعتصم بالله . قوله السيف مبتداء و
اصدق خبره وهو افعال تفضيل من الصدق خلاف الكذب . و انباء منصوب على التميز وهو
جمع نبا بالنون و الموحدة و الهمزة كفرس بمعنى الخبر . و الكتب كعناق جمع كتاب
واراد به كتب المنجمين و الحد بفتح الحاء و تشديد الدال المهملتين بمعنى الحد و الثانى
كذلك و لكنه بمعنى الرتبة . و الجد بكسر الجيم و تشديد الدال المهملة خلاف الهزل
و اللعب بالعين المهملة و الموحدة ككتف اللهو و اللعب . و البيض بالكسر جمع بيضاء
مؤنث ابيض وهو خلاف الاسود . و الصفائح جمع صفيحة و هو بالصاد و الحاء المهملتين بينها
فاء و المد كسفينه كناية عن الجلاء و الضياء و اراد بها السيوف الجليلة و السود بالضم جمع سوداء
مؤنث اسود وهو خلاف الابيض و الصفائف جمع صحيفه و هى بالصاد و الحاء المهملتين

فرود آمدن و پستی قبم او و اراده میکند اینکه ادا نماید انشعرا بعربی فصیح پس اومی آورد و ادا میکند این شعرا بمعجمی غیر فصیح .

مغنی فی الفاء شاهد در وقوع فاء فیعجمه است مستانفه ای فهو یعجمه .

الضاریین بكل اییض مخذم والطاعین مجامع الاضغان

لم یسم قائله . یصف به الشاعر قوماً بالشجاعة . قوله الضاریین فاعل من الضرب . و اییض خلاف الاسود و اراد به هنا السیف و وصفه بالبیاض لجلالته و صفائه و المخذم بالخاء و الذال المعجمتین اسم فاعل من الخذم بمعنی القطع . و الطاعین اسم فاعل من طعن بالرمح و المجامع جمع مجمع و هو اسم مکان من الجمع خلاف التفرق . و الاضغان بالضاد و الغین المعجمتین و التون جمع ضغن و هو کحبر الحقد و مجامع الاضغان کنایه عن القلوب لانها محل اجتماع الاضغان .

یعنی انچنان کسانی که زده اند بر سر دشمنان بهر شمشیر برنده و انچنان کسان هستند که نیزه زنده اند محلهای جمع شدن کینه های را که عبارت از دلها بوده باشد .

مختصر و مطول فی الکتابه من علم البیان شاهد در بودن مجامع الاضغان است کنایه از القلوب باعتبار انکه محل کینه در دل است .

الف الصفون فما یزال کانه مما یقوم علی الثلاث کسیراً

لم یسم قائله . یصف به الشاعر فرسه بالصفون و هو صفة ممدوح فی الخیل . قوله الف بالفاء کفرح ماض من الالف بمعنی العاده . و الصفون بالصاد المهملة و الفاء و التون کفلوس مصدر صفن الفرس از اقام علی ثلثه قوائم . و الکسیر بالسین و الراء المهملتین فعیل بمعنی الفاعل ای کسر من کسر جلیه ای تشاه .

یعنی عادت کرده است ان اسب ایستادن بر سه پای و برداشتن یکپای خود را پس همیشه اوقات خم کننده و دو تا کننده است سر یکپای خود را که گویا از جمله چیز هائست که

می ایستد برسه پای . معنی فی ما شاهد در کسیراً است که خبر است از برای یزال
و جایز نیست که خبر بوده باشد از برای کان .

۱۰۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
الفیتا عیناک عند القفا اولی فاوولی لك ذواقیة

هومن ابیات لعمر و بن بلفط الطائی یهجو بها اوس بن حجر الشاعر و قبله
یا اوس لونا لتک ارماحنا کنت کمن تهوی به الهاویة

الفیتا (الخ)

۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
ذاک سنان محلب نصره کاجمل اوطف بالراویة

۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
یا ایها الناصر اخواله انت خیر ام بنی جاریة

۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
ام اختک افضل من اختنا ام اختنا عن نصرنا و انیة

قوله الفیتا بالفاء والياء مجهول من الالف ای وجده . و عیناک نائب عن فاعله
والخطاب فيه و فی لك لاوس بن حجر الشاعر . والقفا بالقاف والفاء كعصا وراء العنق .
واولی افعل من الولی بمعنى القرب وهو كلمة تهديد و وعید وانما كرر للتاكيد يعنى
قاربك ما يهلكك . و ذواقیة حال من الكاف فی عیناک و هو بالقاف فاعلة من الوقایة
بمعنى الصون .

یعنی یافت شدند دو چشم تو نزد پشت سر در جنگها در حالتیکه صاحب نگاه
دارند کی هستند تو را از شر دشمنان نزدیکتر است پس نزدیکتر است از برای تو این
امر از برای هلاکت تو .

معنی حرف الالف شاهد در الف الفیتا است که الف اثنین است و مبنی است با وجود

انکه اسناد داده شده است باسم ظاهر که عیناک بورد باشد .

القى الصحیفة کی یخفف رحله والزاد حتى نعله القاها

هو من ابیات لابی مروان النحوی قالها فی قصّة المتلمّس حین فرّ من عمرو بن هند ملک الحیره وکان قد هجاء فاخبر عمرو بانّه هجاء فکتب کتابا الی بحرین الی والیه بان یقطع یدیه ورجلیه و یصلبه حیاً فاعطی المتلمّس کتابه بغلام قهرام علیه فالقی الکتاب فی النهر وهرب فلحق بالشام فارسل خلفه بریداً حتى یأخذه فلم یقدر علیه وبعده

ومضی یظن برید عمر وخلفه خوفاً وفارق ارضه وقلاها

قوله القی بالقیاف بمعنی طرح و الضمیر فیہ یرجع الی المتلمّس . و الصحیفة بالصاد والحاء المهملتین والفاء کسفینة الکتاب ای القاها فی النهر . والرّحل بالراء و الحاء المهملتین کفلس ما یتصحبه المرء فی السفر . والزاد عطف علی الصحیفة و هو طعام المسافر . و النعل ما یتستر به القدمان والضمیر فی القاها للنعل .

یعنی افکنند ان متلمّس نامہرا درنہر آب بعلّت انکه سبک کند بار شتر خودرا و افکنند طعام و توشه خودرا حتی کفن خودرا ہم افکندا و ان کثرا .

قطر و سیوطی فی عطف النسق مغنی فی حتی شاهد در بودن معطوف حتی است کہ نعله بوردہ باشد جزء معطوف علیه او کہ الزاد است تقدیراً ای القی ما یثقله حتی نعله بقرینه ذکر القیہا بعد از او .

القائلین الملك الحلاحلا خیر معد حسباً و نائلأ

هو من ابیات لامرء القیس بن حجر بن عمرو الکندی انشدها حین بلغه ان بنی اسد قد قتلوا اباہ حجراً و قبله

والله لا یذهب شیخی باطلاً حتی ابیر مالکاً و کاهلاً

المهملة والنون جمع قاطنة من قطن المكان ای اقام فيه . و اراد بالبيت مكة زادها الله شرفاً . والریم بالراء المهملة المضمومة والياء المشددة جمع رائم من رام اذا برح و قطع عن المكان . و الاوالف بالواو و الفاء جمع آلفة من الالف بمعنى العادة و روى مكانه قواطنا وهو مع القاطنات من مادة واحدة . و من بيانية . والورق بالواو والراء المهملة و القاف جمع ورقاء وهي كحمراء ما لونها بياض الى سواد . و الحما بفتح الحاء المهملة مرخم حمام وهو كسحاب طائر معروف .

يعنى انچنان گروهيکه اقامت کنند کان اند خانه کعبه را و اين صفت دارند که غير رونده اند بجای ديگر در حالتیکه الفت و عادت کيرنده کاند مکّه معظمه را و در حالتیکه انگروه از جنس کبوتران خاکستری رنگ هستند که مشهور بکبوتر چاهی میباشد سيوطی في الترخيم شاهد در ترخيم نمودن غير منادی است که الحما که مرخم الحمام بوده باشد .

۰۰۱ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
ماقدظننت فقدظفرت وخابوا

۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
القوم في اثرى ظننت فان يكن

لم يسم قائله . الاثر بالمثلثة و الراء المهملة كحبر المتابعة . و ظفرت بالطاء المعجمة و الفاء و الراء المهملة متكلم من الظفر كفرس الفوز بالمطلوب . و خابوا بالخاء المعجمة و الموحدة ماض من الخيبة بمعنى الهلاكة .

يعنى گمان کردم انقوم معين را در مقام متابعت خود پس اگر بوده باشد از چیزیکه بتحقیق که گمان کردم من او را مطابق واقع پس بتحقیقکه ظفر یافتام من و هلاک شدند انجماعت معبوره .

قطر في افعال القلوب شاهد در ملغی شدن ظننت است از عمل خود باعتبار مؤخر شدن او از و مفعول خود که القوم في اثری بوده باشد .

۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
بأية ما كانوا ضعافاً ولا عزلاً

۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰
الكنى الى قومي السلام رسالة

هو عمر بن شاس بن عبيد بن ثعلبة الاسدي وبعده

ولا سيء زي اذا ما تلبسوا الى حاجة يوماً مخيشة نزلا

قوله الكنى امر من لاك بليك بمعنى ارسل . والياء مفعول اوله و السلام مفعول ثانيه . ورسالة مفعول مطلق من غير لفظ فعله لفاعل الكنى او حال عنه وهو بكسر الراء وفتحها اسم مصدر الارسال وروى مكانه تحية وهو مرادف السلام . والباء في آية متعلق بمحذوف كانه قيل له باي شئ يعرف قومك فقال يعرفون بآية ما كانوا (الخ) . و الآية بالمد بمعنى العلامة . وما نافية . والضعاف ككتاب جمع ضعيف ضد القوى . و العزل بالعين المهملة والزاء المعجمة كقفل جمع اعزل كاحمد الذي لاسلح له .

يعني رسالت بكن از جانب من بسوى قوم من و برسان بايشان سلام مرا در حالتيكه رسالت كنده و گويان گفته است كه بكدام علامت شناخته بشوند قوم تو پس در جواب گفته است شاعر كه بآية ما كانوا (الخ) يعنى بعلامتيكه نبوده اند ضعيف و ناتوان و نه خالى از آله جنك و اسلحه حرب .

مغنى في الجملة المضاف اليها من باب الثاني شاهد در آية است كه بمعنى علامة است و اضافة شده است بجملة فعليته منفي بما كه ما كانوا ضاعفا بوده باشد .

الم اك جار كم ويكون بيني وبينكم المودة والاخاء

هو من قصيدة للحطية و اسمه جرول بن اوس يخاطب بها الزيرقان بن بدر وكان جارهم

ثم انتقل الى بنى قريع و قبله

الا ابلغ بنى عوف بن كعب فهل قوم على خلف سواء

الم اك نائياً فدعوتموني فجاءتني المواعد والرجاء

الم الك جاركم (الخ)

١٥	١	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
اعانته	هم	على	الذين	الحسب	اذالمت	الشراء	هم	القوم	الذين
١١	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
من الايام	هم	مظلمة	الذين	اضاوا	اذالمت	هم	القوم	الذين	علمتموهم
١٦	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
لو اى الدعى	هم	اذرفع	الذين	اللواء	علمتموهم	هم	القوم	الذين	علمتموهم

الهمزة للاستفهام التقريرى . و الجار بالجم و الراء المهمله المجاور الذى
 آجرته من ان يظلم . و المودة المحبة . و الاخاء بالخاء المعجمة ككتاب المواخاة .
 يعنى آيا نبودم من همسايه و در پناه شما با اينكه ميباشد ميانه من و شما
 دوستى و برادرى .

قطر في ناصب فعل المضارع سيوطى في باب اعراب الفعل مغنى في باب السابع
 شاهد در منصوب بودن يكون استبان مقدرة باعتبار وقوع او بعد از واو بمعنى مع كه
 مسبوقست بفعل منفى كه لم اك بوده باشد .

١٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
بكيث	الم	فنادتنى	تر	هنيدة	اننى	ماليأ	يوم	جوسويقة	بكيث

هو مطلع قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التميمى يهجو بها جرير بن
 عطية الخطفى التميمى وهى اول قصيدة هجاه بها وبعده

١٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
به يشفى	فقلت	من ظن	لها	ان لالاقيا	ان البكاء	لراحة	فقلت	لها	ان البكاء
١٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥	٥
ارى الحى	قفى	قدشامو	ودعينا	المقيق	فانى	اليمانيا	قفى	ودعينا	ياهنيد

الجوِّ بفتح الجيم وتشديد الواو الهواء وما انخفض من الارض وداخل البيت و
المراد هنا المعنى الثالث . وسويقة بالسین المهمله والقاف كجهينة موضع . و بكيت
متكلم من البكاء و نادتنى ماض من النداء بمعنى الصوت . و هنيده تصغير هنده اسم امرأة . و
مالياصله مالك فلبت كافه ياء لللقافية .

يعنى آيانديديکه بدرستیکه من در روزیکه در میان سويقه بودیم گریستم پس صدازد
مراهنده که چه میشودتورا .

معنى في الجملة المحكية من باب الثاني شاهد در بودن جمله فنادتنى هنيده ماليا
است محكيه باعتبار بيان نمودن شاعر حکايت حال خود را از برای مخاطب .

الم تر ما لاقيت والدهر اعصر
ومن يتمل العيش يرأى ويسمع

لم يسمّ قائله . قوله لاقيت بالقاف مخاطب من الملاقات بمعنى الادراك . و الواو
بمعنى مع اى مع الدهر . واعصر بالمهملات كيشكر منادى بحذف حرف النداء اى يا اعصر
وهو ابو قبيلة معروفة . يتملّ مضارع من التملّى بمعنى التمتع والعيش الحيوّة .

يعنى آيا نديدى چيز را که ملاقات کردى و درىافتى با روزگار اى اعصر
و کسیکه بهره مند شود زندگانی را میبیند و میشوند امور و وقایع را چند که از آنها
تعجب میکند .

تصريف في المهموز شاهد در ثبوت همزه يرأى است بجهت ضرورت وحال
آنکه قياس در او یرى است بحذف همزه .

الم تر نرى عاهدت ربى واننى
لبين رتاج قائماً ومقام
على حلقة لا اشتهم الدهر مسلماً
ولا خارجاً من فى زور كلام

هما من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي قالها بعد ان حلف

ان لا يقول الشعر وا قبل على قراءة القرآن ثم رجع فانشد الايات ومنها

١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
اطعتك يا ابليس سبعين حجة	فلما انقضى عمري وتم تلامي		
رجعت الى نفسي وايقنت اننى	ملاق لا يام المنون حماني		

اللام في لبين بمعنى في اى في بين . و الرتاج بالراء المهملة و المثناة و الجيم ككتاب باب الكعبة . قوله و مقام عطف عليه و اراد به مقام ابراهيم عليه السلام . و قائم حال وقع بين المعطوف و المعطوف عليه . و الحلقه بالحاء المهملة و الفاء كطلحة اليمين . و اشم بالشين المعجمة و المثناة المكسورة متكلم من الشتم بمعنى السب و اراد به الهجوم و الدهر منصوب على الظرف اى في الدهر . و مسلماً مفعول اشم و الزور بضم الزاء المعجمة و سكون الواو و الراء المهملة الكذب و الباطل .

يعنى آيا نديدى مرا كه عهد كردم پروردگار خود را و حال انكه بدرستيکه من در ميانه خانه كعبه و مقام ابراهيم بودم در حالتيکه ايتاده بودم بر قسم خوردنى كه دشنام ندهم و هجو نكنم در روزگار مسلمانيرا و بيرون نيايد بيرون آمدنى از دهن من سخن دروغ و باطل .

مغنى في الجملة المجاب بها القسم من باب الثانى شاهد در وقوع و لاخارجاً است حال از فاعل لا اشم باعتبار انكه عطف شده است بواو در محل جمله لا اشم بنصب پس كويا گفته است حلفت غير شاتم و لاخارجاً .

١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
الم تسئل الربع القواء فينطق	وهل يخبرنك اليوم ببيداء سملق		

هو مطلع قصيدة لجميل بن عبد الله بن معمر قالها في صاحبته بشينة و بعده

١٠٠	١٠٠	١٠٠	١٠٠
بمختلف الارواح بين سويقه	واجذب كادت بعد عهدك تخلق		

اصربها النكباء يوما وليلة ونفخ الصبا والوايل المتعلق

الربع بالراء والعين المهملتين بينهما موحدة كفلس المنزل وهو مفعول لم تسئل . والقواء بالقاف والواو والمد ككتاب الخالي الذي لا انيس به وهو صفة الربع والمفعول الثاني محذوف اى الربع القواء عن اهلها . وينطق مضارع من النطق بمعنى التكلم . ويخبر مضارع من الاخبار . واليوم منصوب على الظرف . والبيداء بالموحدة والياء و الدال المهملة كحمراء القفر الذي يبئد من يسلك فيه اى يهلك . وسملق بالسين المهملة والقاف كجعفر القاع الصفص الذي لا ينبت شيئا .

آيا نمپرسی منزلیرا که این صفة دارد که خالیست از اهل خود از اهل او که بکجا رفته اند پس ان منزل بسخن در آید وجواب گوید تورا وایا خبر میدهد البته تورا ان محبوبه در امروز بیابان مهلك خالی از آب و گیاه خوفناك .

سيوطی في اعراب الفعل مغنى في الفاء شاهد در مرفوع بودن ينطق است باعتبار وقوع او بعد از فاء عاطفه مستأنفه اى فهو ينطق .

الم تسمى اى عبد فى رونق الضحى بكاء حمامات لهن هدير

هو من ابیات (كُشِيرَ عَزَّة) و اسمه عبد الرحمن بن اسود و عَزَّة صاحبه و هى بنت نثبه و بعده

بكين فہیچن اشتیاقی ولوعتی وقد مر من عهد اللقاء دهور

كلمة اى حرف نداء . وعبد مرخم عبدة وهو بالعين والدال المهملتين بينهما موحدة كطلحة اسم امرأة . والرونق بالراء المهملة و الواو والنون والقاف كجعفر من الضحى حسنه وبريقه . والحمامات بالحاء المهملة جمع حمامة مؤنث حمام وهو كسحاب طائر معروف . والهدير بالدال والراء المهملتين كما مير صوت حمام ومن زعم انه باللام

و قال الهدیل صوت الحمام قد سہی لان القواني بالراء المضمومة اللهم الا ان يقال انه لم یطلع علی القصيدة .

یعنی آیانشنیدی ای عبده در وقت برآمدن چاشت ناله و گریه کردن کبوتران ماده که از برای ایشان بود آوازها و صداهاى .

مغنی فی ای شاهد در لفظ ای است که از حروف نداست و ما بعد او منادی است باحتمال الثلثة .

کَرِیمٌ عَلِی حَیْنِ الْکَرَامِ قَلِیلٌ	الم تعلمی یا عمرک الله اننی
سَخِیٌّ وَاخْرَی ان یقال بخیل	وانی لاخزی اذا قیل مملق

هو من ابیات لمر بال بن جهم المرحجی و قبله

و لم تتعمّر قبل ذاك عدول	و عاذلة هبت علی تلومنی
و تزری بمن یابن الکرام تعول	تقول ابتداء لا یدعک الناس مملقاً
و طارق لیل غیر ذاك یقول	فقلت ابت نفس علی کریمه

الم تعلمی یا عمرک (الخ)

له بالخصمال الصالحات وصول	وان لا یکن عظمی طویلاً فاننی
بعارفة حتی یقال طویل	اذا كنت فی القوم الطوال فصلهم

قوله عمر ك بفتح العين المهملة و سكون الميم و الراء المهملة مصدر محذوف الزوايد ومنصوب على انه مفعول مطلق والاصل تعميرك الله اضيف الى مفعوله و الله فاعله او منصوب بنزع الخافض و هو كلمة دعاه اى اذ كرك الله تذكيرا يعمر قلبك او بفتح الراء المهملة اصله عمرتك الله تعميراً اى اسئله ان يطول عمرك . و الكريم ضد اللئيم والكرام ككتاب جمعه . واخزى بالخاء والراء المعجمتين في الموضعين كاخشى متكلم من الخزى بمعنى الذل والهون . والمملق بالقاف كمحسن الفقير . وسخى خبر انى . وان مصدرية اى واخزى قول قائل في حقى هو بخيل .

يعنى آيا ندانستى دعا ميكنم كه معمور سازد خداوند دل تورا يا انكه خداوند عمر طولانى دهد تورا اينكه بدرستى كه من صاحب كرامت و بخشش هستم در وقتيكه صاحبان كرامت كم و ناياب بوده باشند و بدرستى كه من بخشنده هستم خوار و ذليل نميشوم و هر گاه گفته شود درحق من كه او مرد فقير است و رسوا و خوار ميشوم باينكه گفته شود درحق من و بگويد كسيكه او مرد بخيلى است .

مغنى في الامور التى يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در جواز مبنى بودن حين است بر فتح باعتبار اضافه شدن او بجملة اسميه و بعضى واجب دانسته اند اعراب او را باعتبار وقوع او قبل از مبتداء كه الكرام بوده باشد و گفته اند كه مجرور واقع شده است بعلى .

الم تفتمض عيناك ليلة ارمداً وبت كما بات السليم مسهداً

هو مطلع قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها النبي ﷺ انشدها حين اتى بمكة حتى سلم فاعترضه بعض كفار قريش بكلمات شتى وبعده

وما ذاك من عشق النساء وانما تناسيت قبل اليوم خلة مهدداً

ولكن ارى الدهر الذى هو خائن اذا صلحت كفاى عاد فافسداً

یعنی بزرگواری و کرامت عافیت بخشیده شد و تندرست شد در وقتی که عافیت
بخشیده شد و صحیح شدی تو و برطرف شد از تو و رفت بسوی دشمنان تو بیماری .

مطول في براعة الاستهلال من الخاتمة شاهد در براعت استهلال نمودن شاعر
است در شعر خود بقول اوالمجد .

المس مس ارنب ۵-۰-۰ ۵-۰-۰ ۵-۰-۰
والريح ریح زرنب ۵-۰-۰ ۵-۰-۰ ۵-۰-۰

هو لامرأة من العرب وهي احدى النساء اللاتي اجتمعن وتعاقدن على ان يصفن
ازواجهن كلمة زوجي المسطور في المعنى قبل البيت ليس منه فلا تغفل . المس بفتح الميم
وتشديد السين المهملة مصدر مسته اي لمسته . والارنب بالراء المهملة والنون والموحدة
كجعفر دابة معروفة . و الزرنب بالزاء المعجمة و الراء المهملة والنون و الموحدة
ايضاً كجعفر الزعفران .

يعنى بدن انشوهر من در نرمي چون بدن خر گوش است و بوى او چون بوى
خوش زعفران است .

معنى في روابط الجمل من باب الرابع شاهد در حذف عائد است از دو جمله
خبریه ای المس منه والريح منه .

المع برق سري ام ضوء مصباح ۱۰-۰-۰ ۱۰-۰-۰ ۱۰-۰-۰
ام ابتسامتها بالمنظر الضاحي ۱۰-۰-۰ ۱۰-۰-۰ ۱۰-۰-۰

لمسم قائله . الهزمة للاستفهام . و اللمع بالعين المهملة مصدر لمع البرق اي
اضاء . و المصباح كمفتاح معروف . والابتسام بالموحدة و المثناة و السين المهملة
اقل الضحك واحسنه والضمير فيه للمحبوبة . و المنظر بالنون و الظاء المعجمة والراء
المهملة كجعفر المرأة . والضاحي بالضاد المعجمة والحاء المهملة بمعنى الواضح .

يعنى آيا روشنائي برقي بود كه جست ياروشنائي چراغي بود كه ظاهر شد يابستم
کردن انمحبوبه بود بائينه روشن .

مختصر ومطول في تجاهل العارف من علم البديع شاهد در تجاهل نمودن
عارفت بطريق استفهام بجهة مبالغه نمودن او در مدح محبوبه خود باعتبار انكه شاعر
ميداند كه محبوبه او تبسم کرده است و اين روشنائى از صفای دندان او است و از برق
و چراغ نيست .

۱۶۰۰ - ۱	بها اهلها ماكان وحشاً مقيلها	۱۶۰۰ - ۱	الماعلى الدار التي لو وجدتها
۱۶ - ۱	قليلاً فاني نافع لي قليلها	۱۶۰۰ - ۱	وان لم يكن الامعرج ساعة

هما من قصيدة لذى الرمة واسمه غيلان بن عقبة يصف فيها ديار صاحبه مية .
قوله الما بكسر اللام امر من اللام بمعنى النزول . و وجدت متكلم من الوجدان
بمعنى الادراك و بها خبر مقدم والباء فيه للظرفية . و اهلها مبتداء مؤخر . و الوحش
بالواو و الحاء المهملة و الشين المعجمة كفلس حيوان البر و المقيل بالقاف و الياء
كامير مكان القيلولة و هو النوم نصف النهار . و المعرج بالعين و الراء المهملتين و
الجيم كمعظم مصدر بمعنى التصريح و هو الاقامة و حبس المطية على المنزل . و الضمير في
قليلها يرجع الى الساعة بحذف المضاف اى قليل تعريجها .

يعنى فرود آئيد بر خانه انچنانى كه اكر مياقتم اهل انخانه را در آن خانه
نبود مكان خواب قيلوله كردن و حشيان صحرا در آن خانه و اكر نبوده باشد اقامه كردن
مگر اندك ساعتى كه فرود آئيد و سوار شويد پس بدرستى كه من نفع بخشنده است از براى من
اندك فرود آمدني و سوار شدي در آن ساعت .

مختصر ومطول في رد العجز على الصدر من علم البديع شاهد در رد عجز استكده قليلها
بوده باشد بر صدر مصراع اخر كه قليلا بوده باشد .

۱۶۰۰ - ۱	قل الشواء لئن كان الرحيل غداً	۱۶۰۰ - ۱	المم بزئيب ان الين قدا فدا
----------	-------------------------------	----------	----------------------------

الواو للحال . والانباء بالنون و الموحدة جمع نأ كفرس بمعنى الخبر . وتسمى بفتح المضارعة وسكون النون وكسر الميم اى تريد وتنقل وهو من نميت الحديث اذا بلغتته على وجه الصلاح وطلب الخير . ولاقيت بالقاف ماض من الملاقات بمعنى الادراك . و اللبون بالموحدة والنون كصبور ذات اللبن من الابل . وبنوزياد هو ربيع بن زياد واخوته الذين اغار الشاعر على ابلهم .

يعنى آيانيامد تورا ونشنيدي وحال انكه خبرها فاش ميشود و نقلكرده ميشود و بهمه كس ميرسد انچيزيکه دريافتند انچيزرا شتران شيردهنده پسران زياد .

مغنى في الباء شاهد در زياد شدن باء است در فاعل ياتيك كه ما در بما لافت بوده باشد مغنى في الجملة المعترضة من باب الثاني شاهد در وقوع جمله والانباء تسمى است معترضة ميان فعل كه ياتيك است وفاعل او كه ما در بما لافت بوده باشد تصريف في الناقص نظام في الاعلال شاهد در ثبوت ياء است از ياتيك بعد از لم جازمه بجهة ضرورت وحال انكه ميبايست كه ياء او بجزم ساقط شود ولم ياتك بكويد .

النشر مسك والوجوه دنا نير و اطراف الاكف عنم

هو من قصيدة للمرقش الاكبر و اسمه عمرو بن سعيد بن مالك او عوف بن سعيد وقبله وهو اول القصيدة .

قف بالديار وان تجيب صمم لو كان رسم ناطقا كلم
الدار قفر والرسوم كما نقش في ظهر الاديم قلم

النشر بالنون و الشين المعجمة و الراء المهملة كفلس ربح فم المرأة . و المسك طيب معروف . و الدنانير جمع دينار وهو معروف و تشبيه الوجوه بالدنانير للصفاء و اللون في البياض والحمرة . و الاكف جمع كف وهي من اليد معروفة . و العنم بالعين المهملة

والنون كقلم شجرة حجازية لها ثمرة حمراء يشبه شوك الطلح .

يعنى بوى دهان زنان چون بوى خوش مشك است و روهاى ایشان در سفیدی و سرخ بودن چون ربال و اشرفیست و اطراف كفهاى دست ایشان چون میوه درخت عنم است از بسیاری رنگ حنا .

مختصر ومطول في التشبيه من علم البيان شاهد در بودن تشبيه در بيت است بطريق افراد و اینرا تشبيه مفروق میگویند .

الواهب المأة الهجان وعبدها عوداً يزجى خلفها اطفالها

هو للاعشى و اسمه ميمون بن قيس . الواهب فاعل من الهبة بمعنى العطاء . و الهجان بالجيم والنون ككتاب الابل البئس و اراد بعبد الهجان خادما و راعيا . و العود بالعين المهملة و الواو و الذال المعجمة كفعل الحديثات النتاج من الطباء و كل اشئ . و يزجى بضم المضارعة و فتح الزاء المعجمة و كسر الجيم اى يسوق و هو و عوداً حالان من المأة و اطفالها مفعول يزجى .

يعنى انچنان كسيكه بخشنده است صد شتر سفيد را با شبان و خادما انشتران در حالتيكه انشتران تازه زائیده اند در حالتيكه ميراند انشبان در پشت سر انشتران طفلهاى ان شتران را .

جامى في المجرورات شاهد در اضافه شدن اسم فاعل محلى بلام است كه الواهب بوده باشد بسوى مفعول خود كه معرفه است كه الهجان بوده باشد بر سبيل ضعف و ندرت .

اليس الليل يجمع ام عمرو و ايانا فذاك بنا تدانى
نعم وارى الهلال كما تراه و يعلوها النهار كما علانى

هما من ابيات لجحد بن مالك انشده حين امر الحجاج له بالسخن فقال لبعض من يخرج الى اليمامة تحمل عنى شعراً فانشد الايات و قبلهما

١٠٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
فكان البان ان بانتم سليمى وفى القرب اغتراب غير دان

اليس الليل (الخ)

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
فما بين التفرق غير سبع بقين من المحرم او ثمان

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
فيا اخوى من جشم بن سعد اقل اللوم ان لم تنفعا نى

قوله ام عمرو كنية سليمى صاحبة الشاعر . وذاك اشارة الى اجتماع الليل اياهما .
والتداني بفتح المثناة و الدال المهملة والنون المكسورة والياء مصدر قولهم تدانوا اى
دنى بعضهم من بعض وهو تفاعل من الدنو بمعنى القرب . و ارى متكلم من الرؤية . و
ترى مضارع منه . و يعلو بالعين المهملة مضارع من العلو بمعنى الارتفاع . و علانى
ماض منه .

يعنى آيا نيست شب كه جمع كند ام عمرو و مارا پس اين اجتماع شب نزديك
شدنى باشد نسبت بما و آن ام عمرو بلى چنين است و مهيمن ما را همچنانكه ميبيند
ان ام عمرو ما را و بر ميايد او را روز همچنانكه بر ميايد و بلند ميشود انروز مرا و
مراد اينستكه نزديك شدن من و ام عمرو در گذشتن روز و شب است بهريك از ما و بودن ما
واو در فلان روز يادر فلان شب .

مغنى في نعم شاهد در وقوع نعم است از براى ايجاب بعد از ليس نافية .

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
اليس اميرى فى الامور بانتما بما لستما اهل الخيانة والغدر

لم يسم قائله . الامير الملك والولى فى الامر . و الباء فى بانتما زائدة و فى بما
سببية و ما مصدرية . و لستما بصيغة التثنية . و الخيانة بالخاء المعجمة و الباء و النون

کتابه ضد الامانة والغدر بالغين المعجمة والذال و الراء المهملتين كفلس ضد الوفاء .
يعنى آيا نيستيد صاحب اختيار من در امرهاى من شما دو نفر بسبب نبودن شما
از اهل خيانت ومکر .

مغنى في ما شاهد در دخولها مصدرته است بر فعل جامد كه لستما بوده باشداى
بسبب عدم كونكم من اهل الخيانة والمكر .

ليس عجباً بان الفتى يصاب ببعض الذى فى يديه

هو من ابيات لمحمود النحاس وبعده

فمن بين باك له موجع و بين معز يعز اليه
ويسلبه الشيب شرح الشباب فليس يعزيه خلق عليه

العجيب كامير ما يتعجب منه . و الفتى الشاب والسخى الكريم . و صاب بالصاد
المهملة و الموحدة مجهول من الاصابة بمعنى التفجيع و اراد ببعض الذى فى يديه ما
تكسبه يداه من الخير و الشر .

يعنى آيا نيست تعجب اينكه بدرستى كه جوان مرد مصيبت زده شود ببعضى از
انچنان چيزيكه در دودست او است از امور و اموال دنيوى .

مغنى في الباء شاهد در زياد شدن باء است در اسم ليس كه ان بوده باشد بعد از
گذشتن خبر ليس كه عجباً است .

اماترى حيث سهيل طالماً نجماً يضيئىء كالشهاب ساطعاً

لم يسم قائله . الهمزة للاستفهام . وما نافية . وترى مخاطب من الرؤية بالبصر .
وحيث للمكان . و سهيل بالسّين المهملة كزبير كو كب معروف . و طالماً بالطاء والعين

وصلتك حتى قلت لا يعرف القلى وزرتك حتى قلت ليس له صبر

قوله اما بفتح الهمزة وتخفيف الميم بمعنى الا . والواو في المواضع الثلاثة قبل الموصول للقسم وجوابه فيما بعد البيت وهو قوله : (لقد تركتنى الخ) . و الافعال كلها بصيغة الماضى من باب الافعال قوله امره الامر اى حكمه ثابت يتحقق لامحالة .

يعنى آگاه باش قسم بانچنان كسى كه گريانيده است و خندانيده است خلايقرا و قسم بانچنان كسيكه ميرانيده است وزنده گردانيده است خلايقرا و قسم بانچنان كسيكه حكم او ثبات و محقق است و لامحاله جارى خواهد شد .

هدايه في حرف التثنيه معنى في اما و في الا شاهد در اما استفتاحية است كه بمعنى الا است و از برای تنبيه است و واقع شده است پيش از واو قسم و داخل شده است بر جمله اسميه .

اما و الذى لا يعلم الغيب غيره ويحيى العظام البيض وهى رميم

هو من ابيات لحاتم بن عبدالله بن سعد الطائى الجواد المشهور يصف بها نفسه بالجود والاحسان الى الضيف وبعده

لقد كنت اختار القرى طوا والحشا محاذرة من ان يقال لثيم
وانى لاستحيى رفيقى ودونه ودون يدى داجى الظلام بهيم

كلمة اما للتثنيه كالا . والواو للقسم وجوابه فيما بعد البيت و هو قوله : (لقد كنت الخ) . والذيب مفعول مقدم يعلم و غير فاعله و يحيى مضارع من الاحياء . و العظام بالعين المهملة والطاء المعجمة ككتاب جمع عظم و هو معروف . والبيض بالكسر جمع بيضاء مؤنث ابيض و هو لون معروف . و الواو للحال . و الرميم بالراء المهملة كامرير

كلمة اما للتبیه كالا . و الحرّ في الموضعين خلاف العبد . و العتيق بالعين المهملة والمثناة والياء والقاف كرفیق ضدّ الحرّ لكن اراد به هنا الكرم والنجيب . و ما نافية . و الباء في بالحرّ زائدة .

يعني آگاه باش قسم بخداوند که اگر بودی تو آزاد مرد هر آینه مقاومت و برابری می کردم با تو و حال آنکه نیستی تو آزادونه صاحب نجابت و کرامت .

مغنی في ان شاهد در وقوع ان زائده است در میانه قسم ولو با بودن فعل قسم و جواب لو محذوف . تقدیر لو كنت حرّاً لقاومتك .

اما اقامت و اما انت مر تحلا فالله يكلاما تاتي و ما تذر

لم يسمّ قائله . اما بكسر الهمزة في الاولى تقديره ان اقامت و بالفتح في الثانية اما الكسر في الاولى فلان ما بعده فعل فلم يكن ما هنا عوضاً عن فعل المحذوف و اما الفتح في الثانية فلانه حذف منه الفعل وجعل ما عوضاً عن الفعل المحذوف و تعويض ما عنه انما يكون في ان المفتوحة دون المكسورة . و اقامت ماض من الاقامة ضدّ الارتحال و الخطاب فيه و فيما بعده للممدوح . و المرتحل اسم فاعل من الارتحال ضدّ الاقامه . و يكلاماً بالهمزة بمعنى يحفظ . قوله ماتاتي اي ماتقبل عليه من السفر . و ما تذر بالذال المعجمة و لراء المهملة اي ماتدع و تترك في وطنك من الاهل و المال يعني حفظك الله في السفر و المحضر . يعني اگر بوده باشی که اقامت کنی یا آنکه کوچ کنندہ باشی پس خداوند محافظت میکند آنچه را که روی می آوری بر او در سفر خود و آنچه را که و امیگنداری در حضر از اهل و مال خود .

مغنی في ان شاهد در عطف نمودن ان بفتح همزه در اما ثانیه است بر ان مکسوره در اما اول چونکه در اصل ان کنت بوده است .

اما ترینا حفاة لانعال لنا انا كذلك مانحفي و ننتعل

هو قصيدة للاعشى و اسمه ميمون بن قيس او لها

ودع هريرة ان الركب مرتحل
وهل تطيق وداعاً ايها الرجل
ومنها اتنتهون ولن ينهي ذوى شطط
كالطعن يذهب فيه الزيت والفتل

قوله ترينا مخاطب من الرؤية . والحفاة بضم الحاء المهملة و الفاء و المشاة جمع حافي وهو من لانعل له . والتعال ككتاب جمع نعل وهي ماتستر به القدمان . و نحفي متكلم من الحفاية وهو ككتابة المشى بغير نعل . و ننتعل متكلم من الاتعال وهو المشى على نعل وضد الحفاية .

يعنى اكر ميبنى مارا پاى برهنه كان كه نيست كفشهاى از براى ما بدرستى كه ماهم چنين هستيم كه گاهى پاى برهنه راه ميرويم و گاه با كفش راه ميرويم يعنى گاهى فقير هستيم و گاهى غنى .

مغنى في ماشاهد در بودن كلمه ما است در هر دو موضع زائده كه ما در اما بكسر همزه و ما قبل از نحفي بوده باشد اى ان ترينا و كك نحفي .

ام الحليس لمجوز شهريه
ترضى من اللحم بعظم الرقبة

هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي وقال آخراته لعنترة بن عروس يهجو بها امرأة بائناً صافها بالهزال والهرم قوله ام الحليس اسم امرأة وهو تصغير حلس وهو بالحاء والسين المهملتين الكبير من الناس وايضاً ام حلس كنية الاثان فلعله اراد به هنا المرأة وصفه لقصد التحقير . و الشهيرة بالاشين المعجمة والراء المهملة والموحدة كمصنعة العجوز المسنة . ومن للبدل . والعظم بالعين المهملة والطاء المعجمة كفلس معروفة . والرقبة العنق .

يعنى ام الحليس هر آينه او پير مزنيست بسيار پير كه خوشنود است بدل از كوشت باستخوان كردن .

سيوطى في الحروف المشبهة بالفعل شاهد در دخول لام است بر خبر مبتداء كه

عجوز بوده باشد بدون تقدیم آن بر مبتداء و خبر مغنی فی اللام شاهد در دخول لام است بر
مبتداء مقدر ای لهی عجوز تا آنکه لازم نیاید دخول لام بر خبر و بعضی قائل شده اند بر زیادتی
لام بر سر خبر .

امرتك الخير فافعل ما امرت به وقد تر كتك ذامال و ذانشب

هو من ابيات لعروين معدي كرب الزبيدي المذحجي وقيل لشاعر آخر و قبله

فقال لي قول ذي رأي ومقدرة مجرب عاقل نزه من الريب

قد نلت مجداً فحاذر ان تدنسه اب كريم وجد غير مؤتشب

امرتك الخير (الخ)

واترك خلائق قوم لا خلاق لهم واعمد لا خلاق اهل الفضل والادب

وان دعيت اغدر او امرت به فاهرب بنفسك عنه و ايد الهرب

قوله امرت متكلم معلوم من الامر ضد النهي و امرت مجهول منه . والواو للحال و
تر كتك مخاطب من الترك . و ذا بمعنى الصاحب . و النشب بالنون و الشين المعجمة و
الموحدة كقرس المال الاصيل من الناطق و الصامت .

يعني امر كردم تورا بخوبی پس بكن آنچه را كه مأمور شده باو و حال آنكه بتحقیقك
و اگذا رددم تورا صاحب مال و صاحب املاك از خانه و مزرعه و غیره .

مغنی فی ما شاهد در حذف باء جار است از الخیر و متعدی شدن امرت است بنفس
ای امرتک بالخیر .

امسى ابان ذليلا بعد عزته وما ابان لمن اعلاج سودان

لم یسم قائله . قوله ابان في الموضعين بفتح الهمزة والموحدة والنون اسم رجل . وما نافية . والاعلاج بالعين المهملة والجيم جمع عالج وهو كحبر الرجل من كفتار العجم . و السودان بالسین والدال المهملتین كغفران جمع اسودخلاف الابيض .
یعنی شام کرد ابان که خوار شده بود از بعد از عزیز بودن او و نیست ابان مگر از جمله مردان کافر عجمی سیاه رنگ .

معنی فی اللام شاهد در بودن لام مفتوحه است داخله بر من جارّه بمعنی الاستثنایه ای الا من اعلاج سودان .

۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
امست خلاء و امسى اهلها احتملوا اخنى عليها الذى اخنى على اللبد

لم یسم قائله . الخلاء بالخاء المعجمة والمد كسحاب الخالى من الاهل . واحتملوا بالخاء المهملة ماض من الاحتمال بمعنی الارتحال و اخنى في الموضعين بالخاء المعجمة والنون في الموضعين بمعنی اهلك . واللبد بالموحدة والدال المهملة كصرد المال الكثير .
یعنی کردید ان منزل خالی از اهل خود و کردیدند اهل ان منزل که کوچ کردند از ان منزل و هلاک کردانید انها را انچنان چیزیکه هلاک کردانید ایشان را بر مال بسیار .

محسن في بعض النسخ في النوع العاشر قطر في افعال الناقصة شاهد در وارد شدن امسى است در دو موضع بمعنی صار ای صارت خلاء و صار اهلها احتملوا .

۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
ام لاسبيل الى الشباب و ذكره اشهى الى من الرحيق السلسل

هو من قصيدة لابن الكثير الهذلي واسمه عامر بن الحليس او ابن حمزة يمدح بهاتا بطشراً وكان زوج امه فرأى انه يكثر التردد عند امه فوقع في ربه فارادان يقتله فلم يقدر عليه فمدحه

بالشجاعة اولها

۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
ازهير هل بشيية من معدل ام لاسبيل الى الشباب الاول

ام لاسبيل (الخ)

ذهب الشباب وفات منى نامضى ونرى زهير كرهتى وتبطلى
 وصحوت عن ذكر العوانى وانتمى عمرى وانكرت الغداة تقتلى

الشباب بالفتح القتى . والواو للحال . واشهى بالشين المعجمة افعال من الشهوة اى
 احب وانها . والرحيق بالراء والحاء المهملتين والقاف كرفيق صفوة الخمر . والسلسل
 بالسنيين المهملتين كجعفر العذب والبارد .

يعنى يانكه نيست راهى بسوى جوانى وحال انكه يادان جوانى محبوبتر وگوار تراست
 نزد من از شراب خالص خوشگوار سرد .

مغنى في الى شاهد در بودن الى ثانى است بمعنى عند اى اشهى عندى من الرحيق

املتهم ثم تأملتهم فلاح لى ان ليس فيهم فلاح

هو للقاضى الارجانى يصف به قوماً بالخيانة والمخالفة عن طاعة الله . املت متكلم من
 التأميل من الامل بمعنى الرجاء اى رجوتهم وتاملت متكلم من التأمل بمعنى التفكير . ولاح
 بالحاء المهملة ماض بمعنى ظهر . والفلاح بالفاء المفتوحة والحاء المهملة الظرف بالخير والنجاة .
 يعنى اميدوار بودم اينجما عتر ابخوبى ورستگارى پس تأمل و فکر کردم در کار ايشان
 پس ظاهر شد از براى من اينكه نيست در ايشان رسته گارى .

مختصر ومطول في رد العجز الى الصدر من الجناس من علم البديع شاهد در رد

عجز است بر صدر بطريق جناس ميانه فلاح ثانى وفلاح اول كه مر كسب است از فاولاح بمعنى ظهر .

امن ازديارك فى الدجى الرقباء اذ حيث كنت من الظلام ضياء

هو من ابيات لابي الطيب المتنبى واسمه احمد بن الحسين يصف بها حبيته بالباء و

حسن المنظر . قوله امن بفتح الهمزة وكسر الميم وفتح النون ماض من الامن بمعنى السلامة .
 وازديارك مفعول لاجله بالراء المعجمة والدال والراء المهملتين افتعال من الزيارة وهو بلغ

منها اى زيارة مع الشوق . والدجى بضم الدال المهملة وفتح الجيم مقصوراً الظلمة . والرقباء
فاعل امن وهو جمع رقيب بمعنى الحاجب . والظلام بفتح الظاء المعجمة زهاب النور . والضياء
ككتاب النور .

يعنى ايمن هستند رقيبان بجهت زيارت كردن تو باشوقيكه دارند بتو در تاريخى از
تاريخى بعلت آنكه هر مكانيكه بوده باشى تو در انمكان روشنائى است از نور روى تو .
مغنى في اذا شاهد در اذا است كه باعتبار آنكه اضافه شده است بجملة اسميه احتمال
ظرفيه و تعليليه هر دو دارد .

و يمدحه وينصره سواء

امن يهجو رسول الله منكم

هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى يصف فيها محبوبته ويهجو فيها اباسفيان لعنه الله و قبله

مغلغلة فقد برح الخفاء

الا ابلغ اباسفيان عنى

وعبدالدار سادتها الاماء

بان سيوفنا تركت عتيدياً

وعند الله فى ذاك الجزاء

هجوت محمدأفاجبت عنه

فشر كما اخير كما الفداء

اتهجوه ولبست له بكفو

امن يهجو (الخ)

لعرض محمد منكم وقاء

فان ابى ووالدتى وعرضى

جذيمة ان قتلهم شفاء

فاما تثقن بنى لوى

الهمزة للاستفهام . ومن موصولة . ويهجو مضارع هجاه اى شتمه بالشعر . ورسول الله
مفعوله واراد به محمد بن عبدالله خاتم النبيين بِالْفَتْحِ . ومنكم اى من بنى امية . ويمدح مضارع
من المدح بمعنى الثناء . وينصر مضارع من النصر بمعنى العون . اى الذى يهجو رسول الله
منكم بنى امية والذى يمدحهم من جماعة الانصار هل يكونان متساويين في الرتبة والرفعة .
يعنى ايا كسيكه هجو ميكند رسول خدا را بِالْفَتْحِ از شما جماعة بنى امية و كسيكه
مدح ميكند او را و كسى كه يارى ميكند او را از ما جماعة انصار مساوى هستد باهم در مرتبه و
شان نزد خدا و يغمبر او .

معنى في حذف الموصول الاسمي من باب الخامس شاهد در حذف من موصوله است
قبل از يمدحه وينصره باعتبار بودن ان دو عطف بر يهجو اى ومن يمدحه وينصره سواء .

اَنَا بِنُ ابَاةِ الضِّيمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَ اِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كِرَامُ الْمَعَادِنِ

هو للطرماح واسمه الحكم بن الحكيم النميرى . الاباء بضم الهمزة وفتح الموحدة
والمشاة جمع آب وهو فاعل من الاباء بمعنى الكراهة والامتناع وهو صفة لموصوف مقدر
اى رجال اباء الضيم وهو بالضاد المعجمة والياء كفلس الظلم . ومالك ابو قبيلة معروفه واراد به هنا
قبيلته . وكرام المعادن من اضافة الصفة الى الموصوف اى معادن الكرام . والمعادن جمع
معدن وهو كمجلس مكان كل شى فيه اصله . والكرام ككتاب جمع كريم ضد اللئيم .
يعنى منم پسر مردانى كه اين صفت داشتند كه منع كنده و ناخوش دارنده بودند
ظلم را از آل مالك و بدرستيكه قبيله مالك بودند معدنهاى و اصلهاى كرامت و بزرگوارى .

قطر وسيوطى في الحروف المشبهة بالفعل شاهد در ملغى شدن ان مخففه از مثقله
است از عمل كردن با عدم تغيير معنى از او و حذف لام ابتداء از خبر او باعتبار دلالت نمودن
قرينه مقام بر بودن او مخففه از مثقله و فساد معنى در صورت فرض نافية بودن او بجهة انكه
غرض شاعر مدح مالك است نه نفي بودن او معدن كرامت تا انكه مذمت کرده باشد او را .

اَنَا بِنُ التَّارِكِ الْبَكْرِىِّ بَشْرِى عَلَيْهِ الطَّيْرُ تَرْقُبُهُ وَقُوْعَاً

هو للمراوى الاسدى و قصته ان درجلا من بنى اسد جرح بشر بن عمر بن مرثد الكرى

ولم يعرف جارحه فافتخر المرار بجرحه كاذباً و كان بشر من الابطال . التارك فاعل من الترك .
 والبكرى بفتح الموحدة و بناء النسبة نسبتته الى بكر بن وائل بن قاسط ابي قبيلة . وبشر بالموحدة
 والشين المعجمة والراء المهملة هو بشر بن عمر بن مرثد البكرى و عليه يتعلق بقوله و قوعاً المنصوب
 على التعليل كما قيل او على الحالية من فاعل ترقبه فهو جمع واقع بمعنى الواقف . والظير
 جمع طائر وهو مبتداء . و ترقبه خبره وهو بالراء المهملة والقاف والموحدة المضمومتين
 اى تنتظره و ترصد والجملة حال من البكرى . اى انا بن الذى ترك البشر الذى هو من قبيلة
 بكر بحيث ينتظره الظير ان يقع عليه لانى جرحته جراحة قرب من الموت فالظير ينتظر .
 يعنى منم پسر انچنان كسيكه وا كذارنده است مرد منصوب بقبيله بكر بن وائل را
 كه اسم انمرد بشر است در حالتيكه انتظار ميكشند مرغان مردن اورا بجهت آنكه واقع شوند
 براو و بخورند گوشت اورا يا آنكه مرغان انتظار ميكشند مردن اورا در حالتيكه ايستاده اند بر
 بالاى سراو .

هدايه قطر و جامى و سيموطى في عطف البيان شاهد در بشر است كه عطف بيان
 است از براى البكرى و مشتبه نميشود ببدل باعتبار آنكه اگر بدل بوده باشد بايد مبدل منه
 در حكم سقوط باشد و صحيح باشد كقتن التارك بشر و حال آنكه جازيں نيست باعتبار آنكه لازم
 ميايد اضافه شدن اسم محلى بلام كه التارك بوده باشد بسوى اسم خالى از الف و لام كه بشر است
 و ابن جازيں نيست نزد نحويين .

انا بن جلا و طلاع الشنايا متى اضع العمامة تعرفونى

هو مطلع قصيدة لسحيم بن وثيل الرياحي و قيل لغيره و بعده :

وان مكاننا من جمرى مكان الليث في وسط العرين
 وانى ان يعود الى قرانى غداة الغبالا فى قرين

زائده . والعار بالعين ولراء المهملتين العيب .

یعنی منم سالم پسرداره درحالتیکه شناخته شده است بان داره نسب خویشی من و آیا منسوب بودن من بداره ایقوم تعجب میکنم از مردم عیب و عار است از برای کسی یا آنکه فخر است از برای آنکس .

سیوطی فی الحال شاهد در حذف عامل حال مؤکدۀ که معروفاً بوده باشد باعتبار آنکه تأکید کرده است جمله انابن داره زا که مبتداء و خبر است ای احقّ معروفاً .

انابن ماریّة اذ جدّ النقر و جائت الخیل اثابی زمر

هو لعبدالله بن ماریّة الطائی . و قيل لفدك بن اعد المنقری و الاول اصحّ . قوله ماریّة بالراء المهملة وتشديد الياء للضرورة اصلها كجارية هي بنت ارقم الطائی ام الشاعر اشتهر بها وهي في اللغة المرأة البيضاء البراقة وروايتها بالواو مكان الراء تصحيف . وجدّ بفتح الجيم وتشديد الدال المهملة ای تحقیق واشتدّ . والنقر بفتح النون وضم القاف وسكون الراء المهملة اصله النقر بسكون القاف كفلس وهو صوت باللسان بأن يلزق طرف اللسان بمخرج النون فيصوت به ليسكن به الفرس اذا اضطرب بفارسه او تزعجه لتصير . والخيل بالخاء المعجمة والياء كفلس جماعة الافراس لا واحد لها . والاثابی بفتح الالف والمثلثة وكسر الموحدة وتشديد الياء جمع اثبية وهي كابية الجماعة والعصبة من الفرسان . و الزمر بالزاء المعجمة والراء المهملة كعنق جمع زمرة كغرفة العصبة و اراد بها الجيش

یعنی منم عبدالله پسرماریّه طائی در وقتیکه متحقق و سخت شود آوازیکه بجهة ساکن کردن اسب یا بجهت از جای در آوردن اسب بزبان جاری میکنند سواران جنگی و بیایند سواران جنگی که جماعت جماعت و گروه گروه باشند .

سیوطی دروقف شاهد در نقل نمودن حرکه ضمه راءنقر است بقاف ساکنه او در حالت وقف بجهة ضرورة .

مغنی فی الظروف من باب الثالث شاهد در از است که بمعنی حین است و متعلق است بچیزیکه در اوراثه و بوی وصفیت است که انابن ماریّه بوده باشد باعتبار آنکه ماریّه

دختر اَرْقَم و خود اَرْقَم هر دو صاحب سخاوت و جود و شجاعت بوده‌اند پس رائجہ شجاع
یا جواد از آن ابن ماریه فهمیده میشود لکن لفظ شجاع در اینجا مناسب تر است .

أَنَا بُوَالْمِنْهَالِ بَعْضُ الْأَحْيَانِ لَيْسَ عَلَيَّ حَسْبِي بَصَوَانٍ

لم یسم قائله . شبه الشاعر نفسه بابی المنهال و هو بالنون كمسواك كنية رجل
سخي واصله بمعنى كثير الانهال ای السخاء . والاحيان بالحاء المهملة والياء والنون جمع
حين بمعنى الوقت . والحسب بالمهملتين والموحدة كفرس ما بعده الانسان من مفاخر
آبائه . والباء زائدة . و الصوان بالصاد المهملة والواو المشددة و النون كشداد مبالغة
من الصون بمعنى الحفظ .

یعنی منم در شجاعت و سخاوت چون ابوالمنهال در بعضی از اوقات نیست بر من
حسب من بسیار محافظت کننده و نگاه دارند مرا بلکه نگاه دارم من شجاعت و سخاوت است .
معنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در بودن ظرفست که بعضی الاحیان بوده باشد
متعلق بچیزیکه در او رائجہ و بوی وصفیت است که ابوالمنهال بوده باشد باعتبار آنکه
ابوالمنهال کنیه شجاعی و سخی است پس رائجہ شجاع یا سخی از او فهمیده میشود .
معنی فی الامور التي یکسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در کسب نمودن
کلمه بعض است ظرفیت را از الاحیان باعتبار اضافه شدن او بمضاف الیه ظرف که الاحیان
بوده باشد چونکه جمع حین است و حین ظرف زمانست .

أَنَا بُوَالنَّجْمِ وَشِعْرِي شِعْرِي لِلَّهِ دَرِي مَا أَحْسَنَ صَدْرِي

هو لابی النجم العجلی و بعده

مِنْ كَلِمَاتِ بَاقِيَاتِ الْحَرِّ تَنَامَ عَيْنِي وَفَوَادِي يَسْرِي هَعَ الْعَفَارِي تِ بَارِضِ قَفْرِ

قوله ابو النجم بالنون والجيم كفلس كنية شاعر هذا البيت . يقول أنا أنا و شعري
شعري ای مانغیر عما كان من الفصاحة . و الدر بفتح الدال و تشدید الراء المهملتين
بمعنی الخیر واصله بمعنی كثرة اللبن ثم استعمل فيه حتی صار حقيقة . وما للتعجب . و

احسب أفعل من الاحساس وهو بالمهملات بمعنى الادراك وروى مكانه أجن وهو بالجيم والنون أفعل من الجنون خلاف العقل .

یعنی من ابوالنجم وشعر من الحال شعر من است وتغییر نکرده است واز برای خدا است خوبی من و تعجب میکنم که چقدر صاحب ادراك وحس گردانیده است سینۀ مرا .
مغنی فی من فی الرابع عشر من باب السادس مطول فی احوال المسند الیه شاهد در بودن شعری شعریست مبتداء وخبر بایودن اندو متحد در طریق تعریف لفظ لکن مختلف بحسب معنی ای : شعری الان هو شعری من قبل لم يضعف ولم بكل طبعی یا بحذف مضاف ای مثل شعری فیما کان نابیر تعبیر صاحب مطول .

انا بوسعك اذا الليل دجا يخال في سواده يرنجا

هولسویدین ابی کاهل الیشکری وابوسعید کنیته . ودجا بالذال المهملة والجيم بمعنى أظلم . و يخال بالخاء المعجمة مجهول من الخيال بمعنى الظن . و يرنج بالياء والراء المهملة والنون والذال المهملة والجيم كسفر جل الزاج او جلد الاسود .
یعنی منم ابوسعید در وقتیکه شب تاریک شود که گمان کرده که سیاهی او چون سیاهی زاج سیاه یا پوست سیاه است .

مغنی فی فی شاهد در وقوع لفظ فی است زائده ای یخال سواده سوادیرندج .

انا البازي المطل على نمير اتيح من السماء لها الضباب

هولجریر بن عطیة بن الخطفي التميمي بهجوبه بنی نمیر . البازي بالموحدة والزاء المعجمة والياء طایر معروف وهو ضرب من الصقور . والمطل بالطاء المهملة واللام المشددة اسم فاعل بمعنى المشرف . ونمير بالنون والياء كزبير هونمير بن عامر ابو قبيلة معروفة واراد به هنا قبيلته . و اتيح بالمشة والياء والخاء المهملة مجهول بمعنى قدر و الضمير فی لها لقبيلة نمير . والضباب بالصاد المعجمة والموحدتين كسحاب نداوة كالغيم اوسحاب رقيق كالذخان .

یعنی منم چون باز انچنانی که مشرف شونده است بر قبیلہ نمیر که مقدر شده است از

آسمان از برای هلاکت آنها بخار و طموسی .

مطول في التلميح من الخاتمة شاهد در تلميح نمودن تمیمی است در قول خود ما في الجوارح أحب الي من البازی از برای شريك نمیری باین شعر جریر .

أَنَا الَّذِي أَدَّ الْحَامِي الذَّمَّارَ وَأَنَا يَدْفَعُ عَنْ أَحْسَابِهِمْ أَنَا أَوْ مِثْلِي

هو من قصيدة للفرزدق يهجو بها جرير بن عطية الخطفي التميمي و قبله

فَأَنْ يَكُ قَيْدِي كَانَ نَذْرًا نَذْرَتُهُ فَمَا بِي عَنْ أَحْسَابِ قَوْمِي مِنْ شَغْلٍ

الذائد بالذاء المعجمة و الهمزة والذال المهملة فاعل من الذود بمعنى الطرد و المنع . والحامي بالحاء المهملة فاعل من الحماية وهو ككتابة منع الضرر . والذمار بالذال المعجمة والراء المهملة ككتاب ما يلزمك حفظه و حمايته . ويدافع مضارع من المدافعة بمعنى الدفع . و الاحساب جمع حسب وهو بالحاء والسين المهملتين والموحدة كفرس ما يعده الانسان من مفاخر آبائه . ومثل الرجل شبيهه وقرينه في الرتبة .

يعنى منم انچنان کسیکه منع کننده و دفع کننده است ضرر را از انچیزیکه واجب است محافظت کردن آن و این است و جز این نیست که دفع میکند از حسبهای ایشان ضرر من یا کسیکه مثل من است در شجاعت و رتبه .

مغنى في ما مختصر ومطول في القصر شاهد در منفصل آوردن ضمیر است که لفظ أنا بوده باشد بعد از إنما بجهة فرض قصر .

أَنَا الَّذِي هَمَّتْني أُمِّي حَيْدَرَهُ ضَرَّغَامَ آجَامٍ وَلَيْثَ قَسُورَةَ

هو لامير المؤمنين علي بن ابيطالب عليه السلام يرتجزه في بعض الحروب و بعده

عَيْلُ الذَّرَاعَيْنِ شَدِيدُ الْقَصْرَةِ أَكَيْلِكُمْ بِالسِّيفِ كَيْلُ السَّنْدَرَةِ

قوله حيدر بهاء السكت للوقف أصله حيدر كجعفر اسم الامام عليه السلام والضرغا باضاد والغين المعجمتين بينهما راء مهملة كمسواك . والليث بالياء و المثلثة كفلس . والقسورة

بالقاف والسين والراء المهملتين بينهما واو كحيدرة اسماء للاسد . والاجام بالمد والجم
جمع أجمته بالضم وهو الشجر الملتف . وإنما نسب الاسد اليها لكثرة وجوده فيها .
يعنى ممن انچنان كسيكه نام كذارده است مرا مادر من بحيدر ومنم شير بيشهها
وشير شجاع وشير صاحب قوه .

مطول في احوال المسند اليه شاهد در ضمير متكلم در سمتى است كه ميآيست
بلفظ غايب بياورد و سمتته بگويد نظر بانكه آن ضمير عائد موصول است لكن چون غرض
آنحضرت خبر دادن از نفس خود بوده است با بودن آخر عين اول پس ضرر ندارد بياز كشتن
ضمير بر اول وحمل كلام بر معنى بجهة عدم اشتباه .

انارة العقل مكسوف بطوع هوى وعقل عاصي الهوى يزاد تنويراً

لم يسم قائله . الانارة بالنون والراء المهملة ككتابة مصدر انار بمعنى اضاء . و
العقل ضد الجهل . والمكسوف بالسين المهملة والفاء مفعول من الكسف بمعنى الاحتجاب .
والطوع بالطاء والعين المهملتين بينهما واو كفلس الانقياد . والهوى ميل النفس . والعاصي
فاعل من العصيان بمعنى المخالفة . ويزداد مضارع من الازدياد . وتنويراً تميز .

يعنى روشنائى عقل پوشيده شده است بسبب اطاعت كردن شخصى خواهش نفس خود را
وعقل كسيكه مخالفت كنده است خواهش نفس خود را زياد ميشود از حيثيت نور بخشيدن .
معنى في الامور التى يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در كسب نمودن
مضاف مؤنث است كه اناره بوده باشد تذكيراً از مضاف اليه مذكر كه العقل است بدليل
مذكر آمدن خبر او كه مكسوف است والا ميآيد كه مكسوفه بگويد .

اناسيف العشيبة فأعرفوني حميداً قد تدرت السناما

لم يسم قائله . العشيبة بالعين المهملة والشين المعجمة والياء والراء المهملة والهاء كسفينه
بنو الادنون من الاب اوقيلة الرجل . والحميد بالحاء والذال المهملتين بينهما ياء فيعل
من الحمد بمعنى الثناء . وتدرت بالمشاة والذال المعجمة والراء المهملة المشددة والياء
متكلم من التدرى بمعنى الاستعلاء . والسنام بالسين المهملة والنون كسحاب أعلى كل شى .

یعنی منم شمشیر خوبشان پدری و قبیلہ خود پس بشناسید مر استایش کرده شدہ کہ بتحقیقکہ طلب کردم بالا رفتن بلندی ہر چیز برا .

نظام فی الوقف شاہد در ثبوت الف ثانی است از انا بر وزن علا بجهة ضرورتہ وحال انکہ قیاس حذف الف وفتح نون است .

ان الحق لا يخفى على ذي بصيرة وان هو لم يعدم خلاف معاند

لم یسم قائلہ . کلمتہ ان مخففة عن المثقلة . والحق اسمه . و لا يخفى خبرہ . والبصيرة بالموحدة والصادر والراء المهملتين كسفينة عقيدة القلب والفتنة . ويعدم بكسر الدال مضارع من العدم بالضم بمعنى فقدان . والخلاف ككتاب المخالفة . و المعاند بالعین والدال المهملتين بينهما نون اسم فاعل من المعاندة وهو المعارضة بالخلاف . یعنی بدرستیکہ حق پوشیدہ وپنهان نیست بر صاحب زیر کی و بینائی و اگر چه او معدوم و مفقود نکند مخالفت کسی را کہ معارضہ میکند با او بمخالفت یعنی حق ہمیشہ ظاهر است و اگر چه رفع خلاف معاند نتوان کرد .

مغنی فی اللام شاہد در حذف لام فارقہ میان اثبات و نفی است از خبر ان مخففة از مثقلہ باعتبار بودن خبر او منفی بلا ودالات نمودن نفی خبر بر اینکه لفظ ان مخففة است نہ نافیہ ای ان الحق لا يخفى .

ان العقل في اموالنا لانضق بها ذراعاً وان صبراً فنصبر للصبر

هو من ابیات لہذیة بن الحشرم بن خنیس القدری بخطاب بہا معویة بن ابی سفیان و یحکی لہ مقاتلتہ مع زیارۃ حین اتاہ عبدالرحمن اخوزیارۃ عند معاویة لطلب ثار اخیه و قبلہ

رہینا فرامینا فسادف سہمنا منیۃ نفسی فی کتاب و فی قدر
وانت اہیر المؤمنین فمالنا و رآءک من معدی و لاعنک من قصر

کلمتان حرف شرط و فعلہ محذوف ای ان یکن العقل اذ هو بفتح العین المهملة و سکون القاف الدیة . و نضق بالضاد المعجمة و القاف متکلم مجزوم من الضیق ضد

الوسع يقال ضقت بالامر ذراعاً اذا لم تطقه ولم تقف عليه . و الذراع في الاصل بسط اليد والصبر حبس النفس من الغلق و الجزع يعني ان طولبنا بالدية نظيق ادائه و ان حبستنا للدية قصاصاً فتصبر لنقتل قصاصاً .

يعني اكر بوده باشد دبه دادن در اموال ما تنك نميشويم بواسطه دادن آن دبه ذراعی را یعنی دبه میدهیم چونکه طاقت داریم بر ادای آن و اگر حبس کرده شویم بواسطه دبه بجهت قصاص کردن پس صبر میکنیم تا آنکه کشته شویم از روی قصاص .

مغنی فی ما شاهد ذر حذف فعل شرط است بعد ازان شرطیه وان یکن العقیل فی اموالنا

انت تكون ماجد نبیل اذا تهب شمال بلیل

هو لام عقیل بن ابیطالب (ع) قالته و هی ترقصه . الخطاب فی انت للعقیل . و الماجد بالجمیم و الدال المهملة فاعل من المجد و هو نیل الشرف و الکریم . و النبیل بالنون و الموحدة والياء کامیر فعیل من النبیل و هو الذکاء و النجابة . و الشمال کجعفر لفة فی الشمال و هی ریح معروفه . و البلیل بالموحدة و الیاء فعیل من البلیل و هو کفرس الندوة .

یعنی توئی بزرگوار و نجیب هر گاه بوزد باد شمال تر تازه و این کنایه است از بودن او بزرگوار و صاحب سخاوت .

سیوطی فی افعال الناقصة شاهد در زیاد شدن تکون مضارع کان است میانهمبتداء و خبر که انت ماجد بوده باشد .

ان تر کبوافر کوب الخیل عادتنا او تنزلون فانا معشر نزل

هو من قصیده للاعشى واسمه میمون بن قیس (و قبله) :

لئن منیت بنا عن غب معركة لاتلفنا عن دماء القوم تمنقل

الخیل بالخاء المعجمة و الیاء کفلس جماعة الافراس و لا واحد له . و تنزلون

مخاطب من النزول . و المعشر الجماعة . و النزول ككتف كثير النزول يقول انا نقاوم معكم على اي حالة تكونوا عليه .

يعني اكر سوار بشويد بجهت جنك كردن پس سوار شدن براسب عادت ما است يا آنكه فرود میآئيد از اسبان خود پس بدرستی كه ما جماعتی هستیم بسيار فرود آينده
مغنی في القاعدة الثامنة من باب الثامن شاهد در حذف مبتداء است قبل از
تنزلون اي انتم تنزلون بنا بر مذهب يونس تا آنكه عطف شده باشد جمله اسميه بر
جمله شرطيه كه ان تر كبوا است تا آنكه عطف اسميه بر فعلية جار شده باشد بر قاعده
يعتفر في الثوابي ما لا يعتفر في الاوائل باعتبار لزوم فعلية بودن جمله شرطيه .

ان تستغثوا بنا ان تدعروا تجدوا منا معاقل عززناها كرم

لم يسم فائله . قوله تستغثوا مخاطب من الاستغاثة وهو طلب العوث . وتدعروا
مجهول من الذعر وهو بالذال المعجمة والعين والراء المهملتين بمعنى الفرع والخوف
و تجدوا مخاطب من الوجدان بمعنى الإدراك و روى الافعال الثلثة بصيغة الغائب ايضاً
والمعاقل بالعين المهلهة و القاف جمع معقل وهو كمجلس الملجأ . والعز بكسر العين
المهمله والزاء المعجمة المشددة خلاف الذل . و زانها بالزاء المعجمة والنون ماض من
الزبن وهو بالفتح خلاف الشين وضمير المفعول يرجع الى المعافل و كرم فاعله . و هو
بالراء المهمله كقرس ضد اللوم والجملة صفة للمعاقل .

يعني اكر طاب فریاد رسی كنيد بما جماعت اكر ترسيده شويد ميآييد از ما
جماعت پناهاي عزتيرا كه اين صفت داشته باشد كه زينت داده باشد آنها را كرامت
و بزرگولری .

مغنی في بيان مكان المقدر من باب الخامس شاهد در وقوع تجدوا است جزای
از برای دو شرط سابق بر او تقدير ان تستغثوا بنا مذکورين تجدوا بنا بر قول بتقديم شرط
ثاني تقدير چنین است كه ان تدعروا ان تستغثوا بنا تجدوا .

ان تصرمونا ووصلنا کم وان تصلوا
ملا تم انفس الاعداء ارهاباً

لم یسم قائله . قوله ان تصرمونا مخاطب من الصرم وهو بالصاد والراء المهملتین کفلس بمعنی القطع والترک . و وصلنا متکلم مع الغير من الوصل و هو خلاف الصرم وملا تم ماض من الملاء . والاعداء جمع عدو وهو الخصم . والارهاب بالراء المهملة و الموحدة مصدر ارهبت الرجل اذا خفته وهو ثانی مفعول ملا تم .

یعنی اگر قطع الفت کنید از ما مواصلت میکنیم شما را و دست از شما برنخواهیم داشت و اگر شما مواصلت کنید با ما یر کرده اید نفسهای دشمنان را ترسیدن را .

محسن فی النوع السادس فی بعض النسخ . سیوطی فی عوامل الجزم شاهد در وقوع شرط است فعل مضارع که تصرمونا بوده باشد و بودن جزای فعل ماضی که وصلنا کم است .

ان تغفر اللهم تغفر جمأ
و ای عبد لك لا الما

هو من ابیات لابی خراش الهذلی واسمه خویلد بن مرة انشده حین یسمی بین الصفا والمروة (و قبله) :

لاهم هذا رابع ان تما
اتمه الله و قد اتما

ان تغفر (الخ)

انی اذا ما حدث الما
اقول یا اللهم یا اللهم

الجزم بفتح الجیم وتشدید المنیم الكثير من الشی ومجتمعه . والم ماضی من الالمام بمعنی النزول والفه اطلاق ای ای عبد لك ما نزل بمعصيته .

یعنی اگر میآمرزی ای خداوند بیامرز همه گناهان را و کدام بنده ایست از برای تو که نیاورده باشد گناهی را .

قوله انجب بالنون و الجيم والموحّدة ماض من باب الافعال يقال انجب فلان اذا ولد نجيباً . و ايتام منصوب على الظرفيّة . و والداه فاعل انجب . و الباء سببيّة . و الضمير يرجع الى سلامة . و نجلاه بالنون و الجيم ماض بصيغة التثنية اى ولداه و المخصوص بالمدح محذوف اى فنعم ما نجلاهما .

يعنى كريدند نجيب و بزرك حسب پدر و مادران سلامة در روزيكه متولد ساختند اورا بسبب وجود او پس خوب و لادتيست چنين ولادت .

سيوطى في الاضافة شاهد در فاصله شدن اجنبى است كه والداه به بوده باشد ميانه مضاف كه ايتام است و مضاف اليه كه از نجلاه بوده باشد و تقدير انجب والداه به ايتام از نجلاه است .

جرت فى لسانى جرهم و ثمود	انحوى هذا العصر ماهى لفظه
وان اثبتت قامت مقام ججود	اذا استعملت فى صورة الجحد اثبتت

هما لابي العلاء المعرى و اسمه احمد بن عبدالله التتوخى اللغوى . الهمزة للنداء و النحوى نسبة الى النحو اى من كان كاملاً فى فنه . و لسانى باسقاط نون التثنية عنه للاضافة . و جرهم بالجيم و الراء المهملة كقنفذ حى من اليمن . و ثمود بالمثلثة المقنوحة و الواو و الدال المهملة قبيلة اخرى و استعملت مجهول من الاستعمال . و الجحد و الججود كلاهما بالجيم و الحاء و الدال المهملتين كفلس و فلوس مصدران من جهد بمعنى انكر . و اثبتت ماض من الاثبات و هو خلاف الجهد .

يعنى اى كسيكه در علم نحو كامل هستى در اين زمان كدامست آن لفظى كه جارى شده است در زبان قبيله جرهم و ثمود كه هر گاه استعمال کرده شود در صورت جحد و مقام نفى افاده ميكند آن لفظ معنى اثبات را و اگر در مقام اثبات استعمال شود ميايستد مقام جحد و نفى يعنى افاده ميكند معنى نفى را . و مراد از آن لفظ ، لفظ كاد است و اين دو بيت در معنى فى الثامن عشر من باب السادس در مقام ذكر بيان كيفيت كاد كه نفى او

اثباتست و اثبات او نفی ذکر کرده است و شاهد آورده است بر ادای نمودن ابو العلاء
معری اینمطلب را بطریق لغز در بیت خود .

۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -

هما لابی تمام الطائی یرثی بها عمه بن حمید الطائی المکنی بابی نصر . قوله انسی
بحذف همزة الاستفهام قبله ای ا انسی وهو متکلم من النسیان ضد الحفظ . ومنه نسیت
بصیغة المتکلم . ونسیان الید کنایة عن فقدانها . وینتصر مضارع من الانتصار بمعنی طلب
النصرة والانتقام . والفتی الشاب السخی الکریم . وینیل بالنون والیاء مضارع من الافالة
بمعنی الاعطاء . و اختصاص نسیان الید فی هذین الموضعین لشدة احتیاج المرء بها فیهما
و هیئات اسم فعل بمعنی بعد نسیانی او بعد الاتیان بمثله . و البخیل ضد السخی .
یعنی آیا فراموش میکنم ابانصر را و خدا کند که مقفود سازم و نیابم در آن هنگام
دست خود را در زمانی که انتقام میکشد جوانمرد از دشمن خود وزمانی که عطاء میکند
مال را بفقیر دور است فراموشی من نمیآورد در روز کار بمثل آن ابانصر کسیرا بدرستی
که روز کار باوردن مثل او هر آینه صاحب بخل ومضایقه است . ایضاً قوله :

۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -
۱۰۰ - ۰۰ -	۱۰۰ - ۰۰ -

هو لابی الطیب المتببی و اسمه احمد بن الحسین . قوله اعدی بالعین و الدال
المهملتین من العدوی وهو بالفتح بمعنی السرایة و هو مجاورة الشی من شی الی غیره
و الزمان مفعوله . و سخاؤه فاعله . و الضمیر فیہ للممدوح . و الواو للحال و البخیل ضد السخی
یعنی در گذشت و سرایت کرد بخشش آنمرد روز کار را و رسید بآن روز کار پس
بخشش کرد روز کار بوجود آنمرد و حال آنکه هر آینه بتحقیقکه میباشد روز کار باوردن
مثل او صاحب بخل ومضایقه .

مختصر ومطول في الخاتمة من علم البديع شاهد در سرقة نمودن شاعر شعر
ثانیست معنی را از شعر شاعر اول با بودن شعر ثانی مذموم و مردود .

انفساً تطیب بنیل المنی وداعی المنون ینادی جہاراً

لم یسمّ فائله . الهمزة للاستفهام . وتطیب مخاطب من الطیب و هو بالكسر اسم
ما یطیب به الانسان والخطاب فيه لنفس الشاعر . والنیل بالنون المفتوحة والياء الساكنة
بمعنی الاصابة . والمنی بضم المیم و فتح النون مقصوراً جمع منیة وهی كفرقة اسم لما
یتمنّاه الانسان ، والداعی فاعل من الدعوة . والمنون كصبور الموت . و ینادی مضارع
من المناداة من النداء بمعنی الصوت . وجہاراً بالجیم والراء المهملة اما حال ای مجاهراً
او صفة لموصوف محذوف ای نداءً جہاراً وهو ككتاب ضد الخفاء .

یعنی آیا خوشدل میشوی برسیدن بارزوها و حال آنکه خواننده مرک ندا میگذرد
ندا کردن بلندی و با آواز بلند میخواند مردمانرا بشوی خود .

مغنی فیما افترق فيه الحال والتمیز من باب الرابع شاهد در تقدیم تمیز است
که نفساً بوده باشد بر عامل خود که فعل متصرف است که تطیب بوده باشد بجهت ضرورت

انلنی بالذی استقرضت خطأً واشهد معشراً قد شاهدوه
فان الله خلاق البرایا عنت لجلال هیبته الوجوه
یقول اذا تداینتم بدین الی اجل مسمى فاكتبوه

الابیات لام عمر و النسفی . قوله انلنی امر من الانالة و هو بالنون بمعنی الاعطاه .
واستقرضت مخاطب من الاستقراض بمعنی طلب القرض من الغير . والخط الكتاب و الصحيفة
و اشهد بفتح الهمزة و كسر الهاء امر من الاشهاد و هو لطلب الشهادة . والمعشر الجماعة
و شاهدوه ماض بمعنی عابنوه و اطلعوا علیه . والخلاق مبالغة من الخلق . و البرایا

بالموحدة و الياء كسجایا جمع بريّة كسجیة الخلق . و غت بالعين المهملة و النون و تاء التانیث الساكنة بمعنى خضعت و زلت . و الوجوه فاعله . و تداينتم ماض من التداين وهو اعطاء الدين كل واحد من الرجلین بالآخر . و الدّین بالفتح ماله اجل و مالا اجل له فهو قرض . و الاجل بالجیم كقرض الموعد . و المسمی مفعول من التسمیة و الاجل المسمی الزمان المعین . یعنی عطای كن مرابواسطة آنچنان مالی كه قرض گرفته ازم ن نوشته و كاغذی را و كواه بكیر بر آن امر كروهیرا كه بتحقیقكه معاینه دیده اند او را پس بدرستی كه خداوندی كه بسیار خلق كننده است خلاق را كه این صفت دارد كه پست و خار شده است بجهت بزرگی هیبت او رویهای خلاق میگوید در كلام خود كه هر گاه بیکدیگر قرض بدهید مالی را تا زمان معینی پس بنویسید و ضبط كنید او را .

مطول في الخاتمة من علم البديع شاهد در عقد نمودن شاعر است آیه اذ تداينتم بدين الخ را از قرآن مجید در شعر خود بطریق نظم .

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
من غیر ما جرم فصبر جمیل	ان كنت ازمعت علی هجرنا
۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
فحسبنا الله و نعم الوكيل	و ان تبدلت بنا غیرنا

هما لابی القاسم بن الحسن الكاتبی يخاطب به امرأة . قوله ازمعت مخاطبة من الازماع وهو بالراء المعجمة والعين المهملة بمعنى الاجماع والاثبات على الامر والهجر بالفتح القطع والتترك . و كلمة ما زائدة . والجرم بالجیم و الراء المهملة كفضل الذنب . و غیرنا مفعول تبدلت .

یعنی اگر بوده باشی كه قصد کرده باشی از روی جزم و یقین بر دوری و قطع الفت كردن ازما از دون گناهی كه ازما نسبت بقو سرزده باشد پس صبر میکنم صبر كردن نيكوئی و اگر تبدیل کنی غیر ما را بما و دوست دیگری بگیری از برای خود پس بس است ما را خداوند و خوب و کیلی است .

مختصر و مطول في الخاتمة من علم البديع شاهد در اقتباس نمودن شاعر است

از کلام الله مجید فصیر جمیل و فحسبنا الله ونعم الوکیل را و بنظم آوردن اوست آن دو
قره را در شعر خود .

ان كنت قاضی نحبی یوم بینکم لولم تمنوا بوعد غیر مکذوب

لم یسم قائله . کلمه ان مخففة عن المثقلة . والقاضی بمعنی المدرك . والنحب
بالنون والحاء المهملة والموحدة كفلس الموت والاجل يقال فلان قضی نحبه اذا مات
وادرک اجله . والین یفتح الموحدة وسكون الیاء والنون البعد والفرق . وتمنوا یفتح
المضارعة والمیم والنون المشددة المضمومتین مضارع من المن . والمکذوب اسم مفعول
من الکذب خلاف الصدق وروی مکانه تودیع وهو بمعنی الوداع . و جواب لو محذوف
ای لولم تمنوا بوعد صادق (مت یوم) فراقکم .

یعنی بدرستی که بودم در باینده اجل خود را در روز جدائی و فراق شما اگر منت
نگذارده بودید بر من بوعده راست یعنی اگر مرا وعده راست نداده بودید هر آنکه مرده
بودم در روز جدائی شما .

معنی فی اللام شاهد در حذف لام فارقه میانه اثبات و نفی است از خبر ان
مخففة از مثقله که قاضی بوده باشد ای قاضی بجهت عدم اشتباه ان مخففة بان نافیہ
نظر بآنکه قرینه مقام دلالت میکند بر آنکه مقصود اثبات است نه نفی .

ان هو مستولياً علی احد الا علی اضعف المجانین

لم یسم قائله ، کلمه ان نافیة . والمستولی بالسين المهملة والمثناة اسم فاعل
من الاستیلاء بمعنی الغلبة . و اضعف افعال تفضیل من الضعف ضد القوة . و المجانین
جمع مجنون وهو من به داء الجنون .

یعنی نیست آنمرد غالب شونده بر احدی مگر بر ضعیف ترین دیوانه ها .
سیوطی فی ما ولاء المشبهتین بلیس شاهد در عمل کردن ان نافیہ است نوع
عمل لیس باعتبار آنکه هو اسم اوست و مستولياً منصوب است بنا بر آنکه خبر بوده

باشد از برای او .

• • • • •	• • • • •
قبلی من الناس اهل الفضل قد حسدوا	ان يحسدوني فاني غير لائمهم
• • • • •	• • • • •
ومات اكثرهم غيظاً بما يجدوا	فدام لي ولهم ما بي وما بهم
• • • • •	• • • • •
لا ارتقى صدرأ منها ولا ارد	انا الذي يجدوني في صدورهم

الابيات لابن هشام صاحب المغنى والقطر انشده حين حسد عليه بعض معاصريه .
 اللائم فاعل من اللوم وهو بالفتح بمعنى العذل . وحسدوا مجهول من الحسد . ودام من
 الدوام بمعنى البقاء . ومصدق ما في الاولى الفضل وفي الثانية الحسد . و الغيظ الغضب
 او اشدّه . وارتقى متكلم من الارتقاء وهو بالراء المهملة والمشاة والقاف العلو في الدرجة
 والصدر كعرف جمع صدره كعرفة بمعنى الصدور وهو اعلى مقدم كل شئى و اراد به المراتب
 العالية . و ارد بضم الهمزة وفتح الراء وضم الدال المهملتين اصله اردى بضم الهمزة و
 سكون الراء وفتح الدال مجهول مضارع بصيغة المتكلم من الرءاة يقال ردى فلان اى
 شان ضد زان .

يعنى اگر حسد ميبند آنجماعت حاسدين بر من پس بدرستيکه من غير ملامت
 کننده ام ايشان را باعتبار آنکه پيش از من اهل فضيلت ببحقيقکه حسد برده شده اند
 پس باقى بادهميشه از برای من و از برای ايشان آنچه از فضيلتي که از برای من است و آنچه از
 حسدي که از برای ايشانست و حال آنکه مردند بيشتری از ايشان بجهت غيظ داشتن
 با آنچه از فضيلتي که ميبابند در ما جماعت فضلاء و من آنچه از فضيلتي که هستم که ميبابند
 مرا در سينه های خودشان که بالا نميروم مرتبه هائي را از جهت حسد بردن ايشان و
 فرود آورده و پست شمرده نميشوم بآن واسطه . و اين ابیاترا ابن هشام خود بنظم آورده
 در آخر شرح قطر در مقام ذکر بيان حسد ذکر کرده است :

• • • • •	• • • • •
ان يسمعون سبة طاروا بها فرحاً	عني وما يسمعون من صالح دفنوا

هو من ابیات لقنّب بن امّ صاحب جدّ تجّ بن مسلمة «يهجوبها قوماً» وبعده
 صم اذا سمعوا خيراً ذكرت به وان ذكرت بشر عندهم ادنوا
 جهلا علينا وجبناً من عدوهم لنسبة الخلتان الجهل والجبين

السببة بضم السين المهملة وفتح الموحدة المشددة والهاء العيب الذي يسب به
 واصله السب بمعنى الشتم . وطاروا بها بالطاء والراء المهملتين بمعنى اكثر وهما اذا عواها
 وفرحاً مفعول لاجله وهو كفرس السرور . وعسى متعلق بيسمعوا وروى مكانه منى اى
 من جهتي . والصالح بالصاد والحاء المهملتين الكلام الحسن ، ودفنوا بالدال المهملة
 والفاء والنون ماض من الدفن بمعنى السر والخفاء .

يعنى اكر بشنوند آنجماعت سخن بدى وعبى را كه بواسطه گفتن آنسخن مردم
 فحش دهند كوينده آنسخن را ازمن فاش ميسازند آنسخن را در ميان مردمان از جهة
 خوشحالى كه از براى ايشان روى ميدهد و آنچنانچيزيكه بشنوند از من سخن نيكويى
 پنهان وپوشيده ميدارند آنرا از مردمان .

مغنى في القاعدة الثامنة من باب الثامن شاهد در وقوع فعل شرط است بصيغه
 مضارع كه يسمعوا بوره باشد و وقوع جزا بصيغه ماضى كه طاروا است بجهت ضرورت
 ان يقتلوك فان قتلك لم يكن عاراً عليك ورب قتل عار

هو من ابيات لابي العلاء بن كعب العنكى واسمه ثابت قطنه بطريق الاضافة (و قبله)
 كل القبائل بايعوك على الذى تدعوا اليه طائعين وساروا
 حتى اذا حمى الوغى وتركتهم نصب الاسنة اسلموك وطاروا

العار بالعين والراء المهملتين بمعنى العيب . يقول ان القتل ان كان فى المحاربة

بعد تسلیم القبائل ایاتک فلم یکن ذلك القتل عاراً وعبیاً لك وانما یكون عبیاً اذا كان بطریق آخر .

یعنی اگر میکشند آنجماعت تو را پس بدرستی که کشته شدن تو در چنین مقامی نمیشد عبیب بر تو و بسا کشته شدنی که آن عبیب است از برای مرد .

مغنی فی ان شاهد در بودن یقتلوك است سبب از برای مسبب قبل از او ای ان یفتخروا بسبب قتلک یا آنکه بمعنی تبیین است ای ان یتبین انهم قتلوك .

مغنی فی رب شاهد در عار است که خبر است از برای مبتداء محذوف ای هو عار نه از برای رب و این جمله صفت است از برای قتل .

مغنی فی الاشیاء الّتی تحتاج الی الروابط من باب الرابع شاهد در حذف عاید مرفوع است از جمله موصوف بها ای هو عار .

ان یقتلوك فقد ثلث عروشهم
بعتیبة بن الحارث بن شهاب

هو من ابیات لربیعة بن ابی ذواب یخاطب بها ابنه المقتول وقد قتلوه قوم عتیبة طلباً لثأر ابنه . قوله ثلث بفتح المثلثة و تشدید اللام بمعنی هدمت . والعروش جمع عرش وهو بالعين والراء المهملتین والشین المعجمة كفلس المملكة . وعتیبة بالعين المهملة والمشاة والياء والموحدة كجهينة . والحارث بالحاء والراء المهملتین والمثلثة . وشهاب بالشین المعجمة والموحدة ككتاب اعلام .

یعنی اگر کشتند آن قوم عتیبه ترا پس بتحقیق که خراب شد مملکت ایشان بواسطه کشتن من بزرك ایشان را عتیبه پسر حارث پسر شهاب بعوض خون تو ای پسر من مختصر و مطول فی المقدمة ایضاً فی الاطراد من علم البدیع شاهد در اطراد تتابع اضافه است در مصراع ثانی باوردن اسمهای پدران عتیبه بترتیب ولادت و بودن آن منافی با فصاحت .

ان یکن طبك الدلال فلو فی
سالف الدهر و السنین الخوالی

هو من ابيات لعبيدين الابرص يخاطب بها زوجته اولها :

١٠	٠٠	م	م	٠٠	١	م	م	٠٠	٠٠
البين	تريد	ام	لدلال		تلك	عرس	عضى	تريد	زيالى
١٠	٠٠	٠٠	٠٠	٠٠	١	٠	١	١	٠
احفل	ان	تعطفي	صدور	الجمال	ان	يكن	طبك	الفراق	فلا
١٠	٠٠	٠٠	٠٠	٠٠	١	٠	١	١	٠

ان يكن طبك الدلال (السخ)

١٠٠	٠٠	١٠٠	٠	٠	٠	١٠٠	٠٠	٠٠	٠
آتيك	نشوان	مرخياً	ازيال		كنت	بيضاء	كالمهاة	واذ	
١	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠
معناً	بالرجاء	والنا	مال		فاتركي	حظ	حاجبيك	وعيشي	
١	٠	٠	٠	٠	١	٠	٠	٠	٠

الطب بكسر الطاء المهملة وتشديد الموحدة العادة . و الدلال بالدال المهملة كسحاب تدل المرأة على زوجها وهو ان تربه جرأة في تفنج وتشكل كانتها تخالفه وما بها خلاف . والسالف بالسین المهملة والفاء الماضي . و الدهر الزمان . و السنين جمع سنة وهي العام . والخوالى بالخاء المعجمة جمع الخالية بمعنى الماضيه .
يعنى اكر بوده باشد عادت تو كرشمه كردن پس اكر بوده باشد اين امر در روزگار پيش وسالهای گذشته هر آينه احتمال ميدهيم آنرا از تو .

معنى في حذف اكثر من جملة من باب الخامس شاهد در حذف شرط وجزای لو است بجهت ضرورت : تقدير فلو كان هذا في سالف الدهر لاحتملنا منك است .

١	٠٠	٠٠	٠٠	٠٠	٠	٠	٠	٠	٠
عنه	ولاهو	بالا	بناء	يشرينا	انا	بني	نهشل	لاندى	لاب
١	٠	٠	٠	٠	١	٠	٠	٠	٠

هو من ابيات لحماسة . وبنوننهشل بالنون والشين المعجمة كجعفر بطن من تعميم وندعى متكلم من الادعاء بمعنى الاتساب . وعن للبدل اى لانتساب لاب بدلاً من نهشل والابناء جمع ابن . ويشرينا مضارع من الشراء وهو هنا بمعنى البيع وهو من الاضداد اى

ولاهو بيعنا بالابناء بل هو راض بكوننا ابناء له .

يعنى بدرستیکه ما جماعت خصوصاً بنی نهشل نسبت نمیدهیم خود را به پدری بدل از آن نهشل نیست آن نهشل که بفرزندانی دیگر بفروشد مارا بلکه راضی هستیم ما باینکه او پدر ما است و اوهم راضیست که ما فرزندان او هستیم .

مطول فی الانشاء شاهدر منصوب بودن نهشل است بر اختصاص ای اخص بنی نهشل

انا اذاقتلنا بقتلانا سراتکم اهل اللوآء ففیما یکثر القتل

لم یسم قائله . القتلی کسکری جمع قتیل . و السراة بال سین و الراء المهملتین کفناة جمع سری وهو السید وقیل هو اسم جمع . و اهل اللوآء منادی بحذف حرف النداء ای یا اهل اللوآء . واللوآء بالمد ککتاب العلم والبرق .

یعنی بدرستی که ما کشتیم بسبب خونخواهی کشتگان خود بزرگان شمارا ای اهل علم و بپرق پس درچه حالت بسیار میشود کشتار و خونریزی .

مغنی فی ما شاهد در عدم سقوط الف است ازما در ففیما با وجود وقوع او بعد از حرف جر بجهت ضرورت .

ان اباهآ و ابا اباهآ قد بلغنا فی المجد غایتها

هو من ابیات لابی النجم العجلی (و قبله) .

واهاً للیلی تم واهآ واهآ هی المنا لو اننا نلناها

یألیت عینها اننا وفاها بضمن نرضی بها اباهآ

وینسبه بعضهم الی رؤبة بن العجاج التمیمی وهو سهو كما قیل وقال آخرانه من

ابیات لابی العول الطهوی انشدها لبعض اهل الیمن (و قبله) :

۱۱ - ۰۰ - ۰۰۱ - ۰۱	۱۱ - ۱ - ۰۰ - ۰۰
شالوا علاهن فشل علاها	ای قلو ص را کب تراها
۱۱ - ۱ - ۰۰ - ۱	۱۱۰۰ - ۱۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰
ناجیه و ناجیاً اباه	واشدد بمشاحب حقواها

الضمیر فی اباهایا یرجع الی لیلی المذکورة فیما قبله . و المجد بالجم و الدال المهملة کفلس الکریم و نبل الشرف . و غایة الشئ نهایته و اعلى مقصده و الضمیر فیہ یرجع الی المجد و الفه اطلاق ای غایتاه .

یعنی بدرستیکه پدر لیلی و پدر پدر او بتحقیقکه رسیده اند در بزرگواری نهایة و بالاتر آن بزرگواریا .

سیوطی فی اسماء الستة مغنی فی اللام شاهد در معرب شدن اب است باعراب قصر در هر دو حالت باعتبار آنکه اب اول اسم ان است و اب ثانی عطف بر او و اب ثالثه مضاف الیه و اگر ثانی را عطف بکیریم برفع بر محل اسم ان این بیت شاهد میشود از برای هر سه حالت اعراب او و اگر عطف بر لفظ او بوده باشد پس شاهد میشود از برای حالت نصب و جر لکن شاهد در اب ثالث است فتأمل .

مغنی فی ان شاهد در نصب تشبیه است بالف که غایتها بوده باشد نظر بآنکه مفعول است از برای بلغ و حال آنکه قیاس در او غایتیها است .

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰	۰۰ - ۱۰ - ۱۰۰ - ۰۰
لکن وقائعه فی الحرب تمتظر	ان ابن ورقاء لا تخشى بوادره

هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المرمى (اولها) .

۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰	۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰
منى الحفيظة لما جائنى الخبر (الخ)	ابلى بنى نوفل عنى فقد بلغت

ابن ورقاء بالواو و الراء المهملة و القاف و المد كحمراء و هو الحارث بن ورقاء الصيداوى . تخشى مجهول من الخشية بمعنى الخوف . و البوادر جمع باذرة و هي بالموحدة و الدال و الراء المهملتين ما يبدو من حدثك فى الغضب . و الوقائع هنا جمع و قیعة و هي

كسفينة القتال وقيل جمع واقعة وهي الحكاية . وتنتظر مجهول من الانتظار من النظرة وهو بالنون والظاء المعجمة والراء المهملة بمعنى الهيبة .

يعنى بدرستيکه حارث پسر ورفاء ترسيده نميشود از تندي وتيزى غضب او لكن قتال کردن او يا حکايتهاى او درمعر که جنک ترسيده ميشود از آن .

مغنى فى لكن شاهد درلكن بتخفيف نون است که استعمال شده است بدون واو و حرف ابتدائيت باعتبار وقوع جمله وقائعه تنتظر که مبتداء است وخبر بعدازاو .

ان امرء القيس جرى الى مدى
فاعتاقه حمامه دون المهدي

هولابى بکر بن دريد . قوله امرء القيس هو ابن حجر الكندى الشاعر المشهور . و جرى بالجيم والراء المهملة ماض من الجرى بمعنى السير . و المدى بالdal المهملة كفتى الغاية والمقصود . واعتاق بالعين المهملة والمشتاة والقاف ماض من الاعتياق بمعنى الحبس والمنع . والحمام بالحاء المهملة ككتاب قضاء الموت .

يعنى بدرستيکه امرء القيس رفت بسوى مقصود وغاية خود پس باز داشت ومنع کرد اورا مرک او دون مقصود او يعنى مانع شد او را مرک از اينکه بمقصود برسد . مغنى فى الجهة الاولى من باب الخامس شاهد در الى مدى است که متبادر از او اين است که متعلق باشد بجرى وحال آنکه متعلق بقاصداً يا طالباً محذوف است اى قاصداً الى مدى .

ان امرء خصنى عمداً مودته
على التنائى لعندى غير مكفور

هو من ابیات لابی زبید الطائی و اسمه حرمله بن المنذر بن معدى كرب يمدح بها اخاه لامة بن وايد بن عقبة و كان حاكم الكوفة من قبل عثمان بن عفان و سبب انشادها ان بنى تغلب و هم اخوال الشاعر قد اغاروا ابلاله فاخذها وليد بن عقبة منهم و ردّها عليه فمدحه بها (وبعده) :

ارعى واروى وادنانى واطهرنى على العدو بنصر غير تعدير

يقال خصنى فلان بكذا اى افردى به بحيث لامشاركة لي فيه . والعمد بالعين و
الذال المهملتين كفلس بمعنى القصد . والمودة المحبة . وعلى للمصاحبة . و التثاني
بفتح المشاة والنون وكسر الهمزة التباعد و روى مكانه التنادى بالذال المهملة مكان
الهمزة وبمعناه . والمكفور مفعول من الكفر . وهو جحود النعمة خلاف الشكر .
يعنى بدرستيکه مردیکه مخصوص گردانیده است مرا از روى قصد دوستى خود
را با وجود دورى مسافت میانه من و او هر آینه غير آن کفران نعمت کرده شده است نزد
من بلکه شکر نعمت او واجبست بر من .

مغنى في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در تقديم ظرف است با دخول لام
بر او که لعندی بوده باشد بر متعلق خود که خبر است از برای ان مکسوره که مکفور
بوده باشد

ان امرء رهطه بالشام منزله برمل بیرین جار سد ما اغتربا

لم یسم قائله . رهط الرجل قومه . والشام بلد معروف . و بیرین بفتح الموحدة
وسكون الياء والراء المهملة المكسورة والياء الساكنة والنون قرية قرب حلب . والجار
بالجيم والراء المهملة المجاور للمنزل . وسد بضم السين وتشديد الذال المهملتين مجهول
بمعنى احكم . و ما مصدرية . واغترب ماض من الاغتراب وهو الغربة و النزوع عن
الايوان و اراد بسد اغترابه انه لا يخرج له منها . و روى المصرع الثانى هكذا (بیرین
جار لعمری سد ما اغتربا) .

يعنى بدرستيکه مردیکه قوم او در شام هستند و منزل او در ريك بیرین مجاور و
باشنده است محکم شده است غربت او و هرگز بوطن نخواهد آمد .
مغنى في حذف حرف العطف من باب الخامس شاهد در حذف واو عاطفه است
از منزل له برمل بیرین .

ان امرء غره منكن واحدة بعدى وبعديك في الدنيا المغرور

لم یسم قائله . قوله غره ماض من الغرور وهو بالغین المعجمة والرائین المهملتین بمعنی الخدعة ومنه المغرور بصیغة اسم المفعول . وواحدة فاعل غره و الخطاب فی بعدک للمحبوبة یعنی بدرستیکه مردیکه فریفته است او را یکی از شما جماعت زنان بعد از من و بعد از تو در دنیا هر آینه فریفته شده خواهد بود همیشه و از او زایل نخواهد شد عشق شما جماعت زنان .

سیوطی فی باب الفاعل شاهد در مذکر آوردن فعل است که غره بوده باشد با وجود نسبت دادن او بفاعل مؤنث که واحده است بجهت فاصله شدن مفعول که ضمیر غایب در غره است و جار و مجرور که منکن است میانه او و فعل او و حال آنکه میبایست مؤنث بیاورد و غره ته بگوید .

ان البغاث بارضنا یستنسر والاتن فی اسواقنا تستحمر

لم یسم قائله . البغاث بالموحدة والغین المعجمة و المثلثة مثلثة الاول طائر افیر جمعه بغثان که حمران . و یستنسر ای بسیر نسرأ وهو بالنون وال سین والراء المهملتین کفلس طائر معروف سمی به لانه ینسر الشی ای یقتله . و الاتن کفعل جمع اتان کسحاب وهی بالمشثاة والنون الحمازة . و الاسواق جمع سوق وهو معروف . و تستحمر ای یصیر حماراً اراد ان من جاورنا عز بنا .

یعنی بدرستیکه بغاث در زمین ما میگردد کر کس و ماده خرها در بازارهای ما میگردند نره خرها یعنی کسیکه بیاید در جوار ما عزیز میشود و ترقی میکند بواسطه ما نظام فی ابنیة الثلاثی المزید مغنی فی الامور التي لا یكون الفعل معها الا قاصراً من باب الرابع شاهد در دلالت نمودن باب استفعال است بر تحول یعنی از حالی بحالی شدن همچنان که در یستنسر و تستحمر در بیت معلوم شد و لزوم بودن فعلیکه از این بوده باشد .

ان البكاء هو الشفا من الجوى بين الجوانح

هو للخشاء بنت عمرو بن الحارث واسمها تماضر . الشفاء الدواء . و الجوى بالجيم والواو كفتى حرقة القلب . والجوانح جمع جانحة وهى بالجيم و النون و الحاء المهملة الضلوع تحت الترائب ممّا يلي الصدر .

يعنى بدرستيکه گريستن آن گريستن است دواء آن سوزش دليکه در ميان استخوانهاى سينه و پهلو است .

مختصر ومطول في الجناس من علم البديع شاهد در بودن جناس ناقص است که تعبير ميشود بجناس مذبذب ميانه جوى و جوانح بزياتى حروف در جوانح نسبت بجوى که نون و حاء بوده باشد .

ان الثمانين و بلغتها قد
احوجت سمعى الى ترجمان

هو من ابیات لعوف بن مخلم الشيباني و سبب انشاده انه دخل على عبدالله فلم يسمعه فاعلم بذاك فانشد الابيات مرتجلاً (اولها) .

يابن الذى دان له المشرقان
طراً و قد دان له المغربان

ان الثمانين (الخ)

وبدلتنى بالشطاط الخنا
وهمنى هم الجبان الهدان

وقاربت متنى خطأ لم تكن
مقاربات رشيت من عثان

وانشأت بينى وبين الورى
عثانه من غير لسيح الزان

وقمت بالاولطان وجدأ بها لا بالغواني اين منى الغوان (الخ)

اراد بالثمانين بلوغه بهذا السن . وبلغتها مجهول بصيغة الخطاب من التبليغ بمعنى الايصال وهو جملة دعائية اى بلغك الله اياها . و احوجت بالحاء المهملة و الجيم ماض من الاحواج بمعنى الاحتياج واصله من الحاجة . والترجمان بالمشناة و الجيم المضمومتين او المفتوحتين بينهما راء مهملة ساكنة او بفتح المشناة وضم الجيم وفى آخره الف و نون المفسر بكلامه بلسان آخر و اراد به هنا الذى يعيد الكلام عليه لتسمعه .

يعنى بدرستيکه هشتاد سالگی و خدا کند که رسیده شوی اورا بتحقیقکه باحتیاج انداخته است گوش مرا بسوی کسیکه اعاده کند سخنرا بر گوش من مرتبه دیگر .

مغنى فى الجملة المعترضة من باب الثانى مختصر ومطول فى الایجاز والاطناب والمساوات شاهد در وقوع جملة وبلغتها است معترضة ميانه اسم و خبر ان مكسوره .

ان الخلافة بعدهم لذميمة و خلائف ظرف لمما احقر

لم یسم قائله . قوله زعیمه بالذال المعجمة قبیحة و زوى بالذال ایضاً و بمعناه . و الخلائف جمع حلیفة و هو السلطان الاعظم . و الظرف ككاتب جمع ظرف علی غیر القیاس و هو فعیل من الظرافة بمعنى حسن الوجه و الهیئة و ذكاء القلب . و احقر افعال من الحقارة و هو بالحاء و الراء المهملتین بینهما قاف ككتابة الذلّة و الضعف .

یعنى بدرستيکه خلافت بعد از این جماعت هر آینه قبیح و زشت شده است و خلیفه هائیکه این صفت دارند ظریف هستند هر آینه از جمله کسانی هستند که حقیر تر و خاز ترند از آن خلفاء .

میوطی فی الحروف المشبهة بالفعل شاهد در دخول لا است در هر دو موضع بر خبر که لذميمة و لمما احقر بوده باشد باعدم قبح باعتبار تقدیم ان مكسوره بر یکی از دو جزو

ان الربیع الجود و الخریفا یدا ابی العباس و الصیوفا

هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التيمي . اراد بالربيع المطر الذي ينزل من السماء فيه . والجود بفتح الجيم وسكون الواو المطر الغريز . و اراد بابي العباس السفاح اول الخلفاء العباسيين .

يعنى بدرستیکه باران بهار بسیار نفع بخشنده است و باران فصل تابستان دودست ابو العباس است .

سيوطي في حروف المشبهة بالفعل شاهد در عطف نمودن الخريف است و الصيوف است به نصب بر اسم ان مكسوره كه الربيع بوده باشد يكي قبل از گذشتن خبر ان كه يدا ابى العباس است ويكى بعد از گذشتن خبر ان .

ان الرزية لارزية مثلها ۱۰۰ ۱ ۱ ۱
فقدان مثل محمد ومحمد ۱۰۰ ۱ ۱ ۱

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يرثى بها عمه بن الحجاج بن يوسف وعمه بن يوسف اخا الحجاج و قد اخبر بموتهما في يوم واحد (و بعده)

ملكان قد خلت المنابر منهما ۱۰۰ ۱ ۱ ۱
اخذا الحمام عليهما بالمرصد ۱۰۰ ۱ ۱ ۱

الرزية بالراء المهملة و الزاء المعجمة و الياء و الهزمة كسفينة او بقلب الهزمة ياء و ادغامها فيها كسجينة المصيبة . و فقدان بالناء و القاف و الدال المهملة و النون كغفران مصدر فقدته اى عدمه . و اراد بمحمد الاولى اخا الحجاج و بالثاني ولد الحجاج .

يعنى بدرستیکه مصیبتی که این صفت دارد که نیست مصیبتی مثل آن مفقود شدن و مردن مثل عمه بن یوسف و عمه بن حجاج بن یوسف است .

مغنى فى الواو شاهد در عطف نمودن عمه ثانی است بواو بر عمه اول و حال آنکه

میایست بطریق تشبیه بیاورد و عمه بن بگوید .

ان السحاب لتستحيى اذا نظرت ۱ ۱ ۱ ۱
الى نذاك فقاسته بما فيها ۱ ۱ ۱ ۱

لم یسمّ قائله . السحاب بالفتح جمع سحابة و هی الغیم . و تستحیی مضارع من الاستحیاء و هو طلب الحیاء . والندی بالنون والదال المهملة كفتی العطاء . وقاسته بالقاف والسين المهملة ماض من القياس يقال قاسه بغيره ای قدره علی مثاله والضمیر فیہ للندی و فی فیها للسحاب .

یعنی بدرستیکه ابرها هر آینه طلب حیا و شرمساری میکنند هر گاه نگاه کنند بسوی بخشش تو پس قیاس کنند آن بخشش تورا بآنچنان بارانی که در خود آن ابرها است مطول فی التشبیه من علم البیان شاهد در حسن تصرف نمودن شاعر است در تشبیه مبتذل تا آنکه گردیده است غریب و ازابتدال بیرون رفته است ،

ان السماحة والمروة والندی فی قبة ضربت علی بن الحشر ج

هو لزيادة الاعجم يمدح بها عبدالله بن الحشرج . السماحة بفتح السين و الحاء المهملتين الجود والكرم والمساهلة . والمروة الانسانية والفتوة . والندی بالنون و الدال المهملة كفتی العطاء . وضربت مجهول بمعنى اقيمت . وابن الحشرج بالحاء والراء المهملتين بينهما شين معجمة و فی آخره جيم كجعفر اراد به عبدالله بن الحشرج .

یعنی بدرستیکه بخشش و مردانگی و عطاء در قبه ایست که بر پا شده است بر بالای سر عبدالله بن حشرج .

مختصر و مطول فی الکنایة من علم البیان شاهد در بودن ضرب قبه جامعه مر اینصفاست بر ابن حشرج کنایه از اجتماع این صفات در خود ابن حشرج .

ان العداوة تستحیل مودة بتدارك الهفوات بالحسنات

لم یسمّ قائله . العداوة الخصومة . و تستحیل مضارع من الاستحالة بمعنی العیرورة و المودة المحبة . و التدارك بالمشاة و الدال و الراء المهملتين التلافي . و الهفوات بالفاء و الواو كعرصات جمع هفوة كطلحة يقال فلان هفا الفواد ای ذهب فی اثر الشی .

یعنی بدرستیکه دشمنی مبدل میگردد بواسطه تلافی نمودن میلهای و رفتن دل

بدنبال نیکیهای .

محسن فی النوع العاشر فی بعض النسخ . جامی فی افعال الناقصة شاهد در تستحیل است که بمعنی تصویر آمده است و عمل کرده است نوع عمل او نظر بآنکه اسم او ضمیر مستتر است که راجع است به العداوة ومودة خیر است از برای او .

ان التي ضربت بيتاً مهاجرة بكوفة الجند غالت ودهاغول

هو لعبيدة بن الطيب يعبر به امرأء بجلائها عن وطنها الاصلی . قوله ضربت بمعنی اقامت . و مهاجرة حال وهو اسم فاعل من المهاجرة وهو مفاعلة من الهجرة وهو الخروج عن ارض الى اخرى و كوفة الجند مر كّب اضافی اسم بلد مشهور سميت بذلك لاقامة جند كسرى فيها . والجند بالجيم والنون والذال المهملة كقفل الجيش . وغالت بالغين المعجمة بمعنی هلكت . و ودّها مفعوله و هو بضم الواو و تشديد الذال المهملة بمعنی الحبّ والضمير فيه لكوفة الجند . و غول فاعله و هو بالغين المعجمة المضمومة والواو الساكنة نوع من الجنّ بمعنی المهلك .

يعنى بدرستيکه آنچنان زنى که اقامه کرده است خانه را بكوفة الجند درحالتی که دوری کننده است از خلايق و وطن خود هلاک گردانیده است هلاک کننده دوستی آن كوفة الجند را .

مختصر و مطول فی احوال المسند اليه شاهد در ذکر نمودن مسند اليه است بلفظ موصول که التي بوده باشد بجهت اشاره نمودن باینکه وجه بناء خبر وسيله است از برای تحقیق خبر که زوال محبت و انقطاع مودة بوده باشد .

ان الذي سمك السماء بنى لنا بيتاً دعائمه اعز و اطول

هو من قصيدة الفرزدق و اسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي . قوله سمك بالسين المهملة بمعنی رفع . و بنى بالموحدة والنون ماض من البناء وهو تقيس الهدم . و اراد بقوله بيتاً مكة زادها الله شرفاً . والدعائم جمع دعامة وهو بالذال والعين المهملتين

کتابتة عماد البيت . و اعزّ بالعين المهملة و الزاء المعجمة المشددة افعل من العزّة بمعنى القوّة و کذا اطول من الطول ضدّ القصر لكن لم يرد بها الافضلية كما استشهد عليه بعض النحاة بل هما بمعنى عزيزة و طويلة ،

يعنى بدرستيکه آنچنان کسيکه بلند کرده است آسمان را بنا کرده است از برای ما خانه را که این صفت دارد ستونهای او محکم و دراز است و مراد خانه کعبه است مختصر و مطول في احوال المسند اليه شاهد در ذکر مسند اليه است بلفظ موصول

که الّذی بوده باشد بجهت اشاره کردن باینکه راه بنای خبر امر است از جنس رفعت و بلندى

ان الذين ترونهم اخوانكم
يشفي غليل صدورهم ان تصرعوا

هو من قصيدة لعبيدين الطيّب يعظ فيها بنيه . قوله ترونهم بصيغة المجهول بمعنى تظنونهم بصيغة المعلوم وهو الشايخ في استعماله و الخطاب فيه و في اخوانكم لابنائهم و الاخوان جمع اخ و هو هنا بمعنى المصاحب . و يشفي بفتح المضارعة و كسر الفاء المضارع من الشفاء بمعنى الدواء . و الغليل بالعين المعجمة كأمير الحقد و هو مفعول يشفي . و ان مصدرية . و تصرعوا مجهول من الصرع و هو بالمهملات بمعنى الطرح على الارض لكن اراد به هنا المهلكة و ان وما بعده في تأويل المصدر على انه فاعل يشفي .

يعنى بدرستيکه آنچنان کسانیکه گمان میکنند ایشان را برادران و مصاحبان خود شفا میدهد کینه سینه های ایشان را هلاکشدن شما .

مختصر و مطول في احوال المسند اليه شاهد در ذکر نمودن مسند اليه است بلفظ موصول که الّذین بوده باشد بجهت تشبیه نمودن شاعر مخاطب خود را باینکه خطاء کرده است در گمان خود .

ان الذين قتلتم امس سيدهم
لا تحسبوا ليلهم عن ليلكم ناما

لم يسمّ قائله . قوله تحسبوا مخاطب بمعنى تظنّوا . و اراد بالليل هنا النفس كما

قال بعضهم اى لا تحسبونهم سكنوا عنكم وتر كوا الاخذ بشار سيدهم فيكون النوم استعارة عن السكوت عنهم . وقال اخر ان اسناد النوم الى الليل مجاز والمراد نوم اهله .

يعنى بدرستى كه آنچنان كسانى كه كشته ايد در روز گذشته بزرگ ايشان را گمان نكنيد شب ايشان را از شب خود كه اهل آن شب خواب کرده باشند از فكر و غصه يا آنكه گمان نكنيد نفس ايشان را كه ساكت شده اند از شما و واگذاره اند مؤاخذه كردن خون بزرگ خود را از شما جماعت .

مغنى في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در وقوع جمله انشاءيه است كه لا تحسبوا بوده باشد خبر از براى ان مكسوره شنوداً پس تأويل کرده اند بعضى او را بجملة خبريه بحذف لفظ اهله قبل از نام اى اهله نام .

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ان لم يجد يوماً على من يتكل	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ان الكريم و ابيك يعتمل
--	---

لم يسم قائله (وبعده):

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ و شارب من مائها ومغتسل	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ انى لساقبها وانى لكسل
---	--

الكريم ضد اللئيم . و الواو للقسم . و يعتمل بفتح المضارعة و سكون العين المهملة والمثناة اى يعمل بنفسه . ومن موصولة في محل النصب على انه مفعول ليجد و يتكلم مضارع من الاتكال وهو بتشديد المثناة بمعنى الاعتماد .

يعنى بدرستى كه مرد صاحب كرم و بخشش قسم بيدر تو كه خود مرتكب ميشود شغل و عمل را اگر نيايد روزى كسى را كه اعتماد كند بر او در مرتكب شدن آن شغل و عمل مغنى فى على شاهد در بودن على است زائده و بودن او عوض از على محذوف بعد از يتكل اى ان لم يجد يوماً من يتكل عليه .

۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ و لديه ذنب الحب مغتفر	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ان المحب علمت مصطبر
--	--

لم یسمّ قائله . قوله مصطبر اسم فاعل من الاصطبار و هو افتعال من الصبر و هو حبس النفس عن الغلق والجزع . الحبّ بكسر الحاء المهملة وتشديد الموحدة الحبيب ومغتفر اسم مفعول من الاعتفار من غفر الله ذنبه ای غطی علیه .

یعنی بدرستیکه دوست را دانستم صبر کننده و نزد او گناه دوست بخشنده و آمرزیده شده سیوطی فی افعال القلوب شاهد درملغی شدن علمت است از عمل نصب باعتبار وقوع او در میانه اسم و خبر آن که قائم مقام دو مفعول هستند از برای او .

ان المنیة والحتوف كلاهما توفی المنیة یرقبان سوادى

هو من فصيدة للاسودين يغفر بن عبدالقيس التميمي (و قبله) .

ولقد علمت سوى الذى نبئتني ان السبيل سبيل ذى الاعواد

ان المنیة (الخ)

ان یرضیا منی و فاء رهینة من دون نفسی طارقی و تلادی

المنیة بالنون والراء المشددة كسجیة الموت . والحتوف بالضم جمع حتف و هو بالحاء المهملة والمشاة والفاء كفلس بمعنى الموت ایضاً لكن اراد بهما هنا البلايا والمصائب . وكذا من المنیة الثانية . وتوفی بضم المضارعة وسكون الواو و كسر الفاء مضارع من الايفاء وهو الاشراف على الشی . و یرقبان بفتح المضارعة وسكون الراء المهملة و ضم القاف والموحدة ای ينتظران . والسواد بالمهملة تن كسحاب الهیکل .

یعنی بدرستیکه بالاها ومصیبتهای هر دو مشرف میشوند و میرسند بلا و مصیبت دیگری را و انتظار میکشند جسم و کالبد مرا تا آنکه فانی کنند او را بواسطه مردن من مغنی فی کلا شاهد در توفی و یرقبان است که نسبت بکلا بدو اعتبار یکی مفرد و دیگری تشبیه آمده است اما مفرد آمدن توفی باعتبار لفظ کلا است و اما تشبیه آمدن

یرقبان پس باعتبار معنی کلا است .

۰۰۰ ۰ ۱ ۱ ۱ ۰ ۰ من یلق آسادررجال یکلم	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ان بنی رملونی بدمی
۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ شنشنة اعرفها فی اخزم	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ومن یکن درابة یقوم

هو من قصیده لابی اخزم الطائی جد حاتم بن عبدالله بن سعد الطائی المشهور بالجدود و كان ابنه اخزم عاقاً له فمات وخلف اولاداً فوثبوا يوماً علی جدّهم سعد المکنی بابی اخزم فضربوه وجرحوه فانشد القصیده . قوله رملونی بالراء المهملة والمیم المشددة من رمله ای لطحه بالدم ومن ضبطه بالراء المعجمة فقد سهی . و یلق مضارع من لقیه اذا ادركه . وآسادر بالمد جمع اسد و هو حیوان معروف لكن اراد به هنا الشجاع . و یکلم مجهول من الکلم بمعنی الجرح . و درابة بضم الدال وسكون الراء المهملتین و وقع الهمزة والموحدة والهاء عادة وجرأة علی الامر والحرب . و یقوم بالقاف و الواو المشددة المكسورة بمعنی یقاوم . والشنشنة بالشینین المعجمتین المكسورتین بینهمانون ساکة وفي آخره هاء الطبیعة والعادة . واخزم بالخاء والراء المعجمتین کاحمدابوایناذ الذین وصفهم الشاعر .

یعنی بدرستیکه پسران من آلوده کردند مرا بخون خودم و کسیکه بر خورد شجاعان از مردمان را مجروح میشود و کسیکه بوده باشد صاحب عادت و جرأت بر جنک مقاومت میتواند کرد با ایشان و آن طبیعت و عادت نیست که میشناسم آنرا در اخزم پدر ایشان که همیشه فتنه انگیز و جنگجوی بود و مرا اذیت میرساند .

مطول فی احوال المسند الیه شاهد در حذف مسند الیه است ای هی شنشنة باعتبار تابع آوردن شاعر استعمالی را که ترک شده است در آن استعمال مسند الیه بجهت آنکه لفظ شنشنة مثل است در عرب و همیشه بدون لفظ هی استعمال کرده اند اورا عرب پس شاعر هم متابعت کرده است عرب را در استعمال و اینرا مثل میآوردند از برای کسی که کرده باشد کاربرد را که پیش از او اهل او هم کرده باشند آن کار را .

ان بها اکتل او رزماً خویرین ینقن ان الهاما

هو للمراز الاسدی لكن عجزه صدر بیت آخر و صدره عجز بیت آخر و البیتان هكذا

خل الطریق و اجتنب اراماً ان بها اکتل او رزماً

خویرین ینقن ان الهاما لم یدعا لسارح مقاماً

قوله خل بالخاء المعجمة امر من التخلية بمعنى الترك . و اجتنب امر من الاجتناب بمعنى التبعاد . و ارام بفتح الهمزة و سکون الراء المهملة مواضع . و الضمیر فی بها یرجع الیها . و اکتل بالمشناة کاحمد . و رزام بالراء المهملة و الزاء المعجمة ککتاب علمان . و خویرین تشبیه خویرب تصغیر خارب و هو بالخاء المعجمة و الراء المهملة و الموحدة اللص او خاص بلص الابل . و ینقن بفتح المضارعة و سکون النون و کسر القاف و الفاء مضارع من النقف و هو کسر الهامة من الدماغ . و الهام جمع هامة و هی الرأس و الفه اطلاق . و یدعا بمعنی یترکا . و السارح بالمهملات صاحب السرح و هو المال السائم . و المقام محل الإقامة .

یعنی واکذار راه را و دوری بکن منازل ارام را بدرستی که در آن ارام است اکتل و رزام که این صفت دارند که دو دزد کی هستند که میشکنند فرق سر را و وافی کذارند از برای صاحب مال محل اقامتی را در آن منازل ارام .

مغنی فی او شاهد در او است که بمعنی او آمده است در اینکه از برای جمع است مطلقاً ای اکتل و رزماً .

ان حیث استقر من راعی حمی فیہ عزة و امان

لم یسم فائله . کلمة حیث للمکان و استقر ماض من الاستقرار . و من موصولة

و راعیه فاعل مضاف الی ضمیر الغایب من الرعی و هو بالراء والعین المهملتین و الیاء
الاکل والشرب علی قدر ما یشاء فی سعة وخصب . و الحمی بکسر الحاء المهملة مقصوراً
ما منع من الشیء . والعزة ضد الذلّة والامان ضد السلامة .

یعنی بدرستیکه مکانی که قرار گرفته است کسیکه اطعام کننده او را فرق کاهیسث
که در آن مکان عزت^{است} و سلامت .

مغنی فی حیث شاهد در مجرد شدن حیث است از ظرفیت باعتبار وقوع او
خبر از برای آن و حمی اسم اوست و بعضی گفته اند که حیث اسم است و حمی خبر از
برای آن مکسوره .

ان دهرأ یلف شملی بسعدی لزمان تهم بالاحسان

لم یسم فائله . قوله یلف بضم اللام وتشدید الفاء بمعنی یجمع . والشمل بالشین
المعجمة کفلس الاجتماع وتفریق الامر وهومن الاضداد . وسعدی بالمهملات کجلی اسم
امراة . وتهم غائبة من الهمة وهو بالکسر ما هم به من امر لیفعل والمستتر فیه لسعدی
والاحسان ضد الاسائة .

یعنی بدرستیکه روز گاریکه جمع میکند پرا کندگی امر مرا بسعدی یا اجتماع
امر مرا بسعدی هر آینه زمانیسث که قصد میکند و همت میگذارد آن سعدی بنیکی
کردن بازاده مواصلت با من .

مطول فی الإسناد الخبری شاهد در مهیا شدن آن است از برای نکره باین
معنی که صلاحیت داشته باشد که واقع شود بعد از او مبتدای نکره با بودن مبتداء که
دهر است موصوف بجمله یلف شملی و بودن مبتداء نکره در حالتیکه صفت آورده شده
است نیکوتر از حالتیکه غیر موصوف است .

ان سلیمی والله یکلاها صنّت بشیء ما کان یرزئها

هو مطلع قصیده لابراهیم بن علی بن عبدالمشهور باین هرمة و قیل له ان قریشاً

لا تهمز فقال لاقولن قصيدة اهتمزها كلها بلسان فريش (وبعده) :

و عودتني فيما تعودني اظمء ورداً ما كنت اجزؤها
و لا اراها تزال ظالمة تحدث لي نكبة و تنكؤها

قوله سليمى بالتصغير اسم امرأة . و يكلاً بفتح اللام وضم الهمة اى يحفظ . و وضنت بالضاد المعجمة والنون المشددة بمعنى بخلت . و اراد بالشيء الوصل . و مانافية و يرزه مضارع من الرزه وهو بضم الراء المهملة وسكون الزاء المعجمة والهمزة المنقصة و الفعل كعلم .

يعنى بدرستىكه سليمى و حال آنكه خداوند محافظت كند او را بخل و مضايقه كرد بچيزى . كه بود آنچهيز كه نقصان برساند او را و از او چيزى كم شود و مراد بآن چيز وصل است .

مغنى في الجملة المعترضة من باب الثانى شاهد در وقوع جمله دعائيه والله يكلاًها است معترضة ميانه اسم ان كه سليمى و خير او كه وضنت بشيء بوده باشد .

ان شواء و نشوة و خبب البازل الامون

من لذة العيش و الفتى للدهر و الدهر ذوفنون

هما لسايب بن ربيعة . الشواء بكسر الشين المعجمة و الواو والمد اللّحم المشوى بالنار . و النشوة بالنون و الشين المعجمة و الواو كطلحة السكر . و الخبب بالخاء المعجمة و الموحدتين كفرس نوع من العدو و هو ان يراوح بين يديه و رجله بان يضع رجله في المشى موضع يديه . و البازل بالموحدة و الزاء المعجمة المشقوق الثاب من الابل و ذلك في السنة التاسعة و ربما بزل في الثامنة ايضاً و هو وقت جلادته و قوته . و الامون بالواو كصبور الناقة القوية الوثيقة الخلق . و اللذة بالفتح تقيض الالم . و العيش الحيوة

وألقى الشباب أو السخىّ الكريم . واللام للاحتصاص . والفنون بالضمّ جمع فنّ و هو بفتح الفاء و تشديد النون القسم من الشيء وفنون الدهر اقسامه من الانقلاب والغدر .

يعنى بدرستيکه گوشت بريان و مستى و دريدين شتر هشت ساله صاحب قوت از لذت و خوشي زندگانيست و جوان مرد مخصوص است از برای روزگار و حال آنکه روزگار صاحب اقسام مختلفه است از انقلاب و مکر کردن با مردمان .

مطول في الاسناد الخبری شاهد در مهیا شدن آن است از برای نکره باین معنی که صلاحیت داشته باشد که واقع شود بعد از او مبتداء نکره که شواء بوده باشد چون در اصل مبتداء بوده است .

انك لودعوتني و دوني زوراء ذات مترع بيون

لقلت لبيه لمن يدعوني

لم يسمّ قائله . الواو للحال . ودوني مبتداء . وزوراء خبره وهو بالزاء المعجمة والواو والراء المهملة والمد كحمرء البئر البعيدة . وذات مترع صفته والمترع بالمشنة والراء والعين المهملتين اسم فاعل بمعنى الممتلى . والبيون بالموحدة والياء والواو و النون كصبور البئر البعيدة القمر الواسعة . ومن موصولة وبدعوني صلته .

يعنى بدرستيکه تو اگر بخواني مرا و حال آنکه نزد من باشد چاه گودی که این صفت داشته باشد که صاحب پری باشد از آب و گود و فراخ باشد هر آینه میگویم جواب و لبیک را از برای کسیکه بخواند مرا .

سيوطي في الاضافة هغني في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد دراضافه شدن لبتي است بضمير غایب در لبتيه شدوذاً .

ان للخير و للشر مدى و كلا ذلك وجه و قبل

هو من قصيدة لعبدالله بن الزمعي القرشي انشدها في وقعة احد (اولها)

ياغراب الين اسمعت فقل انما تنطق شيئا قد فعل

ان للخير وللشر (الخ)

و العطيّات ناس بينهم و سوءاً قبر مشر و مقل

كل عيش و نعيم زائل عتبات الدهر يلعبن بكل

المدى بالدال المهملة كفتى الغاية وهو اسم ان وللخير خبره . وذلك اشارة الى الخير والشر ، والوجه مستقبل كل شيء . والقيل بالقاف والموحدة كفرس جهة الشيء وما يواجهك او كعنب فهو جمع قبله اى بمنزلة القبلة التى يتوجه اليها المصلّى يعنى الخير والشر وجه يتوجه الانسان ويقبل عليه .

يعنى بدرستىكه از براى خوبىست واز براى بدىست نهايتى وهريك از آن دو وجهى هستند كه مردمان روى بياورند روى بسوى آن دو همچنانكه روى مياورند بسوى قبله مثلا سيوطى فى الاضافة مغنى فى كلا شاهد درمضاف اليه كلا است كه ذلك بوده باشد كه لفظاً مفرد است لكن در معنى ثنيه است باعتبار آنكه اشاره شده است بدو چیز كه الخير والشر بوده باشد .

ان محلا و ان مرتحلا وان فى السفر اذ مضوا مهلا

هو مطلع قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس (وبعده)

وقدر حلت المطى منتحلا ارجا ثقالا وقلقلا و قلا

يسير من يقطع المفاوز والنسب يد الى من ينيبه الابل

ان من ساد ثم ساد ابوه ثم قد ساد قبل ذلك جدّه
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

لم یسمّ قائله . کلمة من موصولة وهو فی محلّ النصب علی انه اسم انّ وخبره
 قوله فیما بعد البيت . وساد ماض من السیادة . وسكون الهاء فی جدّه لاستقامة الوزن .
 یعنی بدرستیکه کسیکه بزرگی کرده است پس بزرگی کرده است پدر او پس
 بتحقیق که بزرگی کرده است پیش از این جدّ او .

مغنی فی ثمّ مطول فی الفصل والوصل شاهد در وقوع ثمّ است در هر دو موضع
 از برای ترتیب و تدریج یعنی قرار دادن درجه و رتبه نه از برای تعقیب و تراخی باعتبار آنکه
 سیادت پدر مقدّم است بر سیادت پسر و سیادت جدّ مقدّم است بر سیادت پدر .

ان من صاد عققاً لمشوم کیف من صاد عققان وبوم
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

لم یسمّ قائله . العقق بالعینین المهملتین بعدهما قاف کجعفر طائر ابلق بسواد
 وبیاض یسبه صوته العین والقاف . والمشوم بالشین المعجمة مفعول من الشؤم وهو بالهمزة
 کفقل ضدّ الیمن . وبوم بالموحدّة والواو کفقل طائر معروف .

یعنی بدرستیکه کسیکه صید کرده باشد عققیرا هر آینه شوم و بد است از برای
 او چگونه است حال کسیکه صید کرده باشد دو عققرا و یک بومی را که صید کردن آن
 بوم بدتر است از عقق .

مغنی فی آخر الكتاب من باب الثامن شاهد در عققان است که با وجود آنکه
 مفعول است از برای صاد و میبایست که بنصب بخوانند او را و عققین بگویند داخل شده
 است در او اعراب فاعل و بالف و تون خوانده است او را نه بیا و نون .

ان من لام فی بنی بنت حسا ن الیه و اعصه فی الخطوب
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

هو من فصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها آل اشعث بن قيس (وبعده)

ذآ كم المآجد الجواد ابوالآش مت آهل الندى وآهل السىوف

آن قيسآ قيس الفعآل آبا الآش مت آمست آصدآؤه بشعوب

آول المصراع الثانى النون من حسنآن . ومن موصولة آو اسم شرط . وآلام ماش من اللوم بمعنى العذل ومنه المة بصيغة المتكلم . وبنى بنت حسنآن قبيلة . وآعصه متكلم من العصيان آلاف الطاعة . وآالخطوب بالضم جمع خطب وهو بالآاء المعجمة وآالطاء المهملة وآالموحدة كفلس الامر العظيم .

يعنى بدرستىكه شآن اين استكه هر كس ملامت و سرزنش كند در امر قبيله و پسران بنت حسنآن ملامت ميكنم آورا ونا فرمانى ميكنم آورا در امرهاى عظيم .

مغنى فى التنبيه الآولى من باب الخامس شآهد در بودن اسم آن است ضمير شآن مستتر بعد از آو آى آنه من لام باعتبار عدم جواز عمل نمودن مآقبل اسم شرط كه آن بوده باشد در اسم شرط كه من بوده باشد .

آن من يَدْخُلُ الكَنِيسَةَ يَوْمًا يَلِقُ فِيهَا جَاذِرًا وَطَبَّاءَ

هو من آبيآت للآخل وآاسمه غيآث بن غوث التغلبى (وبعده) .

مآلت النفس نحوها آذراتها فهى رِيحٌ وَصَارَ جِسْمِي هَبَاءَ

كآنت كَنِيسَةَ الرُّومِ إِذْ ذَا كُ عَلَيْنَا قَطِيفَةٌ وَحَبَاءَ

كلمة من موصولة آو اسم شرط . وآالكَنِيسَةُ بالنون وآالياء وآالسين المهملة كسفينة معبد اليهود وآالنصارى آو الكفار . و يلق بالآاف مضارع مجزوم من لقيه آذا آدر كه . وآالجآزر بفتح الجيم وآالمد بكسر الذآل المعجمة و الرآء المهملة جمع جؤزر وهو كقنفذ

ولد البقر الوحشية . والظباء ككتاب جمع ظبي و هو معروف و اراد بها النساء التي كالجآذر والظباء في سعة العين فان الشاعر اتى بالمشبه به دون المشبه .

يعني بدرستیکه شأن اینستکه کسیکه داخل شود معبد یهود و نصاری را در روزی میابد در آنجا زنان چندرا که مانند گوساله گاوها و وحشی و آهوها هستند در فراخی چشم جامی فی المضمرات مغنی فی ان ایضاً فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در بودن اسم ان است ضمیر شأن مستمر بعد از او و من موصوله که مبتدا واقع شده است با صله او خبر از برای ان مکسوره یا آنکه من را اسم شرط بکیریم بطریقی که در شعر سابق بر این شعر گذشت .

ان وجدی بك الشدید ارانی عاذراً فیک من عهدت عذولا

لم یسم قائله الوجد بالواو والجیم والذال المهملة كفلس شدة الشوق . والشدید صفته . والعاذر فاعل من العذر وفیک متعلق بالعذول . و من موصوله . وعهدت صلته و العاید محذوف ای عهدته والخطاب فيه وفي ما قبله للمحجوبة . والعذول بالعين المهملة والذال المعجمة كصبور مبالغة من العذل بمعنى الملامة .

يعني بدرستیکه شدت شوق من بتو که این صفت دارد که سخت است نمایانید مرا عذر خواهند کسیرا که عهد کرده اورا که بسیار ملامت کننده باشد در امر تو .
قطر فی اعمال المصدر شاهد در وجدی است که چون مصدری است که اضافه شده است بضمیر متکلم که فاعل اوست و کسب کرده است تعریف را از فاعل معرفه صفت آورده اند از برای او بمعرفه که الشدید بوده باشد .

ان هند الملیحة الحسناء وای من اضمرت لخل وفاء

لم یسم قائله . قوله ان امر مؤکد بالنون الثقيلة من وای بمعنى وعد . و وای مصدره و هو مفعول مطلق نوعی له . و هند منادی بحذف حرف النداء ای یا هند و هی اسم امرأة . والملیحة بالحاء المهملة كسفينة صفته و هی من ملح فلان فی الحسن ای صار

ذا ملح . و الحسناء كحمرأ مؤنث احسن من الحسن ضد القبح . و من موصولة . و
 اضمرت صلته وعائده ضمير الفاعل المستتر فيه يرجع الى من الموصولة وهو ماض من
 الاضمار بمعنى الاخفاء . والخل بكسر الخاء المعجمة وتشديد اللام الصديق . و وفاء
 بالنصب مفعول اضمرت وهو بالواو و الفاء والمد كسحاب الاثيان بالوعد وابدات تنوينه
 ألفاً كما اشبت فتححة الحسناء للضرورة

يعنى وعده بده البته اى هندی كه اين صفت دارى كه نمكين ونيكو روى هستى
 نوع وعده دادن كسيكه دردل گرفته باشد از براى دوستى وفا كردن بوعده را .
 مغنى فى الهمزة شاهد در ان بكسر همزه است كه مر كتب است از فعل امر
 واى بمعنى وعد و نون تا كيد ثقيله و عند برفع منادى است بحذف حرف نداء والملححه
 صفت است از براى هند .

ام كيف يجزوننى السؤى من الحسن	انى جزوا عامراً سوء بفعلهم
رئمان انف اذا ما ضن باللبن	ام كيف ينفع ما تعطى العلوق به

هما آخر مقطوعة لافنون التغلبى واسمه صريم بن معشر (و قبله)

ما بين رحبة ذات العيض والمدن	سئلت قومي وقد شدت اباعرهم
لله در عطاء كان ذا غبن	اذ قربوا لابن سوار اباعرهم

قوله انى بفتح الهمزة وتشديد النون بمعنى كيف . و جزوا ماض من الجزاء و
 هو المكافات على الشىء . و عامراً بالمهملتين ابوقبيلة و اراد به هنا قبيلته لعود ضمير
 الجمع فى بفعلهم اليه . و السوء بالضم والسؤى بالفتح والمد كلاها ضد الحسن .
 و الباء فى بفعلهم للمقابلة . و لفظ من للبدال . و العلوق بالعين المهملة والقاف كصبور الناقة

ميم مشددي را اللهم شده است .

بين الحطيم وبين حوضي زمزم

اني حلفت برافعين اكفهم

لم يسم قائله . قوله حلفت بالحاء المهملة و الفاء متكلم من الحلف بمعنى اليمين والرافعين جمع رافع وهو فاعل من رفعه ضد وضعه . والاكف جمع كف وهي اليد . والحطيم بالحاء و الطاء المهملتين كماير حجر الكعبة او جداره . و الزمزم بالزائين المعجمتين كجعفر بر عند الكعبة .

يعنى بدرستيکه من قسم خوردم بقوميکه بلند کنندہ اند دستهای خود را بدعاى خير در ميانہ خانہ کعبہ ودوحوض چاه زمزم .

قطر في اعمال اسم الفاعل شاهد در اعمال اسم فاعل بصيغه جمع است كه رافعين بوده باشد در اكفهم بنصب بسبب اعتماد او بر موصوف محذوف اى بقوم رافعين .

اني لدى الحرب رخي اللبب معترزم الصولة على النسب

امهتي خندف و اليأس ابي

هو لقصى بن كلاب احد اجداد النبي ﷺ و اسمه زيد او مجمع . الرخي فعيل من الرخوة و هو بالراء المهملة والحاء المعجمة والواو كحرفة بمعنى الوهن . و اللبب بالموحدتين كفرس ما يشد على صدر الدابة ليمتتع استيحار الرجل . والمعترزم بالعين المهملة والمثناة و الزاء المعجمة المكسورة الاسد وهو اسم فاعل من الاعتزام وهو لزوم القصد . و الصولة بالصاد المهملة و الواو كطلحة السطوة . و النسب كفرس القرابة او في الاباء خاصة . و خندف بالحاء المعجمة والنون والذال المهملة والفاء كزبرج لقلب ليلي بنت حلوان بن عمران وهي امرأة الياس بن مضرب بن نزار المذكور في البيت و هو بالياء والهمزة والسين المهملة كفلس .

يعنى بدرستيکه من نزد جنک سست سينه بند هستم وشيرصولة وبلند نسب هستم

ومادر من خندف لقب او است ویاس بن مضر پدر منست .

نظام فی حروف الزیادة شاهد در امهتی است بضم همزه وفتح میم و تشدید هاء است که در اصل امته بوده پس زیاد شده در او هاء اصلی او امهتی شده است باعتبار آنکه اصل ام امته است .

انی واسطار سطر ن سطرأ لقائل یانصر نصر نصرأ

هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمی وقيل لغیره . الواو للقسم . وازاد باسطار سطر ن القرآن وهی جمع سطر بمعنی الكتابة و المراد ما كتب . و سطر ن مجهولة منه وسطرأ مفعول مطلق تو کیدی له . و نصر بالنون و الصاد والراء المهملتین اسم رجل . والرواية الصحيحة ان النصر الاول بالنون والصاد المهملة وهو نصر بن سيار امير خراسان فی عهد مروان والثاني بالصاد المعجمة حاجب نصر بن سيار . و الثالث مصدر ای انصر نصر الحاجب نصرأ فعلى هذا لاشاهد فيه .

یعنی بدرستی که من قسم بسطرها و نوشته هائیکه نوشته شده است نوشته شدنی و مراد قرآن مجید است که هر آینه گوینده ام که ای نصر ای نصر یاری بکن یاری کردنی یا آنکه یاری بکن نصر دربان خود را یاری کردنی .

سیوطی فی عطف البیان مغنی فیما افترق فيه عطف البیان والبدل من باب الرابع شاهد در نصر ثانی و ثالث است که هر دو با عطف بیان هستند از برای نصر اول باین طریق که نصر ثانی تابع است بر لفظ نصر اول بنا بر مذهب سیبویه و نصر ثالث تابع است بر محل نصر اول را بنا بر قول بعضی و یا هر دو تا کید لفظی هستند از برای نصر اول لکن ثانی تابع است بر لفظ و ثالث بر محل اول و یا آنکه نصر ثانی بدل است از نصر اول یا تا کید لفظی از برای او و نصر ثالث منصوب است یا بر مصدریة و بمعنی دعاء است مثل سقیاً و رعياً و تقدیر نصرک الله نصرأ است یا آنکه بدل است از لفظ انصر و تقدیر انصر نصرأ است یا آنکه مفعول به است بتقدیر علیک و منصوب بر اغراء ای علیک نصرأ پس جایز است در نصر ثانی نصب و رفع و ضم اما نصب پس بنا بر اتباع بر محل

و اما رفع پس بنا بر بودن او تأکید لفظی و تابع بودن او بر لفظ اول و اما ضم پس بنا بر بودن او بدل از اول و اما در نصر ثالث پس متعین است نصب و بس بنا بر سه احتمالی که در نصب او مذکور شد .

مغنی فی الجملة المعترضة من باب الثانی شاهد در وقوع جمله قسمیه و اسطر سطرین است معترضة میان اسم ان مکسوره که ضمیر متکلم در او است و خبر او که لقائل است

انی وایاک اذحلت بارحلنا کمن بوادیه بعد المحل ممطور

هو من قصیده للفرزدق و اسمه همام بن غالب بن صعصعة التیمی یمدح بها یزید بن عبد الملك بن مروان (و بعده) :

وفی یمینک سیف الله قد نصرت علی العدو و رزق غیر محظور

و الخطاب فی ایاک یزید بن عبد الملك . و حلت ماض من الحلول و هو بالحاء المهملة بمعنی النزول و المستتر فیہ یرجع الی المحبوبة . و الارحل جمع رحل و هو بالراء و الحاء المهملتین کفلس المسکن و المنزل . و الکاف للتشبیہ . و من موصولة . و الوادی بالواو و الدال المهملة کل مفرج من جبال او تلال او اکام و اراد به هنا الارض . و المحل بالحاء المهملة کفلس الشدة و القحط . و ممطور بالجر صفة لمن الموصولة و هو بالطاء و الراء المهملتین مفعول من مطره ای اصابه المطر .

یعنی بدرستی که من و تو در وقتی که فرود آید آن محبوبه بمنزلهای ما مثل کسی هستی که این صفت داشته باشد که رسیده باشد باران بزمین او بعد از سختی و قحط سال و کرسنگی .

مغنی فی من شاهد در و نوع من است نکره موصوفه بنکره که ممطور بوده باشد ای کسختی ممطور .

انی وقتلی سلیکا ثم اعقله کالثور یضرب لما عافت البقر

هو لانس بن مدركة الخشعی . الواو بمعنى مع . وسليك بالسین المهملة كزبير
اسم رجل . و اعقله بالعين المهملة و القاف المكسورة متكلم من العقل بمعنى الدية .
ويضرب مجهول من الضرب . و عافت بالعين المهملة و الفاء ای كرهت ولم تشرب الماء
و البقر فاعله .

يعنى بدرستیکه مثل من باکشتن من سلیک را پس ديه دادن من اورا مثل گاو
فريستکه زده میشود چونکه سر باز زند از خوردن آب گاو ماده بعلت آنکه برسد گاو
ماده و آب بخورد چونکه زند او باعث قلت و کمی شیر او میشود .

سيوطی فی اعراب الفعل شاهد درمنصوب بودن اعقله است بعد از ثم عاطفه
بان مقدره باعتبار آنکه عطف شده است بثم بر اسم خالص که قتلی بوده باشد .

و حبل الوصل منتکت حدیق	انوراً سرع ما ذا يافروق
------------------------	-------------------------

هو مطلع ابیات لابی شقیق الباهلی واسمه جزء بن رباح (وبعده) :

يقبل غربة الرأس الحلیق	الا زعمت علاقة ان سيبقى
هو العصب المهذمة العتیق	ولو شهدت غداه الكرم قالت

الهمزة للاستفهام . ونوراً مفعول لاجله وهو بالنون المفتوحة و الواو الساكنة و
الراء المهملة بمعنى النفرة . وسرع بسكون الراء للضرورة اصله سرع ككرم ماض من
السرعة نقيض البطوء . و فروق بالفاء و الراء المهملة و الواو و القاف كصبور اسم امرأة و
هو مرخم فروقه بمعنى خائفة . و الحبل الرسن و المراد العلاقة و الوصل خلاف الحجر
و المنتکت بالنون و المثناة و المثکت اسم مفعول من الانتکات بمعنى النقص . و الحدیق
بالحاء المهملة و الذال المعجمة و القاف فعيل من الحدق بمعنى القطع .

يعنى آيا بجهت نفرت و دوری شتاب کرد این مرد ایفروق یا ایزن ترسیده و

حال آنکه رشته وصل کسسته و پاره شده است .

معنی فی ما ذا شاهد در بودن لفظ ما است زائده و بودن ذا اسم اشاره در ماذا .

.....
 انیخت فالقت بلده فوق بلدة
 قلیل بها الاصوات الایغامها

هو لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبه . قوله انیخت مجهول من اناخ البعیر ای ابرکه و المستتر فیه للناقاة و کذا فی القت بالقاف بمعنی طرحت . و اراد ببلده الاولی صدرها و بالثانیة الارض . و الایغام بالموحّدة والغین المعجمة کغراب اصاخة الناقاة بارخم صوتها یعنی خوابانیده شد آن شتر پس افکند سینه خود را بر بالای زمینی که کم بود در آن زمین صداهائی که این صفت داشت که غیر صدا کردن آن شتر بود بصدای پست و آهسته .

معنی فی الآ ایضاً فی ما شاهد در وقوع الآ بمعنی غیر است که بعد از معرفت شبهه بمنکر که الاصوات بوده باشد صفت از برای او باعتبار آنکه قلیل در معنی نفی است

.....
 او الغزاة من طول المدى خرفت
 فما تفرق بین الجدی والحمل

هو من ابیات للقاضی عیاض یصف بها ربیعا بارداً (و قبله) :

.....
 کان کانون اهدی من ملابسه
 بشهر آزر انواعاً من الحبل

الغزاة بالغین والزاء المعجمتین کسماحة الشاذن حتی يتحرك ويمشی والشمس ایضاً والمراد الثانی . و المدى بالدال المهملة کفتی الغایة . و خرفت بالخاء المعجمة و الراء المهملة المكسورة و الفاء ماض من الخرف بفتحین و هو فساد العقل . و تفرق مضارع من التفريق . و الجدی بالجیم و الدال المهملة و الیاء کفلس و الحمل بالخاء المهملة کفرس برجان فی السماء .

یعنی یا آنکه خورشید از طول زمان و غایبتی که گذشته است بر او عقل او فاسد شده است پس فرق نمی گذارد میان برج جدی و برج حمل که حال در برج جدی است که فصل

زمستان است رفته است با وجود اینکه این زمان بهار است و میبایست که در حمل بوده باشد
 مطول فی التوریه من علم البدیع شاهد در توریه نمودن شاعر است بلفظ غزاله
 نظر بآنکه از برای غزاله دو معنی است یکی بمعنی قریب که آهوبره بوده باشد و یکی
 معنی بعید که خورشید است پس در اینجا اراده کرده است از او معنی بعیدش را .

عند الرقاد و عبرة ماتقلع	اودی بنی واعقبونی حسرة
فتخرموا ولكل جنب مصرع	سبقوا هوی واعنقوا لهواهم
واخال انی لاحق مستتبع	وبقیة بعدهم بعیش ناصب
واذا المنیة اقبلت لاتدفع	ولقد حرصت بان ادافع عنهم
الفیت کل تمیمة لاتنفع	واذا المنیة انشبت اظفارها
شملت بشوك فهی عورتدمع	العین بعدهم کان حداقها
بلوی المشقر کل یوم تفرع	حتی کانی للحوادث مرة
انی لریب الدهر لاتضعضع	و تجلدی للشامتین اریهم

الابیات من قصیده لابی ذویب الهذلی و اسمه خوینلد بن خالد یرثی بها بنیه
 الخمسة وقد ماتوا بالطاعون فی یوم واحد و ذکر صاحب المطول ثلاثة منها فی المطول
 و انی ذکرتها مع سوابقها ولواحقها بترتیب القصیده قوله اودی بالبدال المهملة بمعنی

هلك . و عقبونی بالعين المهملة والقاف والموحدة ای اورثونی . و الحسرة كطلحة التلهف . و الرقاد بالراء والذال المهملتين بينهما قاف كغراب النوم ، والعبرة بالعين والراء المهملتين بينهما موحدّة كطلحة الدمع . وتقلع مضارع من القلع و هو بالقاف والعين المهملة انتزاع الشيء من اصله . و المنية بالنون و الياء كسجية الموت . و انشبت بالنون و الشين المعجمة والموحدّة ای اعتلفت . و الاظفار جمع ظفر و هو من الانسان معروف . و الفيت بالفاء و الياء مخاطب بمعنى وجدت . و التيممة بالمشناة كسفينة الحرز والعوزة . و التجلّد بالمشناة والجيم و الدال المهملة اظهار القوة . و الشامتين بالشين المعجمة و المشناة اسم فاعل بصيغة الجمع من شمت كفرح شماتة ای فرح ببلية العدو . و اريهم بضم الالف و كسر الراء المهملة متكلّم من الارائة . و الريب بفتح الراء المهملة و سكون الياء و الموحدّة صرف الدهر . و اتضعض متكلّم من التضعض و هو بالمشناة والضادين المعجمتين بعدهما عين مهملة الاضطراب و الذلّة .

يعنى هلاك شدند پسران من و بميراث باقى گذاردند از برای من حسرت و افسوسى را نزد خواب كردن من و اشك چشمى را كه بر طرف نميشود يعنى هر گاه مرك فرو كند ناخنهاى خود را در ايشان ميبابى هر بازويندى و تعويذى را كه نفع نخواهد بخشيد از براى شخص يعنى و اظهار كردن من قوت خود را بجهت شماتت كندگان نمايانيدم ايشان را كه بدرستيکه من از جهت حادثه و معصيت روزگار مضطرب و خوار نميشوم .

سيوطى فى المضاف الى الياء المتكلم شاهد در بنى است كه در اصل بنوى بوده است قلب شده است و او بياء و ادغام شده است در ياء متكلم بنى شده است .

مختصر و مطول فى الاستعارة من علم البيان شاهد در بودن (المنية انشبت اظفاراها) است استعاره مكنيه بطريق تخييل نظر باثبات ناحن از براى مرك چون درندگان

او عدنى بالسجن والاداهم رجلى فرجلى شئنة المناسم

هو لعديل بن الفرّج . قوله او عدنى ماض من اليعاد بمعنى التهديد . و السجن بالسين المهملة والجيم والنون كعبر المجلس . و الاداهم جمع ادهم و هو بالذال المهملة

كاحمد القيد . والشنة بالشين المعجمة والمثلثة والنون والهاء كطلحة الغلظة والخشونة والمناسم جمع منسم وهو بالنون والسين المهملة كمجلس خنف البعير و اراد به تحت قدميه يعنى ترسانيد و وعده بد داد مرا آنمرد بزندان وغلها وزنجيرهاى پاى مرا پس پاى من غليظ وزير است كف آن .

سيوطى في البدل شاهد در رجلى اول است كه بدل بعض از كل است از ياء در اوعدنى نظر بآنكه پاى شخص بعضى از آن شخص است .

او كلما وردت عكاظ قبيلة
بعثوا الى عريفهم يتوسم

هو من ابيات لطريف بن تميم العنبري (وبعده) :

فتوسموني اني انا ذلكم
شاك سلاحى فى الحوادث معلم

تحتى الاغرو فوق جلدى نثرة
زعف ترد السيف وهو مثلم

حوالى اسيد والهجيم ومازن
واذا حللت فحول بيتى خضم

قوله عكاظ بالعين المهملة والطاء المعجمة كغراب سوق من اسواق الجاهلية بصحراء بين نخلة والطائف كانت تقوم هلال ذى القعدة و تستمر عشرين يوماً تجتمع قبائل العرب فيتعاكظون اى يتفاخرون ويتناشدون . والعريف بالعين والراء المهملتين و الفاء كامير رئيس القوم و القيسم بامرهم سمي به لانه عرف بذلك والرقيب وهو دون الرئيس . و يتوسم مضارع من توسم الشيء بالمشاة و الواو و السين المهملة المشددة اى تخيله و تفرسه .

يعنى ياهر زمانكه وارد ميشد در بازار عكاظ قبيله ميفرستارند بسوى من داناي و قيسم بامر خود را كه نشان بگيرد و ببيند كه من در چه مرتبه هستم آيا من ضعيف هستم كه ايشان طلب جنايت و خون كشتگان خود كنند يا آنكه قومی هستم مثل سابق بر اين

مختصر ومطول في احوال المسند شاهد در آوردن مسنداست بصيغه فعل مضارع
 كه يتوسم بوده باشد بجهت افاده نمودن او تجدد و حدوث را با تقييد نمودن اوبىكى
 از زمانهاى ثلاثه .

اولئك آبائى فجئنى بمثلهم اذا جمعتنا يا جرير المجامع

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يهجو بها جرير
 ابن عطية بن الخطفي التيمي (اولها) :

ومنا الذى اختير الرجال سماحة وخيراً اذا هب الرياح الزعازع

ومنا الذى اعطى الرسول عطية اسارى تميم والعيون مدامع

ومنا الذى يعطى المثين ويشترى ال..... هوالى ويعلوا فصله من يدافع

الى ان قال : اولئك آبائى (النخ) .

قوله اولئك آبائى اشارة الى آبائه و اجداده الذين مدحهم فى اول القصيدة . و
 جرير بالجيم و الرائين المهملتين كامير هو جرير الشاعر والمجامع فاعل جمعتنا و هى
 بالجيم والعين المهملة جمع مجمع وهو مكان الاجتماع و كان العرب يجتمعون ويتناشدون
 الاشعار و يذكر كل واحد منهم مفاخر آبائه وقومه .

يعنى آنجماعت پدران من هستند پس بياور مرا مثل ايشانرا كه تورا هم پدرانى
 هست كه در فضل و كرم مثل پدران من بوده باشند هر گاه جمع نمايد ما را اى جرير
 مجمعهها و محلهاى كه بجهت مفاخرت كردن جمع ميشوند در آن عربها يعنى در وقتيكه
 من و تو جمع شويم در آن مجمعهها .

مختصر ومطول فى احوال المسند اليه شاهد در آوردن مسند اليه است بلفظ

اشاره که اولئك بوده باشد بجهت رسانیدن شاعر کند فهمی مخاطب را بآنکه او احساس نمیکند غیر محسوس را .

او مارایت المجدالقی رحله فی آل طلحة ثم لم يتحول

لم یسم قائله . المجد بالجیم و الدال المهملة كفلس نیل الشرف و الكرم . و القی بالقاف بمعنی طرح . و الرحل بالراء و الحاء المهملتین كفلس ما يستصعبه الرجل من الآثار فی سفره . و آل طلحة قبيلة معروفة . و يتحول مضارع من التحول و هو الانتقال من المكان .

یعنی آیا و نمی بینی کرامت و بزرگواری را که فرود آورده است و افکنده است باز خود را در آل طلحه پس بجای دیگر نمی رود .

مختصر و مطول فی الكناية من البیان شاهد در بودن الفاء مجد است رحل خود را با عدم تحول او کنایه از ملازم بودن آن مجد ایشانرا .

او مت بكفيها من اليهودج لولاك في ذا العام لم احجج

هو لعمر بن عبد العزيز بن ابي ربيعة المخزومي (وبعده) :

انت الي مكة اخرجتني حباً ولولا انت لم اخرج

قوله او مت ماض من الایماء بمعنی الاشارة و المستتر فيه يرجع الي المحبوبة . و كفيها تشبیه كف و هی اليد و روی مكانها بعينها . و اليهودج بالواو و الدال المهملة و الجیم ككوثر مر كب للنساء و انما فك الادغام من احجج للقاية .

یعنی اشاره کرد آن محبوبه بدو دست خود از کجاوه که اگر نبودی تو در این

سال بهمراه من بخرج نمی آمدم

قطر فی حروف الجر شاهد در دخول لولا است بر ضمیر مخاطب قلیلا .

غایب در او سوّم جمله له علینا العلاء را .

اهم بامر الحزم لو استطیعه وقد حیل بین العیر والنزوان

هو من ابیات لصخر بن عمرو بن الحارث اخ الغنساء وسبب انشادها انه طعن في جنبه في بعض الحروب فطال مرضه حولا فسألت امرأته عن حاله فقال لحي فيرجى و لا میت فينعى فطلب الصخر سيفاً و هم بقتلها فلم يستطع لضعفه فانشد الابيات . قوله اهم متكلم من همت بالشيء اذا اردته . والحزم بالحاء المهملة والراء المعجمة كفلس ضبط الامر والاخذ بالاحتياط وروى مكانه الخير و هو خلاف الشر فانه كنى بامر الخير عن قتل المرأة . واستطيعه متكلم من الاستطاعة بمعنى القدرة . و حيل بالحاء مجهول من الحول وهو الحاجز بين الشئين اى المانع . و العير بفتح العين المهملة و سکون الياء والراء المهملة الحمار . و النزوان بالنون والراء المعجمة كغطفان الوثوب على الانثى للضراب . والمصراع الثانى مثل يضرب لمن يريد امرأ و يعجز عنه لمانع اى لقد منعت عما كان سيجتي و معتادى من القتل لضعفى كما ان النزوان من طبيعة العير و معتاده .

يعنى اراده كردم و قصد نمودم بامر احتياط و ضبط امر كه كشتن آن زن بوده باشد اكر قدرت داشتم آنرا و ميتوانستم كه بكشم اورا و حال آنكه مانع شد مانعى ميانه خر و برجستن او بر ماده خر بجهت جماع يعنى مانع شد ضعف من از كشتن من آنزرا

مغنى في الامور التى يكتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع مطول فى المزاجه من علم البديع شاهد در تأويل نمودن ضمير نائب فاعل در حيل است بمصدر او كه الحول است اى وقد حيل الحول باعتبار آنكه لفظ بين صلاحيت ندارد كه نائب فاعل واقع شود از او بجهت لزوم ظرفيت او .

اهنا المعروف فمالم تبتدل فيه الوجوه انما يعرف ذا الفضل من الناس ذوهه

لم يسم قائله . قوله اهنا بالنون متكلم او امر من اهنا الطعام اذا اصلحها واعطاه

والمعروف والفضل كلاهما بمعنى الاحسان . وتبتذل مجهول من الابتذال وهو بالموحدة
والمثناة والذال المعجمة ضد الصيانة .

يعنى درست مينمايم وعطا ميكم بخشش ومال خود را بمردمان مادام كه مبتذل
نشده است در طلب آن رويهاى سائلين و فقرا و اينست و جز اين نيست كه ميشناسد صاحب
بخشش و احسان از مردمان را صاحب آن بخشش و كرم .

هداياه و جامى في المجرورات شاهد در اضافه شدن لفظ ذو است بضمير غايب
در ذروه شدوذا .

اَيَا اِخْوَيْنَا عِبْدِ شَمْسٍ وَنُوفَلًا اَعِيذُ كَمَا بِاللّٰهِ اِنْ تَحَدَّثَا حَرْبًا

هو من قصيدة لطالب بن ابي طالب يمدح بها النبي ﷺ و يرثى اصحاب القلب
من قريش . ايا حرف نداء مختص بنداى البعيد . و اخوينا منادى مضاف الى ناء المتكلم
واراد بالاخ هنا المصاحب . و عبد شمس مر كّب اضافى . و نوفل بالنون والفاء والواو
كجعفر علمان . و اعيز متكلم من الاعازة من العوز بمعنى الالتجاء يقال اعزت زيدا بعمر و
اي جعلت عمر او عيازه و ملجأ . و ان مصدرية اي من ان تحدثا و هو مضارع بصيغة
التثنية سقطت نونه بالنصب من الاحداث بمعنى الابداء والاظهار .

يعنى اى دو يار من عبد شمس و نوفل پناه ميدهم شما را بخداوند يعنى قرار ميدهم
خدا را پناه از براى شما از اين كه ظاهر كنيد جنگى را .

قطر في عطف البيان شاهد در عبد شمس و نوفل است كه عطف بيان هستند از
براى اخوينا و جايز نيست كه بدل بوده باشند از او و دليل آن در اصل مذكور است .

اَيَا جَارِ تَامَا نَصِيفِ الدَّهْرِ بَيْنَنَا تَعَالَى اِقَا سَمَكِ الْهَمُومِ تَعَالَى

هو من آيات لابي فراس الهمداني قالها و هو في اسر الروم و قد سمع حمامة

تنوح بجنبه (اولها) :

ایاجارتا هل تشعربین بحالی

ولاخطرت منک الهموم بیالی

اقول وقدناحت بقربی حمامة

معاذالنوی ماذقت طازقة النوی

ایاجارتا ما انصف الدهر (الخ)

تردد فی جم تعذر فی بالی

ویسکت محزون ویندب سال

ولکن دمعی فی الحوادث عال

تعالی تری روحاً لدی ضعیفة

ایضحک ماسور و تبکی طلیقة

لقد کنت اولی منک بالدمع مقلة

الجارة بالجیم والراء المهملة و المثناة زوجة الرجل و ما قرب من المنازل و الحلیف والناصر و اراد بها هنا الحمامة التي ناحت بجنبه . و ما نافیه . و انصف مانس من الانصاف وهو بالنون والصاد المهملة و الفاء العدل . و اقسام متکلم من المقاسمة والهموم جمع هم بمعنی الحزن .

یعنی ای همسایه ما وای کبوتر ملده که در نزدیکی منزل ما صدا میکنی انصاف نداده است روز کار در میانه ما و تو بیای تا با تو قسمت کنم اندوههای را بیا .
قظرفی فعل الماضي شاهد در تعالی است که شاعر لام او را مکسور گردانیده در این شعر و باین سبب نسبت لحن و غلط باو داده اند در این شعر باعتبار آنکه همیشه باید لام او مفتوح بوده باشد .

نسیم الصبا یخلص الی نسیمها

ایا جبلی نعمان بالله خلیا

هو من ابيات لقيس بن الملوّح وهو مجنون لیلی العامرية (و بعده) :

١٠ - ٥ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -	٥ - ١٠ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -
على كبد لم يبق الاصميمها	اجدبردها وتشف منى صباية
١٠ - ٥ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -	٥ - ١٠ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -
على قلب مهموم تجلت همومها	فان الصبا ريح اذا ماتنسمت
١٠ - ٥ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -	٥ - ١٠ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -
واقتل اهواء الرجال قديمها	الان اهوائي بليلى قديمة
١٠ - ٥ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -	٥ - ١٠ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -
على ذاك فيما بيننا مستديهما	واني على ليلي لزار واني

قوله نعمان بالثون والعين المهملة كسكران وايد في طريق الطايف يخرج الى عرفات يسمى بنعمان الراك . و خليا بالخاء المعجمة والياء المشددة امر من التخلية بمعنى الترك . و النسيم بالثون و السين المهملة كأمير نفس الريح اذا كان ضعيفا . و الصبا ريح معروفة . و يخلص بالخاء المعجمة واللام المضمومة والصاد المهملة الساكنة اى يصل . و الضمير فى نسيمها اما للمحجوبة اى ليلي فالمراد ريحها او لنسيم الصبا فالمراد نفسها الضعيف .

يعنى ايدو كوه وادى نعمان بخدا قسم ميدهم شما را كه وا كذاريد باد صبا را تا آنكه برسد بسوى من نسيم او يا آنكه برساند بسوى من بوى آن ليلي را .

مغنى فى ايا شاهد در ايا است كه از حرف نداء است و استعمال شده است در بعيد

١٠ - ٥ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -	٥ - ١٠ - ٥٥ - ٥٥ - ١٠ -
فلم يحل للعينين بمدك منظر	ايدى سبا يا عز ما كنت بعد كم

هو لكثير عزة واسمه عبدالرحمن بن الاسود . الايدى جمع ايدى جمع يد بمعنى القوة وهو كناية عن اولاد سبا لانهم بمنزلة تقويته و بطشه . وسبا بالسين المهملة و الموحدة كعصا لقب ابن يشخب بن يعرب بن قحطان و اسمه عبد شمس يجمع قبائل اليمن عامة الذين ارسل اليهم سيل العرم يقال ذهبوا ايدى سبا وايدى سبا اى متفرقين اى مثل تفرق ايدى سبا اى اولاده وقومه . وعز مرخم عزة وهى بفتح العين المهملة

و الزاء المعجمة المشددة و المثناة بنت نشبة و هي صاحبة كثير . و كلمة ما نافية .
 و خبر كنت محذوف اي باغيا و متعشما . و يحل بالحاء المهملة و اللام المفتوحة مضارع
 من حلى فلان بمعنى اي يعينى و اللام فى العينين بمعنى فى و الخطاب فى بعدك لعمرة . و
 المنظر كمتصد محل نظر و المرأة .

يعنى نابود و پرا كنده شوم نوع تفرق و پرا كندكى قوم سبا اي عزه و نبوده
 باشم بعد بر شما باقى و زىست كنده در دنيا پس هر كز خوشنماى مباد در دو چشم من
 بعد از تو محل نظر و آينه .

مغنى فى لن شاهد در جزم دادن لن است يحل را بحذف الف از آخر او نظر
 بآنكه در اصل يحلى بوده است .

كانك لم تجزع على بن طريف

ايا شجر الخابور مالك مورقا

هو من ابيات لىلى بنت طريف الثعلبية وقيل اسمها سلمى ترثى بها اخاها الوليد

وقد قيل يزيد الشيباني (اولها) :

على علم فوق الجبال منيف

تبل بنا يا رسم قبر كانه

وسودة مقدم و قلب خسيب

تضمن جوداً حاتمياً و نائلاً

فتى كان للمعروف غير عيوف

الاقاتل الله الخناحيث اصمرت

وليس على اعدائه بخفيف

خفيف على ظهر الجواد اذا عدى

ايا شجر الخابور (الخ)

ولا المال الامن قنا و سيوف

فتى لا يحب الزاد الامن اتقى

حلیف الندی ما عاش یرضی به الندی والتمات لم یرضی الندی بحلیف (الخ)

الخابور بالخاء المعجمة والموحدة والواو والراء المهملة ككافور موضع بناحية الشام واسم واد ونهر ببلاد الجزيرة من ديار البکر . والمورق بالواو والراء المهملة و القاف اسم فاعل من اورق الشجر اذا صار ذا ورق . وتجزع بالحیم والراء المعجمة و العین المهملة مضارع من الجزع وهو تقيض الصبر . وابن طرف بالطاء والراء المهملتين والفاء هو الوليد طرف الثعلبی اخو لیلی الذي ترضی علیه .

یعنی ای درخت خابور چه میشود تو را که صاحب برك هستی گویا که جزع و ناله نکردی بر ولید پسر طرف بجهت مرگ او .

مغنی فی ام مختصر ومطول فی تجاهل العارف من علم البدیع شاهد در تجاهل نمودن عارفست از گفتن و سؤال نمودن او بلفظ کان باعتبار آنکه شاعر عارف است بآنکه درخت جزع نمیکند پس بلفظ کان ظنیّه آورده است بجهت سرزنش کردن از روی مبالغه در وجوب جزع کردن بر او .

ایا منازل سلمی و این سلماک

لم یسم قائله و لم یندر تمامه . کلمه ایا حرف نداء . والمنازل جمع منزل و سلمی کسکری اسم امرأة . والخطاب فی سلماک للمنازل .

یعنی ای منزلهای سلمی و حال آنکه کجا است سلمای تو .

مطول فی الانشاء شاهد در ندا کردن منادای لایعقل است که منازل بوده باشد

بجهت اظهار اندوه و سرگردانی .

ایا منزلی سلمی سلام علیکما هل الازمن اللائی مضین رواجع

و هل یرجع التسلیم او یکشف العمی ثلث الاتافی والدیار البلاقع

ایعجب الناس ان اضحكت سيدهم
 خلیفة الله يستسقى به المطر
 لم ينب سيفی من رعب ولادهش
 عن الاسیر و لكن اخر القدر
 ولن یقدم نفساً قبل میتتها
 جمع الیدین ولا الصمصامة الذکر

الابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التیمی وسبب انشاده كما ذكره في المطول انه كان عند سليمان بن عبد الملك حاضراً فامرہ سليمان بضرب عنق رومی فضربه بسيفه فلم يقطع السيف فضحك سليمان والحاضرون فانشدوا ابیات . الهمزة للاستفهام التوبيخی . و الناس فاعل يعجب . و اراد بقوله سيدهم سليمان . و خليفة الله بدل او عطف بيان له . و يستسقى مجهول من الاستثقاء وهو طلب السقي و ينب بالنون والموحدة المضمومة مجزوم بلم اصله ينبوا مضارع نبا السيف اذا كل ولم يقطع . والرعب بالراء والعين المهملتين والموحدة كقفل الفزع . و الدهش بالذال المهملة و الشين المعجمة كقرس التحير و زهاب العقل من دهش . و اراد بالاسير الرومی الذي امره سليمان بقتله . و اخر ماض من التأخير خلاف التقديم . و القدر القضاء وحكم الله . و يقدم مضارع من التقديم . و الميتة كجيفة الموت . قوله جمع الیدین ای جمعه على السيف حال الضرب . و الصمصام بالصادين المهملتين المفتوحتين السيف . و الذکر بالذال المعجمة والراء المهملة كقرس الفولاذ .

یعنی آیا تعجب میکنند مردمان از اینکه خندانیدم من بزرگ ایشانرا که خلیفه خدا است بر روی زمین در حالتیکه طلب کرده میشود بواسطه او باران کندی نکرد شمشیر من از ترس و نه از حیرت و غفلت از آن مرد اسیر رومی و لكن بتأخیر انداخت تقدیر و حکم خداوند کشته شدن او را و هرگز پیشی نمیگیرد نفسی را پیش از مردن او جمع شدن دو دست بر شمشیر و نه شمشیر فولاد . ایضاً قوله :

۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
وتقطع أحيانا مناط التمام	كذلك سيوف الهند تنبوضياتها
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
إذا اتقل الاعناق حمل المغارم	ولا تقتل الاسرى ولكن نفكهم
۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰	۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
أبا عن كليب أو أبا مثل ذارم	وهل ضربة الرومي جاعله لكم

قالها الفرزدق حين أتى مجلس سليمان بعد ما خرج جرير منه وقد أنشد البيت الثاني في مجلسه قبل أتيان الفرزدق بعينه . قوله تنبو بالنون و الموحدة مضارع نبا السيف إذا كلّ ولم يقطع . والضاد بضم الضاد المعجمة و الموحدة و المثناة جمع ضبة بالضم و هي حدة السيف . و الأحيان جمع حين بمعنى الوقت . و المناط بفتح الميم و النون و الطاء المهملة المكان الذي تعلق فيه . و التمام جمع تميمة و هي بالمشاة و الياء كسفينة العوزة و الحرز و أراد بمناط التمام الرقاب . و الاسرى جمع اسير . و فك متكلم من الفكّ و هو الخلاص عن القيد . و الاعناق مفعول مقدم لا ثقل و هي جمع عنق بضمّتين الجيد . و حمل المغارم فاعله . و المغارم جمع مغرم و هو بالغين المعجمة و الراء المهملة كمكرم ما يلزمك ادائه كالدّين و غيره . و الضربة مصدر مبنيّ للمرة اضيف الى مفعوله و فاعله محذوف أي ضربتي . و أراد بالرومي الاسير الذي أمر بقتله . و عن اللبدل و كليب بالموحدة كزبير هو كليب بن يربوع بن حنظلة احد اجداد جرير الشاعر . و الدارم بالدال و الراء المهملتين احد اجداد الفرزدق . يعني هل يرفع ثبوت هذه العارلى نسبك الوضيع فيجعلك مثلى في شرافة النسب .

يعني همچنين شمشيرهای هندی کندی میکند دمه‌ای آنها و میبرد در اوقاتی چند محل بستن کردن بندها و تعویذها را یعنی گردنها را و نمی‌کشیم اسیران را و لکن خلاص می‌کنیم ایشان را از بند هر گاه سنگینی کند گردن‌ها را برداشتن قرضها و عهدهای را و آیا زدن من کردن آن مرد رومی را قرار دهنده است او را از برای شما پندری بدل از کلب یا برادری مثل دارم یعنی آیا براسطه وارد آمدن این عیب از برای من حاصل میشود شرافت

الشام وهى قراء متعدّدة معروفة . والمضاجع بصيغة اسم فاعل الذى تضيع اى تنام معك وهو بالضاد المعجمة والجيم والعين المهملة . والمسنونة بالسین المهملة والنونين مفعولة من سنّ السكين اذا احده واصقله . و الزرق بالراء المعجمة و الراء المهملة والقاف كفلس صفة مشبّهة بمعنى الشديد الصفا . وانياب جمع ناب و هو بالنون وبالموحدة السنّ خلف الرّباعيّة . واغوال جمع غول وهو بالغين المعجمة المضمومة والواو الساكنة نوع من الجن .

يعنى آيا ميكشد مرا آنشوهر سلمى و حال آنکه آنشمشير منسوب بمشرف همخوابه من است و پیکانهای سخت تیز و سیاهی که مثل نیشهای غولها است .
مختصر و مطول فی الانشاء شاهد در بودن همزه است از برای استفهام انکاری از فعل که قتل بوده باشد . ایضاً فی التشبیه من علم البیان شاهد در بودن تشبیه است در مصراع ثانی یکطرف آن حسّی که مسنونة بوده باشد و طرف دیگر آن خیالی که انیاب اغوال بوده باشد .

این المفر و الاله الطالب و الاشرم المغلوب لیس الغالب

هو لیقتل بن حبیب انشده حین اقبل جیش ابرهه الاشرم لهدم البیت ای الکعبة . قوله این المفرّ جملة استفهامیة انکاریة والمفرّ محل الفرار وهنا بمعنی الفرار كما قال بعضهم . والاشرم بالشین المعجمة والراء المهملة کاحمد المشقوق الانف و هو لقب ابرهه بن الصباح صاحب الفیل .

یعنی کجا است محلّ کرینز گاه و حال آنکه خداوند طلب کننده و جوینده است همه کس را و ابرهه ملقب باشرم مغلوبست نه غالب .

مغنی فی لیس شاهد در وقوع لیس است حرف عطف و بمنزله لا ای لا الغالب و بعضی گفته اند که او از افعال ناقصه است و اسم او با خبر او محذوف است ای لیسه الغالب یا لیس الغالب ایاه .

یعنی ای نفس نیکو جزع کن جزع کردنی بدرستی که آنچنان چیزیکه دور
میکنی و میترسیدی از او که آن مرک فضاله بوده باشد بتحقیقکه واقع شد یعنی بدرستی
که آنچنان کسیکه جمع کرده است بخشش و شجاعت و نیکی و پرهیزکاری را جمعاً
زیرک و دانشمند آنچنانیستکه گمان میکند بتو همه گمان کردن را که گویا بتحقیق
دیده است و بتحقیق که شنیده است یعنی هلاک شدن فضاله پس نفع نمی بخشد ترسیدن از
امیری از برای کسیکه طلب میکند امرهای تازه و غیربیرا .

مختصر و مطول فی احوال المسند الیه شاهد در صفت آوردن جمله الّذی
یظنّ الخ است از برای مسند الیه که الالمعی بوده باشد نه بجهت بودن او حقیقت و صف
از برای او بلکه باعتبار بودن آنوصف کاشف از معنی او و بس .

ایها السائل عنهم و عنی لست من قیس ولا قیس منی

لم یسمّ قائله . قوله ایها المنادی بحذف حرف النداء ای یا ایها . و السائل
صفته . قوله عنهم و عنی ای عن نسبهم و عن نسبی . و ضمیر الجمع فی عنهم یرجع الی قبيلة
قیس عیلان . و قیس ابو قبيلة من مضر و اراد به هنا قبيلته .

یعنی ای آنچنان کسی که سؤال کننده از نسب ایشان و از نسب من نیستم از
از قبيله قیس و نه قیس از قبيله من .

سیوطی فی نون الوقایه شاهد در عدم دخول نون وقایه است در عن و من با
یاء متکلم بجهت ضرورت .

ای یوم سررتنی بوصول لم تر عنی ثلثة بصدود

هو لابی الطیب المتبّی و اسمه احمد بن الحسین یخاطب به ممدوحه و پشتکی
عنه بعدم تیسّر الوصل منه بطیب خاطر . قوله سررتنی مخاطب من السرور بمعنی الفرح
و الوصال ضدّ الفراق . و تر عنی مخاطب من الروع وهو بالراء و العین المهملتین بینهما
واو بمعنی الخوف و روی مکانه تسوئی و هو مضارع ساء ای فعل به مایکراهه . و الصدور

بضم الصاد والدالین المهملات بمعنى الاعراض .

یعنی کدام روز بود که خوشحال گردانیدی مرا بوصلیکه نرسانید مرا سه روز دیگر بروی گردانیدن و هجر خود یعنی هرگز نشد که ممکن شود وصل تو از برای من بخوشی
مغنی فی ای شاهد در وقوع ای است استفهامیه نه موصوله باعتبار اضافه شدن
او بنکره که یوم بوده باشد .

مغنی فی الامور التي یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در کسب نمودن
ای است ظرفیت را از مضاف الیه ظرف که یوم بوده باشد .

باب الباء الموحدة بعده الالف

بآية يقدمون الخيل شعثاً كان على سنا بكها مداماً

هو من ابیات لزیدبن عمرو بن الصعق یهجوبها بنی تمیم لشدة حرصهم علی الطعام
وسبب انشاره انه لما احرق عمرو بن هند ملك الحيرة تسعة وتسعين رجلا من بنی تمیم
بسبب قولهم شیئاً و سطع الدخان ظن تمیمی انه دخان الطعام فلما خرج الیه اخذه
عمرو بن هند واحرقه فقال زید الابیات (و قبله) :

الا هل مبلغ عنی تمیماً بآية ما یحبون الطعاما

قوله آية بالمدة بمعنى العلامة . و يقدمون مضارع من الاقدام و هو الدخول و
التقدم فی الامر واقدام الخيل تقدمها والضمير فيه يرجع الى بنی تمیم المذكورین فیما
قبله . والخيل جماعة الافراس ای بعلامة اقدامهم علی الخيل ای دخولهم فی الحرب . و
شعثاً حال من الخيل وهو بالشین المعجمة و العين المهملة و المثناة كقفل جمع اشعث
كاحمد وهو مغیر الرأس و متفرق الشعر والمراد هنا جرح الرأس . و السنا بك جمع
سنبك وهو بالسین المهملة والموحدة كقنفذ طرف مقدم الحافر . والمدام بالذال المهملة
كغراب الخمر يقول ان سنا بك الخیر لكونها داهية كان علیها خمر .

هما لابی عبادة البختری واسمه سامراء . قوله نديماً خبر مقدم لبات . وحتى بمعنى الى . و اغيد مجدول اسم بات . والاغيد بالغين المعجمة و الياء والذال المهملة كاحمد الناعم اللين . والمجدول مفعول من الجدول وهو بالجيم والذال المهملة كفلس بمعنى القتل والاحكام . والوشاح بالواو والشين المعجمة والحاء المهملة ككتاب اراد به المنطقة . و ييسم كيضرب مضارع من البسم وهو اقل الضحك واحسنه . و المنضد بالنون و الضاد المعجمة والذال المهملة كمعظم اسم مفعول بمعنى المؤلف . والبرد بالموحدة والراء و الذال المهملتين كفرس حب الغمام . والافاح بالقاف والحاء المهملة كفلاح جمع اقحوان بالضم وهو البابونج .

يعنى شب را بروز آورد که همدم بود از برای من تاصبح محبوبی که نرم اندام و پر گوشت و پیچیده بود مکان حمایل او یعنی کمر و دل او و گویا در وقتی که تبسم میکرد دندانهای او مثل مروراید در رشته کشیده شده یا مثل تگرگ یا مثل کلهای بابونه بود مختصر ومطول في التشبيه من علم البيان شاهد در بودن تشبيه در بيت است بطريق جمع که تشبيه کردن دندان محبوب بوده باشد بلؤلؤ منضد و ببرد و بافاح .

باسم الاله و به بدينا و لو عبدنا غيره شقينا

فحبذا رباً و حب ديناً

هو لعبدالله بن رواحة الانصارى . قوله باسم متعلق بابتداء محذوفاً او ببدينا على قول وهو بكسر الدال وسكون الياء اصله بدئنا بالفتح والهمزة الا انه كسرهما على لغة الانصارى وابدلته الياء من همزته للضرورة والقافية و هو بمعنى ابتدئنا . و شقيننا بكسر القاف متكلم من الشقارة نقيض السعادة . قوله رباً نصب على التمييز و كذا ديناً . والضمير في حب للدين او للعبادة و تذكيرها لتاويلها بالدين كما قاله بعضهم .

يعنى ابتدا بكن بنام خداوند و بآن نام ابتدا ميكنيم ما و اگر عبادت کرده بوديم غير او را شقى و بد بخت بوديم پس چه خوبست او از حيثيت پروردگار بودن و چه

خو بست آن دین یا عبادت از حیثیت دین بودن یا عبادت بودن .

سیوطی فی افعال المدح والذم شاهد در استعمال شدن حبذا است مثل نعم
در معنی و در حکم در فحبذا رباً و همچنین آمدن حب بدون ذا از برای مدح و در و حب دیناً
باعد ام العمر من اسیرها حراس ابواب علی قصورها

هو لابی النجم العجلی (و بعده) :

و غیره شقاه من غیورها فالسحر لا یفرضی الی مسحورها

قوله ام العمر و بالعين و الراء المهملتین كفلس اسم محبوبة الشاعر و هو مفعول
لباعد . قوله اسیرها ای اسیر حبها و اراد به نفسه . و الحراس بالمهمات کرمان
الجماعة تحرسك ليلا ونهاراً وهو فاعل لباعد . والقصور جمع قصر وهو البيت .
يعني دور کردند ام عمرو را از کسیکه اسیر دوستی اوست پاسبانان درها که
مو کلند بر قصرهای او .

نظام في الخط شاهد در عدم لزوم نوشتن واو است در العمر بجهت وجود
الف و لام در او با دلالت نمودن الف و لام بر عدم اشتباه او با عمر بر وزن سرد .

مغنی فی ال شاهد در دخول الف و لام است در العمر و با وجود اضافه بجهت ضرورت
بالباعث الوارث الاموات قد ضمنت اياهم الارض في دهر الدهارير

هو من ابيات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي وقيل لغيره (و قبله)

اني حلفت ولم احلف على فند فناء بيت من الساعين معمور

الباء للقسم وهي تتعلق بحلفت المذكور فيما قبله . و الباعث فاعل من بعثه اذا
احياه . و الوارث الباقي بعد فناء الخلق . و ضمنت بكسر الميم و سكون التاء بمعنى

بان ذا الكلب عمر وأخبرهم نسباً
ببطن شريان يعوى حوله الذئب

هو من قصيدة لحبوب اخت غير ذى الكلب ترثى بها اخاها عمرواً (و قبله) :

ابلع هذيلاً و ابلغ من يبلغها
عنى حديثاً و بعض القول تكذيب

قوله هذيل بالذال المعجمة كزبير ابو قبيلة معروفة و اراد به هنا قبيلته بدليل عود ضمير الجمع فى خيرهم اليه . و النسب بالنون و السين المهملة و الموحدة كفارس القرابة او فى الباء خاصة . و البطن جوف كل شىء . و شريان بالشين المعجمة و الراء المهملة و الياء و النون كسكران اسم واد . و يعوى بفتح الواو مضارع عوى الذئب اذا مدّ صوته و لم يفصح و الذئب حيوان معروف .

يعنى يرسان بقبيلة هذيل باينكه ذا الكلب كه اسم او عمرو است بهتر از اين قبيله است از حيثيت نسب در ميان وادى شريان كه صدا ميكند در اطراف آنوادى كرك سيوطى فى العلم شاهد در تقديم لقب است كه ذا الكلب بوده باشد بر اسم كه عمرو است شذوذاً .

باهبة حزم لذ و ان كنت آمناً
فما كل حين من يوافى موافياً

لم يسمّ قائله . قوله اهبة بالموحدة كغرفة فى الاصل عدّة الحرب لكن المراد هنا التهيؤ و الاستعداد . و الحزم بالحاء المهملة و الزاء المعجمة كفلس ضبط الامر و الاخذ بالاحتياط . و لذ بالذال المعجمه امر من اللوذ بالشىء اى الاحتضان به . قوله و ان كنت عطف على محذوف اى لم تكن آمناً و ان كنت آمناً . و الآمن فاعل من الامن بمعنى السلامة . و الفاء للتعليل . و ما نافية . و من موصولة و هو فى محل الرفع اسمه . و يوافى بالفاء مضارع بمعنى يقابل و فاعله ضمير مستتر و هو عايد الموصول . و موافياً خبر ماء النافية .

يعنى بمهياً شدن ضبط امر و احتياط پناه ببر اگر ايمن نيستى و اگر بوده باشى

ایمن باشند پس نیست کسیکه مقابل میشود با تو مقابلی کننده تورا در هر زمان .
 مغنی فی القاعدة التاسعة من باب الثامن شاهد در عدم ابطال عمل ما بمعنی لیس
 است با وجود آنکه در عقب در آمده است اورا معمول خبر او که کل حین است باعتبار
 بودن معمول خبر او ظرف .

بایدی رجال لم یثیموا سیوفهم ولم تکثر القتلی بها حین سلت

هو من قصيدة للفرزدق و اسمه همام بن غالب بن صعصعة التیمی . قوله یثیموا
 بفتح المضارعة و كسر الشین المعجمة و سکون الباء من شمت السیف اذا دخله فی الغمد
 و القتلی کسکری جمع قتیل و الضمیر فی بها للسیوف . و سلت بضم السین المهملة و اللام
 المشددة مجهول من سللت السیف اذا اخرجته من غمده .

یعنی بدستهای مردانی چند که در غلاف نکردند شمشیرهای خود را و بسیار
 نشدند کشندگان بواسطه آن شمشیرها از زمانیکه بیرون کشیده اند از غلافهای خود .

مغنی فی الواو ایضاً فی الجملة الحالية من باب الثانی شاهد در بودن واو در
 ولم تکثر است از برای حال با دخول او بر جملة فعلیه و صلاحیت ندارد که از برای
 عطف بوده باشد بجهت فساد معنی و منقلب شدن مدح بدم در صورت عطف .

بای نواحی الارض ابغی وصالکم وانتم ملوک ما لمقصد کم نحو

هو من اشعار المولدين . النواحی بالنون و الحاء المهملة جمع ناحية بمعنی الطرف
 و ابغی بالموحدة و الغین المعجمة المكسورة متکلم بمعنی اطلب . و الوصال بالواو و
 الصاد المهملة ک کتاب ضد الفراق . و الملوک جمع ملک و هو السلطان المقدر . و المقصد
 کمقصد مکان الفصد . و النحو الجهة المعینة .

یعنی بکدام طرف زمین طلب کنم دیدار شما را و حال آنکه شما پادشاهی هستید
 که نیست از برای مکان قصد شما جهة معینی .

مطول في احوال المسند اليه شاهد در خطاب نمودن شاعر است مخاطب مفرد را بلفظ جمع بجهت تواضع كردن آن شاعر متكلم وتعظيم نمودن او مخاطب را كه كويا او را بمنزله جماعتی قرار داده است .

ببذل وحلم ساد في قومه الفتى وكونك اياه عليك يسير

لم يسم قائله . الباء سببية . والبذل بالموحدة والذال المعجمة كفلس الجود و العطاء . و الحلم بكسر الحاء المهملة العقل والاناة . و ساد فعل ماض من السيادة . و الفتى الشاب و السخى الكريم واللام فيه للمعهد . واليسير فعيل من اليسر خلاف العسر . يعنى بسبب بخشش و بردبارى بزرگى کرده است در قوم خود آنجوانمرد و بودن تو مثل او در آنصفت و بزرگى كردن تو آسانست .

سيوطى في افعال ناقصة شاهد در عمل نمودن مصدر كان . بيت كه كونك بوده باشد نوع عمل نمودن كان ناقصه نظر بآنكه ضمير مخاطب اسم اوست كه اضافه شده است بسوى او و جمله بعد خبر اوست .

بتيهات قفر و المطى كانها قطا الحزن قد كانت فراخا بيوضها

لم يسم قائله يصف الشاعر ناقته بسرعة السير حيث شبهها بقطا تركت بيوضا صارت فراخا فهي تمشى بسرعة الى فراخها . التيهات بالمشة والياء كحمرهاء المفازة التي لا يهتدى فيها واصله من التيه و هو التحير . والقفر بالقاف والفاء و الراء المهملة كفلس المكان الخالى . و المطى بفتح الميم و كسر الطاء المهملة والياء المشددة الدابة السريعة والقطا بالقاف و الطاء المهملة جمع قطة و هو كقفاة طائر معروف . و الحزن بالحاء المهملة و الزاء المعجمة و النون كفلس ما غلظ من الارض و انما قيدها بقطاء الحزن لثلاث يسوح فيه الارجل اذ لو كانت رخوت لساحت فيه الارجل فلا يقدر على السرعة . و كانت بمعنى صارت . و الفرائح بالفاء و الراء المهملة والنخاء المعجمة ككتاب جمع فرخ

وهو كفلس ولد الطائر . و البيوض بالضم جمع بيضة . وانما قال قد كانت فراخاً بيوضها لانّ الفطاة اسرعه الى الفراخ اشد من اسرعه الى البيوض .

يعنى ببيابان سرگردانی خالی از آب و گیاه و شتر راه و ار که گویا آن شتر در تند رفتاری مثل مرغهای سنک خارخه و زمین نا هموار است که بمحقق گردیده باشند جوجهای تخمهای آنها .

جامی في افعال الناقصة شاهد در آمدن کبان است بمعنی صار ای صار فراخاً بیوضها

بدئت بیسم الله فی النظم اولاً تبارکت رحماناً رحیماً و موئلاً

هو مطلع ابیات لابی الشامّة شهاب الدین الشاطبی . قوله بدئت بصیفة المتکلم بمعنی ابتدأت . و تبارکت بصیفة الخطاب و رحماناً تمييزاً له . و الموءل بالواو و الهمزة كمجلس الملجأ و الملاذ .

یعنی ابتدا کردم بنام خداوند در اول نظم و شعر خود بابرکت هستی ای خداوند از حیثیت رحمن بودن و رحیم بودن و پناه بودن .

معنی فی ال شاهد درالف و لام النظم است که عوض است از مضاف الیه محذوف ای فی نظمی اولاً .

بدالی انی لست مدرك مامضی ولا سابقاً شیئاً اذا كان جائياً

هو من قصيدة لزهیر بن ابی سلمی المری یدکر فیها النعمان بن المنذر المکنی بابی قابوس حین طلبه کسری لیقته (و قبله) :

ارانی اذا أصبحت اصبحت ذاهوی فثم اذا امسیت امسیت عادياً

الی حفرة اهوی الیها مصمة بحیث الیها سائق من ورائیا

بِسْبَعِ رَمِيمِ الْجَمْرِ ام بَثْمَانِ

فَوَاللَّهِ مَا اَدْرِي وَاِنْ كُنْتُ دَارِيَا

هو من قصيدة لعمر بن عبد العزيز ابي ربيعة المخزومي قالها في عايشة بنت طلحة

بن عبدالله (و قبلهما) :

مَعَ الْحَجِّ شَمْسٌ شَهَبَتْ بِيَمَانِ

لَقَدْ عَرَضْتُ لِي بِالْمَخْصُوبِ مِنْ مَنِي

(و بعدهما) :

وَنَازَعَنِي الْبُغْلُ الْمَعِينُ عَنَانِي

فَلَمَّا التَّقِينَا بِالثَّانِيَةِ سَلِمْتُ

خَصِيْبِ لَكُمْ ثَانِي مِنْ الْحَدَثَانِ

فَقَلْتُ لَهَا عَوْجِي لَقَدْ كَانَ مَنْزِلِي

فَظَلَّتْ لَهَا الْعَيْنَانِ تَبْتَدِرَانِ

فَمَجْنَا فَمَا جَتِ سَاعَةٌ فَتَكَلَّمْتُ

قوله بدا بمعنى ظهر والضمير في منها يرجع الى عايشة . و المعصم بالعين و الصاد المهملتين كمنبر موضع السوار من الساعد . و جمرت بالتشديد ماض من التجمير و هو رمي الجمار و المراد رمي جمرات المناسك في الحج . و الخضب بالخاء و الضاد المعجمتين والموحدة فعيل بمعنى مفعول من الخضاب وهو ككتاب الحناء وشبهه . و زينت مجهول من التزين . و البنان بالموحدة والنون كسحاب اطراف الاصابع . و ادري بالدال و الراء المهملتين متكلم بمعنى اعلم . و الداري كفاعل من كان بصدد الدراية والفهم . قوله بسبع بحذف همزة الاستفهام قبله وحذف التميز بعده اي بسبع حصيات لوجود القرينة الدالة عليهما . و اتيان ضمير الجمع في رمين بملاحظة الاصابع من اكفها وقيل يرجع الى النساء اللاتي كن معها في الحج . و الجمر كفلس اصله جمرة كطلحة حذف تاؤه للوزن وهي واحدة الجمرات .

يعني ظاهر شد از برای من از آن عایشه بند دستی در وقتیکه سنگهای جمره

میانداخت و ظاهر شد کف دستی که حنا بسته شده بود و زینت داده شده بود بسر انگشتان
پس قسم بخداوند که نمیدانم و اگر چه بودم در صدد دانستن که آیا بهفت سنگریزه
انداختند انگشتهای او جمره را یا بهشت سنگریزه بجهت غفلتی که عارض شده بود مرا
بسبب دیدن من نیکوئیهای عایشه .

سيوطي في عطف النسق مغنى في الهمزة شاهد در حذف همزة استفهام است پیش
از سبع بقرینه ذکر ام بعد از او ای اُسبع حصيات رومين ام يشمان .

بربك هل ضمنت اليك ليلي قبيل الصبح او قبلت فاها

هو من ابيات لقيس بن الملوّح وهو مجنون ليلي يخاطب بها زوج ليلي (وبعده)
وهل رفت اليك قرون ليلي رفيف الاقحوانة في نداها

الباء للقسّم . والخطاب في ربك لزوج ليلي . و ضمنت بالضاد المعجمة مخاطب
من الضمّ وهو قبض شيء الى شيء . و ليلي كسكرى اسم امرأة عشق بها مجنون من بني عامر
و القبيل تصغير من القبيل تقيض بعد . و قبلت مخاطب من التقبيل .

يعنى پیرورد کار خودت قسم میدهم تو را ایشوهر لیلی که آیا بخود چسبانیدی
لیلی را پیش از صبح یا آنکه بوسیدی دهان او را .

مغنى في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در وقوع جمله انشائيدهل ضمنت
الح است جواب از یرای قسم استعطافی که باء در ربك بوده باشد .

بشرى فقد انجز الاقبال ما وعدا و كوكب المجد في افق العلى صعدا

هو لابی محمد الخازن یمنی به صاحب بن عبّاد فی مولود ابنته . قوله بشرى
كجبلي الخیر السّار و السرور وهو خبر مبتداء محذوف ای هذه بشرى . وانجز بالنون
والجيم والراء المعجمة ماض من الانجاز يقال انجز الوعد ای اذا وفى به عاجلا . والاقبال
ضدّ الادبار والسعة والدولة . والمجد الكرم ونيل الشرف وازاد بكوكب المولود الذى

وصفه بهذا الشعر حين ولادته . والافق بالناء و القاف كقفل ناحية السماء . والعلی بضم العين المهملة مقصوراً المراتب العالية . و صعد كسمع ماض الصعود ضد الهبوط و اراد بصعوده في افق العلی ترقیه في درجات الشرف العالی .

یعنی این بشارت و مرثیه ایست پس بتحقیقکه وفا کرد بزودی دولت آنچه را که وعده کرد و حال آنکه ستاره کرامت و شرف در افق بلندی بالا رفت و ترقی نمود بدرجه های بلندی .

مختصر و مطول في براعة الاستهلال من الخاتمة شاهد در براعة استهلال نمودن

شاعر است در شعر خود بقول او بشری الخ در مقام ابتداء کردن .

بضرب بالسيوف رؤس قوم ازلنا هامهن عن المقيل

لم يسم قائله . قوله رؤس بالنصب مفعول لقوله بضرب . و ازلنا متكلم من الازالة بمعنى التفرق و الابعاد . و الهام جمع هامة و هي رأس كل شيء . و المقيل بالقاف كما يرأس مكان من القيلولة و هو النوم نصف النهار و ازاد به الاعناق لانها مقيل الرأس .

یعنی بسبب زدن شمشیرها سرهای قوم را دور گردانیدیم آنسرها از گردنها . محسن في المصدر شاهد در منصوب بودن رؤس است بمصدر منون منكر كه

بضرب بوده باشد .

بطل كان ثيابه في سرحة يحذى نعال السبت ليس بتوئم

هو من قصيدة لعنترة بن شداد العبسي و هي احدى المعلمات السبعة (و قبله) :

لما رأني قد نزلت اريده ابدى نواجده لغير تبسم

عهدى به مد النهار كانما خصب البنان و رأسها بالمعظم

فطعنته بالرمح ثم علوته بمهند صافي الحديد مخدم

بطل كان (الخ)

١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠
ح	ر	م	ت	ع	ل	ي	ل	م	ت
ح	ر	م	ت	ع	ل	ي	ل	م	ت
١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠
ي	أ	ش	أ	ق	ن	ص	ل	م	ن
ي	أ	ش	أ	ق	ن	ص	ل	م	ن
١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠
ق	أ	ر	أ	ي	ت	م	ن	أ	ع
ق	أ	ر	أ	ي	ت	م	ن	أ	ع

البطل كفرس الشجاع . والسرحة بالمهملات كطلحة الشجرة العظيمة . ويحذى بضم المضارعة وسكون الحاء المهملة وكسر الذال المعجمة والياء مضارع احذاه النعل اى البسه اياه . والنعال ككتاب جمع نعل وهى ما تستر به القدم . والسبت بكسر السين المهملة وسكون الموحدة والمثناة جلود البقر المدبوغة . والتوئم بالمشناة والواو والهزمة ككوثر كل واحد من الولدين فى البطن . يقول انه شجاع كان ثيابه على شجرة عظيمة لطول قامته وهومن الاشراف لانه يحذى نعال السبت التى لا يلبسها الا الاشراف وليس بتوئم اى هو تام قوى لانه لم يشار كه احد فى البطن .

يعنى آنمرد شجاعى بود كه گویا جامهای او بر قامت درخت عظیمی پوشیده شده است كه این صفت دارد كه می پوشاند بآن درختها كه شهابی كه از پوست كاو دبانی كرده شده است ونبود آنمرد را بهمزاد ومثلى در شكم سادر ومراد شاعر وصف او است ببلندی قامت وشرافت وقوت وشجاعت .

مغنى فى فى شاهد در فى است كه از برای استعلا آمده است اى على سرحة .

١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠
ب	ع	د	ع	ل	ت	ي	ا	ن	ف
ب	ع	د	ع	ل	ت	ي	ا	ن	ف
١٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠	٥٠٠
ب	ع	د	ع	ل	ت	ي	ا	ن	ف
ب	ع	د	ع	ل	ت	ي	ا	ن	ف

لم يسم فائله . قوله اللتيا فى الموضعين بفتح اللام والمثناة والياء المشددة تصغير التى كما هو القياس فيه وقيل هو بضم اللام فهو خارج عن القياس . وعلتها

بالعين المهملة و تاء التانيث ماض من العلوّ خلاف السفل وانفس فاعله . وتردّت بفتح
المثناة والراء والداد المشددة المهملتين وتاء التانيث فعل ماض بمعنى سقطت .

يعني بعد از آن چنان چیزیکه و آنچنان چیزیکه عظیم است و آنچنان چیزیکه
هر گاه بالا برد او را نفسهای ساقط میشود آن چیز و میافتد .

مغنی في حذف الصلة من باب الخامس شاهد در حذف صلة اللتيا واللتيا است
بجهت دلالت نمودن صلة التي که جمله شرطیه بوره باشد بر حذف صلة آن دو و اکتفا
نمودن بآن صلة از ذکر آن دو صلة ای اللتيا عظمت اورقت علی الاختلاف یعنی آنچنان
چیزیکه بزرگ باشد یا ترقی کرد و بلند مرتبه شد .

بِعَكاظِ يَغشىِ الناظِرِ ن اذاهم لمحوها شعاعه

هو من ابيات لعاتكه بنت عبدالمطلب عمّة النبي ﷺ (و قبله) :

سائل بنا في قومه وليكف من شر سماعه

قيساً وما جمعوا لنا من مجمع باق شناعه

فيه الستور و القنا والكبش ملتمع قناعه

بِعَكاظِ يَغشىِ (الخ)

فيه قتلنا مالكا قسراً و اسلمه رعاعه

الباء بمعنى في متعلق بقوله مجمع المذكور فيما قبله . و عكاظ بالعين المهملة
والظاء المعجمة كغراب سوق من اسواق الجاهلية كان بصحراء بين نخلة وطائف كانت
تقوم هلال ذى القعدة و تستمر عشرين يوماً تجتمع العرب فيتمعا كظون اي يتفخرون و

یتشادون . و یغشی بضم المضارعة و سکون الفین و کسر الشین المعجمتین مضارع من باب الافعال من غشى على بصره بصيغة المجهول ای غطى او هو بالعين المهملة فاصله من العشا وهو كعصا سوء البصر باللیل . و شعاعه بالرّفع فاعله . و الضمیر فيه یرجع الى القناع المذكور فيما قبله و هو کتاب السلاح . و الناظرین مفعوله . و اذا للوقت و قيل للمفاجاة . و لمحوا بالحاء المهملة ماض من لمح اليه كمنع اذا اختلس النظر . و الشعاع كغراب الذی ینتشر من ضوء الشمس .

یعنی در بازار عکاظ میپوشاند شعاع اسلحه حرب یا شبکور و کم نور میکند یا میپوشاند چشم نگاه کننده کان را در وقتیکه بگوشه و فرجه چشم نگاه کنند و بینند آن سلاح را .

سیوطی فی التنازع شاهد در نزاع کردن یغشی و لمحوا است در عمل کردن در شعاعه پس عمل را بیغشی داده اند و در لمحوا اضمار کرده اند ای لمحوه .

مغنی فی تنبیه من باب الخامس شاهد در حذف ضمیر منصوب است از لمحوا با وجود مخالفت کردن این حذف مقتضی یکی از دو شرط را باعتبار آنکه یکی از جمله آن دو شرط این بود که حذف باعث شود عمل دادن عامل ضعیف را با وجود امکان عمل دادن عامل قوی و حال آنکه در اینجا هر دو عامل که یغشی و لمحوا بوده باشد قوی هستند در عمل و این مخالف است با یک شرط از آن دو شرط .

بیشک یا سلمی ارحمی ذا صبا به ابی غیر ما یرضیک فی السر و الجهر

لم یسم قائله . الباء للقسم . و العیش الحیوة . و سلمی کسکری اسم امرأة . و الصبا به بالصاد المهملة و الموحدتین کسماحة الشوق او رفته و ابی بالموحدہ بمعنی کره . و السرّ بالكسر خلاف الجهر .

یعنی بزندگانی خودت قسم میدهم تورا ایسلمی که رحم کن صاحب شوقی را که ناخوش داشته است سوای آنچه چیزی که خوشنود بگرداند تو را در پنهانی و آشکار و مراد اینستکه بجز رضای تو چیزی را نخواهد .

مغنی فی الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در وقوع جملة انشائية است که
ارحمی بوده باشد جواب از برای قسم استعطافی که بعیشک بوده باشد .

بقتل بنی اسد ربهم الاكل شيء سواه جليل

هو لامرء القيس بن حجر بن عمرو الكندي انشده حين اخبر بان رجلا من بنی
اسد اسمه المنذر و قد قتل اباه حجراً . الباء سببية . و بنو اسد قبيلة كان امرؤ القيس
سيدهم . قوله ربهم مفعول لقتل ورب القوم سيدهم . و جليل بالجيم كفرس هنا بمعنى اليسير
يعنى بسبب كشتن بنی اسد بزرگ خود را آگاه باش که هر چیزی را که سواى
آن امر است سهل و آسانست

مغنی فی جليل شاهد در جليل است که بمعنى يسير آمده است ای سواى يسير

بقيت بقاء الدهر يا كهف اهله و هذا دعاء للبرية شامل

هو آخر قصيدة لابي العلاء المعرى و اسمه احمد بن عبد الله التنوخى اللغوى .
قوله بقيت مخاطب من البقاء ضد الفناء و هو دعاء له . و بقاء الدهر مفعول مطلق نوعى .
والكهف بالفاء الملاذ و الملجأ . و الضمير في اهله للدهر . و هذا اشارة الى المصراع
الاول وهو دعاؤه به . و البرية بالموحدة والراء المهملة والياء كسجية الخلق .
يعنى خدا کند که باقى بمانی نوع باقى بودن روز کار ای پناه اهل آن روز کار
و این دعا کردن من ترا باقى ماندن دعائست که شامل است مر تمام خلق دنیا را باعتبار
آنکه اصلاح تمام خلق بسبب وجود تو است .

مختصر و مطول فی آخر الخاتمة شاهد در حسن اختتام نمودن شاعر است در

قصیده خود با این شعر .

بكاللقة الشغواء جلت فلم اكن لاولع الابالكمي المقنع

لم بسم قائله . قوله اللقوة بالقاف و الواو كطلحة العقاب الاثنى . و الشغواء

بالشين والغين المعجمتين والواو كحمراء ايضاً للعقاب و انما سميت بها لفضل منقارها
الاعلى على الاسفل او لاغوجاج منقارها . وجلت بالجيم متكلم من الجولان بمعنى الطواف
واللام للجحود و بعدها ان مضمره وجوباً . واولع بالعين المهملة متكلم مجهول من باب
الافعال يقال اولعه به اى اغراه به . والكمى بصفة الفعيل الشجاع المتكى في سلاحه
والمقنّع بالقاف و النون المشددة والعين المهملة كمعظم الذى على رأسه بيضة .

يعنى بمثل عقاب منقار كج جولان كردم پس نبودم كه حرص كردانيد شده
باشم بچيزى كه بشجاعت غرق اسلحه حرب بوده باشد و برسراو كلاه خود باشد .

سيوطى في حروف الجر شاهد در وقوع كاف در بك است اسم و بمعنى مثل
بدليل دخول باء جاره براى اى بمثل اللقوة .

بكت عينى اليسرى فلما زجرتها عن الجهل بعد الحلم اسبيلتاما

لم يسم قائله . اليسرى كجبلى خلاف اليمنى . وزجرتها متكلم من الزجر و هو
بالزاء المعجمة و الجيم و الراء المهملة بمعنى المنع و اراد بالحلم التعقل و الصبر . و
اسبيلتا ماض من الاسبال و هو بالسين المهملة و الموحدة ارسال الدمع و اجرائه .

يعنى كريست چشم چپ من چون كه منع كردم او را از كريستن از روى نادانى
بعد از تعقل و صبر كردن فرو ريختند هر دو چشم اشك خود را در حالتيكه مجتمعه بودند
و باهم ريزان بودند اشك خود را

سيوطى في الاضافه شاهد در انفكاك مع است از اضافه باعتبار وقوع احوال
و بودن او بمعنى جمع اى في حالكونهما مجتمعة .

بكرًا صاحبى قبل الهجير ان ذاك النجاح فى التبكير

هو مطلع قصيدة لبشار بن برد يمدح بها قتيبة اللغوى . قوله بكرًا بتشديد الكاف
امر بصفة التثنية من التبكير و هو تفعيل من بكرت عليه اى اتيته بكرة او بمعنى الاسراع
والتعجيل . والهجير بالجيم و الراء المهملة كامير وقت اشتداد الحر نصف النهار . والنجاح

بالنون والجيم والحاء المهملة كفلاح الظفر بالشيء .

یعنی بیائید مرا در وقت صبح و تعجیل کنید در آمدن بجهت خوردن شراب ای
دو رفیق من در شرب پیش از گرمی هوا و وقت چاشت بدرستی که این ظفر یافتن که
خوردن شراب باشد مطلوبست در وقت صبح .

مطول فی احوال المسند الیه شاهد در بودن معبر عنه بکراً و ذاك است دو
چیز و نبودن آنست از قبیل التفات باعتبار آنکه معبر عنه بکراً صاحب شاعر است
و معبر عنه ذاك نجاح است که خوردن آن شراب بوده باشد و اگر یک چیز میبود بایست
ذاکما بگوید نظر بآنکه یکی از شروط التفات این است که معبر عنه او یک چیز بوده باشد

بکرت علیه بكرة فوجدته قعوداً لديه بالصريم عواداه

هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المرى (و قبله) :

وابيض فياض بداء غمامه على معتقيه ماتفب نوافله

(و بعده) :

يفدينه طوراً و طوراً يلمنه واعيا فما يدرين اين يخاتله

اخى ثقة لاتهلك الخمر ماله ولكنه قديهلك المال نائله

قوله بکرت علیه بصیغة المتکلم بمعنى اتيته بكرة . والضمير في عليه للمدوح
والبكرة كغرفة الغدوة . والقعود بالضم الجالس . والصريم بالصاد والراء المهملتين
كامير الارض المحصود زرعها والصريم الصبح ويطلق على الليل وهو من الاضداد و قيل
جمع صرمة وهي القطعة من الرمل . والعوازل جمع عازلة من العذل وهو بالعين المهملة
والذال المعجمة بمعنى الملامة .

یعنی صبح کردم بر آن مرد صبح کردنی و آمدم اورا در وقت صبح پس یافتم اورا که

نشسته بودند نژد او در زمینی که چیده شده بود زراعت او یا در وقت صبح ملامت کنندگان او .
 مغنی فی الثالث من باب السادس شاهد در مفرد آوردن وصف است که قعوداً
 بوده باشد باعتبار جمع بودن فاعل او که عواذله است .

۱ - ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱	۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
علی ان قرب الدار خیر من البعد	بکل تداوینا فلم یشف ما بنا
۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱	۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱
اذا کان من تهویه لیس بذی ود	علی ان قرب الدار لیس ینافع

هما من قصیده لعبدالله بن الدمینة الخثعمی (و قبله) :

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱	۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
یحل وان النای یشفی من الوجد	وقد زعموا ان المحب اذا دنا

قوله بکل مضاف الی محذوف ای بکل دواء . وتداوینا بالدال المهملة من
 المداواة بمعنی المعالجة . ویشف مضارع مجزوم من الشفاء بمعنی البرء والمستقر فیهِ
 عائداً الی المضاف الیه المحذوفه بعد قوله بکل وهو فاعله . ولفظ ما الموصولة مفعوله
 وتهویه ای تحبّه وتمیل الیه . والباء فی بذی زائدة والود بالضم الحب

یعنی بهر دوائیکه معالجه کردیم پس شفا نداد آندواء آنچنان درد عشقیرا که
 در ما بود بدرستیکه نزدیکی خانه بهتر است از دوری آن لکن بدرستیکه نزدیکی
 خانه نیست نفع بخشنده هر گاه کسیرا که دوست میداری او را نباشد صاحب دوستی باتو
 مغنی فی علی شاهد در بودن علی است در هر دو موضع بمعنی لکن واز برای

استدراک واضراب ای لکن قرب الدار

۱ - ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱	۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
علی ربعین مسلوب وبال	بکیت وما بکا رجل حزین

هو من قصیده لابن میّادة واسمه الرماح بن ابرد ومیّادة امة سوداء نسب الیه (و قبله)

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱	۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱
امح جدیده قدم اللیالی	امن طلل بمدفع ذی طلال

بل بلد ملا (الخ)

۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-	نحباب ضحضاح السراب اكمه	۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-
۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-	كالحوث لا يرويه شيء يلهمه	۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-
۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-	يصبح ظمان وفي البحر فمه	۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-
۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-	قطعت اما قاصداً تيممه	۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-

الى بن مجد لم يخرق ادمه

لفظ بل للعطف على ما قبله . ولفظ رب مقدر بعده اى رب بلد . والملا بالكسر اسم ما يأخذ الاناء اذا امتلأت . والفجاج بالفاء والجيمين ككتاب جمع فح وهو الطريق الواسع بين الجبلين او مطلق الطريق او بمعنى الاطراف وروى مكانه الاكام على وزنه وهى جمع اكمة كاحبة وهى التل من حجارة واحدة وجملة ملا الفجاج صفة لقوله بلد وكذا يشتري كتانه صفة اخري له . قوله قتمه اصله قتامة حذف الفه للضرورة وهو بالقاف والمثناة كسحاب الغبار . و يشتري بصيغة المجهول . والكثان بالمشناة والنون كشداد معروف . قوله جهرمه اصله جهرميه بياء النسبة وهى بسط شعر تنسب الى جهرم وهو بالجيم والراء المهملة كجعفر اسم قرية بفارس فحذفت منه الياء وجعل الجهرم اسماً لتلك البسط .

يعنى بلکه بسا شهریکه این صفت دارد که پری کودهای او است غبار آن شهر واین صفت دارد که خریده نمیشود کتان او وفرشهای منسوب بجهرم او .
 سیوطی فی حروف الجر شاهد در مجرور بودن بلد است بر رب مقدر بعد از بل عاطفه اى بل رب بلد .

مغنى فى بل شاهد در دخول بل است بر جمله اسمیه .

۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰- ۱۰۰-
 بمسعاته هلك الفتى اونجاته
 ۱۰-

لم یسم قائله . المسعاة بفتح المیم و السین و العین المهملتین و المثناة المکرمة و المعلاة فی انواع المجد . و الهلك كقفل الهلاك . و النجاة بالنون و الجیم و التاء كقناة الخلاص .

یعنی بواسطه سعی و عدم سعی جوانمرد و نیکی و بخشش هلاکت جوانمرد یا نجات و خلاص او حاصل است .

مغنی فی الظرف من باب الثآلث شاهد در عود ضمیر بمسعاته است به الفتی که مضاف الیه مبتدا است که هلك بصیغه مصدر بوده باشد .

بنات مكارم و اساة كلم دماءكم من الكلب الشفاء

هو من ابيات الحماسة . قوله بنات خبر مبتداء محذوف ای انتم بنات و هی بضم الموحدة و فتح النون و المثناء جمع بانى من البناء قیض الهدم . و المكارم بالراء المهملة جمع مكرمة و هی بفتح المیم و سکون الكاف و ضم الراء المهملة فعل البكرم . و الاساة بالضم جمع آس و هو بالمد و السین المهملة الطیب . و الكلم كقفل الجرح . و الكلب بالموحدة كفرس شبه جنون يحدث للانسان من غرض الكلب و علاجه منحصر فی شرب دم الملوك یعنی شمائید بنا گذارند کان بخشش و کارنیک و شمائید طیب و جراح جراحت و حونهاى شما از ناخوشی کندن سک دیوانه شفا دهنده است .

مطول فی علم البدیع شاهد در دلالت نمودن مضمون مصراع ثانى این بیت است بر آنکه عرب خوردن خون پادشاهان را شفا میداند از برای ناخوشی کلب .

بنا تميماً يكشف الضباب

هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمي يفتخر به . قوله بنا متعلق بيكشف وهو مجهول من الكشف و هو بالشين المعجمة و الفاء رفع الشيء عما يواريه و يغطيه . و الضباب بالضاد المعجمة المفتوحة و الموحدين صحاب رقيق كال دخان تغشى الارض . ای بنات ككشف الدواهي التي تنطبق على الناس .

یعنی بواسطه ما خصوصاً بنی تمیم بر طرف میشود غبار اندوه ومصیبتهایی که بر مردم وارد میآید .

مطول في الانشاء شاهد درمنسوب بودن تمیم است بر اختصاص کد باعث بر آن یا فخر کردن شاعر است باینکه او از بنی تمیم است یا بجهت زیادتی بیان است ای نخص تمیماً .

بنونا بنو ابنائنا و بناتنا بنوهن ابناء الرجال الابعاد

هو من ابیات لعمر بن الخطاب . ای بنو آبائنا من جمله بنونا و ابناء بناتنا من جمله ابناء الرجال الابعاد . الضمیر فی بنوهن راجع الی البنات . والابعاد جمع ابعاد وهو کاحمد هنا بمعنی البعید . یعنی پسران پسران ما از جمله پسران ما هستند و دختران ما پسرهای ایشان از جمله پسران مردمان دور از ما هستند .

سیوطی فی باب المبتداء مغنی فیما یعرف به المبتداء والخبر من باب الرابع شاهد در بنونا است که خبر از برای بنو ابنائنا و مقدم شده است بر او با وجود مساوی بودن هر یک از آن دو در تعریف بجهت وجود قرینه بر بودن بنونا خبر و بنو ابنائنا مبتدا .

بنیت بها قبل المحاق بليلة فكان محاقاً كله ذلك الشهر

هو من ابیات للشعالی یهجوبها عجوزاً تزوجها (و قبله)

عجوز تمننت ان تكون فتية وقد بیس الجنان واحدودب الظهر

تروح الی المطار تبغی شبایها وهل یصلح المطار ما افسد الدهر

وما غرنی الاخضاب بكفها و كحل بعینیهَا واتوابها الصفر

قوله بنيت بها بالموحدة والنون وبصيغة المتكلم اى دخلت بها وجامعت معها
يقال بنى الرجل باهله اى زفها والضمير فى بها للمعجزة التى تزوجها الشاعر . والمحاق
مثلثة الميم والحاء المهملة والقاف ثلثة ليال من آخر الشهر . وغرض الشاعر الاخبار
عن شؤمتها و نحوسة قدمها .

يعنى داخل كردم بآن زن عجوزه و جماع كردم با او پيش از محاق ماه بشبى
پس بود از نحوست قدم آترن محاق اين ماه تمام اينماه ازبراى من .

مطول فى احوال المسند اليه شاهد در تقديم تأكيد است كه كله بوده باشد
بر مؤكد خود كه الشهر است .

بنی غدانه ما ان انتم ذهب
ولا صريف ولكن انتم الخرف

ولم يسم قائله . قوله بنى غدانه منادى بحذف حرف النداء اى يا بنى غدانه وهو
بالغين المعجمة المضمومة والذال المهملة و النون و الهاء حتى من يربوع . والصريف
بالصاد والراء المهملتين والفاء كامير الفضة الخالصة . والخرف بالحاء والزاء المعجمتين
والفاء كقرس الجرّة و ما يعمل من الطين و يشوى بالنار . اى لستم خيار الناس بل
انتم اشرارهم .

يعنى اى بنى غدانه نيستيد شما طلا و نه نقره خالص ولكن شمايد كوزه وسفال
يعنى نيستيد شما بهتر مردمان بلکه شمايد بدترين خلق خداوند .

محسن فى النوع السادس قطر وسيوطى فى ما ولاء المشبهتين بليس شاهد در
در ملغى شدن ماء نافية است ازعمل بجهت زياد شدن ان بعد از او مغنى فى ان شاهد
در ان استكه بنا بروايت نصب ذهباً و صريفاً نافية واقع شده است و تأكيد كرده است
ماء نافية را .

بنی ان البرشىء هين
المنطق الطيب والطعيم

هو لامرأة من العرب تعظ بها ابنها . قولها بنى منادى بحذف حرف النداء اى

يا بنى وهو تصغير ابن مضافاً الى ياء المتكلم . واليهن بالياء والنون كسيد السهل و
اليسير . والمنطق كجلس الكلام والتكلم . و روى مكان الطيب اللين وهو خلاف
الخشن . و الطعيم بضم الطاء و فتح العين المهملتين و تشديد الياء المكسورة يمكن
ان يكون تصغير الطعام و تصغير الطعيم كفعال وهو بين الغثة و السمينة والمراد منه
لذيذ الطعم .

يعنى اى پسرک من بدرستیکه نیکی کردن چیزست آسان که آن چیز آسان
سخن پاکیزه و زبان چرب و نرم و خوش مشربى است .

مغنى فى القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در بودن این بیت است از قبیل
اكفاء و اكفاء اختلاف حرف روبرا گویند باعتبار آنکه حرف آخر از مصراع اول نون
است و در مصراع ثانی میم و نظر بآنکه دو قریب المخرج هستند پس باین سبب میم
را در مصراع ثانی در مقابل نون در آخر مصراع اول آورده اند در آخر بیت .

شم الانوف من الطراز الاول	ببین الوجوه کریمه احسابهم
---------------------------	---------------------------

هو من قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى يمدح بها اولاد جفنة (و قبله)

يوماً بخلق فى الزمان الاول	لله در عصابة نادمتهم
----------------------------	----------------------

قبر ابن مارية الجواد المفضل	اولاد جفنة حول قبر ابيهم
-----------------------------	--------------------------

لا يستلون عن السواد المقبل	يفشون حتى ما تهر كلابهم
----------------------------	-------------------------

بردى يصفق بالرحيق السلسل	يسقون من ورد البريص عليهم
--------------------------	---------------------------

البيض بالكسر جمع بيضاء مؤنث ابيض وهو ضد الاسود . والاحساب جمع حسب

وهو بالحاء والسين المهملتين والموحدة كفرس ما تعدد من مفاخر آبائك . و الشم

بضم الشين المعجمة وتشديد الميم جمع اشم و هو العلو وشم الانف ارتفاع قصبته و هو دليل على حسن الاخلاق . والطراز بالطاء والراء المهملتين والزاء المعجمة ككتاب الثوب النفيس و علم الثوب ايضاً وازاد بقوله الطراز الاول طريقة آبائهم . اي انهم مثل آبائهم الاشراف المتقدمين الذين لا يشبه اخلاقهم و افعالهم هذه الافعال المحدثه .

يعنى و اين صفت دارند اولاد جفته سفيد رو يانند و بزرگ است حسبهاي ايشان و بلند است قصبه دماغهاي ايشان يعنى نيکو خلق هستند از طريقه اول يعنى مثل پدران و اجداد بزرگوار هستند در کرم و نجابت نه مثل اهل اين زمان . ايضاً قوله :

سود الوجوه لثيمة احسابهم فطس الانوف من الطراز الاخر

هو لصاحب المطول و قد غير البيت الحسان الى هذه ليتمثل به . السود كفعل جمع سوداء مؤنث اسود و هو ضد الابيض . و اللثيم ضد الكريم . و الفطس بالفاء و الطاء و السين المهملتين كفعل جمع افطس و هو الانف المفروش على الوجه و هو دليل على سوء الخلق و الدنائة . وازاد بقوله الطراز الاخر اهل هذا الزمان .

يعنى سياه رو يان و پست است حسبهاي ايشان و پهن دماغ و بد خلق هستند از طريقه اهل اين زمان يعنى رذل و نا نجيبند .

مطول في الخاتمة شاهد در بودن شعر ثانيست سرقت از شعر اول بر فرض آنکه بدل آورده ايم از الفاظ شعر اول بالفاظي چند که ضد اول است در معنى چونکه سود ضد بيض است و لثيم ضد كريم و فطس ضد شم و طراز آخر ضد طراز اول در معنى و لفظ باهم

بييض ثلاث كنعاج جم يضحكن عن كالبرد المنهم

هو للعجاج واسمه عبدالله بن رؤبة التميمي (و قبله) :

لا تلمني اليوم ابن عمي عندابي الصحباء اقضى همي

بييض ثلاث (الخ)

تحت عراضيف الانوف الشم

قوله بيض خبر مبتداء محذوف اي هن بيض او مرفوع على انه بدل من افضى همى وقيل مبتداء ويضحكن خبره و هو بالكسر جمع بيضاء مؤنث ابيض ضد الاسود و اراد به النساء . والنجاج بالنون والعين المهملة و الجيم ككتاب و هي الاثني من الضان كما قيل لكن المراد بها هنا بقر الوحش حيث شبه النساء بهن في العيون والاعناق . والجيم بضم الجيم وتشديد الميم جمع جماء كشداد وهي التي لاقرن لها وقيل هو بفتح الجيم وتشديد الميم بمعنى الكثير . والبرد بالموحدة و الراء و الدال المهملتين كفرس حب الغمام . والمنهم بضم الميم وسكون النون وفتح الهاء وتشديد الميم الثانية الذائب يعنى اولئك النسوة يضحكن عن اسنان كالبرد الذائب في اللطافة والنظافة .

يعنى كه آن منتهاي همت من سه زن سفیدی است كه مثل كاوهاى وحشى بى شاخ بودند در سياهى و فراخى چشم و نيكوئى كردن كه اين صفت داشتند كه ميخديدند ار دندانهاى كه مثل تگرگ نيم آ بشده بود در لطافت و صفای .

شرح العوامل في النوع الاول جامي وهدايه في حروف الجر مغني في الكاف شاهد در بودن كاف كالبرد است اسم و بمعنى مثل باعتبار دخول حرف جر بر او اي مثل البرد .

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
بيننا	تعانقه	الكماة	وروغه
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

هو من قصيدة لابي ذؤيب الهذلي وابنه خويلد بن خالد يرثي بها بنيه الخمسة وقد هلكوا بالطاعون في يوم واحد (و قبله)

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
كم	من	جميع	الشم ملتم القوي
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
والدهر	لا	يبقي	على حدثانه
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
كانوا	بميش	قبلنا	فتصدعوا
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مستشعر	خلق	الجديد	مقنع
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰

۱۰۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰	۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰
من جرّها يوم الكريهة اسفع	حميت عليه الدرع حتى وجهه
۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰	۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰
خلق الرجالة وهو رخاء تمرع	تعدوبه حوصاً يقسم حربها

التعاقب بالمشاة و العين المهملة والنون و القاف جعل كل من المتعاقبين يده الى عنق آخر والمراد به هنا المحاربة . والكماة بالضم جمع كمي وهو الشجاع المتكفي في سلاحه والروغ بالراء المهملة والواو والغين المعجمة كفلس الميل و بمعنى التحفظ والاحتراس . و اتيح بالمشاة و الياء و الحاء المهملة مجهول بمعنى قدر . و الجري بالجيم و الراء المهملة و الياء و الهمزة فعيل من الجرأة . والسلفع بالسين و العين المهملتين بينهما لام و فاء كجعفر الشجاع والواسع الصدر .

يعني درميان اوقات جنك كردن آنمرد و دست بگردن بودن او با شجاعان و خودداری او در روزی ناگاه مقدر شده بود از برای رفع او مرد صاحب جرأت شجاع سينه كشاده .

مغني في الالف شاهد در اضافه بينا است بسوى مفرد كه تعاقفه بصيغه مصدر بوده باشد و اين دليل است بر اينكه الف او الف كافه است بر سبيل استقلال و جزء الف ماء كافه نيست .

مغني في الامور التي لا يكون الفعل معها الا قاصراً من باب الرابع اين بيت را ذكر کرده است در مقام آنکه ابن عصفور نقل کرده است از ابن سید که هر کس روایت کرده است تعاقفه را بجرّ خطا کرده است باعتبار آنکه تعاقب مصدر باب تفاعل است و باید که باب تفاعل همیشه لازم باشد نه متعدی و جواب او در اصل مذکور است .

۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰	۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰ - ۰
اذاتي را كب على جمله	بينما نحن بالاراك معاً

هو من قصيدة لجميل بن عبدالله بن معمر (و قبله)

حین تدنوا الضجیع من علله	یا خلیلی ان ام حسییر
جاء فیها الربیع من سبله	روضه ذات حوة انف

بینما نحن (الخ)

اکرمیه حییت فی نزله	فتاطون ثم قلن لها
و شربنا الحلال من قلله	فظللنا بنعمة فاتکینا

الاراک بالراء المهملة کسحاب موضع بعرفة . والجمل بالجیم کفرس البعیر .
یعنی در میان اوقاتیکه ما در منزل اراک بودیم با هم ناکاه آمد مردیکه برشتر
خود سوار بود .

مغنی فی ما شاهد در بین است که باعتبار دخول ماء کافه در او ملغی شده است
از عمل جر .

باب التاء بعده الالف

لیلی منکن ام لیلی من البشر	تالله یاظیبات القاع قلن لنا
وضوء بهجتها اضواء من القمر	فالورد وجنستها والخمر ریقتها
هذارای نبت ورد فی سوی الشجر	یا من رای الخمر فی غیر کروم و من

كادت ترف عليها الطير من طرب لما تغنت بتغريد على وتر

تالله ياظبيات (الخ)

يا ما اميلح غذلانا شدن لنا من هاؤليا تكن الضال والسمر

انسانه الحى ام ادمانه السمر بالنهى رقصها احن من الوتر

التاء فى تالله حرف جر يستعمل فى مقام التعجب لكن الرواية الصحيحة كما فى القصيدة وبعض النسخ بالله بالموحدة مكان المشناة وهو متعلق بالمحذوف اى انشد كن بالله اى اسألكن الله . وكلمة يا للنداء . وظبيات القاع منادى وهو كعصرات جمع ظبي وهو معروف . والقاع بالقاف والعين المهملة المستوى من الارض . وليلى كسكرى صاحب الشاعر . والبشر كفرس الانسان .

يعنى مبرسم يا قسم ميدهم شما را بخداوند اى آهواى بيا بان هموار و صاف بگوئيد بما كه ليلاي من از جنس شما آهواى است يا آنكه ليلي از جنس آدميانست . مختصر فى احوال المسند اليه شاهد در ذكر مسند اليه است كه ليلاي ثانى بوده باشد بجهت لذت بردن شاعر بذكر او ثانياً .

مختصر ومطول فى تجاهل العارف من علم البديع شاهد در تجاهل نمودن عارفت بجهت متحير بودن او در عشق ليلي نظر بآنكه شاعر ميدانست كه ليلي از جنس آدميانست نه از جنس آهوان .

تالى ابن اوس حلفه ليردنى الى نسوة كانهن مقائيد

لم يسم قائله . قوله تالى بفتح المشناة و الهمزة واللام المشددة فعل ماض من باب التفعّل بمعنى اقسام . و ابن اوس بالواو و السين المهملة كفلس رجل . و الحلفة

بالحاء المهملة و الفاء كطلحة اليمين . و المقائید كمصایح جمع مقید و هو كمعظم ما قید به من بعیر ونحوه .

یعنی قسم خورد ابن اوس قسم خوردنی تا آنکه باز گرداند مرا بسوی زنانیکه گویا ایشان پای بند چند هستند از برای شخص .

قطر فی المفعول المطلق شاهد در بودن حلقه است مفعول مطلق از غیر لفظ فعل خود که تالی بوده باشد چونکه در معنی هردو بمعنی قسم هستند .

تامت فؤادك لا یحزنك ما صنعت احدى نساء بنی ذهل بن شیبان

هو من ابیات للقیط بن زرارة . قوله تامت بالمشاءة من تامته فلانة و يقال ایضاً تیمه الحب ای عبده و ذلله . و الضمیر فیهِ للمحبوبة . و الفؤاد القلب . و یحزنك مضارع من الحزن بمعنی الهم . و بنی ذهل بالذال المعجمة كقفل قبيلة من نسل شیبان وهو بالشین المعجمة والياء والموحدة والنون كسكران .

یعنی ذلیل و بنده خود گردانیده است بمحبت خود آتزن دل تورا اگر غمگین سازد تورا آنچه جان کاریکه کرده بود یکی از زنان قبیله بنی ذهل پسر شیبان .

معنی فی لو شاهد در جزم دادن لو است فعل مضارع را که یحزنك بوده باشد بجهت ضرورت .

تأن ولا تعجل بلومك صاحب لعل لها عذر وانت تلوم

لم یسم قائله . تأن بفتح المثناة و الالف و النون المشددة امر من التأنی بمعنی المداراة . و اللوم بفتح اللام و سکون الواو العذل و منه تلوم بصیفة المضارع . و العذر بالعین و الراء المهملتین بینهما زال معجمة كقفل المعنرة .

یعنی آرام بگیر و تعجیل مکن بسبب ملامت کردن صاحب و یار تو تورا شاید که از برای او عذری باشد و حال آنکه تو ملامت میکنی او را .

معنی فی لعل شاهد در لحن بودن مصراع ثانی است باعتبار استعمال کردن

شاعر لعل را در خبر دادن انشاء و بعضی توجیه کرده اند اورا بتقدیر ضمیر شأن بعد از لعل

تبصر خلیلی هل ترى من طعائن سوالك نقباً بين حزمي شعبي

هو من قصيدة لامرء القيس بن حجر الكندي (و قبله) :

فان تنأ عنها حقبة لا تلاقها فانك مما احدثت بالمجرب
وقالت متي يبخل عليك ويعتتل يسوءك واليكشف غرامك تذب

فوله تبصر بصيغه الامر بمعنى انظر . و خلیلی منادی بحذف حرف النداء ای یا خلیلی . والظعائن جمع ظعينة وهو بالطاء المعجمة والعین المهملة والياء والنون كسفينة اليهودج . والسوالك جمع سالكة من السلوك وهو بضم السين المهملة بمعنى السير . والنقب بالنون والقاف و الموحدة كفلس الطريق في الجبل . والحزم بالحاء المهملة و الزاء المعجمة كفلس ماغلظ من الارض . والشعبي بالشين المعجمة والعينين المهملتين والموحدتين كسفرجل موضع .

یعنی نکاد کن ای دوست من آیا می بینی هودجها و کجاوه های چندرا که این صفت دارند که رونده اند در دره کوهی که در میان دو زمین ناهموار شعبی است . سیوطی فی مالایة تصرف شاهد در دخول تنوین است در غیر منصرف که طعائن بوده باشد بجهت ضرورت .

تبقلت من اول التيقل بين رماحي مالك ونهشل

هو من ارجوزة لابي النجم العجلي يصف بها اشياء كثيرة (اولها) :

الحمد لله العلي الاجل الواسع الفرد الوهوب المجزل

اعطى فلم يبخل و لم يبخل
كرم الذرى من حول المحول

تبقلت من (الخ)

وقد جعلنا فى و ضين الاجعل
جوز خفاف قلبه مثل

احرم لافوق ولا جزنبيل
موتق الاعلى امين الاسفل

اقب من تحت عريض من عل
معاود كرة ادبر اقبل

يمشى من الردة مشى الحقل
مشى الروايا بالمزاد الاثقل (الخ)

قوله تبقلت بالمشناة والموحده والقاف والمشددة اى خرجت بطلبه . والتبقل مصدره . و الرماح بالراء والحاء المهملتين ككتاب جمع رمح وهو القناة . و مالك و نهشل بالنون والشين المعجمة كجعفر ابوقبيلتان .

يعنى بيرون آمد كه طلب ميگرد اورا از اول بيرون آمدن بجهت طلب درميان دو نيزه هاى قبيله مالك و نهشل .

نظام في الامالة شاهد در تشنيه بستن جمع است كه رماح جمع رمح بوده باشد نظر بآنكه در اصل رماحين بوده است ونون او باضافه ساقط شده است .

تبليت فؤادك فى المنام خريدة
تسقى الضجيج بيارد بسام

هو مطلع قصيدة لحسان بن ثابت الانصارى يذكر فيها الحارث وهزيمة يوم بدر (وبعده)

كالمسك تحنطه بماء سحابة
او عاتق كدم الذبيح مدام

۱۰۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 اما النهار فلا افتَر ذكرها
 ۱۰۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 اقسمت انساها و اترك ذكرها
 ۱۰۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 والليل يوزعني بها احلامي
 ۱۰۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 حتى تغيب في الضريح عظامي

قوله تبَلَّت بفتح المثناة وكذا الموحدة و اللام و تاء التأنيث فعل ماض يقال
 تبَلَّه الحب أي اسقمه و افسده . و الفؤاد القلب و خريدة فاعل تبَلَّت و هو بالخاء المعجمة و الراء
 و الدال المهملتين كسفينة البكر او الحبيثة او الحسناء من النساء . و تسقى بالسین المهملة
 و القاف مضارع من السقى . و الضجيج بالضاد المعجمة و الجيم و العين المهملة كأمير الذي
 ينام معك . و البارِد بالموحدة و الراء و الدال المهملتين فاعل من البرودة ضد الحرارة
 و المراد به هنا الريق . و البسام بالموحدة و السین المهملة كشداد كثير التبسم
 و المراد به هنا الثغر .

یعنی بيمار و فاسد کرده است دل تو را در خواب زن صاحب حياء و جنسی که
 این صفت دارد که سیراب میکند هم خوابه خود را بآب دهانی که از دندانش است که آن
 آب خنک است و آن دندانش صاحب تبسم بسیار است .

معنی فی الباء شاهد در زیاد شدن باء است بر سر مفعول ثانی تسقى که بارد بوده باشد

۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 تبين لي ان القماتة ذاة
 ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 وان اعزاء الرجال طيالها

لم يسم قائله . (و قبله) :

۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 ولما التقى الصقان و اختلف القنا
 ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰
 نهالا و اسباب المنيا نهالها

قوله تبين بمعنى ظهر و القماتة بالقاف و الهمزة كسماحة الذل و الصغار . و
 الاعزاء جمع اعز و هو بمعنى الابيض و اراد به النجباء . و الطيال بالطاء المهملة و
 الياء اصله طوال ككتاب من الطول ضد القصر .

یعنی ظاهر شد از برای من اینکه بدرستی که خوردی و کوچکی و خواریست

از برای شخص و اینکه بدرستی که نجیبان از مردمان دراز قدان و بزرگان ایشانند .
 نظام فی الاعلال شاهد در طایها است که بیا آمده است و حال آنکه قیاس در
 او واو است که طواها بوده باشد .

تتقطعت بی دونك الاسباب

لم یسم قائله . الباء سببیه . و دون بمعنی عند . و الاسباب جمع سبب وهو ما
 يتوصل به الی غیره .

یعنی منقطع شد بسبب من تردد تو سببها .

معنی فی الجهة الثالثة من باب الخامس شاهد در زیاد شدن تاء است در اول
 فعل ماضی بر سر تاء زائده تفعل در تتقطعت .

تجاوزت احراساً علیها ومعشراً
 علی حراساً لویسرون مقتلی

هو من قصیده لامرء القیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة (و قبله) :

وبیضة خدر لا یرام خباؤها
 تمتعت من لهوبها غیر معجل

تجاوزت (الخ)

اذما الثریافی السماء تعرضت
 تعرض اثناء الوشاح المفصل

فجئت وقد نضت لنوم ثیابها
 لدى الستر الالبسة المتفضل

یقال تجاوزت الشيء و جاوزته بمعنی جزته ای ذهب و خلفته او بمعنی حازرت . و
 الاحراس جمع حارس و هو بالحاء و الراء و السین المهملات الذی یحرسک و یحفظک
 فی اللیل و النهار . و الضمیر فی علیها للمحبوبة . و المعشر کجعفر جماعة الناس . و الحراس

بالحاء والراء والصاد المهملات ككتاب جمع حريص . و لو مصدرية وهو وما بعده في محلّ الجرّ على أنّه بدل اشتمال من الضمير المتكلم المجرور بعلى . و يسرون بضم السين وتشديد الراء المهملتين بمعنى يظهرن و يخفون و روى بالشين المعجمة مكان المهملة فهو بمعنى يظهرن . و المقتل كمقعد مصدر ميمي بمعنى القتل .

یعنی گذشتم و باقی گذاردم یا سبانی و گروهی چند را که موکّل بودند برای محبوبه و حریص بودند بر پنهان داشتن ایشان کشتن مرا یا ظاهر ساختن ایشان مرا بنا بر دو توجیه .

مغنی فی لو شاهد در وقوع لو است حرف مصدریه و بمنزله ان باوجود آنکه پیش از او فعلیست که بمعنی ودّ نیست .

مغنی فی الامور التي لا يكون الفعل معها الا قاصراً من باب الرابع شاهد در تجاوزت است که از باب تفاعل است و میبایست که لازم باشد در این بیت متعدی وارد شده است بر خلاف قاعده باب تفاعل .

۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰	۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰ ۰۰
والبس من ثوب الملاحه ملبوساً فقلت لقد اوتيت سؤالك يا موسى	تجرد للحمام عن قشر لؤلؤ وقد جرد موسى لترزين رأسه

لم يسمّ قائلهما يصف الشاعر امرد اصبح الوجه وقد دخل الحمام فحلق رأسه . قوله تجرد للحمام بصيغة الماضي أي نزع ثيابه لاجل دخول الحمام وفاعله ضمير الممدوح والقشر بالقاف والشين المعجمة والراء المهملة كحبر من الجوز والبيض جلده وغطائه وقشر اللؤلؤ اراد به في الصفا و اللطافة . والملاحه بالحاء المهملة كسماحة الحسن مع الملح . و جرد بصيغة المجهول اي اخرجه من غمده . و موسى الحديدية التي يحلق به الشعر . والترزين الحلق . والسؤل بالسين المهملة والهمزة كقفل المطلوب .

یعنی برهنه شد آن پسر بجهت داخل شدن در حمام از پوست مر وارید و پوشید از جامه نیکوی نمکین بوشنی و لنگیرا بست و بتحقیقکه برهنه شده بود تیغ دلاکی بجهت

مطول في الابهام من علم البديع شاهد در اينست كه ذكر حرف ونون و راء
و دال و نقط ابهام است نظر بانكه شخص گمان ميكند كه مراد حرف هجاء است بعلاوة
اينمعاني قبل از تامل در معنى بيت .

يكون كعمر وبين عرب واعجم

تجنب صديقاً مثل ما واحذر الذي

كما شرقت صدر القناة من الدم

فان صديق السوء يردى وشاهدى

هما لابن حزم الطاهرى لكن المصراع الثانى من البيت الاخير للاعشى و تمامه
هكذا (و تشرق بالقول الذى قد اذعته . كما شرقت النخ) و هو مقرر في باب
في الكتاب . قوله تجنب امر من التجنب بمعنى التباعد . و الصديق الحبيب . و اراد
بما لفظ ما الناقصه حيث شبه بها الرجل الناقص في نقصانه و كذا المراد بعمر و لفظه في
زيادة واوه في الخط مع عدم كون الواو جزء منه حيث شبه به رجلا اخذ ما ليس شأنه
كاخذ عمر و الواو في الخط . واحذر امر من الحذر و هو بالعاء و الراء المهملتين بينهما
زال المعجمة كحبر من الاحتراز . و العرب كفضل خلاف العجم . و الاعجم كاحمد من
لا يفصح . و السوء بالضم خلاف الحسن . و يردى بالراء و الدال المهملتين مضارع من
الردائة بمعنى الدنائة . قوله و شاهدى كما شرقت النخ اى كما كسب الصدر المذكور
التأنيث الردى بالنسبة الى التذكير من صديقه و مجاوره و هو القناة المؤنث .

يعنى دورى كن دوستى را كه مثل ما ناقصه ميماند در نقصان و ناتمامى و احتراز
كن آنچنان كسى را كه ميباشد مثل عمرويكه در ميان عرب و عجم ضرب المثل است
كه در بستن زيادتى بخود هم چنانكه عمرو بخود بسته است او زائده چونكه در خط
نوشته ميشود و در وقت خواندن ملفوظ نميشود پس بدرستيكه دوست بد پست ميكند
شخص را و گواه من بر اينمطلب مصراع اعشى است كه (كما شرقت النخ) بوده باشد
باعتبار آنكه كسب كرده است صدر مذكور تأنيث پست را از دوست و مجاور خود كه
القناة مؤنث بوده باشد چونكه تأنيث نسبت بتذكير ردى و پست است يعنى همچنانكه

نگاه میدارد سینه نیزه حور را .

مغنی فی الامور الّتی یکتسبها الاسم بالاضافة من باب الرابع شاهد در اشعار نمودن شاعر است در این شعر باینکه از رفیق بد باید دوری کرد تا از او کسب عمل قبیح نشود همچنانکه کسب نموده است لفظ صدر دانت و پستی را که عبارت از تأیث بوده باشد از صدیق خود که الفتاة است بواسطه مجاورت با او نظر بآنکه تأیث نسبت بتذکیر ردی و پست است .

تحکم یا الهی کیف شئتَا فانی قدر ضییت بما رضیتَا

لم یسم قائله . قوله تحکم بالحاء المهملة والكاف المشددة امر من التحکم یقال تحکم فلان فی الامر ای جار فیه حکمه . و شئتَا مخاطب من المشیة والفاء اطلاق و کذا رضیت بالف الاطلاق من الرضا ضد السخط .

یعنی حکم کن ای خدای من هر قسم خواسته باشی پس بدرستی که من بتحقیق که راضی هستم بآنچنان چیزی که خوشنود هستی .

شرح الامثلة شاهد در شئتَا و رضیتَا است که بواسطه داخل شدن الف اطلاق در آن دو مشتبه می شود بآندو لفظ ضمیر ضربتا هر گاه میم در آن داخل نمیگردند و ضربتا میگفتند .

تحلم عن الادین واستبق ودهم وان تستطیع الحلم حتی تحلما

هو من قصيدة لحاتم بن عبدالله بن سعد الطائی المشهور بالجود (و قبله)

اهن للذی تهوی التلاد فانه اذامات کان المال نهبا مقسما

فلا تشقین فیه فیسعد وارث به حین یخشی اغیر الجوف مظلماً

قليلابه مايمدحك وارث اذا نال مما كنت تجمع مغنما

تحلم عن (الخ)

متى طرق اضغان العشيرة بالانا وترك الاذى يحسم لك الداء محسماً

وما اتبعتنى في هواى لجاجة اذا لم اجد فى ما امامى مقدا

قوله تحلم امر من التحلم و هو تكلف الحلم . و الادنين بفتح الالف و سكون الدال المهملة و كسر النون الاولى جمع ادنى والمراد الاقارب . و استبق امر الاستبقاء بمعنى طلب البقاء . و الود بالضم الحب . و تستطيع مضارع من الاستطاعة بمعنى القدرة . و الحلم بالكسر العقل والاناة . قوله تحلما اصله تحلّم حذف منه احدى التائين و الفه اطلاق .

يعنى بر خود بيند صبر و حوصله را و بيا موز از اقارب و كسانيكه بتو نزديك هستند و طلب كن باقى بودن دوستى ايشان را و هرگز استطاعت و قدرت بهم نميرسانى عقل و حوصله را تا آنكه عادت شود بتدریج تورا .

مغنى فى باب السابع شاهد در دخول عن است بر سر جمع كه الادنين بوده باشد با بودن ضمير و دم كه راجع است با و دليل بر جمعيت او .

تحن فتبدي ما بهامن صبابة و اخفى الذى لولا الاسى لقضانى

هو من قصيدة لعروة بن جزام العنبرى (و قبله) .

فمن يك لم يعرض فانى و ناقتى بحجر الى اهل الحمى عرضان

قوله تحن بفتح المضارعه و كسر الحاء المهملة و النون المشددة من حنين الناقة

و هو صوتها او بمعنى تشناق والمستتر فيه يرجع الى قوله ناقتي المذكور فيما قبله . و تبدى بضم المضارعة وسكون الموحدة و كسر الدال المهملة والياء من ابداء اى اظهره وما موصولة والباء فى بهما للملاسة او الظرفية . والصبابة بالصاد المهملة والموحدين كسماحة رقة الشوق وحرارته . و اخفى بضم الهمزة متكلم من الاخفاء ضد الاظهار . والاسى بضم الهمزة وفتح السين المهملة مقصوراً جمع اسوة وهى كغرفة القدرة و اسم لما يأنس به الحزين والمراد هنا الثانى لا الاول كما قيل . قوله لقضاني اى لقضا على و هو ماض من القضاء بمعنى الحكم يقال ضربه ففضى عليه اى قتله و فاعله ضمير عائذ الى الموصول و نونه وقاية والياء مفعوله .

يعنى صدا ميكند ومشتاق ميشود بمنزل دوست آنشتر من پس ظاهر ميسازد آن چنان چيزيرا كه با او است از شوق و حرارت عشق و پنهان ميسازم آنچنان چيزيرا كه اكر نبود آنچنان چيزيكه انس ميگيرد باو شخص اندوهناك هر آينه كشته بسود آنچيز پنهان داشته شده مرا .

مغنى فى على و فى الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در حذف على است بعد از قضاء وباقى گذاردن مجرور است مفعول كه ياء در لقضاني بوجه باشد بجهت جارى ساختن فعل لازم مجراى فعل متعدى چونكه تقدير لقضا على است .

تخيرن من ازمان يوم حليلة الى الان قد جربن كل التجارب

هو من قصيدة للتابغة الذيباني واسمه زياد بن معوية يمدح بها النعمان بن الحارث

و يصف بها السيوف (و قبله) :

ولا عيب فيهم غيران سيوفهم بهن فلول من قراع الكتائب

تخيرن من (الخ)

فهم يتساقون المنية بينهم بايديهم يبيض رفاق المضارب

قوله تخيّر من مجهول من تخيّرت الشيء بمعنى اصطفيته والمستتر فيه يرجع الى السيوف المذكورة فيما قبله . والازمان جمع زمن كفرس وهو اسم لقليل الوقت ولكثيره كالزمان ويوم حليلة بالحاء المهملة كسفيئة يوم مشهور من ايام العرب و هي بنت الحارث بن ابي شمر الغساني وهو يوم وجه ابوها جيشاً الى المنذر بن ماء السماء فاخرجت لهم مر كناً من طيب فطيبهم منه فنسب ذلك اليوم اليها . وجرب بالجيم والراء المهملة المشددة والموحدة مجهول من جربته اي اختبرته ومنه التجارب وهو بكسر الراء جمع تجربة يعنى بر كزیده شده اند آنشمشیرها از ابتدای زمانهای روز جنك حلیمه تا این زمان در حالتیکه بتحقیق که آزموده شده اند بجهت جنك همه آزمودنها .

مغنی فی من شاهد در وقوع من است از برای ابتدای غایت در زمان .

تدبیر معتصم بالله منتقم لله مرتغب فی الله مرتقب

وقوله أيضاً بعد مضي بيتين آخرين

لم یرم قوما ولم ینهد الى بلد الا تقدمه جيش من الرعب

هما من قصيدة لابي تمام الطائي يمدح بها المعتصم لما غزى الروم وفتح عمورية قوله تدبیر خبر مبتداء محذوف اي ذلك تدبیر و قيل هو مبتداء . ولوله لم یرم خبره والمعتصم اسم فاعل من اعتصم بالله اي امتنع بلطفه من المعصية والحوادث وفيه تورية باسم الممدوح . والمنتقم اسم فاعل من الانتقام وهو بالنون والمثناة والقاف المكافات بالعقوبة . قوله لله اي لمجرد الغضب والحمية . قوله مرتغب بالراء المهملة والمثناة والغين المعجمة والموحدة اسم فاعل اي مائل في ثواب الله . قوله مرتقب بالراء المهملة والمثناة والقاف والموحدة اي منتظر للثواب . قوله لم ینهد بفتح المضارعة و سکون النون وفتح الهاء والدال المهملة اي لم يتصد . قوله تقدمه اي جاؤا قدامه و استقباله . والجيش بالجيم والياء والشين المعجمة كفلس الجند والرعب بالراء والعين المهملتين المضمومتين والموحدة بمعنى الخوف .

فيه يرجع الى نصل السيوف المذكورة فيما قبله . والجماجم كمساجد جمع جمجمة و هو بضم الجيمين وسكون الميمين عظم الرأس المشتمل على الدماغ والقبيلة التي تجمع البطون . قوله ضاحياً بالضاد المعجمة والحاء المهملة اي بارزاً . و الهامات جمع هامة وهي وسط الرأس . والاكف جمع كف وهي اليد و قد جوزوا فيه اعراب الثلاثة فعلى رواية النصب اي دع الاكف فامرها اسهل وعلى رواية الرفع فكيف الاكف التي يوصل اليها بسهولة وعلى رواية الجر كترك الاكف و تخلق مجهول من خلقه الله .

يعنى وا ميگنارد و ميافكد آندم شمشيرهاى كاسه هاى سرهاى قبيله هاى را درحالتيكه ظاهر سازنده است مغزهاى آنسرهاى را وواگذارد و اگذاردنى دستهاى را كه كويا آنها خالق نشده اند نظر بآنكه زدن بالها بواسطه شمشير آسان تر است از كاسه سر سيوطى فى المفعول المطلق معنى فى بله شاهد در بله است كه مفعول مطلق است و بدل است از فعليكه بمعنى خودش است تقدير آن اترك ترك الاكف است وان بله بر سه حالت آمده است يكي اسم و بمعنى دع و اترك و يكي مصدر و بمعنى ترك و يكي اسم مرادف كيف و هم چنين در ما بعدش كه الاكف بوده باشد رفع و نصب و جر هر سه روايت شده است همچنان كه گذشت

تراك امكنة اذا لم ارضها او يربط بعض النفوس حمامها

هو من قصيدة للبيد بن ربيعة العامري وهي احدى المعلقات السبعة (و قبله)

اولم تكن تدري نوار باننى وصال عقد حبائل جذامها

تراك امكنة (الخ)

بل انت لا تدريين كم من ليلة طلق لذيد لهوها و ندامها

قد بت سامرها و غاية تاجر وافيت اذ رفعت و عزم دامها

التراك كشدّاد مبالغة من الترك . والامكنة جمع مكان . وارضها متكلم من الرضا وهو ضد السخط . و او بمعنى الآ . ويرتبط بسكون الطاء المهملة مضارع مجزوم من الارتباط بمعنى الاعتلاق . و اراد ببعض النفوس نفسه . والحمام بالحاء المهملة ككتاب قضاء الموت .

يعنى و باينكه من بسيار واكذارنده ام مكانهاى چند را هر گاه خوش ندارم آنها را مكرآنكه برسد بعضى از نفسهاى را قضای مرك او يعنى مكرآنكه بميرم من . مطول فى احوال المسند اليه شاهد در افاده نمودن لفظ بعض است تفخيم و رسايندن فضل شاعر و تعظيم را .

يسوء الفاليات اذا فلينى

تراه كالثغام يعل مسكاً

هو من قصيدة لعمر بن معدى كرب الزبيدى المذحجى يصف بها الشيب (اولها)

شريحاً بين مبيض وجون

تقول خليلتى لما راته

تراه كالثغام (الخ)

وسابغة وذوانونين زينى

وهمك فى شريطك ام بكر

بكل مذحج لغيرت لوني

فلوشمرن ثم عدون زهواً

بطعنة فارس لقضيت دينى

اذا ما قلت ان على ديناً

قوله تراه مخاطب من الرؤية و الضمير فيه يرجع الى شعر الرأس . و الثغام بالمثلثة والغين المعجمة كسحاب جمع ثغامة وهى كسماحة نبت بالجبل بيض اذا بيس يشبه الشيب . و يعل بفتح العين المهملة واللام المشددة مجهول اى يجعل فيه مرة

بعد مرّة اخرى وهو من العلل و هو شرب الثّانی . و المسك طيب معروف . و يسوء مضارع من السوء ضدّ الحسن . والفاليات جمع فالية من الفلى و هو بالفاء و الياء اخذ القمّل ومنه فلينى .

يعنى مى بينى آن پيرى وموى سفيد را مثل كياه درمنه كه قرار داده ميشود در او مشك مرتبه بعد از مرتبه ديگر كه بد ميآيد زنهاى شپش جوينده را هر كاه شپش جوئى كنند مرا .

مغنى فى اذا دار الامر بين كون المحذوف او لا او ثانياً من باب الخامس شاهد در حذف نون وقايه يا نون جمع مؤنث است از فلينى چونكه در اصل فلينتى بوده است پس يكي از دو نون او را حذف کرده اند بجهت ضرورت .

ترتيع مارتعت حتى اذا ادكرت فانما هي اقبال و ادبار

هو من قصيدة للخنساء بنت عمرو بن الحارث واسمها تماضر ترثى بها اخاها صخرأ (و قبله)

وما عجول على بوتطيف به لها حنينان اصغار واكبار

ترتيع مارتعت (الخ)

يومأبا وجد منى حين فارقتى صخر وللدهر احلاء وامرار

قوله ترتيع بالراء و العين المهملتين بينهما مشتاة مفتوحة مضارع من الرتيع وهو الاكل والشرب على قدر ما يشاء فى سعة وخصب ومنه رتعت والمستتر فيهما يرجع الى المعجول المذكورة فيما قبله و هى الناقة التى مات ولدها . و ما طرفية مصدرية . و ادكرت بالدال المشددة والراء المهملتين بمعنى تذكرت ولدها . والاقبال بالقفاف و الموحدة ضدّ الادبار .

يعنى ميچرد آن شتر بچه مرده مادام كه ميچرد تا آنكه ياد ميآورد بچه خود را

پس اینست و جز این نیست که آن شتر روی آوردن و پشت کردنست نسبت بیوست بچه او هر گاه بر از گاه است .

مطول فی الاسناد الخبری شاهد در اینستکه اطلاق اقبال و ادبار بر نافه مجاز عقلی است با وجود آنکه تعریفی که صادقست مر حقیقترا شاملست اورا پس تعریف مانع نیست از دخول غیر در آن .

١٤١ - ٥٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 تر دی ثیب الموت حمر أفا اتی لها اللیل الاوهی من سندس خضر

هو من قصیده لابی تمام الطائی یرثی بها محمد بن حمید الطائی المکنسی بابی نهشل (وبعده)
 ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 کان بنی نبهان یوم وفاته نجوم سماء خر من بینها البدر

قوله تر دی بالراء والدال المشددة المهملتین المفتوحین بمعنی تلبس . والحرر کقفل جمع احمر و اراد بها الثیاب الملطخة بالدم . واللیل فاعلاتی . والسندس کقفند رفیق الدیباج . و خضر بالرفع خبر بعد خبر لهی و هو کقفل جمع اخضر من الخضرة و هو لون معروف .

یعنی یعنی پوشید آنمرد جامه های مرگرا در حالتیکه سرخ شده بود آنجامه ها بخون او پس نیامد مر او را وقت شب و حال آنکه آنجامه ها گردیده بود سبز از سندس بهشتی .

مختصر و مطول فی اول شلم البدیع شاهد در تدبیح و زینت دادن کنایه است نظر بآنکه جامه های موت کنایه است از کشته شدن او و گردیدن آن از جامه های سبز و سندس کنایه است از دخول او در بهشت پس ذکر حرمت و خضرت تدبیح و تزین است
 ١٠١ - ٥٠ - ١٠٠ - ١٠٠
 ترکت بنا لوحا و لوشئت جادنا بعید الکری تلج بکرمان ناصح

هو من قصیده لجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یمدح بها عبد العزیز بن مروان (و قبله) :

آن نفس در هلاکت او .

سیوطی فی باب الاضافة شاهد در فاصله شدن ظرفست که يوماً بوده باشد میانه صدر مضاف که ترك است ومضاف اليه او که نفسك است .

تزودت من لیلی بتكليم ساعة
فمازادا الاضعف ما بي كلامها

هو من ابيات لقيس بن الملوّح وهو مجنون لیلی قالها فی صاحبته لیلی العامرية قوله تزودت متكلم من التزود و هو اتخاذ الزاد و هو طعام المسافر . و زاد ماض من الزيادة ضدّ النقصان . وضعف مفعوله وهو بالضاد المعجمة و العين المهملة و الفاء كحبر من الشيء مثله . و اراد بما الموصولة العشق والشوق . و كلامها فاعل زاد و هو بمعنى التكلّم .

يعني توشه گرفتم از لیلی بسخن گفتن يك ساعتی با او پس زیاد نکرد سخن گفتن با او مگر دوچندان آنچنان شوقی یا عشقیرا که درمن بود .

سیوطی فی باب الفاعل شاهد در تقدیم مفعول محصور بالآ است که الاضعف بوده باشد بر فاعل زاد که كلامها است .

تزود مثل زاد ابيك فينا
فنعم الزاد زاد ابيك زاداً

هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يمدح بها عمر بن عبدالعزيز (وقبله)

ومن عبدالعزيز لقيت بحراً
اذا نقص البحور المد زاداً

فسدت الناس قبل سنين عشر
كذلك ابوك قبل المشرسادا

وثبتت الفروع فهن حصر
ولو لم تحي اصلهم لبادا

تزود مثل (الخ)

بالف چونکه در اصل عورت عینه ام لم تعور است .

تسائل عن حصین کل ركب
وعند جهینه الخبر الیقین

هو للاخنس بن غياث بن عصمة الجهني و سبب انشاده ان حصين بن عمرو بن معوية بن كلاب خرج ومعه الاخنس فنزل منزلاً فقام الاخنس اليه فقتله واخذ ماله و كانت اخته صخرة بنت عمر و تبكى عليه في المواسم فقال الاخنس البيت فصار المصراع الثاني من البيت مثلاً في العرب . قوله تسائل غائبة من باب المفاعلة بمعنى تسئل و المستتر فيه يرجع الى صخرة اخت حصين وهو بالحاء والصاد المهملتين والنون كامير اي تسئل عن حال حصين . و كل ركب معوله وهو كفلس جمع راكب الابل خاصة و جهينة مصغرة قبيلة الشعرا و اسم للاخنس و الاخنس لقبه و روى جهينة بالفاء مكان هائه و اسم حمار على ما في القاموس .

يعني مييرسد آن صخره از حال برادر خود حصين هريك هريك شتر سوارانرا و حال آنکه نزد جهينه است خبر ثابت موافق واقع و آن اينست که کشتم من او را و بردانتم مال او را .

نظام في المنسوب شاهد در جهينه است که علم است از برای اخنس شاعر که مشهور است بجهينه الاخبار و بعضی آنرا بقا روايت کرده اند و بدین طريق گفته اند که و عند جهينة الخمر الیقین .

تسريل و شيامن خزوز تطرزت
مطارفها طرز أمن البرق كالتبر
فوشى بلارقم و نقش بلا يدي
و دمع بلاعين و ضحك بلا ثغري

لم يسم قائلهما لكن يصف بهما الشاعر السحاب . قوله تسر بل بصيغة الماضي اي جعل سر باله و هو بالسين و الراء المهملتين و الموحدة كمسواك التميمي و المستتر فيه يرجع الى السحاب . والوشى بالواو والشين العجمة والياء كفلس نوع من الثياب المنقوشة

و الخرز كفلوس جمع خز وهو بفتح الخاء و تشديد الزاء المعجمتين ثوب معروف و المراد به هنا الابرسم . و تطرزت اى اتخذت طرازاً و هو بالطاء و الراء المهملتين و الزاء المعجمة كسحاب علم الثوب . و المطارف جمع مطرف و هو بالطاء و الراء المهملتين و الفاء كمقصد ثوب مربع من خز . و الطرز كفعل جمع طراز كما مر . و التبر بالمشاة و الموحدة و الراء المهملة كحبر الذهب الخالص . و الرقم بالراء المهملة و القاف كفلس النقش و الكتابة . و الدمع بالدال و العين المهملتين كفلس ماء العين . و الشجر بالمشاة و الغين المعجمة و الراء المهملة كفلس الاسنان .

يعنى قرار داده است آن ابر پیراهن خود جامه نقش شده ایرا که ابریشمهای است که این صفت دارد که راه راه و علم علم است مطرفهای و جامه های چهار گوش از خز و از حیثیت راه راه و علم داشتنی از برقی که مثل طلای خالص است پس از برای آن ابر است جامه نقاشی شده بدون کشنده نقش و از برای اوست نقشی بدون رسیدن دست نقاشی با و از برای اوست آب چشمی و اشکی بدون داشتن چشمی و از برای اوست خنده بدون دندان .

مطول فی التفویف من علم البدیع شاهد در بودن این کلام است از قبیل تفویف باعتبار بودن او مشتمل بر معانی متلائم و جمله مستویة المقادیر .

تسقى امتیاحاً ندى المسواك ريقتهَا كما تضمن ماء المزنة الرصف

هو من قصيدة لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يمدح بها زيد بن عبد الملك و بهجو آل المهلب . قوله تسقى يضم المضارعة من اسقاء الله الماء و المستتر فيه يرجع الى ام عمرو المذكور فيما قبله . قوله امتیاحاً نصب اما على الحالية اى ممتحية و اما على حذف المضاف و اقامة المضاف اليه مقامه اى عند الامتیاح و هو بالمشاة و الیاء و الحاء المهملة بمعنى الاستياك . و الندى بالنون و الدال المهملة كفتى اللبل . و الريقة بالراء المهملة و الیاء و القاف كجيفة ماء الفم . و الكاف للتشبيه . و ماء مصدرية . و تضمن بمعنى اشتمل و المزنة بالزاء المعجمة و النون كغرفة السحابة البيضاء و الرصف بالراء و الصاد المهملتين

والفاء كفرس جمع رصفة وهي من حجارة مرصوف بعضها الى بعض في مسيل الماء .

يعني آب ميدهد آن ام عمر در حالت مسواك كردن مسواك را بترى آب دهان خود همچنان كه در برميگيرد آب باران را سنگهاي ريخته شده دررؤي هم كه در محل سيلاب است .

سيوطي في الاضافة شاهد در فاصله شدن اجنبي است كه المسواك بوده باشد ميان مضاف و مضاف اليه كه ندى ريقتها است والمسواك مفعول اول تسقى است و ندى ريقتها مفعول ثاني او .

فمن مثل ما في الكأس عيني تسكب	تشابه دمعي اذ جري ومدامتي
جفوني ام من عبرتي كنت اشرب	فوالله ما ادري ابا لخمرا سبلت

هما لابي اسحق الصابي . الدمع بالدال والعين المهملتين كفلس ماء العين . و جرى ماض من الجرى . و الواو بمعنى مع . و المدام بالدال المهملة كغراب الخمر و الكأس كفلس الاناء . و تسكب بسكون السين المهملة و ضم الكاف الموحدة مضارع من السكب بمعنى الصب و اسبلت بالسين المهملة و الموحدة بمعنى هطلت و جرت . و الجفون بالضم جمع جفن و هو بالجمع و الفاء و النون كفلس غطاء العين من اعلى و اسفل . و العبرة بالعين و الراء المهملتين بينهما موحدة كطلحة ماء الامين .

يعني مشتبه شد اشك چشم من در وقتيكه جاري شد با شراب من پس از جنس آنچنان شرابي كه در جام است چشم من فرور ميریخت پس قسم بخدا كه نمیدانم كه آیا بشراب فرو ریخت پلكهای چشم من یا آنكه بودم كه از اشك چشم خود میاشامیدم

مختصر و مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در عدول نمودن از تشبيه است

بسواى حكم بمشابهة بجهة ادعای مساوی بودن هر دو در وجه شبه .

وبات على النار الندى والمحلّق	تشب لمقروورين يصطليانها
-------------------------------	-------------------------

هو من قصيدة للاعشى واسمه ميمون بن قيس يمدح بها المخلق بن ختم بن شداد وقصته ان المخلق كان رجلا فقيرا وله بنات كثيرة لا يتزوجهن احد لفقرهن فخرج المخلق من قومه و نزل في موضع خال من بريئة فمر الاعشى بتلك البرية فرأى زاد المخلق فقصده و نزل به و كان للمخلق ناقة ليس له غيرها من المال فنجرها للاعشى و اضافه بلحمها فلما عزم الاعشى على الرحيل قال للمخلق هل لك حاجة الي فقال نعم حاجتي اليك ان تمدحني بقصيدة بين قومي ليقع في خاطر قومي حرمتي لعلهم يتزوجون بناتي فلما وصل الاعشى الي بني عكاظ مدح المخلق بقصيدة منها هذه الابيات (و قبله) :

٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠
لعمري لقد لاحت عيون كثيرة				الي ضوء نار في بقاع تحرق	

تشب لمقرورين (الخ)

٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠
رضيعي لبان تدي ام تحالفا				باسم داج عوض لا يتفرق	

٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٠٠٠
يداك يدا صدق فكف مفيدة				و كف اذا ما ضن بالمال تنفق	

قوله تشب مجهول من شبت النار اذا اوقد بها . مقرورين تثنية مقرور و هو بالقاف والراءين المهملتين الذي اصابه القراى البرد . ويصطلميانها مضارع من الاصطلاء وهو بالصاد و الطاء المهملتين الاستدفاء بالنار . و بات مضارع من البيتوتة . و الندى بالنون والذال المهملة كفتى الجود . و المخلق بضم الميم و فتح الحاء المهملة و اللام المشددة المكسورة والقاف الممدوح وصاحب تلك النار .

يعنى اينصفت دارد كه برافروخته شده است آن آتش از برای دوسر ماخوردۀ كه گرم میشوند اورا و شب را بروز آورد بر آتش بخشش و مخلق .

مغنى فى الباء و فى على شاهد در استعمال شدن على است در استعلاى

تصتوا الى رندا الحمى وعراره ومن اين تدرى ما العرار من الرند

هو لابي وردى يصف به الابل . قوله تصتوا بالمتشابتين بينهما صاد مهملة اى تميل
والرند بالراء والదال المهملتين بينهما نون كفلس شجر طيب الرائحة . والحمى بكسر
الحاء المهملة مقصوراً ما يمنع منه . والعرار بالعين والرئين المهملات كسحاب ورد البرية
وتدرى بمعنى تعلم .

يعنى ميل ميكند آنشتر بسوى درخت رنديكه در قرقگاه است و بسوى كياه
عرار واز كجا ميداند كه چه چيز است تشخيص ميان عرار از رند .

مطول في الانشاء شاهد در لفظ اين است كه براى انكار آمده است .

تطاول ليلك بالاثمد	ونام الخلى ولم ترقد
وبات وبات له ليلة	كليلة ذى العائر الارمد
وذلك من نباء جآئني	وخبرته عن ابى الاسود

الايات مطلع قصيدة لامرء القيس بن عانس قانها حين اتاه خبر وفاة ابيه عانس
المكنى بابى اسود او هو ابن عمه على الاختلاف وقيل لغيره . قوله تطاولت بمعنى طال
وانما اتى بصيغة التفاعل للمبالغة . و الخطاب في ليلك لنفس الشاعر . والاثمد بالمشثنة
والدال المهملة كاحمد وكيشكر اسم موضع . و الخلى بفتح الحاء المعجمة و اللام
المكسورة والياء المشددة الخالى من الهمم و الحزن . و ترقد بالراء و الدال المهملتين
بينهما قاف مضمومة مضارع من الرقاد بمعنى النوم . وله حال من ليلة لا متعلق ببات
و العائر بالعين و الراء المهملتين كل ما اعل العين . و الارمد بالراء و الدال المهملتين
كاحمد صاحب الرمد و هو كفرس هيجان العين . و النبا بالنون و الموحدة و الهمزة
كفرس الخبر . و خبرته مجهول من التخبير . و ابو الاسود بالسين و الدال المهملتين

کاحمد کنیه عانس ابی الشاعر او کنیه ابن عمه ظالم بن عمرو علی الاختلاف .
یعنی بسیار طول کشید شب تود در ائمه و خواب بکرد شخصی خالی از اندوه و
خواب نکردی تو و شب را بروز آورد و بروز آمد در حالتیکه از برای او بود شبی مثل
شب صاحب درد چشمی که باو ناخوشی رمد و هیجان چشم بوده باشد و این از جهت
خبریست که آمد مرا و خبر داده شدم آنخبر را از مردن ابی الاسود .

قطر فی افعال الناقصة شاهد در بات اول است که تامه استعمال شده است
مغنی فی من شاهد در من است که از برای تعلیل آمده است مطول فی احوال
المسند الیه شاهد در التفات نمودن شاعر است از تکلم بسوی خطاب در لیلک باعتبار
آنکه میباید لیلی بگوید چون مراد خود شاعر است

تعاللت کی اشجی وما بک علة تریدین قتلی قد ظفرت بذلك
۰۰۱ - ۱۰۰۰ - ۰۰ ۰۰ - ۰۰ - ۰۰۰ - ۰۰

هو لعبدالله بن الدمینة الخثعمی یخاطب بها محبوبته . قوله تعاللت بالعين المهملة
مخاطبة من التعالل و هو تکلف العلة و الخطاب فيه و فیما بعده للمجوبة . و اشجی
بالشین المعجمة و الجیم المفتوحة المتکلم من شجی کعلم ای حزن . و الواو للحال و
ما نافية . و ظفرت مخاطبة من الظفر وهو بالطاء المعجمة و الفاء و الراء المهملة الفوز
بالمطلوب و ذلك اشارة الى قوله قتلی .

یعنی بر خود بسته درد و ناخوشی را بعلت آنکه نمکین شوم من و حال آنکه
نیست در تو دردی و ناخوشی و اراده داری کشتن مرا بتحقیقکه ظفر یافته و رسیده باین امر
مختصر و مطول فی احوال المسند الیه شاهد در آوردن اسم ظاهر است که
ذلك بوده باشد مکان ضمیر که هو است باعتبار ادعای کمال ظهور قتل او که گویا آن
قتل محسوس است .

ته دون عقر النیب افضل هجد کم بنی ضو طری لولا الکی المقنعا
۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ ۰۰ - ۰۰ - ۰۰ - ۰۰

هو من قصیده اجریر بن عطیة بن الخطفی التمیمی یهجو بها الفرزدق الشاعر ورهطه

قوله تعدّون بضمّ العين و تشديد الدال المهملتين من افعال القلوب بمعنى تحسبون .
والعقر بالعين والراء المهملتين بينهما قاف كفلس بمعنى الجرح . والنيب بالنون المكسورة
و الياء الساكنة و الموحدة جمع ناب وهي المسنة من النوق . والمجد بالجيم والدال
المهملة كفلس نيل الشرف والكرم . و بنى ضو طرى منادى بحذف حرف النداء اى يا بنى
ضو طرى وهو بالضاد المعجمة والمفتوحة والواو الساكنة والطا والراء المهملتين و ياء
النسب قبيلة الفرزدق وروى بالياء مكان الواو واصل الضو طر الضخم اللثيم العظيم الاست
او وزنه كفو على وهي المرأة الحمقاء ورماهم بالحمق على ما قال بعضهم . والكمى بفتح
الكاف و كسر الميم وتشديد الياء الشجاع المتكلمى في سلاحه والمفتح بالقاف و النون
والعين المهملة كمعظم الذى على رأسه بيضة من حديد .

يعنى كمان ميكنيد اى بنى ضو طرى پى كردن و كشتن شتران پير را فاضلترين
كرامت خود چرا جنك نميكنيد و نميآيد شجاعيرا كه بر سراواست كلاه خودى از آهن
مغنى في لولا شاهد در حذف فعل است بعد از لولا و منصوب بودن الكمى است
بان فعل محذوف اى لولا تبارزون الكمى و بعضى الكمى را بر فع خوانده اند بنا بر آنكه
لولا بمعنى هلا بوده باشد .

١ - - - ١ - - - ١ -
و لاوزر مما قضى الله واقياً

١ - - - ١ - - - ١ -
تعز فلاشء على الارض باقياً

لم يسمّ فائله . تعزّ بالعين المهملة والزاء المعجمة المشدّدة امر من باب التفعيل من العزاء
بمعنى الصبر والتسلّى . والباقي ضدّ الفانى . والوزر بالواو والزاء المعجمة والراء المهملة
كفرس الملجأ . وقضى ماض من القضاء بمعنى الحكم . و الواقى بالواو والقاف فاعل
من الوقاية بمعنى الحفظ والصّون .

يعنى صبر كن بر مصيبت پس نيست چيزى بر روى زمين كه هميشه باقى و ثابت
بماند و نيست پناهى از آنچنان چيزيكه حكم کرده است خداوند كه نگاه دارنده باشد .
محسن في النوع الثالث سيوطى في ما و لاء المشبهتين بليس مغنى في لا
شاهد در عمل كردن لا است نوع عمل ليس را در دو موضع باعتبار آنكه رفع داده است

شیء را و وزیر را بنا بر آنکه اسم او است و نصب داده است باقیماً و واقعاً بنا بر آنکه خبر است از برای او .

تَعَشَّ فَاِنْ عَاهَدْتَنِي لَا تَخُونَنِي نَكَنْ مِثْلَ مَنْ يَأْذُبُ بِصِطْحِبَانَ

هو من ابیات للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي يخاطب به ذئبا و قد اتاه في بعض اسفاره لما رأى ناره ثم رمى اليه زاده (و قبله)

واطلس عسال وما كان صاحباً دعوت لناري موهناً فاتاني
فلما اتى قلت ادن دونك انني و اياك بي زادي لمشتر كان
وبت افض الزاد بيني وبينه على ضوء نار مرة ودخان
فقلت له لما تكشر ضاحكاً وقائم سيفي في يدي بمكان

تعش فان (الخ)

وانت امرء يا ذئب والغدر كنتما اخيين كانا ارضعنا بلبان
ولو غيرنا نبهت وتلتمس القرى رماك بسهم اوسباه سنان
وكل رفيقي كل رحل وان هما تعاطا القنا قوماً هما اخوان (۱)

قوله تعش امر من التعشى اذا اكل العشا وهو الطعام الذي يؤكل بعد المغرب

(۱) کلمة كل قبل رحل زائدة واصل تعاطا طعاطيا واصل قوماً تقاوماً والحذف فيهما للضرورة

و روي مكانه تعال . و تخونتی مضارع من الخيانة وهي بالخاء المعجمة والياء والنون ككتابة عدم الوفاء . و نكن بصيغة المتكلم مع الغير جواب الشرط . و من موصلة و يصطحبان صلته وهو مضارع افتعال من صحبه اي عاشره . اي فان عاهدتني لا توذيني نكن كالرجلين المصطحبين اي كالمصاحبين بان لا توذيني ولا آذيك .

يعنى شام بخور پس اگر عهد ميکنی مزا باينکه خيانت و اذيت نکني مرا ميباشم ايگر ک مثل دو نفری که با هم مصاحب و يار هستند و يکديگر را اذيت نمی کنند مغنى في الجملة المجاب بها القسم من باب الثاني شاهد در لا تخونتی است که ميتواند که جواب شرط باشد يا جمله حاليه راقع شده باشد از فاعل و مفعول يا هر دو از عاهدتني و اگر جواب بگيريم او را از برای قسميکه متضمن است لفظ عاهدتني آنرا بهتر است

تعلم رسول الله انك مدرك
وان وعيد أمنك كالاخذمن يدي

هو من ابيات لمسارية بن زعيم يعتذر بها الى النبي وقد اخبر بانّه هجاه (اولها)

تعلم رسول الله انك قادر
على كل حى من ضعيف و منجد

تعلم رسول الله (الخ)
تعلم بان الركب الا عويمراً
هم الكاذبون المخلفوا كل موعد
اذن فلا رفعت سوطي الى يدي
ونبي رسول الله اني هجوته

قوله تعلم بصيغة الامر بمعنى اعلم . و رسول الله منادى بحذف حرف النداء اي يا رسول الله . و المدرك اسم فاعل من الادراك يق ادر که اي لحقه . و الوعيد بالواو والعين و الدال المهملتين كالمير التهديد .

يعنى بدان اي رسول خدا بدرستيکه تو در يابنده مرا و بدرستيکه وعده بد تو و ترسانيدن تو

مثل گرفتن بدست است یعنی مثل کسیستکه در دست تو باشد و بر او مسلط باشی .
 مغنی فی الجهة السابعة من باب الخامس شاهد در تعلّم است که صریحاً واقع نشده
 است بر سر دو مفعول خود بلکه بر سر انّ و اسم و خبر او در آمده است که در محل
 نصب هستند بنا بر آنکه دو مفعول باشند از برای او .

تعلّم شفاء النفس قهر عدوها فبالغ بلطف فی التحیل والمکر

هو لزیان بن سیمار بن العشاء . وقوله تعلّم بصیغة الامر بمعنى اعلم . والشفاء
 بالكسر البرء . وقهر عدوّ و هلاکة . وبالع امر من المبالغة يقال بالغ فلان فی الامر اذا
 اجتهدو لم يقصر . والباء فی بلطف للمصاحبة وهو بالطاء المهملة والفاء كقفل الرفق . و
 التحیل بالحاء المهملة والياء بمعنى تهیئة اسباب الهلاک . والمکر الغدر .

یعنی بدانکه شفا یافتن نفس هلاک شدن دشمنان نفس است پس مبالغه و کوشش
 کن بادستیاری مداراة و نرمی در حیل و مکر کردن با دشمنان خود .

سیوطی فی افعال القلوب . مغنی فی الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد
 در نصب دادن تعلّم است دو مفعول را که یکی شفاء النفس و دیگری قهر عدوّها بوده باشد
 وعدم وقوع او بر سر انّ و اسم و خبر او بر سبیل قلت .

تعییرنا اننا عالة ونحن صعاليك انتم ملو کا

لم یسمّ قائله . قوله تعییرنا بضم المضارعة وفتح العين وضم الراء المهملتین بینهما
 یاء مشدّدة مضارع غیره ای نسب الیه العار . والعالة بالعين المهملة جمع عائل وهو
 الفقیر . ونحن مبتدأ وانتم خبره . والصعاليك جمع صعلوک وهو بالصاد والعین المهملتین
 كعصفور الفقیر والملوک بالضم جمع ملک وهو سلطان وهما حالان . ای تعییرنا اننا فقراء
 ونحن فی حال صعلکنا مثلکم فی حال ملککم .

یعنی سر زنتش میکنی ما را ونسبت عیب میدهی بما باینکه بدرستیکه ما جماعت
 فقیر هستیم و حال اینکه ما جماعت در حال فقیر بودن مثل شما هستیم در حال پادشاهیت

شما یعنی ما هم از برای خود پادشاهی هستیم.

مذنی فی الظرف من باب الثالث شاهد در عمل نمودن معنی فعل است در دو حال که صعالیک و ملوکاً بوده باشد .

تقری الریاح ریاض الحزن مزهرة اذا سرى النوم فی الاجفان ایقظاً

هولابی وردی . قوله تقری بفتح المضارعة وسكون القاف والراء المهملة المكسورة والياء من القرى وهو بالكسر مقصوراً بمعنى الضیافة لكن هنا بمعنى تفتح . والریاح ككتاب جمع ریح وهو معروف . والریاض ككتاب جمع روضة . والحزن بالحاء المهملة والزاء المعجمة والنون كفلس ما غلظ من الارض واسم مكان بین النجد والعراق وفيه ریاض و قیعان . ومزهرة اسم فاعل ای دازهره و نور . وسرى ماض من السرایة . و الاجفان جمع جفن وهو بالجیم والفاء والنون كفلس غطاء العین من اعلى واسفل . وقوله ایقظاً مفعول مطلق لتقری وهو من الیقظة بالياء والقاف والطاء المعجمة خلاف النوم .

یعنی میگوید بادهای کلهای بوستان حزن را در حالتیکه صاحب شکوفه است کبودنی و باز شدنیرا هر گاه سرایت کند خواب در پلکهای چشم مردمان .

مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در استعارة آوردن لفظ تقری است که بمعنی ضیافة ومهمانی است در معنی تفتح که بمعنی کبودنیست بقرنیه تعلق فعل بفاعل که الریاح بوده باشد ومفعول که ریاض الحزن است و بودن تمثیل سکا کی باین شعر غیر صحیح است باعتبار آنکه فی الاجفان متعلق است بسری نه بتقری .

تقول بمتی فد انی انا کا یا ابنا علك او عسا کا

فاستعزم الله و دع عسا کا

هو لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمی . قوله انی بالنون ای حان . قوله اناك بكسر الهمزة وفتح النون ای وقت ارتحالک الی سفر تطلب رزقاً حسناً . قوله علك ای

فسافر لعلك تجد رزقاً وكذا عساک . فاستعزم الله بالعین المهملة والزاء المعجمة استفعال من العزم بمعنى القصد . ودع امر بمعنى اترك . ای استخر الله في العزم على الرحيل و دع قولك عسای لا اخطی بشيء اذا سافرت ولم يحصل لی غیر التعب .

یعنی میگوید دختر من که بتحقیق رسیده است وقت سفر کردن بجهت طلب روزی نیکوئی ای پدر من شاید که تو بیایی روزی را یا امید است که تو غنیمت ببری از این سفر پس استخاره بکن و طلب خیری کن از خدا در قصد کردن در سفر و واگذار قول خودت را که شاید بهره مند نشوم بچیزی هر گاه سفر کنم و حاصل نشود از برای من غیر از تعب و مشقت .

هدایه فی التنوین . شاهد در دخول تنوین ترنمست در انا کا و عسا کا .

مغنی فی عسی و فی القاعدة الحاد عشر من باب الثامن . شاهد در دخول عسی است بر ضمیر مخاطب که اسم او است و خبر او محذوفست مثل لعل که داخل میشود بر ضمیر مخاطب .

۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 علی بابها من عنده اهلها وغادياً
 ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 اراك لها بالبصرة العام ثاویاً
 ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 لا كسبة الدهن جميعاً ومالياً
 ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 اراجع فيها يابنة القوم قاضياً

۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 تقول عجوز مدرجی متروحاً
 ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 اذوزوجة بالمصرام ذو خصومة
 ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 فقلت لها لا ان اهلی جيرة
 ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 وما كنت مذا بصرتنی فی خصومة

الابيات من قصيدة لذی الرمة واسمه غیلان بن عقبه یمدح بها بلال بن ابی بردة

بن ابی موسی الاشعری (و بعدها) .

۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 ازور فتی نجداً کریماً یمانیاً

۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱ ۱
 ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
 ولکننی اقبلت من جانبی قسا

صاحب زن وباصاحب خصومة بوره باشد :

تقول وقد عالیت بالکور فوقها ایسقی فلا یروی الی بن احمر ا
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

هو من قصیده لعمر وبن احمر الفراس الباهلی قالها بعد ما هرب من یزید بن معویة
 لما بلغ عنه شیء الیه فارسل الیه من یأخذه (و قبله)

فزنا الی القصواء وهی معدة لامثالها حرزاً اذا کنت موجراً
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰
 کثور العذاب القرد یضرب به الندی تعل الندی فی مثله و تحذرا
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

تقول وقد (الخ)

صددت صدوداً عن جبابر حاطب صدود بن کسری عن قیصر ا
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

المستتر فی تقول یرجع الی الناقه . وعالیت بالعين المهملة والياء المتکلم بمعنی
 رفعت . والکور بالواو والراء المهملة کفعل الرّحل والمهزمة للاستفهام . ویسقی مضارع من
 السقی وهو استعارة عن الر کوب . ویروی بالراء المهملة والواو مضارع من رواه الماء و
 هو استعارة عن الماللة . وابن احمر بالحاء والراء المهملتین کاحمد هو عمر وبن احمر الباهلی
 شاعر هذا البيت . ای ایر کبنی فلا یمل من رکوبی ابن احمر .

یعنی میگفت آنشتر و حال آنکه بتحقیق که بلند میگردم باز خود را بر بالای
 او که آیا سوار میشود پس دلتنگ نمیشود از سوار شدن بر من پس احمر .

مغنی فی الی شاهد در آمدن الی است بمعنی من ابتدائیّه ای فلا یروی منی

ابن احمر .

تقی نقی لم یکثر غنیمه بنهکه ذی قربی ولا یحقلد
 ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

هو من قصيدة لزهير بن ابي سلمى المري يمدح بها هرم بن سنان المروى (وبعده)

سوى ربع لم يأت فيه مخافة	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
فلو كان حمدي خلد الناس لم تمت	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
ولكن فيه باقيات وراثه	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
تزود الى يوم الممات فانه	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
ولا رهقا من عائد متهود	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
ولكن حمد الناس ليس بمخلد	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
فاورث بينك بعضها وتزود	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
ولو كرهته النفس آخر موعد	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -

قوله تقي اي هو رجل تقي وهو فعيل من التقي . وكذا التقي من التقاوة . ويكثر مضارع من التكثير ضد التقليل . والنهكة بالنون والهاء والكاف كطلحة مصدر نهكه اي بلغ في جهده في الحث على القتال . وذى قربي الاقارب . و الحقلد بالحاء المهملة والقاف المفتوحتين واللام المشددة والدال المهملة السني الخلق .

يعنى آن هرم بن سنان مرد پرهيز كارى وپا كيزه است كه بسيار نميكنند غنيمت و مال را بجهت مبالغه كردن ودر كوشش كردن او در ترغيب و تحريص نمودن بر جنگ كردن اقارب واقوام خود ونيست بكيچ خلق و بد طبيعت .

مغنى في الجهة الاولى من باب الخامس شاهد در ولا بحقلد است كه معطوف است بر چيزي كه توهيم ميشود از لم يكثر غنيمه ان لم يكن بمكثر ولا بحقلد .

تكش بلاشيء شيوخ محارب	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
ضفادع في ظلماء ليل تجاوبت	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
وماخلتها كانت تريش ولا تبرى	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -
فدل عليها صوتها حية البحر	١ - ٠ - ٠ - ٠ - ٠ - ١ -

هما من ابهات للاخطل واسمه غياث بن غوث الثعلبي يهجو بها بني محارب قوله تكش بفتح المضارعة وضم الكاف وتشديد الشين المعجمة بمعنى تصوت . و بلاشيء

ای بلا سبب . و محارب بالحاء و الراء المهملتین و الموحدة كمقابل ابو قبيلة . و خلتها بصيغة المتكلم بمعنى ظننتها . و تریش بفتح المضارعة و الراء المهملة و الشین المعجمة ای تصلح . و تبری بفتح المضارعة و سکون الموحدة و کسر الراء المهملة ای تفسد . و ضفارع خبر مبتداء محذوف و هی جمع ضفدع بالضاد المعجمة و العین المهملة بینهما فاء و دال مهملة کجعفر دابة نهریة و الظلماء کحمرای الظلمة . و تجاوزت بالجیم و الواو و الموحدة ای جاوب بعضهم بعضاً . و دل ماض من الدلالة . و صوتها فاعله . و حیة البحر مفعوله .

یعنی صدا میکند بدون سبب پیران از قبیله مجارب و گمان نمیکنم آنرا را که اصلاح کنند و نه افساد کنند امریرا و ایشان مانند قورباغه هائی هستند در تاریکی شب که در جواب یکدیگر صدا میکنند پس راهنمائی میکند بر آنها صدای ایشان ماردریائی را بجهت خوردن ایشان .

مطول فی التلمیح من الخاتمة . شاهد در تلمیح نمودن عبدالله بن زید هالیست در قول او ماذا لقینا البارحة من شیوخ محارب ما تر کونا ننام باین دو شعر اخطل بجهت آن مرد محاربی .

تکنفنی الوشاة فازعجونی فیما لله للواشی المطاع

هو من ابیات لقیس بن ذریح المحاربی قالها بعد ما امره ابواه بطلاق زوجته لبنی فطلقها و ذهب عقله و حصل له الجنون فمرّ علیه دهر حتّی مرّ ذات یوم بطریق فرای طبیة فتبعها ففرب منه فقال :

الا یا شبه لبنی لا تراعی ولا تتبسمی قلل التلاع

فوا کبیدی و عاورنی رداعی و کان فراق لبنی کالخداع

على شيء وليس بمستطاع

فأصبحت الغداة الوم نفسي

تبين عينه بعد البياع

كمغبون يعرض على يديه

كذاك الحين يهدى للمضاع

بدار مضيقة تركتك لبنى

لو ان الدهر للانسان راع

وقد عشنا نلذ الدهر حشياً

واسباب الحتوف لها دواع

ولكن الجميع الى افتراق

قوله فكنتنى بفتح المثناة والكاف والنون المشددة والفاء فعل ماض من باب التفعّل
اي احاطت بي . والوشاة بالضم جمع واش وهو بالواو والشين المعجمة النمام وازاد
بالوشاة ابويه وعشيرته الامرون اياه بطلاق زوجته لبنى . قوله فازعجوني بالزاء المعجمة
والعين المهملة والجيم اى فلعمري من مكاني ورو عوني . واللام فى الله مفتوحة وفى اللواشى
مكسورة . وازاد بالواشى اباه الذى امره بطلاق زوجته ولهذا وصفه بقوله المطاع ومن
يخذو حذوه فى الاشارة بالطلاق مثل امته وعشيرته .

يعنى در ميان گرفتند مرا سخن چينان پس از جاي خود بيرون بردند مرا پس
ايخدا بفر بارس مرا از دست سخن چينى كه اين صفت دارد كه اطاعت کرده شده است .
سيوطى فى الاستغائة . شاهد در فتح لام مستغاك به است كه الله بوده باشد
وكسر لام مستغاك من اجله كه للواشى بوده باشد .

سودا المحاجر لا يقرون بالسور

تلك الحرائر لا رباب اخمرة

هو من قصيدة للرأى و اسمه عبيد بن حصين بن معوية النميري يصف بها غزة

بنت نسيبة صاحبة كثير الشاعر (و قبله) :

صلى على عزة الرحمن وابنتها ۱۰ - ۵ - ۲۱۰۵ - ۱۰۰
 لبنى وصلى على جاراتها الاخر ۱۰۰ - ۵ - ۱۰ - ۱۰۰ - ۵

قوله تلك اشارة الى النسرة المذكورات فيما قبله وروى مكانه هن . و الحرائر بالمهملات جمع حرّة بالضم و التشديد وهي الكريمة . و الاخمرة جمع خمار و هو بالخاء المعجمة و الراء المهملّة ككتاب ما تستر به المرأة رأسها . و المحاجر كمجالس جمع معجر و هو بالحاء و الراء المهملتين بينهما جيم كمجلس معجر العين و هو مما يبدو به النقاب . و السور كصور جمع سورة و هو طائفة من القرآن و المراد انهن لسن باعراب البوادي الذي لا يقرن القرآن بلهن كريمات في العرب .

يعني اين جماعت زنان سخی و کریمانی چند هستند در عرب که نیستند صاحبان خمار و لثه که زنان بر سر می بندند که سیاه باشد محل بستن نقاب و پای چشم ایشان و خوانده باشند قرآن را یعنی ایشان از عربهای صحرائی و بدوی نیستند که متصف باشند باین صفات بلکه از بزرگان هستند در عرب .

مغنی في ان و في الباء و في القاعدة الاولى من باب الثامن شاهد در زیاد شدن باه است بر سر مفعول یقرن که السور بوده باشد .

تمرون الديار ولم تعوجوا ۵ - ۵ - ۱۵ - ۵ - ۵ - ۵
 كلامكم على اذن حرام ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵

هو من قصيدة لجريز بن عطية الخطفي التميمي يهجو بها الاخطل الشاعر (وقبله)
 اقول لصحبتى وقدار تحلنا ۱۰ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵
 ودمع العين منهمل سجام ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵

تمرون الديار (الخ)

اقيموا انما يوم كيوم ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵
 و لكن الرفيق له زمام ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵
 بنفسى من تجنبه عزيز ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵
 على و من زيارته لمام ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵ - ۵

ومن امسى واصبح لا اراه ويطرقني اذا هجع النيام

فوله ولم تعوجوا اي لم ترجعوا اليها و هو من العوج بالعين المهملة و الواو و الجيم كعنب و هو عطف رأس البعير بالزمام و بمعنى الوقوف ايضاً اي و لم تقفوا عندها اعزازاً لنا . و الكلام بمعنى التكلم . و اذن جواب لأن مقدرة اي ان لم تعوجوا فكلامكم علي اذن حرام و بطل عملها لوقوعها حشواً .

يعني ميكنريد بخانهای ما ونمی ایستید ومیل نمیکنید ویر نمیگردید بسوی آن خانه ها پس سخن گفتن با شما در آن هنگام بر من حرام است .
سيوطي في تعدى الفعل ولزومه . مغنى في الباء وفي العطف على المحل من باب الرابع . شاهد در حذف حرف جر است از مفعول تمر و ن كه الديار بوده باشد سماعاً و باقى گذاردن او را منصوب و اين حرف جر محذوف باء است يا على اي تمر و ن بالديار او على الديار .

تمنى ابنتاى ان يبعث ابوهما فهل انا الا من ربيعة او مضر

هو من قصيدة للبيد بن ربيعة العامري قالها قرب وفاته (وبعده) :

فقوما وقوما بالذى تعلمانه ولا تخمشا وجهها ولا تحلقاشعر

وقولا هو المرء الذى لاصديقه اصاع ولا خان الخليل ولا غدر

الى الحول ثم اسم السلام عليكمما ومن بيك حولا كاملا فقد اعتذر

قوله تمنى اصله تمنى حذف احدى تائييه للضرورة وهو ماض من التمنى بمعنى الامل . وبعث مضارع من العيش بمعنى الحيوية و ربيعة بالراء والعين المهملتين بينهما موحدتان و باء كسفية . ومضرب الضاد المعجمة والراء المهملة كصرد ابو قبيلتان معروفتان .

یعنی آرزو کردند دو دختر من اینکه زنده کمی کند پدر ایشان پس آیا من مگر از قبيلة ربيعه یا از قبيله مضر هستم .

معنی في الجهة الخامسة من باب الخامس و في باب السابع . شاهد در نسبت دادن فعل مذکراست که تمنى بوده باشد بسوی فاعل مؤنث که ابتدای است بنا بر استدلال ابن مالک و جواب او این است که تمنى در اصل تمنى بوده است یکتاء او حذف شده بجهت ضرورت و تخفیف پس فعل هم مؤنث است مثل فاعل مؤنث .

تمنوا الى الموت الذى يشعب الفتى و كل امرء والموت يلتقيان

هو من قصيدة للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التيمي . قوله تمنوا فعل ماض بصيغة الجمع من التمنى بمعنى الامل . والموت مفعولاه والجملة صفة للموت . ويشعب بفتح المضارعة والشين المعجمة والعين المهملة المفتوحة والموحدة بمعنى يفرق . والفتى الشاب من الرجال . والسخي الكريم . وكل امرء مبتداء . والموت عطف عليه يلتقيان خبره وهو بالقاف مضارع من الالتقاء بمعنى الملاقات والادراك .

یعنی آرزو کردند آنجماعت از برای من مرگ آنچنانی را که پراکنده میکند جوانی مرد را و حال آنکه هر مردی و مرگ ملاقات خواهند کرد و بهم خواهند رسید .

سيوطي في المبتدا . شاهد در ذکر خبر مبتدا است که يلتقيان بوده باشد جوازا باعتبار بودن واوی که بعد از مبتدا است که واو والموت بوده باشد صریح در مصاحبت

تميم بطرق اللؤم اهدى من القطا و لو سلكت طرق المكارم ضلت

هو من ابیات للظرماع واسمه الحكم بن الحكم النيمري يهجو بها بني تميم قوله تميم كامير ابو قبيلة معروفة وازاد به هنا قبيلته . والطرق في الموضعين كقفل اصله كعنق سكنت زاؤه للضرورة و هو جمع طريق بمعنى السبيل . واللؤم بالهمزة كقفل الخمسة و دناءة الاصل . واهدى افعال من الهداية . والتطا بالقاف والطاء المهملة مقصوراً جمع قطة وهي كفتاة طائر معروف بالهداية . وسلكت بالسين المهملة واللام المفتوحة ماض من السلوك

بمعنی السیر و المکارم بالراء المهملة کمساجد جمع مکرمه و هو بفتح المیم و سکون الکاف و ضمّ الراء المهملة فعل الکرم . وضّلت بالضاد المعجمة من الضلال ضدّ الهدی . یعنی قبیله بنی تمیم بر اهای پستی و خست راه یابنده ترند از مرغان قطا و اگر راه بروند راههای خوبی و کزامت و رفعترا گمراه میشوند .

مطول فی التلمیح من الخاتمة . شاهد در تلمیح نمودن شریک نمیرست در قول خود و خاصه اذا کان یصید الفطا باین شعر بجهت تمیمی .

تَنَافَى غَزَا عِنْدَ بَابِ بْنِ عَامِرٍ وَ كَحَلِّ مَا قِيكَ الْحَسَانَ بَاتِمْدِ
 ۱ - ۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ ۱ - ۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

هو قصيدة لحسان بن ثابت الانصاري (و قبله)

لَعَمْرَ ابِيكَ الْخَيْرِ يَا شَعْتِ مَا بَنَّا عَلِيَّ لِسَانِي فِي الْخَطُوبِ وَلَا يَدِي
 ۱ - ۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰ ۱ - ۱ - ۱۰۰ - ۱۰۰ - ۱۰۰

لِسَانِي وَسَيْفِي صَارَ مَانِ كَلَاهِمَا وَيَبْلُغُ مَا لَا يَبْلُغُ السَّيْفُ مَذُودِي

قوله تنافى بضم المضارعة والنون والغين المعجمة المكسورة مضارع من نافت المرأة الصبى اى كلمته بما يفهم وبما يعجبه ويسره وقيل هو امر من التنافى . والغزال بالغين والزاء المعجمتين كسحاب ولد الظبي و اراد به هنا الصبى تشبيهاً له . و عامر بالمهملتين اسم رجل . و كحلّ بالحاء المهملة امر من التكهيل . و الماقى بالمد و القاف و الياء جمع موق و هو طرف العين ممّا يلي الانف . و الحسان ككتاب جمع حسن ضدّ الفح . و ائمد بالمثلثة و الدال المهملة كزبرج حجر الكحل .

يعنى سخن ميگويد آن زن با کودكى بسخني كه بفهمد آن طفل و خوش آيد اورا نزد درب خانه ابن عامر و سرمه بکس کنجهای چشم خود را که اين صفت دارد که نیکو است بسنک سرمه .

مغنى في عطف الانشاء على الخبر من باب الرابع شاهد در عطف نمودن جمله انشائيه است که مصراع ثاني بوده باشد بر جمله خبريه که مصراع اول است .

تنحى على الشوك جرازاً مغضباً والهرم تذريره ازدرأء عجباً

لم یسم قائله . فوله تنحى بفتح المضارعة والنون الساكنة والحاء المهملة المفتوحة والالف مضارع نحاء اى قصده والمستتر فيه يرجع الى الناقه . والشوك بالشين المعجمة والواو كفلس معروف . والجراز بالجيم والراء المهملة والزاء المعجمة ككتاب الاكل و القطع . و المغضب اسم فاعل من اغضب فلان اى صار ذا غضب . و الهرم بالراء المهملة كفلس نبت او هو بقله الحمقاء . وتذريره بفتح المضارعة وسكون الذال المعجمة وكسر الراء المهملة من الذر بمعنى السقوط ومنه الازدرأء مصدر باب الافتعال منه .
يعنى قصد میکند آن شتر بر خوار خوردنی در حالتیکه غضب دارنده است و علف خرفه را میافکند آنرا افکندن عجیبی .

تصریف فی تاء افتعل شاهد در ازدرأء است که دال او مقلوبست از تاء افتعال و در او سه قسم جایز است که ازدرأء و اذراء و ادراء بوده باشد .

تنظرت نصر أو السما کین ایهما علی من الغیث استهلّت مواطره

لم یسم قائله . تنظرت بفتح المثناة والنون والطاء المعجمة المشددة و الراء المهملة بصيغة المتکلم اى تفكرت و انتظرت فی مهلة . ونصر بالنون و الصاد و الراء المهملتین كفلس هو این سیار امیر خراسان . و السما کین تشبیه سماک و هو بالسن المهملة کكتاب سماک الاغزل و سماک الرامح و هما نجمان نیران فی منازل القمر الدآن علی المطر . و استهلّت بتشدید اللام بمعنی صبّت . و المواطر جمع ماطرة اى صاحبة المطر و هی صفة للسحاب اى صبّت سحائبه المواطر .

یعنی مهلت دادیم تا زمانی چند نصر بن سیار و دو ستاره سماک را که کدام یک از آن دو بر من از باران و عطای خود میریزد ابرهای او بارانهای خود را .
مغنی فی ای شاهد در ایهما است که مخفف ایهما بتشدید است و از برای استفهام است .

تنفی یدها الحصافی کل هاجرة
نفی الدراهم تنقاد الصیاریف

هو من قصیده للفرزدق واسمه همام بن غالب بن صعصعة التیمی و یصف به ناقته بشدة العدو بحيث لا تمنعها حرارة الهواء . قوله تنفی یفتح المضارعة وسكون النون و كسر الفاء مضارع نفیت الشيء ای طردته . و الضمیر فی یدها للناقاة . و الحسا بالحاء و الصاد المهملتین كعصا صغار الحجارة و احدثة حصاة . و الهاجرة بالجمیم و الراء المهملة وقت اشتداد الحر فی نصف النهار . و نفی الدراهم نصب علی المصدریة و هو اثارته للانتقاد . و الدراهم كمصایح جمع درهام كمصباح لغة فی درهم . و التناقاد بالمشناة و النون والقاف والذال المهملة كترداد مصدر بمعنی النقد بنی للمبالغة و هو تميز الدراهم و الصیاریف اصله صیاریف لما اشبهت كسرة الراء تولدت منه الیاء و هی جمع صیرفی شذوذاً و هو صرّاف الدراهم .

یعنی دور میکند و بکنار میافکند دو دست آن شتر سنگریزه هارا در هر شدت کرمی هوا در وقت ظهري نوع دوز کردن و بکناری انداختن بازدید کردن صرافهای یعنی صرافهای بازدید کننده پولهای نارواج بدرا .

قطر فی اعمال المصدر شاهد در عدل نمودن مصدر مضاف بسوی مفعول است که نفی الدراهم بوده باشد برفع در تنقاد الصیاریف که فاعل او است .

تنکرت منا بعد معرفة لمی و بعد اتصالی و الشباب المنعم

لم یسم قائله . قوله تنکرت بكسر التاء مخاطبة من التنکرت و هو التغیر عن حال تسرك الي حال تکرهها . و لمی مرخم لمیس و هی بالسین المهملة کامیر اسم صاحبة الشاعر . و الاتصال بمعنی المواصلة . و المنعم بالنون و العین المهملة كمعظم الحسن اللین اللذیذ .

یعنی متغیر شدی و بد آمد تو را از ما بعد از شناختن تو مارا ای لمیس و بعد از مواصلت و جوانی خوش صاحب لذت .

قطر في ترخيم المنادى شاهد در لمیست که منادی مرخم است بحذف حرف
نداء از او چون در اصل یالمیس بوده است .

۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰
تمورتها من اذرعَاتِ واهلها بیثرب ادنی دارها نظرعال

هو من قصیده لامرء القیس بن حجر الکندی (وبعدہ) :

۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰
نظرت الیها والنجوم کانها مصابیح رهبان تشب لقفال

۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰
سموت الیها بعد مانام اهلها سمو حباب الماء حالاعلی حال

۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰
فقالت سبأک الله انک فاضحی الست تری السمار والناس احوالی

۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰ - ۱۰۰۰
فقلت یمین الله ابرح قاعدأ ولوقطه وارأسی لندیک و اوصالی

قوله تمورتها بصیغة المتکلم ای نظرت بقلبی الی نارها والضمیر فیها للمحبوبة .
قوله من اذرعَاتِ ای وانا فی اذرعَاتِ وهی موضع بالشام والواو للحال والضمیر فی اهلها
یرجع الی اذرعَاتِ . والباء للظرفیة . ویشرب بفتح الباء وسکون المثلثة وکسر الراء المهملة
والموحدة مدینة النبی ﷺ . وادنی بالذال المهملة والنون افعال من الدنو بمعنی
القرب . والعالی بالعين المهملة بمعنی المرتفع او بمعنی البعید . والمراد اننی کیف اراها
وادنی دارها مرتفع او المعنی ان قرب دارها منی بعید .

یعنی نگاه کردم از دور بسوی آتش آنمحبوبه پس از فرط شوق دیدم آتش او
را از اذرعَاتِ وحال آنکه اهل آن اذرعَاتِ در یشرب هستند وچگونه میتوانم دید او را
وحال آنکه پست تر خانه از او بنظر دور یا بلند مینماید نهایت دوری یا بلندبیرا .

سیوطی فی اعراب جمع المؤنث السالم . شاهد در اذرعَاتِست که جمع مؤنث سالم
است ونظر بآنکه الحال اسم شده است از برای موضعی درشام معرب شده است وجازی

قوله انصرفت بالنون والصاد والراء المهملتين والفاء متكلم من الانصراف بمعنى الرجوع اى رجعت من الحرب . و اصبت متكلم من الاصابة وهو بالصاد المهملة و الموحدّة بمعنى النيل و الوصول اى نلت ما اردت من الإعداء . و لم اصب مجهول منه اى لم ينالوا ما ارادوا منى من القتل . و الجذع بالجيم والذال المعجمة و العين المهملة ككتف الحديث السنّ و جذع البصيرة اى قوى البصيرة . و القارح بالقاف والراء و الحاء المهملتين الطاعن فى السنّ و المراد الثابت اى ثابت اقدامى فى الحرب لطول ممارستى لها يعنى پس باز گشتم از جنك و حال آنكه بتحققك رسیده بودم آنچه را كه اراده داشتم از كشتن دشمنان و رسیده نشده بودم آنچه را كه اراده داشتند دشمنان بمن از كشتن در حالتى كه تازه زور و قوى بصيرت بودم در جنك كردن با ایشان و ثابت بود قدمهاى من در جنك بجهت طول مبارزت و ممارست .

مطول فى آخر احوال المسند اليه شاهد در مصراع ثانیست كه متضمن است چیزی را كه بتوهم میاندازد عكس مقصود را و ظاهراً قلب مینماید باعتبار مناسبت جذع با اقدام و فرح با بصيرت لكن قلب نیست بتفصیلیكه در اصل مذکور است .

تمت راح فى الملبين الى حيث تحجى المازمان و منى

هو من قصيدة لابن دريد المكنى بابى بكر (اولها) :

اما ترى رأسى حاكى لونه طرة صبح تحت اذبال الدجى

واشتعل المبيض فى مسوده مثل اشتعال النار فى جزل الغضا

قوله تمت مر كسبة من ثم العاطفة و تاء التأنيث و إنما تلحق بها التاء اذا عطف بها الجمل . و راح فعل ماض بمعنى ذهب . و الملبين اسم فاعل بصيغة الجمع و هى جمع ملبّ و هو من يقول لبّيك اللهم لبّيك . و تحجى بفتح المشّاة و الحاء المهملة و الجيم المشددة بمعنى أقام . و المازمان بفتح الميم و سكون الهمزة و كسر الزاء المعجمة

هو من قصيدة لعمر بن ابي ربيعة المخزومي كتب بها الى الثريا بنت عبدالله بن حارث العشمية لما صرمته (و قبله) :

لما طلعت من دجنة وسحاب	ذكرتني من بهجة الشمس
صوروها في مذبح المحراب	دمية عند راهب قسيس
تتهادى في مشيها كالحجاب	فان جنحت في حسن خلق عميم

ثم قالوا (الخ)

فسلوها بما يحل اغتصاب	سلبتني محاجة السك عقلي
-----------------------	------------------------

الضمير في تحبها يرجع الى الثريا المذكورة في اول القصيدة . قوله بهراً بفتح الموحدة وسكون الهاء والراء المهملة مفعول مطلق لفعل المحذوف اي بهرنى بهراً بمعنى غلبنى غلبة اي احببها حباً بهراً وقيل بمعنى عجباً . والحصا بالحاء و الصاد المهملتين كعصا صغار الحجارة واحدته الحصاة .

يعنى پس گفتند كه آيا دوست ميدارى آن ثريا دختر عبد الله را كفتم دوست ميدارم اورا دوستى كه غالب شده است مرا غالب شدنى بشماره ريك وسنگريزه ها و خاك معنى في باب الهمزة شاهد در حذف همزه استفهام است قبل از تحبها اي ا تحبها وبعضى گفته اند كه تحبها خبر است از براى مبتداء محذوف اي انت تحبها و ويحذف همزه فائل نشده اند .

ويغمر صرف الدهر نائله الغمر	توى فى الثرى من كان يحيى به الورى
بواتر فهى الان من بعده تبر	وقد كانت البيض القواضب فى الوغى

۰۰۰ ۰۱ ۰۱ ۰۰	۱۰ ۰۱ ۰۰ ۰۰ ۰۰ ۱۰ ۱
فمن لحاجة هذا الارمل الذكر	هذي الارامل قد قضيت حاجتها
۰۰۱ ۱۰۰ ۰۰ ۰۱ ۰۰	۱۰ ۱۰ ۱ ۰۰ ۰۰ ۰۰
بوركت يا عمر الخيرات يا عمر	الخير ما دمت حياً لا يفارقنا

المستتر في جاء يرجع الى عمر بن عبدالعزيز وهو فاعله . والخلافة مفعوله وهي ككتابة الامارة والسلطنة . واو بمعنى الواو وروى مكانه اذ وهو بمعنى حين ولا يبعد ان يضمّن معنى التعليل . والقدر في الموضوعين بالقاف والذال والراء المهملتين كفرن . معنى مقدرة من غير طلب وسعى له فيها . يعني نال الخلافة اعتناء من الله من غير سعى وطلب . والكاف للتشبيه . وما مصدرية . و كما اتى في محل النصب على انه صفة لمفعول مطلق محذوف اي جاء اتيانا او اتى اتيانا مثل اتيان موسى ربه . وضمن في اتى معنى اقبل فلهذا عدى بعلى يعني آمد ورسيد آن عمر پسر عبدالعزيز خلافت را و بود آن خلافت از برای او مقدر شده بدون آنکه سعی کند و طلب نماید خلافت را همچنانکه آمد و روی آورد موسى پروردگار خود را بر قدر و نبوتی که از برای او مقدر شده بود بدون آنکه طلب وسعی کند موسى پیغمبری را از خدا .

قطر في باب الفاعل . شاهد در فاصله شدن مفعول است که ربه بوده باشد میانه فعل و فاعل او که اتى و موسى بوده باشد .
سيوطى في عطف النسق . مغنى في او شاهد در او است که بمعنى واو آمده است ای و کانت له قدراً .

۰ ۱ ۰ ۰ ۰ ۰	۰ ۰ ۰ ۰ ۰ ۰
ان بنى عمك فيهم رماح	جاء شقيق عارضاً رمحه

هو من آيات اجحل بن فضله . قوله شقيق بالشين المعجمة والقافين كامير اسم رجل . وعارضاً حال منه اي جاعلاً رمحه في طرف العرض لا الطول . والرّمح بالراء والحاء المهملتين كقفل القنائة . ورماح ككتاب جمعه . قوله فيهم اي في ايديهم .
يعني آمد شقيق در حالتیکه بطرف پهنای و عرض گذارده بود بر زانوی خود نیزه

خود را بدرستی که پسران عم تو در دست ایشان است نیزه ها .

مختصر ومطول فی اسناد الخبری شاهد در نازل نمودن غیر منکر است که بودن نیزه در دست بنی عم او بوده باشد بمنزله منکر که نبودن نیزه بوده باشد در دست ایشان باعتبار ظهور چیزی از نشانه انکار بر غیر منکر که آنچه کشانیدن ایشان است در غفلت و روی گردانیدن از عمل است از برای مابعد او .

جاؤا بجیش لو قیس معرسه ما کان ایاه کمعرس الدئل

هو من ابیات لکعب بن مالک الانصاری یصف بها جیش ابی سفیان حین غزی
المدینة بالقلّة والحقارة (وبعده)

عار من النصر والدعاء ومن ابطال اهل النکاء والاسل

الجیش بالجیم والیاء والشین المعجمة الجند . وقیس بالقاف والیاء والسنین المهملة
مجهول من القیاس بمعنی التقدير والفرض . والمعرس بصیغه اسم المفعول وهو بالعین والراء
والسنین المهملات المنزل الذي ينزل به الجیش فی السفر من آخر اللیل للاستراحة .
والدئل بضم الدال المهملة وكسر الهمزة وسكون اللام ابن آوی .

یعنی آوردند سپاهی را که اگر قیاس وفرض شده بود لشکر گاه او نبود آن
لشکر گاه مثل لشکر گاه دئل و آن حیوانیست که آنرا موش خرما میگویند .

نظام فی ابنیة الثلاثی المجرّد شاهد در استعمال شدن دئل بر وزن فعل بضم فاء
و کسر عین است بر سبیل ندره که منقول است از دئل بصیغه مجهول .

جادت علیه کل عین ثرة فتر کن کل حدیقة کالدرهم

هو من قصیده لعنتره بن شداد العبسی وهی احدی المعلقات السبعة (و قبله)

اذ تستییک بذی غروب و اوضح عذب مقبله لذیذ المطعم

سبقت عوارضها اليك من الفم	وكان فارة تاجر بقسيمة
غيث قليل الدمن ليس بمعلم	او روضة انفاً تضمن نبتها

جادت عليه (الخ)

يجرى عليها الماء لم يتصرم	سحاً و تسكاباً فكل عشية
---------------------------	-------------------------

قوله جادت ماض من الجود وهو بالجيم والواو والذال المهملة كفلس المطر الغريز والضمير في عليه يرجع الى الثبت المذكور فيما قبله . والعين بالفتح مطرايأم لايقطع . والثرة بفتح المثناة وتشديد الراء المهملة و الهاء الكثرية الماء . الحديقة بالحاء و الدال المهملتين والياء والقاف كسفيئة الروضة . قوله كالدرهم اى فى الصفا والبياض .
يعنى باريد بر آن گياه هر ابر صاحب باران طولانى پر آبى پس واكذارند هر بوستانى را مثل درهم در صفا و سفيدى .

مغنى في كان شاهد در وارد شدن لفظ تر کن است بصيغة جمع بعد از كل عين با وجود آنکه مقصود از كل فرد فرد است پس استدلال ابوحيان باين شعر رد بر قول ابن مالکست که ميگويد واجبت مراعاة معنى با نکره و ميبايست که تر کت بگويد

تقطع الحديث بالايماض	جارية في رمضان الماضى
----------------------	-----------------------

لم يسم قائله . الجارية فتيه النساء . ورمضان واحد من شهور اثني عشر . والماضى السابق . وتقطع بضم المضارعة والقاف والطاء المشددة والعين المهملتين غائبة من باب التفعيل بمعنى تقطع من المعرد . والحديث الخبر . والايماض بالياء والضاد المعجمة الاشارة الخفية والنظر بالسر .

يعنى دختریکه در ماه رمضان گذشته قطع میکرد خبر دادن را با اشاره کردن پنهنانی

و ملحق شدن اوست بیاب حذام بجهت محافظت فایه باوجود بودن او نکره و حال آنکه مرفوعست بنا بر آنکه خبر است از برای آن مکسوره و بعضی گفته اند که اصل او حرامی بتشدید یاء بوده است پس تخفیف داده اند یاء او را و حرامی گفته اند بجهت ضرورت .

جراحات السنان لها التیام و لا یلتام ما جرح اللسان

لم یسم قائله . الجراحات بالكسر جمع جراحة وهي ككتابة ما يعرض من اثر ضرب سيف ونحوه ، والسنان بالسين المهملة والنونین ككتاب حديدة الرمح والالتیام بالمشة والهمزة الاصلاح و وصول طرفی الجراحة و منه یلتام بصیغة المضارع . و ما موصولة و جرح صلته و العائد محذوف ای جرحه اللسان .

یعنی زخمهای نیزه از برای او چاق شدن و بهم آمدنی هست و چاق نمیشود آن چیزی که زخم کرده است زبان .

جامی فی الکلمة شاهد در استدلال نمودن این بیت است باینکه جراحات زبان اثر میکند در نفس همچنانکه جراحت نیزه اثر میکند با زیادتی اثر در زبان نسبت بنیزه و شمشیر .

جزی اللہ عنی و الجزاء بفضله ربیعة خیراً ما انف واکرما

هو لمولانا امیر المؤمنین علی بن ابیطالب علیه السلام . قوله جزی ماض من الجزاء و هو المكافاة علی الشئی . و لفظ عن فی عنی للبدل . و الجملة دعائیة . و الواو فی و الجزاء حالیه . و ربیعة بالراء المهملة و الموحدة و الیاء و العین المهملة كسفینة ابوحنی من هو اذن و هو ربیعة بن عامر بن صعصعة و اراد به هنا قبیلته . و اعف افعال تعجب من العفاف و هو بالعین المهملة و الفائین ككتاب الكف عن ما لا یحل و كذا اكرم من الكرم نقیض اللؤم .

یعنی تلافی کند خداوند بدل از من و حال آنکه تلافی کردن بفضل و رحمت آن خداوند است قبیله ربیعه را تلافی خوبی چه قدر پارسا و کریم هستند ایشان .

سیوطی فی باب التعجب شاهد در حذف متعجب منه است از افعال تعجب که مفعول بوده باشد از برای او ای ما اعفهم وما اکرهم .

جزی بنوه ابوالغیلان عن کبر وحسن فعل کما یجزی سنمار

هو لسلیط بن سعد . قوله جزی ماض من الجزاء وهو المكافاة علی الشیء ومنه یجزی بصیغة المجهول لحکایة الحالة الماضية لغرابته . و ابوالغیلان بكسر الغین المعجمة وسكون الیاء وفی آخره نون کنیة رجل و هو جمع غول . وعن بمعنى بعد . والكبر بالموحدة والراء المهملة كغیب مصدر کبر ككرم وهو تفضی الصغر . و سنمار بالسنین المهملة والنون المكسورتین والمیم المشددة والالف والراء المهملة اسم صانع رومی بنی الخورنق الذى بظهر الكوفة للنعمان بن امرء القیس وهو قصر عظیم لمیر العرب مثله فلما فرغ الفاه من اعلاه فخر میتا لثلاثین لغيره مثله فضرب به العرب مثلاً فی سوء المكافاة یعنی تلافی کردند پسران ابوالغیلان ابوالغیلان را بعد از بزرگی و نیکی کار او نسبت بایشان به بدی همچنانکه تلافی کرده شد سنمار عوض از نیکی بدی .

مطول فی المقدمة شاهد در ذکر ضمیر است در بنوه قبل از مرجع آن که ابوالغیلان است لفظاً ورتبةً بجهت ضرورت .

جزی ربه عنی عدی بن حاتم جزاء الكلاب العاویات وقد فعل

هو من آیات للنابعة الذبیانی واسمه زیاد بن معویة یهجو بها عدی بن حاتم الطائی قوله جزی ماض من الجزاء وهو المكافاة علی الشیء . ولفظ عن فی عنی للبدل . وعدی بفتح العین و كسر الادل المهملتین و تشدید الیاء . و حاتم بالحاء المهملة و المشاة المفتوحة معروف بالطائی مشهور بالجود . و العاویات جمع وعاویة وهی بالعین المهملة و الواو و الیاء من عوی الكلب اذا صاح . و اراد بجزاء الكلب العاوی طرده و ضربه . قوله وقد فعل ای وقد فعل الله ذلك به

یعنی تلافی کند پروردگار آن عدی پسر حاتم را بدل از من عدی پسر حاتم را

مثل تلافی کردن سگهای صدا کننده از زدن و دور کردن مردمان آن سگهارا و بتحقیقکه کرده است خداوند این کار را با او .

جامی فی باب الفاعل مطول فی المقدمة شاهد در ذکر ضمیر است در رتبه قبل از مرجع او که عدی بن حاتم بوده باشد لفظاً ورتبه بجهت ضرورت و بعضی گفته اند که ضمیر او راجع است بمصنر خبریکه مفهوم میشود از لفظ او ای اجزی رب الجزاء

جشأت فقلت للذجشأت لیأتین و اذا اتاک فلات حین مناص

لم یسم قائله . قوله جشأت بالجیم والشین المعجمه والهمزة وتاء التأثیت الساکنه بمعنی نهضت و ارتفعت من حزن و فزع و المستتر فیہ یرجع الی النفس و منه جشأت بصیغه المخاطبة ای جشأت لاجله وروی مکانه خشیت وهو من الخشیة بمعنی الخوف . و اللذ بسکون الذال المعجمة لغة فی الذی و المراد منه الموت . و المناس بالنون و الصاد المهملة کسحاب التاخر و الفرار .

یعنی بهم در آمد و ارجای خود بدر رفت آن نفس من بجهت اندوه و ترس پس کفتم آنچنان مر گیرا که از جای خود در آمدی تو از جهت او هر آینه خواهد آمد و هر گاه بیاید آنمرك تورا پس نیست زمان زمان گریختن .

معنی فی الجملة المجاب بها القسم من باب الثانی شاهد در وقوع جمله قسم است که لیأتین بوده باشد خبر از برای اللذ که لغتی است در الذی بنا بر قول بعضی .

جفونی ولم اجف الاخلاء اننی لغير جمیل من خلیلی مهمل

لم یسم قائله . قوله جفونی ماض من الجفاء وهو بالجیم والفاء تقیض الصلّة و منه اجف بصیغه المتکلم مجزوماً . و الاخلاء جمع خلیل . و اللام فی لغير للجهة . و خلیلی بالتشدید جمع مضاف الی یاء المتکلم . و مهمل خبر ان و هو اسم فاعل من الایهام بمعنی التریک .

یعنی ستم کردند و قطع کردند آنجماعت دوستی مرا و جفائی نه میکنم دوستاندا

بدرستی که من واگذارنده ام جهت غیر نیکی را از دوستان خود .

قطر فی باب التنازع مغنی فی المواضع الّتی يعود الضمیر فیها علی ماتأخر من باب الرابع شاهد در جفونی واجف است که نزاع کرده اند در عمل در الاخلاء و عمل را باجف داده اند و در جفونی اضمار کرده اند بطریق اضماء قبل از ذکر و این یکی از مواضعی است که جایز است در آن اضمار قبل از ذکر لفظاً ورتباً .

جمع الحق لنا فی امام قتل البخل و احیی السماحا

هو لعبد الله بن المقتر قوله جمع بصيغة المجهول من الجمع هو ضد التفريق و الحق خلاف الباطل . و الامام المقندی . و البخل ضد السخاء . و احیی ماض من الاحياء ضد الامامة . و السّماح بالسين و الحاء المهملتین كسحاب الكرم . یعنی جمع شده است حق از برای ما در پیشوائی که کشته است و فانی کرده است بخل را او وزنده و برپای داشته است بخشش و کر مرا .

مختصر و مطول فی الاستعارة من علم البیان شاهد در بودن مدار قرینه استعاره تبعیه است در نسبت دادن فعل که قتل و احیی بوده باشد بسوی مفعول خود که البخل و السّماح است .

جمعتها من اینق موارق ذوات ینهضن بغير سائق

هو من ابیات لرؤبة بن العجاج بن رؤبة التميمی یصف بها نوفه و الضمیر فی جمعتها یرجع الی النون المذكورة فیما قبله . و من للبیان و اینق بالياء و النون و القاف اصله انوق جمع ناقة الّتی اصلها نوقة قدّمت الواو علی النون لاستئصال الضمة علی الواو ثم قلبت الواو یاء فصارت اینق کافلس . و الموارق جمع مارقة و هی بالراء المهملة و القاف من مرق السّهم اذا خرج و هو استعارة من السرعة . و ینهضن مضارع من النهوض و هو بالنون و الضاد المعجمة بمعنی الارتفاع و القیام و السائق بالسين المهملة و الهمزة و القاف فاعل من السوق نقیض القود فهو من امام و القود من الخلف .

اشتر ويهجو بها قوماً (اولها) .

تسعى لجارك في بني هرم	يا جارئفة قد اتى لك ان
شاه الوجوه لذلك النظم	تنظمين جوار نفلة يا
نظر العدى بانف خشم	وبنور واحد تنظرون اذا

وقد تركب صاحب المعنى صدر بيت الاولى مع عجز بيت الثاني . قوله اباثوبان بالمثلثة والواو والموحدة كسكران كنيته رجل . والبكمة بالموحدة كغرفة من البكم وهو الخرس . والقدم بالفاء والذال المهملة كفلس العى عن الكلام في ثقل ، والضن بكسر الضاد المعجمة و النون المشددة البخل . والملحاة بفتح الميم و سكون اللام و الحاء المهملة والمثناة مصدر ميمى بمعنى الملاحات اى المنازعة . والشتم بالشين المعجمة والمثناة والميم كفلس مصدر شتمه يشتمه اى سبه .

يعنى استثنا ميكنم ابا ثوبان را بدرستى كه ابا ثوبان نيست او كنگى كه اين صفت داشته باشد كه سنگين زبان باشد و عمر پسر عبد الله بدرستى كه با او است بخل كردن و مضايقه نمودن بر جنك كردن با كسى و بر دشنام و فحش دادن .

معنى فى حاشا شاهد درحاشا است كه نصب داده است ابا ثوبان را باعتبار وقوع او فعل و متضمن بودن او معنى الآ را اى استثنيت اباثوبان .

على البرية بالاسلام والدين	حاشا قريشاً فان الله فضلهم
----------------------------	----------------------------

لم يسم قائله . قوله قريش بالقاف والراء المهملة والياء والشين المعجمة كزبير ابوقبيله معروفه و اراد به هنا قبيلته . والبرية بالموحدة والراء المهملة والياء المشددة كسجية الخلق .

يعنى استثنا ميكنم قبيله قريش را پس بدرستى كه خداوند فضيلت داده است ايشان

را بر خلائق بسبب اسلام و دین .

محسن فی النوع الاول سیوطی فی المستثنی شاهد در حاشا است که نصب داده
است قریش را باعتبار وقوع او فعل ای استثنت قریشاً .

حب المحبین فی الدنیا عذابهم تالله لا عذبتهم بعدها سقر

لم یسم قائله . الحب بالضم الود و اراد بالمحبین العاشقین . و فی الدنیا متعلق
بحب . قوله لا عذبتهم بصیغة الماضی فی معنی لا یعذبهم فی الآخرة . و سقر کفرس طبقة
من طبقات الجحیم و هی فاعل عذبتهم .

یعنی دوستی عاشقین در دنیا عذاب ایشانست قسم بخدا که عذاب نخواهد کرد
ایشان را بعد از این سقر و جهنم .

معنی فی لا شاهد در عدم تکرار لاء نافیة است بر سر فعل ماضی باعتبار بودن
او در معنی مستقبل ای لا یعذبهم و عدم وقوع او از برای دعا .

حتی اذا جن الظلام و اختلط جاؤا بمذق هل رأیت الذئب قط

هو لا حمد الرجار یصف به حسان و قومه الذین اضاقوه و اطالو علیه ثم اتوه
بلین مخلوط بالماء حتی ان لونه العشیة یسبه لون الذئب (و قبله) .

بیشا بحسان و مغراه تبط مازلت اسمعی معهم و اختبط

و نسبه بعضهم الی روبة بن العجاج بن روبة التیمی ولم یثبت . قوله جن بالجیم
و النون المشددة بمعنی ستر . و الظلام کسحاب زهاب النور ای ستر ظلام اللیل ضوء
النهار . و اختلط بالحاء المعجمة و المثناة و الطاء بمعنی الامتراج ای اختلط ظلام
اللیل مع ضوء النهار . و الباء للتعدیة . و المذق بالذال المعجمة و القاف کفلس اراد به
الممذوق ای اللبن الممزوج بالماء حتی یقل بیاضه بکثرة الماء فاته یسبه لونه
بالذئب فی العشیة .

زائده باشد باعتبار آنکه یبین منصوب است بعطف بر یكون یا آنکه ناصبه بوده باشد
و نصب داده است یبین را بالاستقلال .

حدق الأجل آجال و الهوى للمرء قتال

هو لابی سعد المخزومی . الحدق بالحاء والدال المهملتین و القاف کفرس جمع
حدقة وهی سواد العين . والآجال بالمدّ والجیم جمع اجل و هو کجبر القطیع من بقر
الوحش والمراد هنا النساء الحسان . وآجال ایضاً بالمدّ والجیم جمع اجل وهو کفرس
قضاء الموت . والهوى کفتی میل النفس و العشق . والقتال کشدّ آد مبالغه من القتل .
یعنی سیاهیهای چشمزنانی که مثل کاو و مخشی میماند چشم ایشان اجلها و مرگها
است از برای شخص و عشق و میل نفس از برای مرد کشنده صاحب قوتیست .

مطول فی الجناس من علم البدیع شاهد در بودن جناس تام است در میان
آجال جمع اجل بکسر همزة و آجال جمع اجل بفتحین در اتفاق لفظ و اینرا جناس
مماثل گویند .

حراجیح ما تنفک الامناخه علی الخسف او ترمی بها ببلد اققرأ

هو لذی الرمة و اسمه غیلان بن عقبه . قوله حراجیح کمصایح جمع حرجوج
وهو بالحاء والراء المهملتین والجیمین کعصفور الناقه الضامرة القویة . و تنفک مضارع
من الانفکاک بمغنی الزوال . و مناخه بالنون والحاء المعجمة اسم مفعول من اناخ البعیر
اذا ابر که . والخسف بالحاء المعجمة والسين المهملة والفاء کفلس المنقصة و الجوع
وترمی بالراء المهملة مجهول مضارع بمعنی تذهب . و ایزاد بالبلد الارض . والقفر بالقاف
والراء المهملة کفلس الارض الخالیة من العشب و الماء .

یعنی آنها ماده شتران صاحب قوتی چند هستند که همیشه خوا بانیده شده اند
بر منقصت و کرسنگی یا آنکه برده میشوند از آنجا بزمین خالی از آب و گیاه .

مغنی فی الآ شاهد در وقوع الآ است زائده ای ما تنفک مناخه .

حسامك فيه للاحياب فتح و رمحك فيه للاعداد حتحف

هو لعباس بن الاخنف . الحسام بالحاء والسين المهملتين كغراب السيف المقاطع والفتح النصر والعون . والرمح بالراء والحاء المهملتين كقفل القناة . و الحتحف بالحاء المهملة والمثناة والفاء كفلس الموت .

يعنى شمشير بر آن تو در آن جنك از برای دوستان فتح و نصرتست و نیزه تو در آن جنك از برای دشمنان مرك است .

مطول في الجناس من علم البديع شاهد در بودن جناس قلبست ميانه فتح و حتحف باعتبار بودن هريك از آن دو مقلوب از ديگرى .

حسبت التقى والوجود خير تجارة رباحاً اذا ما المرء اصبح ناقلاً

هو من قصيدة للنبيد بن ربيعة العامري . قوله حسبت بصيغة المتكلم بمعنى علمت والتقى بضم المثناة والقاف مقصوراً التقوى . والوجود العطاء . و الرباح كسحاب ضد الخسر . قوله ناقلاً بالمثلثة والقاف فاعل من الثقل ضد الخفة اى ميستا فان الانسان اذا مات يصير ناقلاً كالجماد .

يعنى دانستم پرهيزكارى وبخشش را بهتر تجارتمى از حيثيت نفع بردن هر گاه مرد صبح کرده باشد که مرده باشد وسنگين شده باشد مثل جماد .

سيوطى فى افعال القلوب شاهد در حسبت است که بمعنى علمت است و نصب داده است دو مفعول را که يکى التقى و ديگرى خير تجارة بوده باشد .

حفت بسرو كالقيان تلحفت خضر الحرير على قوام معتدل

فكانها و الريح جاء يميلها تبغى التعانق ثم يمنمها الخجل

لم يسم قائلهما . قوله حفت بالحاء المهملة و الفاء المشددة مجهول اى صارت

محفوظه محاطة في اطرافه واصله من حفت النبات اذا احرز و المستر فيه يرجع الى الروسة . والسرو شجر معروف . والقيان بالقاف والياء والنون ككتاب جمع قينة وهي كطالحة الامة المغنيّة . وتلحفت بالحاء المهملة المشددة والفاء بمعنى سترت . والخضر كقول جمع اخضر من الخضرة . وهو لون معروف . والحريز ثوب منسوج من الابرسم . والقوام بالقاف والواو كسحاب القامة . والمعتدل بصيغة اسم الفاعل المستوى في الخلقه . ويميل مضارع من الميل . وتبغى بالعين المعجمة بمعنى تطلب . والتعاقب جعل كل من المتعاقبين يده على عنق الآخر . و الخجل بالخاء المعجمة و الجيم كفرس مصدر خجل كفرس اى استحى ودهن وبقى ساكنًا لا يتكلم ولا يتحرك .

يعني احاطه کرده شده است در اطراف آن بوستان بدرختان سرويكه مثل كنيزان غنا كننده هستند كه پوشيده باشند جامه هاي حرير سبز را بر قامت و اندام راست مستوي الخلقه پس كويا كه آن درختان سرو و حال آنكه در وقتيكه مي ايد باد كه ميل دهد آنها را طلب مي كنند دست در كردن كردن با يكديگر را پس مانع ميشود آنها را خجالت كشيدن .

مطول في التشبيه من علم البيان شاهد در بودن اين بيت است مشتمل بر تشبيه آنچناني كه وجه شبه او مر كب حسّي آنچنانيست كه واقع است در هيئت آنچناني كه واقع ميشود بر او حركت .

حلفت بمائرات حول عوض وانصاب تر كن لدى السعير

لم يسم قائله . حلفت متكلم من الحلف بمعنى اليمين . قوله بمائرات اى بدماء متموجات وهو بالراء المهملة من ما ر الدم اذا ماج والمراد دماء قربان يذبجونه لاصنامهم وعوض اسم صنم . والانصاب جمع نصب وهو بالنون والصاد المهملة كعنق ما ينصب ليعبد من دون الله وتر كن مجهول من الترك . والسعير بالمهملات كزبير اسم صنم كان لعنرة بن اسد بن ربيعة .

يعني قسم خوردم بخونهايي كه موج زنده اند در اطراف عوض و بتهايي كه واگذارده

شده اند نرد سعيير .

مغنى في عوض شاهد در وقوع عوض اسم است از برای بنى .

٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
وليس وراء الله للمرء مطلب	حلفت فلا ترك لنفسك ريبة
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
لمبلغك الواشى اغش واكذب	لئن كنت قد بلغت عنى خيانة
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
من الارض فيه مستراد ومذهب	ولكننى كنت امرء لى جانب
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
احكم فى اموالهم و اقرب	ملوك واخوان ما اذا مدحتهم
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
فلن ترهم فى مدحهم لك اذنبوا	كفعلك فى يوم اراك اصطنعتهم

الابيات من قصيدة للناطقة الذبياني واسمه زياد بن معوية يعتذر بها الى النعمان

بن منذر (اولها) .

٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
وتلك التى اهتم منها وانصب	اتانى ابيت اللعن انك لمتنى
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
هر اسأبه يعلى فراشى ويشهب	فبت كان العائدات فرشتنى
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
	حلفت ولم اترك (الخ)
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
الى الناس مطلقى به القار اجر ب	فلا تتركنى بالوعيد فاننى
٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠	٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠ - ٥٠٠
ترى كل ملك حولها يتذبذب	الم تر ان الله اعطاك سورة

اذا طلعت لم يبدمنهن كوكب

فانك شمس والملوك كواكب

و سبب انشاده آنه ذهب الى الشام فمدح ملوكها فسمى به بعض الوشاة الى
 النعمان و اخبره بانّه هجاه فقال قفايد كثيرة يعتذر اليه فيها منها هذه القصيدة . قوله
 حلفت بصيغة المتكلم اى اقسمت بالله . و الخطاب في لنفسك للنعمان . والريبة بالراء
 المهملة والياء والموحدة كجيفة المشك . قوله وراء الله اى بعده . قوله مطلب اى شىء
 يطلبه ويقصده . و بلغت مخاطب مجهول من التبليغ . والخيانة بالخاء المعجمة و الياء
 والنون ككتابة عدم الوفاء . و المبلغ اسم فاعل من الابلاع . و الواشى بالواو و الشين
 المعجمة النمام . و اغش بالعين و الشين المشددة المعجمتين افعل من الغش بمعنى
 الخيانة و كذا الكذب من الكذب وهو خلاف الصدق والمفضل عليه محذوف اى من كل احد
 قوله لى جانب اى مكان . والمستراد بالسين والراء والذال المهملات اسم مكان بصيغة
 اسم المفعول وهو المكان الذى يتردد فيه لطلب المعاش و السين فيه للأنكىد . قوله
 مذهب اى مكان اذهب فيه لتحصيل مطالبتي . قوله ملوك اى فى ذلك الجانب و هو جمع
 ملك ككتف وهو السلطان المقتدر . و الاخوان جمع اخ بمعنى الصاحب . و مدحتهم
 بصيغة المتكلم . و احكمم بالتشديد مجهول بصيغة المتكلم اى يجعلونى حاكماً فى
 اموالهم . و كذا اقرب بالتشديد اى يقربونى لديهم . قوله كفعلك اى يفعلون معنى فعلا
 كفعلك . و اراك من رؤية البصر . و اصطنعتهم بالصاد و الطاء و العين المهملات بصيغة
 المخاطب بمعنى احسنت اليهم و تزيهم مخاطب من رؤية القلب اى لم تعتقد انهم اذنبوا
 فى مدحهم لك .

يعنى قسم خوردم بخداوند پس ورا ننگذارم از براى نفس تو شكى وشبهه را و حال
 آنكه نيست بعد از خداوند از براى مرد چيزى كه طلب كند آنرا هراينه اگر بوده باشى
 تو كه بتحقيقكه رسیده شده باشى از جانب من خيانتى را هراينه رساننده تو مرد سخن
 چينى است كه خيانت كننده تر و دروغگوتر است از هر كسى و لكن من بودم مردى كه
 از براى من است مكافى از زمين كه در آن مكان است آمد و شد و راه من بجهت تحصيل

قوله حلفت متكلم من الحلف بمعنى اليمين والضمير في لها يرجع الى المحبوبة . والحلقة كطلحة اليمين . والفاجر بالفاء والجيم والراء المهملة الكاذب . قوله لناموا اي لنام الرقباء قبل مجيئه بزمان بعيد من الحال حتى ثقل نومهم . كما هو المراد من الاستشهاد والمناسب لاطمينانها . ولفظ ان قبل من زائدة . قوله من حديث اي محادث . وصال بالصاد المهملة اسم فاعل بمعنى المصطلي وهو الذي يستدفىء بالنار .

يعني قسم خوردم بخداوند از براي آن محبوه نوع قسم خوردن مرد دروغگوئي که هر آينه بتحقيق که مدتيست مديد که خوابيده اند رقيب ان پس نيست از خبر بيرون برنده و خبر کشي و کسی که بآتش گرم شونده باشد .

معنى فى قد وفى حذف قد من باب الخامس شاهد در لناموا استکه چون جواب از برای قسم واقع شده است وزمان او دور است از زمان حال شاعر باعتبار تحقق نوم رقبا قبل از حلف او لام تنهائي در سرش در آوردند و قد را در او اضمار کرده اند و در لفظ نياورده اند اي لقد ناموا .

حَلَقْتَ لِحْيَةَ مُوسَى بِاسْمِهِ و بَهْرُونَ إِذَا مَا قَلْبًا
لَمْ يَسْمِ قَائِلُهُ (وَبَعْدَهُ) .

ان هرون اذا ما قلبا يجمل اللحية شيئاً عجيباً

قوله حلقت مجهول من حلقت رأسه اي ازلت شعره . وموسى اسم رجل واراد با-مه الآلة التي يخلق بها الشعر واسمه موسى . وقلب مجهول من القلب . واذا قلبت هرون يصير نوره ولا عبرة بالالف الملفوظة فيه لانه لا يكتب .

يعنى تراشیده میشود ریش موسی باسم خودش که تیغ دلاکی بوده باشد وبهرون هر گاه قلب شود که نور بوده باشد .

مطول في الجناس من علم البديع شاهد در بودن اجناس قلب است بطریق اشاره در میان هرون ونوره نظر بآنکه اشاره کرده است شاعر بمجانس او وتلفظ نکرده است

بأن مجانس در بیت .

حَلِيمٌ إِذَا مَا الْحَلِمُ زَيْنَ أَهْلِهِ مَعَ الْحَلِمِ فِي عَيْنِ الْعَدُوِّ مَهْيِبٌ

هو لكعب بن سعد الغنوي . قوله حلیم خبر مبتداء محذوف ای هو حلیم و هو فعيل من الحلم بالكسر وهو العقل والاناة . وزین ماض من التزین وفاعله ضمير الحلم واهله مفعول . و العدو الخصم . و المهيب صاحب الهيبة و هو اسم فاعل من الاهابة . یعنی آنمرد صاحب عقل و حوصله است هر گاه حلم زینت دهد اهل خود را با وجود حلم آنمرد در چشم دشمن صاحب هیت است .

مَطْوُولٌ فِي الْاِيْجَازِ وَالْاِطْنَابِ وَالْمَسَاوَاتِ شَاهِدٌ فِي ذِكْرِ إِذَا مَا الْحَلِمُ زَيْنَ اسْتِ بِجِهْتِ تَكْمِيلِ نَظَرِ بَأَنِكَ چُونِ صِفْتِ آوْرَدِه اسْتِ آنمرد را بحلم شاید که توهّم میشد که حلم او بجهد ضعف او است پس ذکر این فقره بجهد تکمیل و رفع توهّم ضعف است .

حَمَامَةٌ جَرَعِي حَوْمَةُ الْجَنْدَلِ اسْجَعِي فَا نْتِ يَمْرُءٌ مِنْ سَعَادٍ وَ مَسْمَعٍ

هو لابن بابك . قوله حمامة منادى بحذف حرف النداء ای یا حمامة وهي كسماحة مؤنث حمام وهو طائر معروف . وجرعی بالجيم والراء والعين المهملتين كسكری مقصور جرعاء للضرورة و هي كحمرأه ارض ذات رمل مستوية لا تنبت شيئاً . و الحومة بالحاء المهملة و الواو كطلحة من الرمل و البحر معظمه . و الجندل بالجيم و النون و الدال المهملة كجعفر الحجارة . وروی دومة الجندل بالدال المهملة مكان حائه و هو مركب اضافی اسم موضع . و اسجعی امر من السجع وهو بالسين والعين المهملتين بينهما جيم صوت الحمام . والمرء و المسمع مفعلان للمكان من الرؤية و المسمع يقال انت بمرء او بمسمع منى ای بحيث اراك فاسمع صوتك . و سعاد بالمهملات كغراب او هي مرخمة سعادة كسماحة اسم امرأة .

یعنی ای کبوتر ماده که در زمین صاحب ريك بسیار هموار صاحب سنك هستی آواز کن پس تو بمكان دیدن و شنیدن هستی از سعاد یعنی در مکانی هستی که سعاد

می بیند ترا و میشنود آواز تورا .

مختصر ومطول فی المقدمة شاهد درتتابع وپای پی بودن اضافه است درمصراع
اول واین منافست با فصاحت و بلاغت .

حملت امر أعظيماً فاصطبرت له وقمت فيه بأمر الله يا عمرا
١٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠

هو من ابیات لجرير بن عطية بن الخطفي التميمي يرثي بها عمر بن عبدالعزيز (وقبله)

نمی النعمة امير المؤمنين لنا ياخير من حج بيت الله واعتمرا
١٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠

حملت امرأ (الخ)

فالشمس طالعة ليست بكاسفة تبكي عليك نجوم الليل والقمر
١٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠

قوله حملت مخاطب مجهول من حملت غيری كذا اذا حملت عليه و روى مكانه
كلفت بالتشديد والخطاب فيه وفيما بعده لعمر بن عبد العزيز . والمراد بامر العظيم
الخلافة . واصطبرت مخاطب من الاضطبار وهو افتعال من الصبر وهو حبس النفس عن
الغلق والجزع اى صبرت في تحمله . والباء للاستعانة . وامر الله اى حكمه تعالى وعمر
هو عمر بن عبد العزيز ،

يعنى یاد کرده شدی امر عظیمیرا که امر خلافت برده باشد پس صبر کردی بر
متحمل شدن و برداشتن مر او را و ایستادی در آن امر خلافت بحکم خداوند ای عمر .

قطر وسيوطي في الندبة مغني في حرف الالف شاهد دريا عمرا است که منادی
مندوبست وملحق شده است در آخر او الف مندوب .

حملت ردينياً كان سنانه سنا لهب لم يتصل بدخان
١٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠ ٠٠٠

هو من قصيدة لامره القيس بن حجر الكندي . قوله حملت متكلم من الحمل .

والرديني نسبة الى ردينه وهي بالراء والدل المهملتين والياء والنون كجهينة امرأة كانت تقوم الرماح وتعد لها ، والسنان بالسين المهملة والنونين ككتاب حديد الرمح . والسنا بالسين المهملة والنون كعصا الضوء ، واللهب بالموحدة كفرس اشتعال النار .
يعني برداشتم نيزه منسوب بردينه را كه گوياء آهن سر نيزه شعله زبانه آتش بود كه متصل نشده بود بدود يعني خالي از دود بود .

مختصر ومطول في التشبيه من علم البيان . شاهد در بودن اين بيت است از قبيل تشبيه مفصل آنچه ناني كه ذكر شده است در او بعضي از اوصاف و ترك شده است از او بعضي ديگر .

حنت نوار ولات هنا حنت وبدا الذي كانت نوار اجنت

هو من ابیات لشبيب بن جمیل الثعلبی قالها حين اسره بنو قتيبة بن معين الباهليون في حرب يخاطب بها امه نوار بنت عمرو بن كلثوم وقيل لغيره (وبعده) .

لما راى ما السلا شربت بها والفرت يعصر في الاناء ارنث

قوله حنت بالنون المشددة من الحنين بمعنى الشوق . ونوار بالنون والواو والراء المهملة كسحاب هي لقب عمر بن كلثوم ام الشاعر . ولات بمعنى لبس . وهنا بضم الهاء او بفتحها وتشديد النون للزمان . وبدا بالموحدة والداال المهملة بمعنى ظهر . وازاد بالذی الشوق . واجنت بالجيم والنون المشددة بحذف المفعول اي اجنته بمعنى سترته يعني مشتاق شد تو را ونبود زمان مشتاق شدن او وظاهر شد شوق آنچه ناني كه بود نوار كه پنهان ميداشت او را .

مغنى في الجهة السادسة من باب الخامس شاهد در بطلان قول ابن عصفور است باينكه قائل شده است كه هنا اسم لات است وحنت خبر اوست بتقدير مضاف كه يكي از دو مفعول لات بوده باشد اي وقعت حنينها بلكه اصح قول فارسي است كه گفته است كه لات مهمل است وهنا خبر مقدم است وحنت مبتدای مؤخر بتقدير .

ح و ك ت ع ل ی ن و ل ی ن ا ذ ت ح ا ك ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 ت خ ت ب ط الش و ك و لا ت ش ا ك ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠

لم یسم قائله . قوله ح و ك ت مجهول من حاك الثوب اذا نسجه ومنه تحاك بصیفة المجهول . ونواوین تثنيه نول وهو بالنون و الواو كفلس الخشب الذي یلفّ علیه الحائك الثوب . و تختبیط یفتح المضارعة والحاء المعجمة والمشاة والموحدة والطاء المهمله بمعنى تنكسر واعله من اختبیط الشجر بالعصا لیسقط وینقص ورقها والمستتر فيه وفي ما سواه یرجع الى العبائة والشوك بالشین المعجمة والواو كفلس معروف قوله لا تشاك بصیفة المجهول ای لا یدخل فیها الشوك .

یعنی بافته شده است آن عباء من برد و نول در وقتیکه بافته میشد درهم میکشند خانها را و داخل نمیشود در او خار از خوش قماشى و محكمى او .

سیوطی فی النائب عن الفاعل شاهد در ح و ك ت است که مجهول است و بواو آمده است و حال آنکه قیاس در او حیکت بیاه است

١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠ ١٠٠٠ - ١٠٠٠ - ١٠٠٠
 حیثما تستقم یقدر لك الل ه نجاحاً فی غابر الازمان

لم یسم قائله اول المصراع الثانی الهاء من الله . قوله تستقم مخاطب من الاستقامة و یقدر فعل مضارع من التقدير . والنجاح بالنون والجیم والحاء المهمله كفلاح الظفر بالشئ . و الغابر بالغین المعجمة و الموحدة و الراء المهمله هنا بمعنى المستقبل و الازمان جمع زمان .

یعنی هر زمان که مستقیم شوی در امر تقدیر میکند خداوند از برای تو ظفر یافتن بر امر را در زمانهای آینده .

قَطْر فی جازم فعل المضارع معنی فی حیث شاهد در حیثما است که جزم داده است دو فعل را بر شرط و جزا بودن که تستقم و یقدر بوده باشد باعتبار متضمن بودن او معنی شرط و ملاحظ شدن کلمه ما باو .

باب الخاء بعده الالف

۰۰ - ۰۰ - ۰۰	۰۰ - ۰۰ - ۰۰
ليت عينيه سواء	خاط لي عمرو قباء
۰۰ - ۰۰ - ۰۰	۰۰ - ۰۰ - ۰۰
امديح ام هجاء	قلت شعراً ليس يدري

هو لبشار بن برد حكى انه اعطا خياطاً اسمه عمرو ثوباً ليخيط له فقال له الخياط بطريق الملاعبة ساخيطه لك لا تدري اقباء هو ام جبة فقال له لبشار سأنشد لك شعراً لا يدري من سمعه ادعوت لك ام عليك ثم قال البيت . قوله خاط ماض من الخياطة والقباء بالقاف والموحدة والمد كسحاب ثوب معروف . والسواء بالمد بمعنى المساوى . ويدرى بالذال والراء المهملتين مجهول من الدراية بمعنى العلم . والمديح كأمير ما يمدح به ، والهجاء بالجمع ككتاب بمعنى الذم .

يعنى دوخت عمرو از برای من قبائرا و کاش دو چشم او مساوی و مثل هم بود کفتم شعر برا که دانسته نمیشود که آیا مدح است در حق او یا ذم است .

مختصر و مطول في التوجيه من علم البديع شاهد در بودن ليت عينيه سواء است از قبيل توجيه باعتبار آنکه احتمال دارد دو وجه را یکی کردیدن آن یکچشم کوراو صحیح و روشن پس میباشد این کلام مدح از برای او و دیگر کردیدن آن یکچشم صحیح او کور مثل دیگری پس میباشد این کلام ذم از برای او .

۰۰ - ۰۰ - ۰۰	۰۰ - ۰۰ - ۰۰
مقالة لهبي اذا الطير مرت	خبير بنولهب فلاتك ملغياً

هو لرجل من طي . الخبير بالشيء العالم به . وبنولهب بالموحدة كخبير وكفعل قبيلة من الارذ . ولهبي نسبة اليها . والملغى بالغين المعجمة اسم فاعل من الغيت كلامه اذا عديته ساقطاً عن درجة الاعتبار . والمقالة بالقاف كسماحة القول . و اراد بالطير الطير التي يتفثل بها الكاهن . قوله مرت اي مرت عليه .

یعنی باخبر ودانا هستند طایفه بنو لهب بزجر و عیافت پس نبوده باشد بیهوده
شمارنده سخن مرد منسوب بسوی لهر را در وقتیکه بگذرد بر او مرغیکه تفال میزند باو
کاهنهای واهل زجر و عیافت مرغان .

قطر فی اعمال اسم الفاعل شاهد در عمل نمودن فعیل بمعنی فاعل است که خبیر
بوده باشد در بنو لهب که فاعل او است بدون اعتماد او بر چیزی بنا بر استدلال اخفش

۱- ۱۰۰-۴ ۰-۰۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰

خرجت بها امشی تجر وراثنا علی اثرینا ذیل مرط مرحل

هو من قصدة لامرء الفیس بن حجر الکندی وهی احدی المعلقات السبعة (و قبله)

۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰

فجئت وقد نضت لنوم ثیابها لدى الستر الالبسة المتفضل

۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰

وقالت یمین الله مالک حيلة ولان اری عنک الغواية تبغلی

خرجت بها (الخ)

۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰

فلما اجزنا ساحة الحی وانتحی بیاطن خبت ذی حفاف عقنقل

۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰ ۰-۰-۰

هصرت بفودی رأسها فتما یلت علی هضیم الکشح ریا المخلخل

الضمیر فی بها الی المحبوبة . و تجر بفتح المضارعه و ضم الجیم و تشدید الراء
المهملة مضارعة من الجر بمعنی الجذب . والوراء الخلف . و اثرینا ثنیة اثر و هو بالمثلثة
و الراء المهملة كفرس اثر القدم علی الارض . و الذیل بالذال المعجمة المفتوحة والياء
الساکنة طرف الثوب . والمرط بالراء والطاء المهملتین کحبر کساء من خز اوصوف ،
والمرحل بالراء والحاء المهملتین کمعظم المنقش بنقوش تشبه رحال الابل .

یعنی بیرون بردم آن محبوبه را از آن مکان در حالتیکه راه میرفتیم من و در حالتیکه

میکشید آنمحبوبه پشت سر ما برد و اثر قدم ما دامن جامه خزی که نقش شده بود
بنقشی که شبیه بود برحل شتر تا آنکه کسی نشناسد اثر قدم مارا و از عقب ما نیاید .
مغنی فی الجهة الخامسة من باب الخامس شاهد در امشی و تجر است که هر
دو حال واقع شده اند یکی از فاعل خرجت و یکی از مفعول او و لکن مقدم داشته شده
است حال از فاعل خرجت که امشی بوده باشد بر تجر که حال از مفعول خرجت است
که ضمیر در بها بوده باشد باعتبار دلیلی .

خ ل ا ل ا ر ج و ا س و ا ک و ا ن م ا
ا ع د ع ی ا ل ی ش ع ب ة م ن ع ی ا ل ک ا

لم یسم قائله . قوله ارجو متکلم من الرجاء وهو ضد اليأس . والخطاب فی سواک
للممدوح . و اعد بضم العين و تشدید الدال المهملتین متکلم من العد بمعنى الاحصاء
و العیال بالعين المهملة و الیاء ککتاب من یتکفل بهم . و الشعبة بالشین المعجمة و
العين المهملة و الموحدة کغرفة الطائفة . و الالف فی عیالکا للاطلاق .
یعنی سواى خداوند امید ندارم سواى تو را از سایر مردمان و اینست و جزاین
نیست که می شمارم عیال خود را پاره از عیال تو .

سیوطی فی المستثنی شاهد در وقوع خلا است در اینجا حرف جر نه اداة
استثناء باعتبار آنکه جر داده است لفظ الله را .

خ ل ا ن الع ت ا ق م ن الم ط ا ی ا
ا ح س ن ب ه ف ه ن ال ی ه ش و س

هو من ابیات لابی زبید الطائی و اسمه حرمله بن المنذر بن معدی کرب یصف
بها اسد اراد ان یصید بعضاً من العتاق (و قبله)

ف ب ا ت و ا ی د ل ج و ن و ب ا ت ی س ر ی
ب ص یر ب ا ل د ج ی ه ا د غ م و س

روی کلمه سوا مکان خلا . و العتاق بالعين المهملة و المثناة و القاف ککتاب
النحیبات من الابل . و المطایا بالطاء المهملة و الیاء کسجایا جمع مطیة کسجیة و هی

الديابة السريعة . و احسن اصله احسن بالحاء والسينين المهملات ماض من الاحساس
 و هو الادراك بالعين . و المستتر فيه و الضمير في فهن يرجع الى العتاق . و في به و
 اليه يرجع الى الاسد الموصوف بقوله فيما قبله ببصير بالبدجي . والشوس بالشين المعجمة
 والواو والسين المهملة كقفل جمع شوساء مؤنث اشوس و هو الذي ينظر بمؤخر عينه
 يعني بجز آنكه بدرستيکه شتران نجيب از ميان شتران راه وار ديدند آنشير را
 پس آنشتران نجيب بسوى آنشير بگوشه چشم نگاه ميکردند .
 تصريف في المضاعف شاهد در حذف يكسين است از احسن كه در اصل احسن
 بوده و بعضي احسين خوانده اند اورا ببدل آوردن يا از يكسين او .

و الحق كان مداه اية سلكا	خليفة ملك الافاق سطوته
تري الحجيج بيت الله مقتركا	يحوم حول ذراه العالمون كما
مكافح بلطى من سخطه هلكا	يحيى نسيم رضى منه الزمان و كم
الى السماك لواء الشرع قدسما	اطار صاعقة من نصله فيها
قد كان في ظلمات النى منهمكا	وصادف الرشد منها كل معتسف
والملك اقبل بالاقبال متمسكا	فالدين صار قرير العين مبتسما
وريشما فتحوا عيناً غداً ملكا	علافاصبح يدعوه الورى ملكا

الابيات لصاحب المطول قالها في مدح ابي الحسين المسمى بمحمد كرت .
 الافاق جمع افق وهو بالفاء والقاف كعناق ناحيه السماء وهو مفعول ملك . وسطوته فاعله

وهو بالسين والطاء المهملتين و الواو كطلحة القهر بالبطش . و المدى بالذال المهملة كفتى الغاية . وقوله آية اى اى جبة . وسلك ماض من السلوك وهو بضم السين المهملة بمعنى السير والذهاب . و يحوم بالحاء المهملة و الواو بمعنى يدور . و الذرى بالذال المعجمة والراء المهملة كفتى الستر والظل وقيل بضم الدال فهو جمع ذروة كغرفة اعلى الشيء . و العالمون بفتح اللام الخلايق و بكسرهما جمع عالم او هو فاعل من العلم خلاو الجهل . والحجيج كامير جمع حاج : والمعترك بالعين و الراء المهملتين بينهما مشاة اسم فاعل من الاعتراك بمعنى الازدهام . ويحى مزارع من الاحياء ضد الاماتة . و نسيم نفس الريح اذا كان ضعيفاً . والرضا ضد السخط . والمكافح بالفاء والحاء المهملة اسم فاعل بمعنى المعارض . و اللظى بالطاء المعجمة كفتى النار . و السخط كقفل الغضب . واطار بالطاء والراء المهملتين بمعنى فرق ونشر . فاعله ضمير الممدوح والصاعقة بالصاد والعين المهملتين والقاف نار مهلكة تنزل من السماء . والنصل بالنون والصاد المهملة كفلس حديدة السيف و الرمح . و السماك بالسين المهملة ككتاب كو كب معروف و اللواء بالواو ككتاب العلم . و سمك ماض بمعنى رفع . و صادف بالصاد والذال المهملتين والفاء بمعنى وجد . والرشد كقفل خلاف الغى . و المعتسف اسم فاعل من الاعتساف و هو بالعين والسين المهملتين والمثناة والفاء المشى على غير طريق . والغى الضلال . و المنهك بالنون اسم فاعل من الانهماك و هو الجد فى الشيء . و قرير العين اى مسرورها و هو فعيل من القر بضم القاف وتشديد الراء المهملة بمعنى البرد . و المبتسم اسم فاعل من الابتسام وهو بالموحدة والمثناة والسين المهملة ما دون الضحك . و الملك كقفل المملكة و الاقبال ضد الادبار . و الممتسك بالمثناة والسين المهملة اسم فاعل من الامتسك و هو الاعتصام بالشيء . و علاماض بمعنى ارتفع و فاعله ضمير الممدوح . و يدعوه بمعنى يسمونه . و الملك بكسر اللام السلطان المقتدر . قوله ريشما اى مقدار زمان . قوله فتحوا عيناً فيه تورية لاحتمال ان يكون المراد بالعين الباصرة ففتحها ضد خفضه او المراد فتح عين الملك وهو اللام اى هو من الملائكة .

يعنى أنمرد خليفه است كه مالك شده است آفاق را سطوت و قهر او بود است

نهایت او حق بهر طرفیکه راه رود و روی آورد و دور میزند در اطراف سایه حمایت او
 خلابی یا علماء همچنانکه می بینی حاجیان را که بخانه خداوند از دحام و جمعیت کننده
 اند میگرداند نسیم خوشنودی از او زمانه را و چه بسیار از معارضه کننده که با تندی از غضب
 او هلاک شده است پراکنده کرده است صاعقه و آتشی از تیزی دم شمشیر خود را پس
 بسبب آنصاعقه بسوی ستاره سماک علم شریعت بتحقیق که بلند شده است و یافته است
 راه حق را از آن صاعقه هر کج راه گمراهی که بتحقیق که بوده است در تازیکیهای ضلالت
 و گمراهی کوشش کننده پس دین گردیده است روشن چشم در حالتیکه تبسم کننده است
 و خوشحال است و پادشاهی رو آورده است بدولت در حالتیکه چنک زنده است بلند شد
 آن خلیفه در شرف پس صبح کرد که میخواندند و اسم میبردند او را خلابی پادشاه و هر
 قدر از زمان که کشوند چشم را صبح کرد که ملکی بود از ملائکه یا آنکه فتحه دادند
 لام ملک را گردید ملک بفتح لام .

مطول فی الخطبة . این ابیات را در مدح سلطان ابوالحسن محمد کورت ذکر کرده
 است و از انشاد خود صاحب مطول است .

مختصر فی المبالغة المقبولة من علم البديع . شعر آخر را که (علا فاصبح الح)
 بوده باشد در مقام ذکر حکایت خود ذکر کرده است .

خلقنا لهم فی کل عین و حاجب بسمر القنا و البیض عینا و حاجبا

لم یسم قائله . قوله خلقنا بالحاء المعجمة و القاف بمعنی احدثنا . و السمر
 بالسين و الراء المهملتین کفعل جمع اسمر وهو افعال من السمرة و هی لون بین البیاض و
 السواد . و القنا بالقاف و النون کعصا جمع قناة و هی الرمح و البیض بالکسر السیوف .

یعنی احوادث کردیم از برای ایشان در هر چشم و ابروئی بسبب نیزه های خاکستری
 رنگ و شمشیرهای سفید چشم و ابروئی را نظر بآنکه زخم نیزه مانند چشم میماند و زخم
 شمشیر مانند ابروئی ایضاً قوله :

خلقنا باطراف القنا فی ظهورهم عیونالها وقع السیوف حواجب

هولاصبغ بن نباته السعدی . قوله وقع السیوف ازاد به اما کن وقعتها عند الضرب
والحواجب جمع حاجب و هو معروف .

یعنی احداث کردیم باطراف نیزه ها در پشتهای ایشان چشمهائی را که از برای
آنها مکانهای ضربت شمشیرهای ابروهای چند بود .

مطول فی الخاتمة شاهد در سرقت نمودن شاعر شعر ثانیست معنی و مضمون
شعر اول را با بودن شعر ثانی بلیغ تر از شعر اول باعتبار اختصاص او بزیادتی معنی

خلیل املك منی بالذی کسبت یدى ومالى فیما یقتنى طمع

لم یسم قائله . قوله خلیل اصله خلیلی حذف منه یاء المتکلم و ابقیت الکسرة
لتدل علی الیاء المحذوفه . و املك افعل من الملك . و ما نافیة . و یقتنى بفتح
المضارعة والقاف والمثناة والنون والیاء من الاقتناء بمعنی الاکتساب .

یعنی دوست من مالکتر است از من با آنچنان چیزیکه کسب کرده است دست من
و نیست از برای من در آنچنان چیزیکه کسب میکند او طمع .

سیوطی فی المضاف الی یاء المتکلم شاهد در حذف یاء متکلم است از خلیل
و دلالت نمودن کسره لام او بر یاء محذوفه ای خلیلی املك .

خلیلی انی تاتیانی تاتیا اخا غیر ما یرضیکما لایحاول

لم یسم قائله . قوله خلیلی منادی مضاف الی یاء المتکلم حذف منه حرف النداء
و تاتیانی بفتح الیاء للضرورة . و تاتیا کلاهما مضارعان من الاتیان . و اراد بالاخ هنا
المصاحب . و غیر بالنصب مفعول مقدم لیحاول . و یرضی بضم المضارعة من الارضاء من
الرضاء و هو ضد السخط . و یحاول بالحاء المهملة والواو بمعنی یطلب .

یعنی ایدو دوست من هر مکان یا هر زمان که بیایید مرا میباید مصاحبی را که
طلب نمیکند غیر آنچنان چیز را که خوشنود بگرداند شما را .

محسن فی النوع السابع شاهد در انی است که شرطیه است و جزم داده است

دو فعل را که تاتیانی و تاتیای بوده باشد بر شرط و جزا بودن از برای خود .

خلیلی رفقا ریث اقصی لبانة
من العرصات المذکرات عهداً

لم یسم قائله . قوله خلیلی مضاف الی یاء المتکلم . و الرفق بالراء المهملة و الفاء والقاف کجبر المداراة . و ریث بالراء المهملة المفتوحة و سکون الیاء و فتح المثناة بمعنی الابطال . و اقصی بالقاف و الضاد المعجمة فعل ماض من باب الافعال من قضی و طره ای اتمه و بلغه . و اللبانة بضم اللام و الموحدة و النون و الهاء الحاجة . و العرصات بفتحین جمع عرصه و هی بالمهملات کطلحة الفضاء الواسعة من الدار لیس فیها بناء . و المذکرات اسم فاعل من الذکر خلاف النسیان . و المهور بالضم جمع عهد و هو المنزل الذی لا یزال القوم اذا ذهبوا عنه رجعوا الیه .

یعنی دوست من از روی مداراة دیر بر آورد حاجتی را از فضاهاي خانه هائی که یاد آورنده اند منزلهای را که عهد بسته اند قوم در وقت رفتن ایشان از آنجای باینکه بر کردند بآنمنزلها .

معنی فی الجملة المضاف الیها من باب الثانی شاهد در ریث است که بمعنی ابطاء و کندی است و اضافه شده است بجملة فعلیه که اقصی بوده باشد .

خلیلی ماواف بعهدی انتما
اذا لم تکونالی علی من اقاطع

لم یسم قائله . قوله خلیلی بصیغة التثیة منادی مضاف الی یاء المتکلم حذف منه حرف النداء ای یا خلیلی . و ما نافية . و واف اسم فاعل من الوفاء ضد العذر . و اللام للانتفاع . و علی للضرر . و من موصولة . و اقاطع صلته . و العائد محذوف ای اقاطعه بمعنی اهجره .

یعنی ای دو دوست من نیستید وفا کننده بعهد من شما دو نفر هر گاه نبوده باشید از برای نفع من بر ضرر کسیکه دور میکنم او را .

سیوطی فی المبتداء شاهد در واف است که مبتداء وصفی است و اعتماد کرده .

است بماء نافیة واكتفا کرده است بانتما که فاعل او است ازخبر .

معنی فی الجہة الخامسة من باب الخامس . گفته است کہ این بیت رد بر زمخشری است کہ انما را مبتداء مؤخر گرفته است و او را خبر مقدم بجهت آنکہ بنا بر قول او لازم میآید کہ خبر را بصیغه مفرد آورده باشند از برای مبتدائی کہ بصیغه تشبیه است .

خلیلی هل طب فانی وانتما وان لم بتوحا بالهوی دنفان

لم یسم قائله قوله خلیلی بصیغه التثنیة منادی مضاف الی یاء المتکلم حذف منه حرف النداء ای یا خلیلی . و طب مبتداء وخبره محذوف ای موجودا لنا او عندکما وهو بکسر الطاء المهملة وتشدید الموحدة بمعنی العلاج . و بتوحاً بالموحدة و الحاء المهملة مضارع من باح فلان ای نکلم جہراً . والهوی کفتی میل النفس والعشق . و دنفان تشبیه دنف وهو بالذال المعجمة والنون والفاء ککنف المرضی مرضاً ملازماً .

یعنی ایدو دوست من آیا علاجی و دوائی موجود است از برای ما پس بدرستی کہ من و شما اگر چه ظاهر نکردیم سخنی را بعشق بیمار هستیم بیماری لازمیرا .

معنی فی العطف علی المحل من باب الرابع وفي ما اذا دار الامر بين كون المحذوف اولاً او ثانياً من باب الخامس شاهد در دنفان است کہ خبر است از برای انما و خبر ان محذوف است بنا بر مذهبی ای فانی دنف و انتما دنفان .

پایان جلد اول

Princeton University Library

32101 074474378